

***Estratègies de contestació
a la Lleida franquista
(1939-1977)***

Antonieta JARNE MÒDOL

ISBN: 84-89727-64-3
Depósito Legal: S. 54-98

Servei de Publicacions
Universitat de Lleida

TESITEX, S.L.
c/. Melchor Cano, 15
Télf. 923 - 25 51 15
Fax 923 - 25 87 03
37007 SALAMANCA

ÍNDEX GENERAL

INTRODUCCIÓ

PRECISIONS METODOLÒGIQUES I FONTS BIBLIOGRÀFIQUES I DOCUMENTALS

CAPÍTOL I: DEL TERROR AL SILENCI: 1939-1953

1. Mecanismes i estratègies de rebuig durant el primer franquisme

1.1 Entre la repressió política i la reorganització de l'activitat clandestina

1.1.1 La presència del POUM en la primera resistència (1939-1945)

1.1.2 El camí cap al Moviment Socialista de Catalunya (1945-1953)

1.1.3 Esquerra Republicana de Catalunya: de partit hegemònic a l'ostracisme residual

1.1.4 El nucli embrionari del Front Nacional de Catalunya

1.1.5 Presència i desmantellament de la CNT

1.1.6 La lenta reconstrucció del PSUC i la seva discontinuïtat

1.1.7 Una espurna de resistència sindical: els intents de reconstrucció de l'UGT

CAPÍTOL II: LA CULTURA COM A ESQUER: 1953-1972. ACTITUDS CÍVIQUES AOFICIALS I DE RESISTÈNCIA

2. De la lluita política a la resistència cultural: reformulacions i reorientacions en l'antifranquisme

2.1 Un exemple de resistència cultural: la revista "Ressò" de mossèn Muntanyola

2.2 Corrents cívico-culturals als anys 50

2.3 Les plataformes de cultura militant dels anys seixanta

2.3.1 L'Esbart Màrius Torres del Sícoris Club

2.3.2 El Club Esportiu Huracans

2.3.2.1 La Secció Cultural com a mitjà d'acció consensuada

2.3.2.2 La Junta Directiva del període 1969-1972 i els intents de renovació

2.4 Altres espais de l'antifranquisme cívico-cultural

CAPÍTOL III: EL RESSORGIMENT DE LA CLANDESTINITAT POLÍTICA I SINDICAL: 1960-1972

3.1 La reaparició del PSUC: de la disgregació a la vertebració (1960-1965)

3.2 La mobilització sindical: una clandestinitat semi-legalitzada

3.2.1 La Hermandad Obrera de Acción Católica: apostolat versus integració en el moviment obrer

3.2.1.1 Els mètodes hoacistes: l'enquesta i la revisió de vida

3.2.2 Les eleccions sindicals de 1966 i l'aparició del sindicalisme d'oposició.

3.2.3 La implantació de les Comissions Obreres: la singularitat del cas de Lleida

3.2.4 La repressió político-sindical: estratègies d'actuació

3.2.5 Una dimensió femenina de l'oposició comunista

3.2.6 El paper polític del moviment sindical

3.2.6.1 Un exemple de conflictivitat laboral: "Fomento de Obras y Construcciones"

3.2.6.2 La solidaritat dels comunistes: els fets de Granada i el procés de Burgos

3.3 Les Comissions Cíviques com a intent d'oposició consensuada

3.4 Algunes estratègies polítiques singulars: el "grup" de Simeó Miquel

3.5 La presència i la consolidació dels comunistes com a força opositora (1965-1972)

3.5.1 Els viatges a l'exterior

3.5.2 Assentament i interclassisme de l'organització

3.5.3 Itineraris i funcions de la premsa i propaganda

CAPÍTOL IV: LA FI DE LA RESISTÈNCIA I L'INICI DE LA LLUITA ANTIFRANQUISTA (1972-1977)

4.1 La consolidació de grups demòcrata-cristians i socialdemòcrates

4.2. Algunes formes d'oposició específiques

4.3 L'extensió i l'agudització de les lluites obreres

4.3.1 El creixement de la conflictivitat laboral (i política)

4.3.1.1 La conflictivitat laboral a través de Nova Lleida

4.3.2 Accions de solidaritat obrera versus represàlies

4.3.3 Les "l·listes negres" o la connivència Patronal/Govern Civil/Organització Sindical

4.3.4 Esquerdes en l'interior de les Comissions Obreres

4.3.5 Les protestes veïnals o l'extensió de la dissidència obrera

4.3.6 La vaga de l'autopista: paradigma de lluita antifranquista

4.4 L'Assemblea de Catalunya i la seva resposta a les terres de Lleida

4.4.1 Cap a l'Assemblea de les Terres de Lleida

4.4.2 L'Assemblea de les Terres de Lleida i el PSUC: identificació i solapament

4.4.3 Engrandiment teòric i davallada pràctica de l'Assemblea

4.5 El PSUC: entre la clandestinitat i la legalitat

CONCLUSIONS

Agraïments

És evident que tot procés de treball, més o menys llarg, no és un camí fet en solitari. Vull expressar la meva gratitud a les persones que han fet possible que aquesta obra arribés al final, en especial a la seva directora, la professora Conxita Mir. El mestratge ofert al llarg dels anys, la confiança dipositada i els constants estímuls són els "responsables", en bona mesura, de la meva trajectòria professional. Uns beneficis aquests que han ultrapassat les experiències marcades estrictament per la recerca històrica i el seu "entorn", per la qual cosa crec que el reconeixement més just que puc fer-li és que ha esdevingut, fonamentalment, una amiga.

No puc oblidar tampoc les desinteressades i les oportunes orientacions, les converses i, àdhuc, les aportacions de material que amablement m'han fet els professors Manuel Lladonosa i Jaume Barrull.

Val a dir que aquest tema no hauria arribat a bon fi sense l'extraordinària col.laboració de tots i cadascun dels informants.

El meu agraïment a Antonio Cantano, Antonio Chacón, Joan Culleré, Catalina Maestre i Josepa Reimundi no sols per la seva cordialitat sinó perquè amb la gran càrrega emotiva amb què m'explicaren les seves respectives "experiències" atorgaren als nostres encontres d'una intensitat que m'acompanyarà sempre en el record. He intentat, i espero haver-ho aconseguit, ometre tots aquells aspectes que s'escapessin a les estrictes consideracions historiogràfiques. En el mateix sentit, he procurat mantenir i respectar l'anonimat de les persones que així m'ho demanaren.

El meu reconeixement a Joaquim Colell, Gregori Gallego, Josep M. Juvillà, Pere Terrado i, un cop més, Antonio Chacón i Josepa Reimundi que, amablement, em cediren no només part del seu temps personal i professional sinó també la documentació que, en molts casos, havien guardat zelosament durant anys com a part integrant de la seva vida. Les facilitats que em donaren superen, amb escreix, les que en força ocasions es poden trobar en alguns arxius per part dels seus responsables.

Aquest itinerari efectuat pels diversos informants no seria complet si oblidés les atencions de Lluís Abenoza, Francisco Alarcón, Jaume Auqué, Felip Castell, Jordi Figueres, Indalècia Gelonch, Gregori López Raimundo, Ramon Roure i Vicenç Ximénez, a més de la bona disponibilitat de Gloria Moreno i Sebastià Piera els quals, sense ni conèixer-me personalment, accediren a explicar-me per correspondència, des de Madrid i Ajaccio (Còrsega) respectivament, la visió dels seus anys de militància clandestina.

Vull fer esment de manera especial al fet que alguns dels entrevistats són persones a les quals mai ningú no els ha preguntat res respecte a la seva militància (en bona part els he escollit per aquest motiu). Això no ha estat cap obstacle, ans al contrari, a l'hora de mostrar-me la seva generositat cosa que, d'altra banda, m'ha ofert la possibilitat de sospesar distintes perspectives i nous punts de vista.

Aquesta llista de testimonis té uns punts de partida que fóra injust no esmentar de manera explícita. Així, quan els responsables de les publicacions de la Paeria, Magda Ballester i Jaume Magre, m'encarregaren l'edició de les memòries del dirigent comunista Ventura Margó m'obriren un camí en la recerca històrica força inexplorat fins aleshores i ple de facetes suggerents. De ben segur que si ells no haguessin confiat en la meva feina i no m'haguessin posat a l'abast tota una sèrie de facilitats, aquest treball hauria patit de més entrebancs dels que són habituals en un procés d'aquest tipus.

En el mateix sentit, l'estreta col.laboració amb Ventura Margó fou fonamental per endinsar-me en la clandestinitat més hermètica i contundent de la Lleida dels anys seixanta. Gràcies a ell tingué aquell marc d'actuació tan necessari que permet obrir les primeres

escletxes per poder continuar una recerca.

D'altra banda, bona part d'aquest treball s'ha fet amb el suport de la Fundació Jaume Bofill, la qual, durant dos anys consecutius, m'ha concedit una beca per a la seva realització.

Finalment, en l'àmbit privat, el meu agraïment al Jaume i al Joan que, pacientment, han "gaudit" dels efectes secundaris que sempre acompanyen en un treball d'aquesta mena. En definitiva, gràcies per tot.

Amb tantes ajudes, els errors que hi pugui haver són imputables únicament a la meva persona.

INTRODUCCIÓ

El treball que presentem -"Estratègies de contestació a la Lleida franquista (1939-1977)"- forma part d'un camp d'investigació -el franquisme- respecte al qual hem dedicat bona part dels nostres esforços de recerca i sobre el qual, si bé s'han produït importants aportacions des de diversos camps de les ciències socials,¹ encara graviten nombroses qüestions. I així, des de la història local -tot defugint els localismes- la producció sobre els diferents elements articulats a l'entorn de l'època franquista a Lleida ha estat abundant durant els últims anys. Comprensiblement, després del període de la dictadura, alguns historiadors han esmerçat els esforços a endinsar-se en aquest passat recent de la nostra història contemporània que tant ha condicionat el nostre present.

D'una banda, una part important de les investigacions des del camp de la història s'ha centrat en els estudis sobre la repressió política, cultural i social, els quals han fet interessantíssimes aportacions sobre els mecanismes com s'aplicà, els camps socials i les persones que abastà i la informació sobre el nombre de persones executades. Això ha permès conèixer la magnitud i les característiques de la violència política exercida.

En aquest sentit, els treballs de Mercè Barallat han completat, pel que fa a l'àmbit de Lleida, els treballs de Josep M. Solé i Sabaté.² I així, les aportacions de Barallat ens ofereixen una ajustada panoràmica de la repressió que tingué lloc a Lleida des del començament de la Guerra Civil, de la repercussió que hi tingueren els bombardeigs, de l'ocupació militar d'abril de 1938 i de les vicissituds de la postguerra. El seu estudi no es limita als empresonaments i els afusellaments sinó que també reflecteix les dures condicions de vida durant el primer franquisme.³ Sobre aquests aspectes de la repressió i la violència política, cal afegir les investigacions, dirigides per la Doctora Conxita Mir de la Universitat de Lleida, algunes de les quals han fructificat en el recull d'articles publicats amb el títol genèric *Violència política i ruptura social a Espanya, 1936-1945*.⁴ En aquest cas, les aportacions dels professors Jaume Barrull⁵ i Conxita Mir⁶ s'adrecen a oferir-nos uns estudis sobre els procediments, els

---

¹Així per exemple, des de l'antropologia social Carles Feixa ha encetat una línia de recerca -caracteritzada per un ús privilegiat de les fonts orals- sobre cultures juvenils a partir de l'estudi *Cultures juvenils, hegemonia i transició social. Una història oral de la joventut a Lleida (1936-1989)*. Tesi Doctoral. Estudi General de Lleida, 1990. Posteriorment, una mostra d'aquest estudi ha estat publicada amb el títol *La ciutat llunyana. Una història oral de la joventut a Lleida (1931-1945)*. Ed. La Mañana i PICSA. Lleida, 1992. És, en definitiva, un punt de referència obligat per analitzar la vida quotidiana de postguerra.

²D'entre la nombrosa producció d'aquest autor és d'obligada referència l'obra *La repressió franquista a Catalunya. 1938-1953*. Edicions 62. Barcelona, 1985.

³BARALLAT i BARÉS, M.: *La repressió a la postguerra civil a Lleida (1938-1945)*. Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1991. D'altra banda, una síntesi dels resultats de la seva investigació fou publicada en l'article "La represión en Lérida". *Historia* 16, núm. 19, 1987

⁴Vegeu BARRULL PELEGRÍ, J. i MIR CURCÓ, C. (coords.): *Violència política i ruptura social a Espanya, 1936-1945*. Espai/Temps. Departament de Geografia i Història. Universitat de Lleida, 1994

⁵BARRULL PELEGRÍ, J.: "El primer Tribunal Popular de Lleida, 1936". Dins *Violència política i ruptura social a Espanya, 1936-1945*. Op. cit. El mateix autor ha seguit aprofundint en el tema mitjançant l'obra *Violència popular i justícia revolucionària. El Tribunal Popular de Lleida (1936-1937)*. Pagès Editors. Lleida, 1995

⁶MIR CURCÓ, C.: "Personal polític i repressió econòmica: l'actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques sobre els parlamentaris republicans a Lleida entre 1936 i 1939". Dins *Violència política i ruptura social a Espanya, 1936-1945*. Op. cit. De manera més extensa, MIR CURCÓ, C. et al: *Repressió econòmica i*

mecanismes i els efectes repressius, de guerra i postguerra, a partir dels treballs sobre justícia popular i repressió franquista. D'una altra banda, l'estudi de l'Església a Lleida durant el franquisme ha merescut una certa atenció. Tot i que la producció historiogràfica és escassa, les aportacions que s'hi han fet són força interessants, centrades, fonamentalment, en l'estudi del paper d'un important sector de l'Església en tant que legitimadora del règim franquista i també, alhora, en tant que propagadora del que es va anomenar franquisme sociològic,⁷ i en la configuració institucional de l'Església i algunes entitats religioses seglars -Acció Catòlica, Congregacions Marianes, Confraria de la Mare de Déu de Montserrat i Acadèmia Mariana.⁸ Des del camp de l'antropologia s'han completat aquestes contribucions gràcies a la tesi doctoral de Belén Solé i Mauri *Església i cultura popular a Lleida sota el franquisme* (Universitat de Lleida, 1994).

Una altra de les qüestions pendents de resposta era l'estudi de les diferents organitzacions que configuraren el *Movimiento* i el grau d'inserció, tant des d'un punt de vista estructural com ideològic, en la societat lleidatana. En aquest sentit, doncs, l'autora d'aquest treball inicià en el seu moment una línia de recerca amb una investigació sobre la branca femenina de la Falange i l'Auxili Social que serví com a base de la tesi de llicenciatura. L'estudi se centrà en l'evolució ideològica i orgànica de la Secció Femenina de la Falange i llurs mecanismes de control i formació de la dona durant les dues primeres dècades del franquisme, per considerar que foren les més intenses ideològicament i, sens dubte, les més interessants d'història. Pel que fa a l'Auxili Social es treballà en els anys que aquesta institució depengué orgànicament de la S.F. de la Falange (1936-1941).⁹ Tot plegat, aquests treballs ens permeteren conèixer una branca important del *Movimiento*.

No obstant això, el fet d'introduir-nos en aquests temes ens portà a aprofundir sobre altres vessants d'aquesta etapa històrica, especialment sobre aquells aspectes quotidians, més privats i íntims que, a partir de 1939, afectaren la vida de la major part de la població femenina. Uns instruments, en definitiva, "menors" i que, tanmateix, constituïren un complement perfecte d'aquells aspectes públics i/o oficials que es potenciaven decididament des de l'aparell de l'Estat franquista i que configuraven bona part de l'educació femenina dels anys quaranta. Uns aspectes i llur naturalesa que, si bé no foren regulats directament per les institucions al servei de l'Estat franquista, sí que foren coberts a bastament a través de bona

---

franquisme: l'actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques a la província de Lleida. Treball inèdit.

⁷Vegeu BARALLAT i BARÉS, J.: *L'Església sota el franquisme*. Lleida, 1938-1968. Pagès Editors. Lleida, 1994. Uns reculls parcials dels resultats del seu estudi es troben en els articles del mateix autor "L'Església sota el franquisme. Una mostra local. Lleida, 1938-1968". *L'Avenç*, núm. 174, octubre 1993; i "La HOAC bajo la Jerarquía y el Franquismo. Una muestra local: Lérida". Dins DDAA: *Los católicos y el nuevo movimiento obrero*. Ed. XX Siglos, núm. 22, 1994.

⁸En aquest sentit, ens cal referenciar la tesi de llicenciatura de M. Carmen Santiago Mascaraque *La Iglesia de Lleida en la postguerra (1938-1947)*. Estudi General de Lleida, 1988.

⁹Fruit d'aquestes investigacions fou la publicació del llibre JARNE MÒDOL, A.: *La Secció Femenina a Lleida. Els anys "trionfals"*. Pagès Editors. Col·lecció Seminari, núm. 5, Lleida, 1991. D'altra banda, el tema més específic de l'Auxili Social es va treballar amb més detall i fou publicat en forma d'article amb el títol "Auxilio Social: Beneficència i Nacionalsindicalisme a la "nova" Lleida (1938-1940)". *Revista de Catalunya*, núm. 39, març de 1990.

Una síntesi d'ambdós aspectes -Secció Femenina i Auxili Social- va ser elaborada i publicada posteriorment amb el títol "La Secció Femenina i la seva projecció a Lleida". Dins DDAA: *Miscel·lània Homenatge a Josep Lladonosa*. Ed. Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida, 1992.

part de les revistes i els diaris de l'època.¹⁰ Igualment, continuant les línies de recerca esmentades, realitzarem un estudi sobre la branca femenina del carlisme lleidatà durant el primer franquisme. En aquest cas, el nostre propòsit era estudiar la *inadequació* de què foren objecte les margarides dins l'espai establert pel "nou" Estat i en quines condicions o de quina manera ho feren. El procés, endegat des d'abril de 1937, havia estat, aparentment, d'unificació. Tanmateix, aquest procés les conduí, si bé no d'una manera directa i explícita, a una destrucció encoberta, per la qual cosa calgué estudiar les carlines en relació a les falangistes i viceversa.

Per qüestions metodològiques i a causa de les fonts disponibles, l'estudi del carlisme femení s'estengué des de la II República i la Guerra Civil fins als primers anys del franquisme.¹¹ A la vista d'aquest repàs historiogràfic, es constata que s'ha treballat, fonamentalment, allò que el professor Borja de Riquer anomena el franquisme "des de dins", és a dir que ens hem immersit en la política del règim, en les institucions i l'aparell sobre els quals es vertebrà i en la seva classe política.

No obstant això, i seguint les paraules del mateix professor, cal endinsar-se també en el franquisme "des de fora". És necessari entrar en les diferents dissidències que s'hi produïren. En definitiva, hem d'estudiar també l'oposició política, la resistència cultural i les seves corresponents formes i protagonistes. Només així podrà oferir-se, des de la història, una visió global i integradora que ens permeti conèixer més profundament aquesta etapa tan fonamental del segle XX.

Així doncs, en el context de la Lleida franquista, una de les qüestions importants que no havia estat abordada en profunditat era la de veure com s'articularen els diferents grups que conformaren l'oposició antifranquista a la ciutat. De fet, els únics treballs, d'altra banda punts de referència importants, que oferien una visió global tot introduint-nos en la societat de l'època eren uns articles dels professors Manuel Lladonosa¹² i Conxita Mir¹³ que, dissortadament, no tingueren continuació. Per tant, seguíem sense saber gairebé res de la resistència clandestina, les diferents generacions que la protagonitzaren i les diferents formes que adoptà. I fou així com, tot intentant aprofundir en l'estudi del període franquista per tal d'obtenir-ne una visió al més globalitzadora possible, vam creure convenient ampliar l'àmbit de treball desenvolupat fins aleshores amb l'estudi de l'antifranquisme a Lleida i convertir-lo en l'objecte de la nostra tesi doctoral.

En un altre ordre de coses, i en un àmbit més general, la producció historiogràfica sobre diferents aspectes de la lluita antifranquista comença a ser a hores d'ara força abundant, si bé encara està sotmesa a una certa dispersitat i irregularitat. I així, des de finals dels anys

---

¹⁰El repàs dels diferents consultoris sentimentals, dels articles de bellesa, de les seccions dedicades a la moda... publicats tant en la premsa local com en la revista Medina. Revista Semanal de la S.F. de FET y de las JONS (1941-1945) fou cabdal per als objectius del nostre estudi. Els resultats d'aquesta investigació foren publicats en l'article "Models formals i sentimentals al servei de la femineïtat (1939-1945)". Dossier: La Lleida de postguerra. Ilerda, publicació de l'Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida, núm. 49, 1991.

¹¹Vegeu JARNE MÒDOL, A.: "La branca femenina del carlisme lleidatà: República, Guerra Civil i Primer Franquisme". Dins MIR, C. (ed.): Carlins i integristes: Lleida segles XIX i XX. Ed. Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida, 1993.

¹²LLADONOSA i VALL-LLEBRERA, M.: "La societat civil lleidatana sota el franquisme". Dins DDAA: Lleida 1910-1985. Fundació Caixa de Pensions. Barcelona, 1985; i "Lleida bajo el franquismo". Dins DDAA: Cataluña durante el franquismo. Ed. La Vanguardia. Barcelona, 1986.

¹³MIR, C.: "Lleida, línia de front". L'Avenç, núm. 126, maig 1989.

setanta amb la posterior explosió historiogràfica sobre l'antifranquisme a la dècada dels anys vuitanta, aparegueren les inevitables i alhora excel·lents introduccions sobre la qüestió.¹⁴ A continuació, tingueren lloc les aportacions centrades en l'estudi específic d'organitzacions polítiques oposidores al règim que, si bé a Catalunya abraçaren un ampli ventall -des de formacions nacionalistes a comunistes, etc.-¹⁵ a la resta de l'Estat espanyol predominaren de forma destacable les contribucions sobre el procés desenvolupat pel Partit Comunista d'Espanya durant la dictadura i la transició i, en menor mesura, pels socialistes.¹⁶ Pel que fa

---

¹⁴En un context general, entre la nombrosa producció destaquem per exemple, TUSELL, J.: La oposició democràtica al franquismo, 1939-1962. Ed. Planeta. Barcelona, 1977. MARAVALL, J.M.: Dictadura y disenso político. Obreros y estudiantes bajo el franquismo. Ed. Alfaguara. Madrid, 1979. També en resultava pioner el llibre de PRESTON, P. (ed.): España en crisis. Evolución y decadencia del régimen de Franco. Madrid, 1978, especialment la seva aportació titulada "La oposició antifranquista: la larga marcha hacia la unidad". Uns referents obligats són les obres de FERNÁNDEZ VARGAS, V.: La resistencia interior en la España de Franco. Ediciones Istmo. Madrid, 1981; i HEINE, H.: La oposición política al franquismo de 1939 a 1952. Ed. Crítica. Barcelona, 1983. Es tracta d'un estudi exhaustiu de les estratègies de comunistes, socialistes i monàrquics en la seva lluita contra el règim de Franco entre 1939 i 1952. Cal dir, però, que la presència dels nacionalistes en l'estudi de Heine és gairebé nul·la.

Pel que fa a la producció des de Catalunya, cal destacar de manera rellevant la primera aportació de MOLINERO, C. i YSÀS, P.: L'oposició antifeixista a Catalunya (1939-1950). La Magrana. Barcelona, 1981.

¹⁵DÍAZ i ESCULIES, D.: La resistència dels nacionalistes catalans al règim de Franco: el Front Nacional de Catalunya (1939-1947). La Magrana. Barcelona, 1983. Del mateix autor, L'oposició política catalanista al franquisme, 1939-1959. Tesi Doctoral. Universitat de Barcelona, 1986. VILADOT i PRESAS, A.: Història del nacionalisme català i la seva premsa clandestina a la postguerra (1939-1951). Curial. Barcelona, 1987. L'autor s'hi ocupa, bàsicament, d'Esquerra Republicana de Catalunya, el Front Nacional i Estat Català.

Respecte a altres formacions polítiques disposem de la Tesi Doctoral d'OLIVER i PUIGDOMÈNECH, J.: L'oposició catalana al franquisme. Socialistes catalans i POUM 1939-1956, PSUC 1939-1945. Universitat de Barcelona, 1979. CAMINAL, M.: Joan Comorera. Comunisme i nacionalisme, 1939-1958. Empúries. Barcelona, 1985. Una aportació més recent d'aquest autor la constitueix l'article "L'oposició socialista i comunista: comentaris sobre els canvis tàctics entre dues forces que s'enfrontaven i se sobreposaven alhora (1939-1947)". Dins DDAA: Franquisme. Sobre Resistència i Consens a Catalunya (1938-1959). Ed. Crítica. Barcelona, 1990.

Unes introduccions obligades a l'hora d'investigar sobre aspectes de l'antifranquisme són l'article de MOLINERO, C. i YSÀS, P.: "El POUM a Catalunya (1939-1952)". L'Avenç, núm. 37, abril de 1981; i el dossier confeccionat per diversos autors "El PSUC. 50 anys d'història". L'Avenç, núm. 95, juliol-agost 1986.

D'altra banda, cal tenir en compte l'obra de TUSELL, J., ALTED, A. i MATEOS, A. (coords.): La oposició al règim de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación. UNED. Madrid, 1990, on trobem interessants aportacions pel que fa al cas concret de Catalunya. Així per exemple, les comunicacions d'OLIVER i PUIGDOMÈNECH, J.: "El Partit Obrer d'Unificació Marxista i la fundació del Moviment Socialista de Catalunya"; de BALCELLS, A. i SOLÉ i SABATÉ, J.M.: "Aproximación a la historia de la oposición al régimen franquista en Catalunya"; MOLINERO, C. i YSÀS, P.: "Luchas obreras y oposición al franquismo en la Catalunya de postguerra"; i de RIQUER, B. de: "Actituds polítiques catalanes davant el primer franquisme, 1939-1950"

¹⁶A tal efecte, ens cal referenciar, entre altres, les obres de HERMET, G.: Los comunistas en España. París, 1972. MORÁN, G.: Miseria y grandeza del Partido Comunista de España, 1939-1982. Ed. Planeta. Barcelona, 1986. ESTRUCH TOBELLA, J.: El PCE en la clandestinidad, 1939-1956. Ed. Siglo XXI. Madrid, 1982. MATEOS, A.: "Comunistas, Socialistas y Sindicalistas ante las Elecciones del "Sindicato Vertical", 1944-1967". Espacio, Tiempo y Forma. Facultad de Geografía e Historia, UNED, 1987, núm. 1. PRESTON, P.: "Eurocomunismo, estadio superior del stalinismo. La democratización del PCE". Estudis d'Història Contemporània del País Valencià. Universitat de València, 1982.

Dins aquesta aproximació a la producció historiogràfica de la resta de l'Estat espanyol, cal tenir present les jornades que periòdicament tenen lloc a Àvila una part important de les quals està destinada a recollir la memòria de la lluita contra el règim franquista. Amb el títol de "Historia y Fuentes Orales", estan organitzades conjuntament per la Fundación Cultural Santa Teresa (UNED-Àvila) i el Seminario de Fuentes Orales de la Universidad Complutense de Madrid.

als estudis sobre la lluita antifranquista realitzada des del front obrer i sindical, la producció historiogràfica realitzada fins a l'actualitat, si bé és interessant, segueix essent minsa, irregular i sotmesa a una certa intermitència tant pel que fa a la producció realitzada des de Catalunya¹⁷ com de la resta de l'àmbit espanyol.¹⁸ Val a dir que no és estranya l'escassetat d'investigacions al respecte. Estudiar el moviment obrer, des del camp de la història, no és una tasca fàcil. La seva trajectòria durant el franquisme fou desigual, no sols per les condicions que el propi règim franquista imposava, sinó també pels plantejaments que des de dins del mateix moviment obrer anaven transformant la seva naturalesa i les seves estratègies.

A diferència d'altres línies de recerca, els intents de reconstruir la realitat de la lluita opositora al règim en els àmbits locals han tingut, fins a l'actualitat, escassos resultats.¹⁹

En el cas de Lleida, un punt de partida fonamental per a la nostra recerca fou l'edició de les memòries del dirigent comunista Ventura Margó -secretari polític del Comitè Local del PSUC a la Lleida dels anys seixanta- cosa que ens proporcionà aquells primers i imprescindibles puntals que permeten continuar en una recerca històrica.²⁰

A partir d'aquí, doncs, ens proposarem, en primer lloc, analitzar la naturalesa i les activitats dels grups resencialsistes durant el primer franquisme, cosa que hem desenvolupat en el primer capítol. Per a això hem fet una introspecció en aquelles organitzacions que, d'una manera desarticulada i atomitzada, actuaren tímidament a Lleida a partir de l'acabament de la Guerra Civil fins el 1953, data en què formacions polítiques -el

---

¹⁷BOTELLA, J. i RIERA, I.: El Baix Llobregat. 15 años de luchas obreras. Blume. Barcelona, 1976. FERRI, LL., MUIXÍ, J., SANJUAN, E.: Las huelgas contra Franco. Aproximación a una historia del movimiento obrero español de postguerra. Ed. Planeta. Barcelona, 1978. FABRE, J., HUERTAS, J.M.: "La fundació de CCOO a Barcelona". L'Avenç, núm. 52, 1982. MOLINERO, C. i YSÀS, P.: "Patria, Justicia y Pan". Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya. 1939-1951. La Magrana. Barcelona, 1985, en què se'ns ofereix una ajustada visió sobre la política econòmica del primer franquisme. GABRIEL, P. et al: Comissions Obreres de Catalunya. 1964-1989. Ed. Empúries. Barcelona, 1989. Recentment ha estat reeditada l'obra de HUERTAS, J.M.: Obrers a Catalunya. Manual d'història del moviment obrer (1840-1975). L'Avenç. Col.lecció Clio. Barcelona, 1994. Una de les aportacions més novadores la constitueix, sens dubte, l'obra de BALFOUR, S.: La dictadura, los trabajadores y la ciudad. El movimiento obrero en el área metropolitana de Barcelona (1939-1988). València, 1994, en què s'analitza l'evolució del moviment obrer des de les dimensions urbana, sindical i també estrictament humana.

¹⁸Unes introduccions obligades són les obres de GUINEA, J.L.: Los movimientos obreros y sindicales en España de 1833 a 1978. Ibérico Europea de Ediciones. Madrid, 1978, i de DOMÍNGUEZ, J.: Organizaciones obreras cristianas en la oposición al franquismo. Ed. Mensajero. Bilbao, 1975, i La lucha obrera durante el franquismo. En sus documentos clandestinos (1939-1975). Ed. Descleé de Brouwer. Bilbao, 1987. Recentment, ha estat publicada l'obra col·lectiva dirigida per RUIZ, D.: Historia de Comisiones Obreras (1958-1988). Ed. Siglo XXI. Madrid, 1993. És, de fet, la primera síntesi important dels primers 30 anys de la història d'aquest moviment obrer. Tenint com a punt de partida la Llei de Convenis Col·lectius de 1958, el llibre repassa -de manera poc uniforme, però- l'evolució del sindicalisme d'oposició en diferents territoris de l'Estat espanyol, alhora que palesa el paper central de les CCOO com a moviment de masses de resistència al franquisme i, també, de representació dels treballadors.

¹⁹Com a exemple, disposem, d'una banda, de l'obra de HERAS CABALLERO, P.A.: La oposición al franquismo en las comarcas de Tarragona (1939-1977). Edicions El Mèdol. Tarragona, 1991, la qual constitueix, sens dubte, una interessant introducció, i, del mateix autor "Sociedad, economía y política en Tarragona (1960-1977)". Dins DDAA: Franquisme a les comarques tarragonines. Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials "Guillem Oliver" del Camp de Tarragona, 1993. També el llibre de GINARD i FÉRON, D.: La resistència antifranquista a Mallorca (1939-1948). Palma de Mallorca, 1991.

²⁰MARGÓ, V.: La lluita per la democràcia: Lleida, 1960-1975. Ed. Ajuntament de Lleida, 1992. (Edició a cura d'Antonieta Jarne Mòdol).

Moviment Socialista de Catalunya, per exemple- que fins aleshores havien ofert una certa resistència, enceten una nova etapa marcada per la seva total desaparició en el panorama opositor de la ciutat. A partir d'ara caldrà esperar la dècada dels anys seixanta per trobar una reactivació de la lluita política contra el règim franquista.

Així doncs, immerses en un profund ostracisme les formacions que havien actuat a la dècada dels anys quaranta, s'obrirà una nova etapa en la Lleida antifranquista marcada per un silenci en els aspectes polític i sindical.

En aquestes circumstàncies calia que ens interroguéssim sobre la possible existència d'actituds que, tot i que no fossin explícitament oposades a l'ordre establert, en transcorreguessin al marge o independentment. És així com, a falta d'unes propostes polítiques estructurades i organitzades, determinades manifestacions es convertiran en l'esquer que permetrà vehicular alternatives expressades fora dels canals oficials. A tal efecte, el segon capítol el dediquem, fonamentalment, a resseguir aquest procés. Els seus límits temporals els situem entre 1953 -quan algunes activitats i alhora determinades entitats comencen la seva trajectòria, paral·lela a la dels canals imposats per l'oficialitat- i 1972, amb el que nosaltres considerem el "tancament" d'un cicle.

De ben segur que això pot esdevenir qüestionable, ja que a partir de 1972 seguiren existint algunes d'aquestes entitats -o se'n crearen de noves- que es dedicaren bàsicament al foment i la difusió de la cultura catalana. Tanmateix, nosaltres hem considerat que ja, a hores d'ara, a causa d'unes noves circumstàncies socials -i també polítiques- les seves activitats deixen de tenir aquell caire resistencialista que les havia definit en anys anteriors.

En les noves circumstàncies encetades amb la dècada dels anys seixanta, l'antifranquisme se centrà, fonamentalment, en tres eixos: la consecució de les llibertats democràtiques, la millora de les condicions de vida de la classe obrera i la reivindicació dels drets nacionals de Catalunya.

El tercer capítol ("enforquillat" cronològicament amb l'anterior ja que abraça de 1960 a 1972) i el quart (1972-1977) es dediquen, doncs, a l'estudi d'aquesta dinàmica. S'ha cregut convenient separar-los cronològicament en funció de les estratègies d'actuació, les quals a partir de 1972 canviaren de forma notable.

En aquest gran bloc les prioritats s'han adreçat, en primer lloc, a analitzar la trajectòria del moviment obrer com a força opositora, no sols "en si" sinó també "en relació a" altres grups que decididament l'aixoplugaren en els anys seixanta i setanta, com per exemple l'HOAC i la JOC. En segon lloc, hem estudiat les diverses activitats de caràcter resistencialista que tingueren lloc a la ciutat i les hem contextualitzat dins les diverses expressions pròpies de l'entorn socio-polític opositor. I per últim, hem establert, sempre que això ha estat possible, aproximacions a la tipologia de l'afiliat a les diferents organitzacions polítiques, sindicals i, àdhuc, culturals.

L'assoliment i la resposta d'aquests objectius ens ha permès arribar a l'element axial del nostre estudi: si l'antifranquisme va anar canviant les seves formes de lluita i les plataformes on va tenir lloc, aquest "transvasament" també va produir-se en els seus corresponents protagonistes. I, en definitiva, clarifica la qüestió sobre quins grups socials o, millor dit, quins segments de grups socials participaren en les diverses estratègies de rebuig al franquisme en les diferents etapes.

Com es podrà comprovar, algunes de les estratègies polítiques tractades en el capítol IV no han estat tractades tan exhaustivament com les produïdes en els anys anteriors. Això s'ha fet així deliberadament per entendre que, ja a les portes del postfranquisme, eren mecanismes posats en funcionament en vistes al futur, cada cop més proper i esperançador, a diferència d'etapes anteriors en les quals les accions dutes a terme tenien, sobretot, un caràcter

defensiu i estaven emmarcades, gairebé exclusivament, en el seu corresponent present més quotidià i sense possible continuïtat.

D'altra banda, a partir del que hem dit fins ara es deriva una qüestió que creiem que és fonamental tenir en compte: l'antifranquisme és un concepte canviant que es modifica en funció de l'espai i el temps, cosa que també motiva que canviïn les seves expressions. Tot plegat, fa que sigui indispensable parcel·lar els continguts que integren aquesta heterogeneïtat.

És en aquest sentit, doncs, que establim tres nivells. El primer estaria format per aquelles organitzacions o grups de signe polític i sindical que es mogueren, o intentaren moure's, en la clandestinitat, subterrània i hermètica per excel·lència (aspecte tractat en els capítols I, III i IV). Aquest primer nivell ofereix la imatge més paradigmàtica del que s'entén per antifranquisme.

Un segon estrat estaria constituït per aquelles activitats de signe cívico-cultural que eren volgutament resistencialistes. L'exemple més il·lustratiu el trobaríem en l'experiència viscuda en el Club Esportiu Huracans en la segona meitat dels anys seixanta i principis dels anys setanta, en què la presència dels comunistes i d'altres sectors encara no obertament polititzats però sí ja compromesos, li conferí un caire sensiblement diferent respecte a altres entitats.²¹ I, per últim, un tercer pla que inclouria activitats també de signe cívico-cultural però força més apolitzades que en el cas anterior, tot i que és ben cert que la frontera entre el segon i el tercer nivell que hem establert és molt tènue.

En aquest cas situem accions com les de la revista *Labor*,²² l'escoltisme i entitats com l'Alliance Française,²³ l'Orfeó Lleidatà, l'Esbart Màrius Torres del Sícoris Club,²⁴ ... els quals formaren part d'una mena de resistència tàcita. Les seves són unes actituds que nosaltres hem anomenat "aoficials". Aquesta és, de fet, una llicència semàntica que ens hem permès per definir aquelles activitats no estrictament addictes al nacional-sindicalisme i al nacionalcatolicisme (que no necessàriament en contra ja que les circumstàncies, d'altra banda, no ho haurien permès). Amb els pretesos objectius formatius, o millor dit d'adoctrinament, que aquests pretenien, estar al marge d'aquests canals oficials era una forma d'oposar-s'hi. I amb les accions de tipus pedagògic, d'esbarjo, etc. desenvolupades per aquestes entitats estaven, de fet, qüestionant el règim. I això en una ciutat de les característiques i els paràmetres de la Lleida d'aleshores, fortament constrictiva, petita i provinciana, prenia, de ben segur, un especial relleu i gairebé equivalia a una forma d'oposició al règim.

Aquesta resistència tàcita que representaren en aquest tercer nivell ve refermat pel fet que entre els tres plans s'establí un procés de feed-back com anirem veient al llarg, bàsicament, del capítol II.

Donada l'esmentada estratificació establerta en l'antifranquisme i, alhora, la seva assistematització intrínseca a la seva naturalesa, una qüestió que som conscients que pot

---

²¹Una primera aproximació de la trajectòria d'aquesta entitat es troba recollida a JARNE MÒDOL, A.: "El Club Esportiu Huracans dels anys seixanta: plataforma de cultura militant". Dins DDAA: El Club Esportiu Huracans 1941-1991. Ed. Ajuntament de Lleida. Col·lecció La Banqueta, núm. 20, 1995.

²²Una crònica de la trajectòria d'aquesta publicació la trobem a SISTAC i SANVICÉN, D.: *Labor* en 220 números. Ed. Ajuntament de Lleida. Col·lecció La Banqueta, núm. 16, 1991.

²³Una part de l'experiència de l'Alliance Française ha estat tractada a PALLARÉS i ROQUÉ, M. i VILÀ i TORNOS, F.: *La Petite Galerie* (1968-1976). Una galeria d'art alternatiu a Lleida. Espai/Temps. Departament de Geografia i Història. Universitat de Lleida, 1994.

²⁴Vegeu-ne una primera introducció a DDAA: "Esbart Màrius Torres. Sícoris Club". Ressò de Ponent, núm. 52, Lleida, 1987.

resultar discutible és la de la prioritació que hem fet dels diferents plans esmentats en el moment d'historiar-los.

Per acabar, només ens resta assenyalar que el nostre propòsit, a curt termini, ha estat resseguir els esforços que, des d'àmbits diferents s'han realitzat per construir una història contemporània de la Lleida franquista. A llarg termini pretenem, mitjançant el tema d'aquest treball, inserir-nos dins el marc de la producció historiogràfica general existent fins a l'actualitat.

PRECISIONS METODOLÒGIQUES I FONTS BIBLIOGRÀFIQUES I DOCUMENTALS

D'entrada, crec convenient assenyalar que l'estudi de l'oposició franquista implica, de manera inherent, problemes específics, a més dels que pot suposar investigar sobre les organitzacions polítiques i sindicals.

Aquests problemes a què em refereixo són, bàsicament, dos: a) es tracta d'un tema d'estudi proper en el temps, i b) es troba inserit en un context polític dictatorial.

Així doncs, per tal de salvar aquestes especificitats ens hem mogut en quatre camps de treball: a) el recull de premsa; b) l'ús de les fonts orals; c) els fons documentals escrits; i d) la revisió bibliogràfica, els quals recollim a continuació en forma de fonts primàries i fonts secundàries.

Fonts primàries

1) Informes i documents de partits polítics i organitzacions sindicals i opositores en general

Agència Popular Informativa. *API*. 1 de novembre de 1973

Assemblea de Catalunya: *Cap a l'Assemblea de Catalunya*, febrer 1971

Portaveu de la Comissió Permanent, núm. 1, gener 1972

Secretariat de la Comissió Permanent de l'Assemblea de Catalunya: *L'Assemblea de Catalunya amb la classe obrera. Cap a un 1r de Maig de lluita per les llibertats polítiques i nacionals*, abril 1973

I Permanent de l'Assemblea de Catalunya: *L'Assemblea de Catalunya amb els treballadors del camp en lluita per les reivindicacions de la comunitat rural. Cap a la consecució de les llibertats polítiques i nacionals*, novembre 1973

Pel camí de l'Assemblea de Catalunya, juliol 1974

Comunicat de la XI Comissió Permanent de l'Assemblea de Catalunya, desembre 1974

Pel camí de la II sessió de l'Assemblea de Catalunya, sense data

Assemblea de les Terres de Lleida: *Comissió Permanent de l'Assemblea de les Terres de Lleida. Document 1a. sessió*, febrer 1972

Octaveta Comissió Permanent de l'Assemblea de les Terres de Lleida, octubre 1973

Comunicat de l'Assemblea de les Terres de Lleida, juliol 1974

Octaveta de l'Assemblea de les Terres de Lleida, setembre 1974

Comité Central del PC: *Historia del Partido Comunista de España*. Ediciones Polonia. Varsòvia, 1960

Comitè Local del PSUC: *Octaveta del PSUC de Lleida: 113 demòcrates detinguts*, octubre 1973

Octaveta del PSUC de Lleida: detenció "67" a Sabadell, setembre 1974

Informe d'organització de la II Conferència Local del PSUC. Lleida, 1977

Informe de Lleida per al IV Congrés del PSUC. Lleida, 1977

Informe del Comitè Local per a la II Conferència Local del PSUC. Lleida, 1977

Informe polític de la II Conferència Local del PSUC. Lleida, 1977

Informe polític de la III Conferència Local del PSUC. Lleida, 1978

Cristians en lluita pels drets humans. Barcelona, novembre 1973

Declaració de la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya, desembre 1969

Detener la represión, acabar con el inmovilismo, imponer un cambio democrático. Resolució del Comitè Central del PSUC, 1969

El fortalecimiento de Comisiones Obreras. Editat per CCOO, 1976
Estatuts del PSUC. II Congrés. 1965
Estatuts del PSUC. III Congrés. 1973
Estatuts del sindicat obrer de la construcció de Lleida, Comissions Obreres de Lleida, 1976
"Grup" de Simeó Miquel, document sense data
Informe del "grup" de Simeó Miquel, 1970
 Hermandad Obrera de Acció Cat lica: *Enquesta*, Madrid, 1961
Revisions de vida. Madrid, 1961
Urgencia y necesidad en la defensa de los intereses obreros para la elevación colectiva de nuestra clase. Comisiones Diocesanas. Madrid, 1961
 Comit  Nacional: *Comisiones Obreras*. Madrid, 1976
Informe sobre el movimiento obrero de Lérida, CCOO, abril 1977
La unidad sindical. El congreso sindical. Editat per CCOO. 1976
Las tareas del PSUC en la lucha por una alternativa democr tica. Informe del Comit  Central del PSUC, 1971
Las tareas sindicales ante la situación política y econ mica de CCOO, Editat pel PSUC, sense data
Los problemas del movimiento obrero y de la marcha hacia la huelga general. Dins el VI Ple del Comit  Central del PSUC, 1971
Octaveta de Comissions Obreres de Lleida, abril 1973
Octaveta de les Comissions Obreres de Lleida, desembre 1974
 Organització Sindical de Lleida: *Acte de Conciliació de la Junta de Conciliació del Sindicat de la Construcció*, 1968
Expedient de l'Organització Sindical contra Saturnino Vicente, maig 1970
Acte de conciliació de la Junta de Conciliació del Sindicat de la Construcció, 1970
Expedients de l'Organització Sindical contra Gregori Gallego i Joan Rodés, juny 1972
Acte de Conciliació de la Junta de Conciliació del Sindicat de la Construcció, gener 1975
PCE en sus documentos, 1920-1977. Madrid, 1977
Programa del Partido Comunista de España. VI Congreso del PCE, 28-31 gener 1960
 PSUC: *Per Catalunya, la democràcia i el socialisme*. Ed. L'Avenç. Barcelona, 1976
Pueblo y Ejército. Editat pel PSUC. Barcelona, 1972
Qu  són i què pretenen les Comissions Pageses, sense data
Resolució de la Delegació Provincial del Ministeri de Treball, 1967
Resolució de la Delegació Provincial del Ministeri de Treball, 1970
Segon Ple del Comit  Nacional de la Joventut Comunista de Catalunya, 1976
Sentència de la Magistratura de Treball, 1968
Sentència del consell de guerra contra  lvarez, Chacón i Maestre, 1969
Sumari instr it contra Gregori Gallego, octubre 1974
VI Pleno ampliado del Comit  Central del PSUC, setembre 1971

Aquesta part de la documentació es completa amb un ampli ventall de fons, difícils de catalogar a causa de la seva asistematització, que abraça des de correspondència interna de diversa índole, notes, documents interns sense data, actes de reunions, targetons informativo-propagandístics de conferències i recitals de "nova can o", etc. Les dificultats augmenten en alguns casos ja que els documents foren ciclostil.lats cosa que motiva que actualment ens

trobem amb paràgrafs que són quasi il·legibles.

Tots aquests materials estan en propietat d'alguns ex-membres de les distintes entitats i organitzacions polítiques.

2) Les fonts orals

Aquest segon camp metodològic l'hem desenvolupat -sempre que això ha estat possible- mitjançant entrevistes a persones que estiguessin en condicions d'aportar algun testimoni directe del període i que poguessin facilitar-nos informacions i impressions útils per als objectius d'aquest treball.

Ja que es tracta, en moltes ocasions, d'una història clandestina, subterrània, amb la inevitable absència de molta documentació escrita, les fonts orals ens han permès obrir perspectives i possibilitats.

Malgrat l'escepticisme i fins i tot el qüestionament de què en moltes ocasions han estat objecte, entenem que les fonts orals són un valuós vehicle per copsar visions personals sobre determinats fenòmens històrics.

Unes visions personals que, d'altra banda, tant poden fonamentar-se en experiències reals com en imaginàries.

La qüestió, doncs, seria: És possible reconstruir amb objectivitat i rigor les activitats secretes?

La sensibilitat de cadascú davant un mateix esdeveniment és diferent; les percepcions també, ja que amb el pas del temps aquestes també canvien. En la vida d'una persona els moments són desiguals. Això afecta directament la manera com es transmet la memòria històrica. Els protagonistes modifiquen els seus punts de vista amb el pas del temps (com tothom), s'equivoquen o no ho recorden. La memòria és selectiva. Les coses són tal com un les viu en el moment actual, no tal com les va viure. Les persones entrevistades organitzen les seves reflexions i els seus relats adjudicant-los o concedint-los un valor.

Per tant, l'historiador ha d'interpretar allò que se li explica a partir dels records dels protagonistes. Si a això afegim els transvassaments de militància posteriors -que nosaltres només hem volgut limitar-nos a apuntar ja que hem considerat que era un aspecte que s'escapava en gran manera als objectius del nostre treball-, els rancors, etc. el problema, si no insalvable, augmenta.

El fet de trobar-nos en un context polític dictatorial també implica que en moltes ocasions les històries siguin fragmentades els talls sòcio-generacionals, geogràfics, temporals, etc. hi tenen molt a veure ho comporta la mateixa dictadura, fet que dificulta el desenvolupament de la historiografia.

El temor a una escassa precisió en alguns aspectes formals, la consideració que el temps cronològic és l'únic vàlid i existent, i la creença que un testimoni, per si sol, no aporta suficient validesa a un estudi que vulgui fer-se amb rigor, són elements sobre els quals se sustenten aquells que no concedeixen valor a aquest aspecte metodològic.

En aquest sentit, doncs, creiem necessari assenyalar que en l'ús de les fonts orals no poden prioritzar-se aspectes com la precisió cronològica, ja que no n'és l'objectiu fonamental. Val a dir que si es pretengués aconseguir això mitjançant la història oral, podria caure's en errors metodològics importants. Per tant, no cal fer preguntes excessivament meticuloses cronològicament. La persona entrevistada no té per què saber-les o recordar-les, i es pot produir una incomoditat que pot afectar el bon desenvolupament de l'entrevista.

En la sistematització de recollida d'informació mitjançant els testimonis orals, hem tingut presents 3 qüestions fonamentals: la selecció del testimoni, el lloc de l'entrevista i la guia de l'entrevista.

La selecció del testimoni

Les persones han estat seleccionades no sols en funció de la militància a alguna organització política o sindical, sinó també pel fet de tenir un coneixement directe del període i les activitats que s'hi desenvolupaven.

En aquest sentit, però, cal ser prudents. I diem això perquè volem esmentar un problema important: en parlar de l'oposició antifranquista, una cosa fou el militant actiu, compromès, que arribà a supeditar bona part de la seva experiència vital a la "causa", i una altra la persona que puntualment es mobilitzava davant de determinades situacions conflictives i reivindicatives.

Referent a aquesta qüestió, no es tracta de fer-ne valoracions o emetre'n judicis de valor. Ens escapàrem de la nostra tasca com a historiadors. Però sí que cal tenir en compte que entre les dues actituds hi ha tota una gradació força complexa, sotmesa a molts matisos i que, en conseqüència, no pot menystenir-se.

Per tant, podem analitzar les relacions existents entre el grup organitzat i la resta de la societat, podem fer-hi vinculacions i establir-hi relacions. Podem aplicar el concepte d'implantació i veure fins a quin punt una organització és capaç de dirigir uns grups i canalitzar una protesta social. Però, sobretot, hem intentat defugir de fer-ne identificacions.

A continuació assenyalarem la llista de les persones entrevistades i alguns trets del seu perfil professional i polític:²⁵

---

²⁵Dins el text, en les corresponents cites dels diversos informants s'indica la data o les dates en què tingueren lloc les respectives entrevistes i també el lloc on es produïren.

<u>Nom</u>	<u>Data naix.</u>	<u>Prof.</u>	<u>Enquadr.polític</u>
Abenoza Villas, Lluís	1914	barber	POUM
Alarcón Olmo, Francisco	1922	obrer const.	PSUC/CCOO
Auqué Palau, Jaume	1940	administratiu	indepn./RSDC ²⁶
Ballester Sirvent, Magda	1948	periodista	PSUC
Cantano Palma, Antonio	1927	obrer const.	PSUC/CCOO
Castell Papell, Felip	1938	mecànic	PSUC/CCOO
Chacón Giménez, Antonio	1932	obrer const.	PSUC/CCOO
Colell Pons, Joaquim	1935	comerciant	indepn./HOAC
Culleré Ibars, Joan	1916	diverses ²⁷	FNC
Figueres Morell, Jordi	1937	administratiu	PSUC
Gallego Marín, Gregori	1944	administratiu	PSUC/CCOO
Gelonch Codony, Indalècia	1929	mestressa de casa	PSUC
Juvillà Aige, Josep M.	1948	enginyer	PSUC
López Raimundo, Gregori	1914	responsable polític	PSUC
Maestre Quero, Catalina	1938	treb. domèstica	PSUC
Margó Vives, Ventura	1926	administratiu	PSUC
Moreno Castillo, Gloria ²⁸	1934	catedràtica d'I.B.	PSUC
Piera, Sebastià ²⁹		responsable polític	PSUC
Reimundi Florensa, Josepa	1917	mestra	POUM
Roure Codonyer, Ramon	1929	empresari	independent
Terrado Terrado, Pere	1938	administratiu	FNC/PSAN/ind. ³⁰
Ximénez Carulla, Vicenç	1918	pagès/obrer	POUM/PSUC... ³¹

Respecte als noms de les persones, s'han mantingut ja fossin en català o castellà. La intenció ha estat la de no distorsionar el seu perfil i regir-nos, en tot moment, no sols per la fidelitat històrica sinó també pel respecte personal.

El criteri de selecció d'aquests testimonis pot ser, possiblement, discutible. Tal com apuntàvem en fulls anteriors hem prioritzat, sempre que això ha estat possible, els informants que fins a l'actualitat mai o gairebé mai no han estat qüestionats sobre el seu itinerari sociopolític. És evident que alguns dels entrevistats són persones amb una certa trajectòria rellevant en l'àmbit local i algun fins i tot -és el cas de Gregori López Raimundo- amb un pes

²⁶Prèviament al RSDC, fou un dels fundadors del Bloc Popular de les Terres de Lleida, embrió del posterior Reagrupament.

²⁷Entre les vàries ocupacions que desenvolupà assenyalem la de comerciant (en la botiga del seu pare), administratiu i viatjant.

²⁸Aquest testimoni s'ha recollit mitjançant la correspondència mantinguda amb la informant, la qual actualment viu a Madrid. Per tant, en el text s'indicarà la data en què va ser tramesa la carta. L'adreça em fou facilitada cordialment per Ventura Margó.

²⁹Igual com en el cas anterior, aquest testimoni s'ha recollit mitjançant la correspondència mantinguda amb l'informant, el qual actualment viu a Ajaccio, illa de Còrsega. Em va ser possible mantenir contacte amb Sebastià Piera gràcies a l'amable col.laboració de Gregori López Raimundo.

³⁰En els primers moments del postfranquisme ingressà a Convergència Socialista.

³¹Fou, com Jaume Auqué, un dels fundadors del Bloc Popular de les Terres de Lleida i acabà ingressant en el RSDC.

específic dins la història més recent de Catalunya. Vull puntualitzar que, en aquests casos, les tries s'han fet per considerar que eren elements claus per ajudar-nos a esbrinar i aclarir qüestions que, per una altra via, no hauríem pogut aconseguir. Sóc conscient, però, que es tracta d'un criteri que pot ser qüestionable.

Val a dir que en la majoria d'ocasions s'ha produït un cert impacte emocional entre la persona entrevistada i l'entrevistadora. Per poder parlar de les seves vivències, la vida clandestina, la repressió... ha calgut superar unes barreres i un comprensible distanciament. S'ha hagut de fer un esforç important que ha conduït, gairebé inevitablement, a una empatia mútua, al marge que es comparteixin o no els punts de vista polítics i ideològics.

El lloc de l'entrevista

Respecte al lloc de l'entrevista sempre ha estat triat per l'informant. En la majoria d'ocasions, ha estat a casa seva, per ser el lloc on es podia trobar més còmode i, per extensió, el que li podia oferir més seguretat. En aquest sentit, és fonamental crear una relació de confiança entre informador i informant. En depèn l'èxit de l'entrevista.

En definitiva, el fet que l'entrevista sigui en el domicili particular del testimoni en facilita, d'entrada, un millor coneixement per a l'historiador, però, en contrapartida, hi pot haver el desavantatge que hi hagi terceres persones. Per això, s'han tingut en compte les circumstàncies ambientals, i s'ha procurat que l'entrevista es mantingués exclusivament entre la persona entrevistada i l'entrevistadora. En algun cas, hi ha hagut la presència d'una tercera persona, familiar, que en ocasions ha interferit, cosa que no pot valorar-se positivament.

En la majoria de casos s'ha limitat el temps de les entrevistes per tal d'evitar la fatiga o el cansament que, alhora, podia provocar talls en la informació.

El guió de l'entrevista

Les entrevistes s'han fet sobre la base d'un guió prèviament elaborat.

Quant a la guia de les entrevistes, ha calgut una preparació prèvia per a cadascuna. S'ha treballat sobre un guió base però que s'ha modificat cada cop en funció de la persona entrevistada. És evident que tots els informants tenen la seva importància, però s'ha de situar cada testimoni en el seu lloc. No pot fer-se la mateixa entrevista a un militant de base i a un dirigent. Si això no es té en compte es pot caure en la sobrevaloració d'uns i la infravaloració d'altres.

Alhora també cal dir que el guió ha estat susceptible de ser modificat durant l'entrevista. Potser ha valgut la pena aprofundir més en alguns aspectes i inconvenient tocar-ne altres. Per tant, si s'ha cregut convenient, s'ha reformulat el qüestionari en funció de l'informant.

Cal, doncs, que se sàpiga sostenir l'equilibri adequat al respecte. En aquest sentit, l'entrevistadora ha de saber mantenir silenci i aprendre a escoltar. S'ha d'adaptar a la psicologia del testimoni. Reconduir, si cal, la conversa; refrescar la memòria; canalitzar els temes procurant que no hi hagi digressions; no insistir en qüestions que resultin doloroses i intentar vèncer reticències.

Aquests retocs, aquestes reformulacions, no s'han d'interpretar en sentit negatiu, ans al contrari. L'intent de reactivar records, l'àmplia llibertat que s'ha donat per relatar anècdotes, etc. han estat en funció d'utilitzar tots els recursos que permetessin la narració de fets i alhora que potenciessin l'emissió d'opinions.

Al llarg d'aquest treball hem inclòs unes notes biogràfiques personals i polítiques de cada persona entrevistada per tal d'obtenir un perfil al més ajustat possible. Hem cregut necessari conèixer certs aspectes de la seva trajectòria vital: orígens familiars, lloc de naixement, vivències quotidianes a l'entorn de la família i la feina, etc. Són elements que proporcionen valuoses informacions que poden ser molt útils a l'hora de dibuixar-ne el perfil.

Pensem que l'entrevistador no pot tenir només referències sobre una temàtica concreta.

Cal dir també que el 100% de les entrevistes s'ha gravat en àudio-cassettes. La llengua vehicular utilitzada ha estat sempre triada a voluntat de la persona entrevistada.

Per acabar aquests aspectes metodològics referents a l'ús de les fonts orals, dir només que hem intentat endinsar-nos en el significat de les paraules recollides i copsar importants elements del metallenguatge com l'entonació, l'accentuació, els dubtes, els silencis, etc.

En aquest sentit, l'entrevistadora ha procurat tenir una certa dosi de sensibilitat (no renyida amb la rigorositat i la disciplina) per tal de poder captar tots aquests elements. Així per exemple, tan important pot ser el que es diu com el que no es diu i per què no es diu. En ocasions, això pot ser decisiu.

En definitiva, les fonts orals són, per la seva pròpia naturalesa, d'extraordinari interès. Tanmateix, com totes les altres fonts, també té limitacions. D'aquí la necessitat de contrastar amb altres fonts escrites, gràfiques, etc., i completar els resultats de les entrevistes amb altres fonts per tal de poder contrarestar les respectives subjectivitats.

D'aquesta manera, és possible que pugui fer-se una reconstrucció històrica que ens permeti passar dels terrenys individuals a un àmbit més col·lectiu.

3) Memòries i textos teòrics dels protagonistes

Crec necessari assenyalar que, majoritàriament, quan algú que ha dut a terme una activitat (clandestina o no) escriu unes memòries, intenta legitimar-se i la manera de fer-ho normalment consisteix a lloar les excel·lències del seu grup i, alhora, catapultar-lo com a capdavanter gairebé exclusiu de la lluita.

Es tendeix a elaborar la pròpia versió ja que és una manera no sols de legitimar-se sinó també de cohesionar-se. En moltes ocasions, l'única perspectiva que s'hi ofereix és la que li ve proporcionada a través de la seva militància política o sindical. Per tant, cal que aquesta consideració estigui sempre present en l'historiador. Si això es fa, les memòries poden proporcionar interessants elements que permetin reconstruir una determinada realitat.

També crec convenient assenyalar que en alguns casos hem tingut l'oportunitat d'intentar "enforquillar" dues fonts: les memòries i l'entrevista. És el cas concret de Gregori López Raimundo, Ventura Margó Vives i Vicenç Ximénez Carulla.

Tanmateix, els que han escrit unes memòries, prèviament ja han hagut de reflexionar sobre uns fets. Això els ha obligat a processar una informació i a codificar-la. En definitiva, han "tancat" un cicle. Fem aquesta consideració perquè això ha fet difícil que a través de les entrevistes s'hagin pogut recollir elements que fossin novedosos i significatius.

La llista de textos memorialistes i teòrics amb què hem treballat és la següent:

ALBA, V.: *El Partido Comunista de España*. Barcelona, 1979

ALBA, V. et al: *L'aventura del militant*. Ed. Laertes. Barcelona, 1994

BERGÓS, A.: *Memòries*. Ed. Virgili&Pagès, S.A. Lleida, 1990

CALVET, M. D.: *Acerca de la liberación de la mujer*. Informe dins el Ple del Comitè Central del PSUC, 1976

CARRILLO, S.: *Después de Franco, ¿qué? La democracia política y social que preconizamos los comunistas*. París, 1965 *Hacia el postfranquismo*. 1974 *De la clandestinidad a la legalidad*. Informe presentat al Pleno del Comitè

Central del PCE. Roma, 1976 *El partido de masas*. Informe presentat al Comitè Central del PCE. Roma, 1976 *El año de la peluca*. Ediciones B. Barcelona, 1987 *Memorias*. Ed. Planeta. Barcelona, 1993

CASTAÑO, J.: *Memòries de la JOC a Catalunya, 1932-1970*. Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona, 1974 *La JOC en España*. Sígueme. Salamanca, 1978

CLAUDÍN, F.: *La crisis del movimiento comunista*. Ruedo Ibérico. París, 1970

COLL, J. i PANÉ, J.: *Josep Rovira. Una vida al servei de Catalunya i del socialisme*. Ariel. Barcelona, 1978

CRUELLES, M.: *La societat catalana durant la guerra civil. Crònica d'un periodista polític*. Edhasa. Barcelona, 1978

ESPAR i TICÓ, J.: *Amb C de Catalunya. Memòries 1936-1963*. Edicions 62. Barcelona, 1994

FERRER, M.: *La Generalitat de Catalunya a l'exili*. Aymà. Barcelona, 1977

GALLEGO, I.: *El partido de masas que necesitamos*. Informe presentat al Comitè Central del PCE, 1970

IBÁRRURI, D.: *Memorias de Pasionaria. 1939-1977*. Ed. Planeta. Madrid, 1979

LÓPEZ BULLA, J.L.: *Problemas y tareas de CCOO en la actual etapa*. Dins el Ple del Comitè Central del PSUC, 1976

LÓPEZ CRESPI, M.: *L'antifranquisme a Mallorca (1950-1970)*. Ed. El Tall. Mallorca, 1994

LÓPEZ RAIMUNDO, G. i GUTIÉRREZ DÍAZ, A.: *El PSUC y el eurocomunismo*. Ed. Grijalbo. Barcelona, 1981

LÓPEZ RAIMUNDO, G.: *Catalunya i la ruptura*. Informe dins el Ple del Comitè Central del PSUC, 1976 *Primera clandestinidad. Memorias*. Editorial Antàrtida/Empúries. Barcelona, 1993

LLADONOSA i PUJOL, J.: *Setanta-cinc anys de records. 1907-1982*. Ed. Virgili&Pagès - Ajuntament d'Alguaire, 1989

MARGÓ, V.: *La lluita per la democràcia. Lleida, 1960-1975*. Editat per la Paeria - Ajuntament de Lleida, 1992. (Edició a cura d'Antonieta Jarne Mòdol)

MARTÍNEZ i VENDRELL, J.: *Una vida per Catalunya. Memòries (1939-1946)*. Ed. Pòrtic. Barcelona, 1991

MAS i SOLER, M.: *Postguerra. Un poble de Catalunya (1939-1942)*. Ed. Pòrtic. Barcelona, 1983

PUJOL i SOLEY, J.: *Construir Catalunya*. Textos mecanografiats, 1964-1965

RIERA LLORCA, V.: *Els exilats catalans a Mèxic*. Curial. Barcelona, 1994

SEMPRÚN, J.: *Autobiografía de Federico Sánchez*. Ed. Planeta. Barcelona, 1977

TORRES, V.: *Memòries polítiques i familiars*. Pagès Editors. Lleida, 1994

XIMÉNEZ CARULLA, V.: *Memorias de un socialista*. Text mecanografiat, inèdit. Lleida, 1985

4) Publicacions periòdiques

Òbviament, a causa de la naturalesa del nostre treball, la major part de la premsa que hem revisat fou editada clandestinament, amb la qual cosa cal afegir la dificultat, en moltes ocasions, de la seva localització.

D'altra banda, en paràmetres de resistència, els diferents elements que conformen la premsa clandestina eren, no sols una necessitat, sinó també un factor cohesionador de primera magnitud.

En aquest mateix ordre de coses, la consideració sobre la premsa clandestina té una especial rellevància, ja que la censura i el control social existent en la premsa oficial no deixava lloc a cap fissura.

Per tant, en moltes ocasions és l'únic testimoni que ens queda, a més de les fonts orals. Alhora, actua com a veritable portaveu transmissor de consignes i programes.

La llista de les publicacions consultades és la següent:

Adelante. Órgano del Partido Obrero de Unificación Marxista en Lérida. Núm. 1, abril de 1947

Ara. Butlletí d'Informació editat pel Front Nacional de Catalunya. Setembre-octubre 1964, núm. 5; i febrer-març 1965, núm. 7

Butlletí Interior d'Informació del POUM de Lleida i la seva comarca. Núm. corresponent als mesos de maig i juny de 1946.

Circular Informativa de l'Esbart Màrius Torres del Sícoris Club. Total 6 números, 1962 i 1965-66

Circular Informativa del Club Esportiu Huracans. Total 6 números, abril-setembre 1970.

Comisiones Obreras. Boletín Informativo de la Coordinadora General de CCOO. Febrer 1974, número 1.

*Diario de Lérida,*³² 1966-1977

Full d'Informació, suplement del butlletí *Ara.* Editat pel Front Nacional de Catalunya. Octubre 1968

Full Informatiu de l'Associació de Veïns Portal de Magdalena, núm. 1, 1976

L'Espurna. Òrgan dels Amics del Moviment Socialista de Catalunya.

Núm. 4, 24 de gener de 1947. Núm. 6, 1 de juliol de 1947

La Huelga. Periódico de la Coordinadora Local de CCOO de Barcelona. Gener 1975, número 3

Informaciones Obreras. Juliol 1972, núm. 62

Lluita! La Veu dels sense veu, editat pel Front Nacional de Catalunya. Novembre 1962, núm. 6

Lluita Obrera. Octubre 1974-maig 1975, 3 números

Luchas Obreras. Boletín Informativo de CCOO de Cataluña. Febrer 1974-juliol 1974, 7 números

Luchas Obreras. Semanario de las CCOO de Cataluña. Desembre 1974-abril 1975, 6 números

Nova Lleida. Òrgan del Comitè Local del PSUC. Agost 1971-novembre 1974. Total: 21 números

*Tarea. Revista Mensual Económica Social.*³³ Juliol 1950-Setembre 1976. Total: 310 números

Arxius

Arxiu del Govern Civil - Arxiu Històric Provincial:

Lligalls 2 (exp. 35), 89 (exp. 35), 131 (exp. 33, 55), 389 (exp. 92), 391 (exp. 50), 392 (exp. 6), 396 (exp. 57), 398 (exp. 8), 400 (exp. 90), 407 (exp. 75), 408 (exp. 20).

Arxiu de l'Audiència Provincial:

Sumaris 6 (rotlle 11), 124 (rotlle 230) i 166 (rotlle 367)

Hemeroteca de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, de la Diputació de Lleida

Fons Josep Lladonosa. Patronat Municipal "Josep Lladonosa i Pujol". Ajuntament d'Alguaire

Diferents fons documentals, propietat de militants, ex-militants de diverses organitzacions i protagonistes directes del període:³⁴

---

³²És obvi que aquesta premsa diària no era una publicació clandestina. No obstant això, l'hem inclòs en les nostres consultes ja que ens ha ofert algunes informacions d'interès.

³³Com en el cas anterior, és evident que Tarea -revista de l'Organització Sindical- no és una publicació clandestina, ans al contrari. Tanmateix, l'hem considerat imprescindible per a l'objecte del nostre estudi, de manera molt especial pel que fa a les qüestions sobre el moviment obrer.

³⁴En l'apartat referent a l'ús de les fonts orals s'indica la respectiva militància d'aquestes persones.

Arxiu Terres de Ponent (Hemeroteca particular de Pere Terrado)
Fons documental propietat de Gregori Gallego
Fons documental propietat d'Antonio Chacón
Fons documental propietat de Joaquim Colell
Fons documental propietat de Josep M. Juvillà
Fons documental propietat de Josep Albiñana (cedit pel professor Manuel Lladonosa i Vall-Ilebrera)

Fonts secundàries

Bibliografia utilitzada

- ALONSO, V.L. et al: *Crisis agrarias y luchas campesinas 1970-1976*. Ayuso. Madrid, 1976
- ALTED VIGIL, A. i MATEOS, A.: "Problemas de método en el estudio de la oposición al franquismo. La utilización del testimonio oral". *Espacio, Tiempo y Forma*. Facultad de Geografía e Historia. Universidad Nacional de Educación a Distancia. Madrid. Serie V. Historia Contemporánea, núm. 3, octubre 1990
- ANDREU i ABELLÓ, J.: "De la Coordinadora a la Junta Democrática". *L'Avenç*, núm. 43, novembre 1981
- APARICIO, M.A.: *El sindicalismo vertical y la formación del Estado franquista*. Eunibar. Barcelona, 1980
- BALCELLS, A., i SOLÉ i SABATÉ, J.M.: "Aproximación a la historia de la oposición al régimen franquista en Cataluña". Dins TUSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A. (coords.): *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. UNED. Madrid, 1990
- BALFOUR, S.: "El movimiento obrero y la oposición obrera durante el franquismo". Dins TUSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A. (coords.): *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. UNED. Madrid, 1990
- La dictadura, los trabajadores y la ciudad. El movimiento obrero en el área metropolitana de Barcelona (1939-1988)*. Edicions Alfons el Magnànim. València, 1994
- BARALLAT i BARÉS, J.: *La contribució a la història de l'Església a Lleida des de l'ocupació franquista (1938) al maig de 1968*. Tesi Doctoral. Universitat de Barcelona
- "L'Església sota el franquisme. Una mostra local. Lleida, 1938-1968". *L'Avenç*, núm. 174, octubre 1993
- L'Església sota el franquisme. Lleida (1938-1968)*. Pagès Editors. Lleida, 1994
- "La HOAC bajo la Jerarquía y el Franquismo. Una muestra local: Lérida." Dins DDAA: *Los católicos y el nuevo movimiento obrero*. Ed. XX Siglos, núm. 22, 1994
- BARALLAT i BARÉS, M.: *La repressió a la postguerra civil a Lleida*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1991
- "La represi6n en Lérida". *Historia 16*, núm. 19, 1987
- BARRULL PELEGRÍ, J.: *Les comarques de Lleida durant la II República (1930-1936)*. L'Avenç. Col.lecció Clio. Barcelona, 1986
- El Bloc Obrer i Camperol (Lleida, 1919-1937)*. Ed. Ajuntament de Lleida. Col.lecció La Banqueta, núm. 14, 1990
- "Lleida: tres dies d'octubre", *Ressò de Ponent*, núm. 122, octubre de 1994
- "Els fets d'octubre a les comarques de Lleida". *L'Avenç*, núm. 187, desembre 1994
- "El Primer Tribunal Popular de Lleida, 1936". Dins BARRULL PELEGRÍ, J. i MIR CURCÓ, C. (coords.): *Violència política i ruptura social a Espanya, 1936-1945*. Espai/Temps. Departament de Geografia i Història. Universitat de Lleida, 1994
- Violència popular i justícia revolucionària. El Tribunal Popular de Lleida (1936-*

1937). Ed. Pagès Editors. Lleida, 1995

BATISTA, A. i PLAYÀ, J.: *La gran conspiració. Crònica de l'Assemblea de Catalunya*. Empúries. Barcelona, 1991

BENITO DEL POZO, C.: *La clase obrera asturiana durante el franquismo*. Siglo Veintiuno de España Editores, S.A. Madrid, 1993

BERG, M.: "La entrevista como método de producción de conocimiento". *Historia y Fuente Oral*. Publicacions de la Universitat de Barcelona, núm. 4, 1990

BORDERÍAS, C.: "Las mujeres, autoras de sus trayectorias personales y familiares: a través del servicio doméstico." *Historia y Fuente Oral*. Publicacions de la Universitat de Barcelona, núm. 6, 1991

"Cuatro generaciones de mujeres emigrantes: transmisión y cambio social". *Actas de las III Jornadas "Historia y Fuentes Orales" Memoria y Sociedad en la España Contemporánea*. Ed. Fundación Cultural Santa Teresa. Ávila, 1992

BRÍA, LI., CASANOVAS, M. DOMINGO, M., MARCO, J.: *¿Concilio o Rebeldía? Los latifundios clericales de Lérida*. Ed. Nova Terra. Barcelona, 1966

BULNES, R.: *Del sindicalismo de represión al sindicalismo de integración*. Horizonte Español. Ruedo Ibérico. París, 1966

CAMINAL, M.: *Joan Comorera. Comunisme i nacionalisme, 1939-1958*. Empúries. Barcelona, 1985

"El caràcter fundacional del PSUC i la seva bolxevització", *L'Avenç*, núm. 95, juliol-agost 1986

"L'oposició socialista i comunista: comentaris sobre els canvis tàctics entre dues forces que s'enfrontaven i se sobreposaven alhora (1939-1947)". Dins DDAA: *Franquisme. Sobre resistència i consens a Catalunya (1938-1959)*. Ed. Crítica. Barcelona, 1990

CARRERAS, A.: "La industria: atraso y modernización". Dins NADAL, J., CARRERAS, A., SUDRIÀ, C. (comp.): *La economía española en el siglo XX. Una perspectiva histórica*. Ariel. Barcelona, 1987

CASANOVA, J.: "La sombra del franquismo: ignorar la historia y huir del pasado". Dins DDAA: *El pasado oculto. Fascismo y violencia en Aragón (1936-1939)*. Siglo Veintiuno de España, Editores SA. Madrid, 1992

CASTIÑEIRAS, J., DOMÍNGUEZ, J.: *Un siglo de lucha obrera en España*. Mensajero. Bilbao, 1971

CATANI, M.: "El enfoque biográfico oral". *Historia y Fuente Oral*. Publicacions de la Universitat de Barcelona, núm. 3, 1990

CLARA, J.: *Girona sota el franquisme, 1939-1976*. Ed. Ajuntament i Diputació de Girona, 1991

COLOMER, J.M.: *L'Assemblea de Catalunya*. L'Avenç, Barcelona, 1976

"La trajectòria de l'Assemblea de Catalunya (1971-1977)". *L'Avenç*, núm. 43, novembre 1981 *La ideologia de l'antifranquisme*. Edicions 62. Barcelona, 1985

DDAA: *Lleida, problema i realitat*. Edicions 62. Barcelona, 1967

DDAA: "Lleida, un assaig d'aproximació", *Serra d'Or*, núm. 133, octubre 1970

DDAA: *Les terres de Lleida en la geografia, en l'economia i en la cultura catalanes*. Ed. Pòrtic. Barcelona, 1971

DDAA: "Lleida o la marginació". CAU, publicació del Colegio Oficial de Aparejadores y Arquitectos Técnicos de Catalunya, núm. 39, setembre-octubre 1976

DDAA: *PSUC: Per Catalunya, la democràcia i el socialisme*. L'Avenç, Barcelona, 1976

DDAA: "Els membres: les persones i les organitzacions". *L'Avenç*, núm. 43, novembre 1981

DDAA: "L'Esbart Màrius Torres. Sícoris Club", *Ressò de Ponent*, núm. 52, juny 1987

DDAA: "El cine-club Huracans". Dins DDAA: *El Club Esportiu Huracans 1941-1991*. Ed. Ajuntament de Lleida. Col·lecció La Banqueta, núm. 20, 1995

DDAA: *Escoles Alba. XXVè Aniversari*. Editat per les Escoles Alba. Lleida, 1995

DÍAZ i ESCULIES, D.: *La resistència dels nacionalistes catalans al règim de Franco: el Front Nacional de Catalunya (1939-1947)*. La Magrana. Barcelona, 1983

L'oposició política catalanista al franquisme (1939-1959). Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 1986, 2 vol.

DÍAZ PLAJA, F.: *La España franquista en sus documentos*. Plaza y Janés. Barcelona, 1976

DOMÍNGUEZ, J.: *Organizaciones obreras cristianas en la oposición al franquismo*. Mensajero. Bilbao, 1975

La lucha obrera durante el franquismo. En sus documentos clandestinos (1939-1975). Ed. Descleé de Brouwer. Bilbao, 1987

ESTRUCH TOBELLA, J.: *El PCE en la clandestinidad, 1939-1956*. Siglo XXI. Madrid, 1982

EZQUINAGA, J.A. i GONZÁLEZ, M.: "Relaciones Iglesia-Estado en el franquismo: una nueva visión desde la HOAC". Dins *Actas del I Encuentro de Investigadores del Franquismo*. Fundació Arxiu Històric CONC i Universitat Autònoma de Barcelona, 1992

FABRE, J., HUERTAS, J.M., RIBAS, A.: *Vint anys de resistència catalana (1938-1959)*. La Magrana. Barcelona, 1978

FABRE, J., HUERTAS, J.M.: "La fundació de CCOO a Barcelona". *L'Avenç*, núm. 52, 1982

FAULÍ, J.: *L'Interludi tràgic (1939-1975)*. Edicions 62. Barcelona, 1981

FEBO, G. di: *Resistencia y movimiento de mujeres en España, 1936-1976*. Icaria. Barcelona, 1979

"La lucha de las mujeres en los barrios en los últimos años del franquismo. Un ejemplo de utilización de la historia de género." Dins TUSELL, J., ALTED, A. i MATEOS, A.: *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. UNED. Madrid, 1990

FEIXA, C.: *Cultures juvenils, hegemonia i transició social. Una història oral de la joventut a Lleida (1936-1989)*. Tesi Doctoral. Estudi General de Lleida, 1990

"Fer la nòria". Una història oral del carrer Major a la Lleida de postguerra. Dossier: La Lleida de postguerra. Ilerda, publicació de l'Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida, núm. 49, 1991

La ciutat llunyana. Una història oral de la joventut a Lleida (1931-1945). Ed. La Mañana, S.A. i PICSA. Lleida, 1992

FERNÁNDEZ VARGAS, V.: *La resistencia interior en la España de Franco*. Ediciones Istmo. Madrid, 1981

FERRANDO, E.: "El compromiso de los cristianos en las luchas de los movimientos obreros en Cataluña durante la etapa franquista." Dins DDAA: *Los católicos y el nuevo movimiento obrero*. Ed. XX Siglos, núm. 22, 1994

"Los Grupos Obreros de Estudios Sociales de la HOAC (GOES)". Dins DDAA: *Los católicos y el nuevo movimiento obrero*. Ed. XX Siglos, núm. 22, 1994

FERRAROTTI, F.: "Primeros rasgos de un estudio sobre "Cien años de vida obrera en Italia (1892-1992)". El proceso de industrialización explicado por aquellos que lo han vivido". *Historia y fuente oral*. Publicacions de la Universitat de Barcelona, núm. 9,

1993

FERRI, LL., MUIXÍ, J., SANJUAN, E.: *Las huelgas contra Franco. Aproximación a una historia del movimiento obrero español de postguerra*. Ed. Planeta. Barcelona, 1978

FINA, LL.: "Política salarial i lluita de classes sota el franquisme". *Materials*, núm. 6, 1978

FOLGUERA, P.: *Cómo se hace historia oral*. Eudema. Madrid, 1994

FRASER, R.: "La formación de un entrevistador". *Historia y Fuente Oral*. Publicacions de la Universitat de Barcelona, núm. 3, 1990

FUSI, J.P.: "La reaparición de la conflictividad en la España de los sesenta".

Dins FONTANA, J. (ed.): *España bajo el franquismo*. Crítica. Barcelona, 1986

GABRIEL, P. et al: *Comissions Obreres de Catalunya. 1964-1989. Una aportació a la història del moviment obrer*. Ed. Empúries. Barcelona, 1989

GALLOFRÉ, M. J.: *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1991

GANAU, J.: *La idea de ciutat a Lleida*. Pagès Editors. Col·lecció Seminari, núm. 7, Lleida, 1992

GARCÍA de CORTÁZAR, F.: "La cruz y el martillo. La resistencia obrera católica." Dins TUSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A. (coords.): *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. UNED. Madrid, 1990

GARCÍA DELGADO, J.L.: "La industrialización y el desarrollo económico de España durante el franquismo". Dins NADAL, J., CARRERAS, A., SUDRIÀ, C. (comp.): *La economía española en el siglo XX. Una perspectiva histórica*. Ariel. Barcelona, 1987

GARCÍA PIÑEIRO, R. i ERICE SEBARES, F.: "La reconstrucción de la nueva vanguardia obrera y las Comisiones de Asturias (1958-1977)". Dins RUIZ, D.: *Historia de Comisiones Obreras (1958-1988)*. Ed. XXI. Madrid, 1993

GINARD i FERON, D.: *La resistència antifranquista a Mallorca (1939-1948)*. Palma de Mallorca, 1991

"Memoria de la resistencia antifranquista en Mallorca". Dins *Actas de las IV Jornadas "Historia y Fuentes Orales" Historia y Memoria del Franquismo, 1936-1978*. Fundación Cultural Santa Teresa. Ávila, octubre de 1994 (en prensa)

GIRALT, E. (dir.): *El franquisme i l'oposició. Una bibliografia crítica*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1981

GRAUS, J.: *Crònica de la Lleida franquista. 1938-1975*. Editorial Virgili&Pagès, SA, Lleida, 1989

GUINEA, J.L.: *Los movimientos obreros y sindicales en España de 1833 a 1978*. Ibérico Europea de Ediciones. Madrid, 1978

HAMMER, D. i WILDAVSKY, A.: "La entrevista semi-estructurada de final abierto". *Historia y Fuente Oral*. Publicacions de la Universitat de Barcelona, núm. 4, 1990

HEINE, H.: *La oposición política al franquismo. De 1939 a 1952*. Ed. Crítica. Barcelona, 1983

HERAS CABALLERO, P.A.: *La oposición al franquismo en las comarcas de Tarragona (1939-1977)*. Edicions El Mèdol. Tarragona, 1991

"Sociedad, economía y política en Tarragona (1960-1977)". Dins DDAA: *Franquisme a les comarques tarragonines*. Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials

"Guillem Oliver" del Camp de Tarragona, 1993

HERMET, G.: *Los comunistas en España*. París, 1972 *Los católicos en la España franquista*. CS. Madrid, 1985. (Edició original francesa 1980)

HUERTAS CLAVERÍA, J.M.: *Obrers a Catalunya. Manual d'història del moviment obrer (1840-1975)*. L'Avenç. Col.lecció Clio. Barcelona, 1994

IBARRA, P.: *El movimiento obrero en Vizcaya: 1967-1977. Ideología, organización y conflictividad*. Servicio Editorial Universidad del País Vasco. Bilbao, 1987

Institut Catòlic d'Estudis Socials: "La dona immigrant". *Perspectiva Social*, núm. 23, 1986

JARNE MÒDOL, A.: "Auxilio Social: Beneficència i Nacionalsindicalisme a la "nova" Lleida (1938-1940)". *Revista de Catalunya*, núm. 39, març 1990 *La Secció Femenina a Lleida. Els anys "triomfals"*. Pagès Editors. Col.lecció Seminari, núm. 5, Lleida, 1991

"Models formals i sentimentals al servei de la femineïtat (1939-1945)".
Dossier: La Lleida de postguerra. *Ilerda*, publicació de l'Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida, núm. 49, 1991

"La Secció Femenina i la seva projecció a Lleida". Dins DDAA: *Miscel·lània Homenatge a Josep Lladonosa*. Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida, 1992

"La branca femenina del carlisme lleidatà: República, Guerra Civil i Primer Franquisme". Dins MIR, C. (ed.): *Carlins i integristes: Lleida segles XIX i XX*. Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida, 1993

"Algunos espacios del antifranquismo en Lleida: la cultura como signo de militancia (1953-1972)". Dins *Actas del II Encuentro de Investigadores del Franquismo*. Instituto de Cultura Juan Gil-Albert de la Diputació d'Alacant, maig de 1995

"El Club Esportiu Huracans dels anys seixanta: plataforma de cultura militant". Dins DDAA: *El Club Esportiu Huracans 1941-1991*. Ed. Ajuntament de Lleida. Col.lecció La Banqueta, núm. 20, 1995

JARNE MÒDOL, A. i SAGUÉS SAN JOSÉ, J.: "Una historia oral de la Guerra Civil y la lucha clandestina en el primer franquismo: Lleida 1936-1945". Dins *Actas de las IV Jornadas "Historia y Fuentes Orales" Historia y Memoria del Franquismo, 1936-1978*. Fundación Cultural Santa Teresa. Ávila, octubre de 1994 (en premsa)

JÁUREGUI, F. i VEGA, P.: *Crónica del antifranquismo*. Argos Vergara. Barcelona, 1983, 3 vols.

JULIÀ, S.: "Obreros y sacerdotes: cultura democrática y movimientos sociales de oposición". Dins TUSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A. (coords.): *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. UNED. Madrid, 1990

LÓPEZ GARCÍA, B.: "La formación y el análisis social en el Movimiento Obrero Católico bajo el Franquismo. Los GOES". Dins DDAA: *Los católicos y el nuevo movimiento obrero*. Ed. XX Siglos, núm. 22, 1994

LUDEVID, M.: *Cuarenta años de Sindicato Vertical*. Laia. Barcelona, 1976 *El movimiento obrero en Cataluña bajo el franquismo*. Barcelona, 1977

"Vint-i-cinc anys de moviment obrer a Catalunya". *Taula de Canvi*, març-abril 1977

LLADONOSA i VALL-LLEBRERA, M.: "La societat civil lleidatana sota el franquisme". Dins DDAA: *Lleida 1910-1985*. Fundació Caixa de Pensions. Barcelona, 1985

"Lleida bajo el franquismo". Dins DDAA: *Cataluña durante el franquismo*. Ed. La

Vanguardia. Barcelona, 1986

MAGRE, J.: "25è Aniversari del naixement de l'Escola Espiga (1968-1993). Una experiència revolucionària". Dins DDAA: *25 anys d'Escola Espiga*. Editat per l'Escola Espiga. Lleida, 1993

MARAVALL, J.M.: *Dictadura y disenso político. Obreros y estudiantes bajo el franquismo*. Alfaguara. Madrid, 1979

MARTÍN ARTILES, A.: "Del blindaje de la sotana al sindicalismo aconfesional. Breve introducción a la historia de la Unión Sindical Obrera, 1960-1975". Dins TUSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A. (coords.): *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. UNED. Madrid, 1990

MARTÍN i RAMOS, J.L.: *Els orígens del Partit Socialista Unificat de Catalunya (1930-1936)*. Ed. Curial. Barcelona, 1977

"El PSUC: la primera resistència". *L'Avenç*, núm. 196, octubre 1995

MASCARELL, F.: "Entrevista a García Lago". *L'Avenç*, núm. 26, abril 1980

MATEOS, A.: "Comunistas, Socialistas y Sindicalistas ante las Elecciones del "Sindicato Vertical", 1944-1967". *Espacio, Tiempo y Forma*. Facultad de Geografía e Historia. Universidad Nacional de Educación a Distancia. Madrid, 1987, núm. 1

"Una interpretación del resurgimiento del Partido Socialista Obrero Español y de la Unión General de Trabajadores". Dins TUSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A. (coords.): *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. UNED. Madrid, 1990

El PSOE contra Franco. Continuidad y renovación del socialismo español. 1953-1974. Ed. Fundación Pablo Iglesias. Madrid, 1993

MAYAYO i ARTAL, A.: "Els militants: els senyals lluminosos de l'organització", *L'Avenç*, núm. 95, juliol-agost 1986

MINISTERI DE TREBALL: *Criterios ante una posible situación conflictiva (confidencial y secreto)*, 1971

MIR CURCÓ, C.: *Lleida (1890-1936): Caciquisme polític i lluita electoral*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1985

"Lleida, línia de front", *L'Avenç*, núm. 126, maig 1989

"Miquel Curcó i Rubió". Dins *Diccionari d'Història de Catalunya*. Edicions 62. Barcelona, 1992

"Personal polític i repressió econòmica: l'actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques sobre els parlamentaris republicans a Lleida entre 1936 i 1939". Dins BARRULL, J. i MIR, C. (coords.): *Violència política i ruptura social a Espanya, 1936-1945*. Espai/Temps. Departament de Geografia i Història. Universitat de Lleida, 1994

MIR CURCÓ, C. et al: *Repressió econòmica i franquisme: L'actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques a la província de Lleida*. Treball inèdit.

MOLAS, I.: "El Partit Socialista Català". *L'Avenç*, núm. 38, maig 1981

MOLINERO, C. i YSÀS, P.: "El POUM a Catalunya (1939-1952)". *L'Avenç*, núm. 37, abril 1981

L'oposició antifeixista a Catalunya (1939-1950). La Magrana. Barcelona, 1981

"Patria, Justicia y Pan". *Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya 1939-1951*. La Magrana, Barcelona, 1985

"Luchas obreras y oposición al franquismo en la Cataluña de postguerra". Dins TUSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A. (coords.): *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. UNED. Madrid,

1990 *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens*. Eumo Editorial. Vic, 1992

MOLINERO, C., TÉBAR, J., YSÀS, P.: "Comisiones Obreras de Cataluña: de movimiento socio-político a confederación sindical". Dins RUIZ, D. (dir.): *Historia de Comisiones Obreras (1958-1988)*. Ed. Siglo XXI. Madrid, 1993

MONTERO, F.: "Los movimientos juveniles de Acción Católica: Una plataforma de oposición al franquismo." Dins TUSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A. (coords.): *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. UNED. Madrid, 1990

MORÁN, G.: *Miseria y grandeza del Partido Comunista de España, 1939-1982*. Ed. Planeta. Barcelona, 1986

NICOLÁS MARÍN, E.: "Conflicto y consenso: indeterminación y polivalencias de las respuestas sociales". Dins *Actas de las IV Jornadas "Historia y Fuentes Orales" Historia y Memoria del Franquismo, 1936-1978*. Fundación Cultural Santa Teresa. Ávila, octubre de 1994 (en premsa)

OLIVER i PUIGDOMÈNECH, J.: *L'oposició catalana al franquisme. Socialistes catalans i POUM, 1939-1956, PSUC 1939-1945*. Tesi Doctoral. Universitat de Barcelona, 1979

"El Partit Obrer d'Unificació Marxista i la formació del Moviment Socialista de Catalunya" dins TUSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A. (coords.): *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. UNED. Madrid, 1990

PALLARÉS i ROQUÉ, M. i VILÀ i TORNOS, F.: *La Petite Galerie (1968-1976). Una galeria d'art alternatiu a Lleida*. Espai/Temps. Quaderns del Departament de Geografia i Història. Edicions de la Universitat de Lleida, 1994

PAYNE, S.: *El régimen de Franco 1936-1975*. Alianza Editorial. Madrid, 1987

POMPEIA, N.: "L'altra clandestinitat". *L'Avenç*, núm. 56, gener 1983

PRESTON, P. (ed.) *España en crisis. Evolución y decadencia del régimen de Franco*. Madrid - México D.F., 1978

"Eurocomunismo, estadio superior del estalinismo. La democratización del PCE." *Estudis d'Història Contemporània del País Valencià*. Universitat de València, 1982

El triunfo de la democracia en España. 1969-1982. Plaza y Janés. Barcelona, 1986

PRINS, G.: "Historia oral". *Historia y fuente oral*. Publicacions de la Universitat de Barcelona, núm. 9, 1993

PUEYO i PARÍS, M.: *Lleida: ni blancs ni negres, però espanyols*. Edicions 62. Barcelona, 1984

PUIG i VALLS, A.: *De Pedro Martínez a Sabadell: L'emigració una realitat no exclusivament econòmica. 1920-1975*. Tesi Doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona, 1991

"Casa i carrer a l'Andalusia rural dels anys 50. El cas de Pedro Martínez (Granada)". *Historia y Fuente Oral*. Publicacions de la Universitat de Barcelona, núm. 6, 1991

"De Granada a Sabadell: La emigración una experiencia vivida". Dins *Actas de las III Jornadas "Historia y Fuentes Orales". Memoria y Sociedad en la España Contemporánea*. Ed. Fundación Cultural Santa Teresa. Ávila, 1992

QUITIAN, A.: "Recuerdos de una huelga: Granada 1970". Dins DDAA: *Los católicos y el nuevo movimiento obrero*. Ed. XX Siglos, núm. 22, 1994

RAVENTÓS, J.: "Els socialistes en els orígens de l'Assemblea". *L'Avenç*, núm. 43, novembre 1981

RIERA, I., BOTELLA, J.: *El Baix Llobregat. 15 años de luchas obreras*. Blume. Barcelona, 1976

RIQUER, R. de i CULLA, J.B.: *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*. Edicions 62. Barcelona, 1989

RIQUER, B. de: "Actituds polítiques catalanes durant el primer franquisme". Dins TUSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A. (coords.): *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. UNED. Madrid, 1990

"Rebuig, passivitat i suport. Actituds polítiques catalanes davant el primer franquisme (1939-1950)". Dins DDAA: *Franquisme. Sobre resistència i consens a Catalunya (1938-1959)*. Ed. Crítica. Barcelona, 1990

"Actituds polítiques durant la postguerra". Dins *Jornades d'Història i Literatura als Països Catalans durant el Primer Franquisme (1939-1951)*, organitzades per l'ICE de la Universitat de Barcelona, setembre de 1994

ROCA, F.: "Un encàrrec a la raó", *L'Avenç*, núm. 95, juliol-agost 1986

ROMEU ALFARO, F.: *El silencio roto. Mujeres contra el franquismo*. Ed. F. Romeu Alfaro. Valencia, 1994

RUBIOL, G.: *El Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya. Història d'un partit polític (1974-1978)*. Tesi Doctoral. Universitat de Barcelona, 1990 *Josep Pallach i el Reagrupament*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1995

RUIZ RICO, J.J.: *El papel político de la Iglesia católica en la España de Franco (1936-1971)*. Tecnos. Madrid, 1977

RUIZ, D.: "De la supervivencia a la negociación. Actitudes obreras en las primeras décadas de la dictadura (1939-1958)". Dins RUIZ, D. (dir.): *Historia de Comisiones Obreras (1958-1988)*. Ed. Siglo XXI. Madrid, 1993

SAMSÓ, J.: *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1994

SANTIAGO MASCARAQUE, C.: *La Iglesia de Lleida en la postguerra (1938-1947)*. Tesi de llicenciatura. Estudi General de Lleida, 1988

SANZ, F.: "Algunos conflictos significativos de la juventud obrera cristiana con el régimen de Franco, 1947-1966". Dins TUSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A. (coords.): *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. UNED. Madrid, 1990

SELLARÉS, M.: "El pujolisme i l'Assemblea". *L'Avenç*, núm. 43, novembre 1981

SEVILLANO CALERO, F.: "Actitudes políticas y opinión de los españoles durante la postguerra (1939-1950)". *Anales de la Universidad de Alicante*. Departamento de Humanidades Contemporáneas. Universidad de Alicante, núm. 8-9, 1991-1992

SISTAC i SANVICÉN, D.: *Labor en 220 números*. Ed. Ajuntament de Lleida. Col.lecció La Banqueta, núm. 16, 1991

SOLÉ i MAURI, B.: *Església i cultura popular a Lleida sota el franquisme*. Tesi Doctoral. Universitat de Lleida, 1994

SOLÉ i SABATÉ, J.M.: *La repressió franquista a Catalunya*. Edicions 62. Barcelona, 1985

SOLÉ i SABATÉ, J.M. i VILLARROYA, J.: *Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes 1936-1975*. Curial. Barcelona, 1994

SOLÉ TURA, J.: "Unidad y diversidad en la oposición comunista al franquismo". Dins FONTANA, J. (ed.): *España bajo el franquismo*. Ed. Crítica. Barcelona, 1986

THOMPSON, P.: *La voz del pasado. Historia oral*. Ed. Alfons el Magnànim.

València, 1988

TORRES, F.: "Un medio de comunicación al servicio de los grupos de oposición: Radio España Independiente. (Análisis de la acción opositora a través de sus noticias, 1965)". Dins TUSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A. (coords.): *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. UNED. Madrid, 1990

TOURTIER - BONAZZI, de C.: "Proposiciones de metodología". *Historia y fuente oral*. Publicacions de la Universitat de Barcelona, núm. 6, 1991

TUSELL, J.: *La oposición democrática al franquismo, 1939-1962*. Ed. Planeta. Barcelona, 1977 *Franco y los católicos. La política interior española entre 1945 y 1957*. Alianza Editorial. Madrid, 1984

"Los partidos políticos de oposición al franquismo: Un estado de la cuestión." Dins TUSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A. (coords.): *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. UNED. Madrid, 1990

VARELA i SERRA, J.: *Converses a Lleida*. Editorial Virgili&Pagès, S.A. Lleida, 1988 *Segones Converses a Lleida*. Ed. Pagès Editors. Lleida, 1991

VEGA GARCÍA, R.: "Cristianos en el movimiento obrero asturiano durante el franquismo. Un apunte." Dins DDAA: *Los católicos y el nuevo movimiento obrero*. Ed. XX Siglos, núm. 22, 1994

VERRIÉ, F.P.: "La formació del MSC". Dins MARTÍN RAMOS, J.Ll. (ed.): *Història del socialisme a Catalunya (1940-1975)*. Columna/PSC. Barcelona, 1994

VILADOT i PRESAS, A.: *Nacionalisme i premsa clandestina (1939-1951)*. Curial. Barcelona, 1987

VILAR, S.: *Historia del antifranquismo (1939-1975)*. Plaza y Janés. Barcelona, 1984

YSÀS, P.: "Les condicions de vida durant la postguerra". Dins DDAA: *Els anys de la postguerra a Catalunya (1939-1959)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994

CAPÍTOL I: DEL TERROR AL SILENCI: 1939-1953

1. Mecanismes i estratègies de rebuig durant el primer franquisme

És evident que la Guerra Civil i la conseqüent postguerra que se'n derivà provocaren una ruptura que afectà totes les àrees de vida de la població, des de la de tipus polític fins a la més estrictament personal.

Tanmateix, aquesta ruptura no significà la inexistència d'un fil conductor entre el període de 1936-39 i el que li succeí, sinó tot el contrari.³⁵

Per entendre les circumstàncies que marcaren la postguerra i els seus corresponents grups resistencialistes cal tenir molt presents les vicissituds ocasionades pel conflicte bèl·lic. Tot i que pugui semblar una obvietat, la postguerra no s'entén sense la lluita encetada el 1936, ja que n'és una conseqüència directa i indefugible.

Així doncs, un cop instaurat el règim franquista amb la persecució política que comportà, la immensa majoria de la població hagué de moure's entre el silenci i la impotència. Sens dubte que l'esgotament d'esforços, l'esgarrifança i la por davant la repressió exercida en foren determinants.

Aquest silenci, però, no significà, ni de bon tros, la total desaparició d'una oposició, ja que aquesta tingué la seva presència i actuà, tot i que tímidament, des dels inicis del primer franquisme.

Una actuació, amb tot, condicionada a quatre bandes: a la repressió exercida pel règim, s'hi afegirà l'estat en què resten els diferents grups des d'un punt de vista orgànic després de 1939. A causa de l'enfonsament produït per la derrota, un gran nombre de membres de les diferents organitzacions polítiques marxaren a l'exili, altres romanien empresonats o en camps de concentració, mentre molts altres foren afusellats en acabar la guerra o en els primers anys del règim. Així per exemple, pel que fa a la ciutat de Lleida, fins el 1941 hi havia 349 presos conceptualitzats com a militants de la FAI-CNT, 205 d'ERC i JR, 133 del PSUC, 108 del POUM i 19 d'EC, entre altres.³⁶

A aquestes circumstàncies, certament determinants, hi cal sumar el fet que aquesta oposició estigué també mediatitzada per les relacions establertes entre les distintes

---

³⁵Sobre aquestes continuïtats històriques, vegeu, per exemple, Riquer, B. de: "Rebuig, passivitat i suport. Actituds polítiques catalanes davant el primer franquisme (1939-1950)", dins DDAA: *Franquisme. Sobre resistència i consens a Catalunya (1938-1959)*. Ed. Crítica. Barcelona, 1990, p. 179-193, i també "Actituds polítiques catalanes durant el primer franquisme", dins TUSSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A. (coords.): *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. UNED. Madrid, 1990, p. 239-250. Del mateix autor, la ponència "Actituds polítiques durant la postguerra", presentada a les *Jornades d'Història i Literatura als Països Catalans durant el Primer Franquisme (1939-1951)*, organitzades per l'ICE de la Universitat de Barcelona, del 12 al 14 de setembre de 1994.

Aquesta idea de "continuum" també es deriva a CASANOVA, J.: "La sombra del franquismo: ignorar la historia y huir del pasado", dins DDAA: *El pasado oculto. Fascismo y violencia en Aragón (1936-1939)*. Siglo Veintiuno de España, Editores SA. Madrid, 1992, p.1-28. En la mateixa línia es troba la ponència de NICOLÁS MARÍN, E.: "Conflicto y consenso: indeterminación y polyvalencias de las respuestas sociales", presentada a les *IV Jornadas -"Historia y Fuentes Orales" -Historia y Memoria del Franquismo, 1936-1978*, organitzades pel Seminario de Fuentes Orales de la Universidad Complutense de Madrid y la Fundación Cultural Santa Teresa de la Diputación de Ávila, celebrades a Àvila del 28 al 30 d'octubre de 1994. La comunicació d'A. JARNE i J. SAGUÉS "Una historia oral de la Guerra Civil y la lucha clandestina en el primer franquismo: Lleida 1936-1945", presentada a les *IV Jornadas -"Historia y Fuentes Orales" -...* es troba en la mateixa direcció.

³⁶Així es recull a BARALLAT i BARÉS, M.:

La repressió a la postguerra civil a Lleida Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1991, p. 241

organitzacions ja des de la Guerra Civil i per la influència que hi exercí la dinàmica d'Europa en general, i l'emblemàtica Unió Soviètica en particular.

A més, en parlar de l'actuació resistencialista dels diferents grups emmarcats a la dècada dels anys quaranta, dues consideracions prèvies han de ser tingudes en compte, ja que condicionen el grau de força de les organitzacions i n'obstaculitzen les seves activitats: d'una banda, l'escassetat de recursos econòmics en aquest període, marcat pel racionament i l'estraperlo, la població es preocupa i lluita, fonamentalment, per la seva supervivència més immediata; i en segon lloc, la inexistència d'una generació jove, amb empenta, disposada a prosseguir la lluita.

Tot plegat, doncs, fa que sigui extraordinàriament difícil i complicat posar en marxa un moviment organitzat i estructurat.³⁷

Per tant, la clandestinitat d'aquests anys no disposa, a diferència de dècades posteriors, d'uns eixos vertebradors que articulïn i coordinin les diferents accions. L'exemple de la ciutat de Lleida és paradigmàtic d'aquesta situació. Si exceptuem les comunes ànsies de resistència, és difícil establir punts de confluència entre els partits. Són grups, accions, trajectòries paral·leles i que tampoc, en la majoria dels casos, no disposen d'un fil linial i constant.

1.1 Entre la repressió política i la reorganització de l'activitat clandestina

1.1.1 La presència del POUM en la primera resistència (1939-1945)

En parlar de la primera resistència a Lleida, cal dir que les seves accions foren espurnes protagonitzades, fonamentalment, per elements residuals del POUM i el PSUC. Uns primers intents d'organització que s'encetaren ja des del mateix 1939.

Pel que fa al POUM, tot sembla indicar que el primer element, a partir del qual va començar a bastir-se un petit nucli, va ser Lluís Abenoza Villas.

Ll. Abenoza, militant del Bloc Obrer i Camperol primer i del POUM a continuació, i barber de professió, després d'haver estat presoner de les tropes franquistes, retorna a la ciutat el mateix 1939. Segons el seu testimoni, de seguida començà a "treballar" amb els companys Antoni Barrios i Amadeu Jaimejuan. Oficinista de l'empresa Cros el primer, i viatjant de casa Rull el segon, tots dos havien format part de les joventuts del POUM. Aquest grupuscle, integrat exclusivament per aquestes tres persones, funcionà des de 1939 fins el 1942, data que es produïren noves incorporacions.

En aquests primers moments, la seva feina consistia, bàsicament, a mantenir els contactes amb Barcelona. Uns contactes, amb l'enllaç Jesús Estarán, també de Lleida, i que tenien lloc gràcies als viatges que periòdicament hi realitzaven i que, sens dubte, eren imprescindibles per seguir mantenint una mínima supervivència grupal.³⁸

³⁷Sobre la reorganització de les diverses formacions en la seva lluita antifranquista vegeu FERNÁNDEZ VARGAS, V.: *La resistencia interior en la España de Franco*. Ediciones Istmo. Madrid, 1981. Val a dir, però, que només s'hi incideix en les organitzacions de caire estatal, per la qual cosa en queden excloses altres com el PSUC, el POUM i les essencialment nacionalistes. També HEINE, H.: *La oposición política al franquismo. De 1939 a 1952*. Ed. Crítica. Barcelona, 1983. Es tracta d'una contribució important a l'estudi de l'antifranquisme, tot i que l'aportació pel que fa a partits d'àmbit català segueix essent ínfima. En aquest sentit, doncs, resulta d'obligada referència MOLINERO, C. i YSÀS, P.: *L'oposició antifeixista a Catalunya (1939-1950)*. La Magrana. Barcelona, 1981.

³⁸Entrevista a Lluís Abenoza el 2 de febrer de 1994. Lloc: la barberia de la seva propietat, Lleida. Pel que fa a Jesús Estarán hi ha unes notes biogràfiques recollides a ALBA, V. i altres: *L'aventura del militant*. Ed. Laertes. Barcelona, 1994, p. 188-189. Morí a Saint Gaudens, França, l'octubre de 1992.

És també durant aquests primers moments, que membres d'altres forces polítiques proposen a Lluís Abenoza de formar a Lleida un Comitè Revolucionari i, alhora, organitzar el Socors Roig. Tanmateix, l'escassa solidesa de la proposta, més el fet que van negar-se a donar-ne més detalls, faran que Ll. Abenoza s'hi negui. El fet de no saber qui hi havia darrera i la por a possibles paranys eren frens més que determinants a l'hora d'evitar comprometre's en qualsevol activitat fora de l'endogàmia del grupuscle format per Abenoza, Barrios i Jaimejuan.

Les precaucions que calia prendre mai no eren suficients, per la qual cosa els intents de quallar alguna acció conjunta no van passar dels límits d'unes converses merament informals.

Unes precaucions, val a dir, que encara ara s'evidencien en no voler especificar els noms de les persones en qüestió, tot i que sembla que podria tractar-se d'elements pertanyents al PSUC.

En aquest sentit, cal fer esment del fet que tot indica que hi ha una reproducció dels enfrontaments entre el PSUC i el POUM. En les entrevistes mantingudes amb persones vinculades al POUM, tot i no voler aprofundir en aquestes qüestions, s'entreveu que continuaven les discrepàncies entre ambdós grups, quan no les animadversions. Hi ha una manifesta i molt eloqüent indiferència, cosa que només fa que refermar que determinades circumstàncies de la postguerra se sustenten directament en la Guerra Civil.

És després d'aquests primers intents, encaminats a mantenir una mínima presència de rebuig al règim que, a partir de 1942, el grupuscle del POUM rep una petita embranzida de la mà de Miquel Tufet i Josepa Reimundi.

Tufet, militant del POUM que havia estat membre del Comitè Local del partit on havia desenvolupat una destacada tasca com a sindicalista,³⁹ i Reimundi, sortida de la presó el 1941, es casen i, tot seguit, decideixen reincorporar-se a la lluita.

La militància política de Reimundi també havia començat a les files del BOC, on ingressà als 14 anys d'edat. L'abril de 1938 fou detinguda a Balaguer on se li aplicà un consell de guerra que li comportà, fins el 1941, el pas per diferents presons. Un cop posada en llibertat, Reimundi es veié obligada, a més de treballar com a comptable en una empresa de mobles -Casa Armengol-, a fer classes particulars (ja que era mestra de professió i per raons òbvies no podia exercir-ne). Tot plegat, feia -ens digué- que aleshores la seva jornada laboral superés les 12 hores diàries.

Pel que fa al seu marit, treballava com a ebenista a la mateixa empresa de mobles. Tanmateix, amb motiu de la visita de Franco a la ciutat el 1947, es negà a assistir a la desfilada, per la qual cosa no sols fou acomiadat de la feina sinó que, a partir d'aleshores, li fou extremadament difícil aconseguir-ne una altra.⁴⁰

Les "llestes negres", que tants problemes ocasionaren a alguns obrers sindicalistes durant els anys seixanta i setanta, ja funcionaven coordinadament entre el Govern Civil, l'Organització Sindical i la Patronal durant aquests primers anys del franquisme.

En definitiva, les dures condicions en la vida quotidiana són elements que han de presidir qualsevol consideració en l'anàlisi d'aquests primers anys de resistència.

---

³⁹Al respecte vegeu BARRULL PELEGRÍ, J.: *El Bloc Obrer i Camperol (Lleida, 1919-1937)*. Ed. Ajuntament de Lleida. Col·lecció La Banqueta, núm. 14, 1990.

⁴⁰Entrevista a Josepa Reimundi el 3 de desembre de 1993. Lloc: domicili particular, Lleida. Part dels records de Josepa Reimundi al respecte, també són recollits, amb el pseudònim d'"Imma", al llibre de FEIXA, C.: *La ciutat llunyana. Una història oral de la joventut a Lleida (1931-1945)*. Ed. La Mañana, S.A. i PÍCSA. Lleida, 1992, p. 139-141.

El primer pas de Tufet i Reimundi fou el de posar-se en contacte amb vells companys de partit. Les depuracions, l'exili i els 9 mesos de front a Lleida havien fet estralls. Els únics militants que n'hi quedaven eren Lluís Abenoza i Miquel Tufet. La resta, com ja hem dit, havia pertanyut a les joventuts del POUM.

Tal com diu Reimundi:

"Nosaltres vam contactar amb la gent que creïem que eren segurs."

Els contactes s'iniciaven en visites informals als vells companys. Mitjançant la conversa, s'anaven tantejant. El perill serà sempre un element ben present en tots els seus actes, per la qual cosa les propostes no es feien mai d'una manera clara i oberta. I així, en funció de les reaccions de l'interlocutor, "veies si et podies descobrir o no et podies descobrir." En definitiva, totes les precaucions eren poques.

Cal tenir present que, a més de la duresa de les represàlies derivades del resultat de la Guerra Civil, Lleida era una ciutat molt petita i, per tant, les actituds receloses eren una imposició obligada i necessària.

Aleshores, les activitats d'aquest grup se segueixen centrant en la realització de reunions en els respectius domicilis particulars. Són anys que, alhora, s'intensifiquen els contactes amb Barcelona.

Paral·lelament als viatges que hi realitzen periòdicament Tufet i Reimundi, els destacats militants Josep Pallach ("Josep Recasens") i Joan Bellsollell ("Busquets") vénen en força ocasions a Lleida per entrevistar-se amb els seus companys.⁴¹ Tots dos havien tornat de França clandestinament el 1942. Aquestes relacions servien per comentar els fets i les notícies de més rellevància i, alhora, per trametre els missatges de la direcció. Val a dir que en algunes ocasions, una persona, pertanyent a Esquerra Republicana de Catalunya, de professió recader, els feia d'enllaç entre Barcelona i Lleida i els portava correspondència.⁴²

Les estades de Pallach i Bellsollell tenien lloc, fonamentalment, a casa del matrimoni Tufet-Reimundi, al carrer de Sant Antoni, el mateix on vivia també Abenoza.

En aquest sentit, cal dir que en aquests anys la clandestinitat d'un pis, la sobrecarregada, però mai no insuficient, prudència i la discreció de la gent de l'entorn, són peces claus per a la supervivència d'aquests primers grupuscles de resistència.

Poc després, i a mesura que el POUM guanyava en cohesió i estructura, aconseguí eixamplar la seva base i es formà un grup provinent de les joventuts del partit que feia tasques properes al Socors Roig, el qual tot indica que actuava amb total independència respecte a aquell proposat a Lluís Abenoza el 1939. No creiem que tingués cap relació amb el SRI desenvolupat per membres del PSUC i del qual parlarem més endavant.

Paral·lelament a aquestes activitats, s'intentà establir una mena de xarxa relacional que permetés vehicular les ànsies de resistència dels militants empresonats amb els que eren en llibertat. En paraules de Reimundi:

"Quan sortien anaven passant per casa. Els que passaven per casa volia dir que bàsicament s'hi integraven."

---

⁴¹Un aspecte que em sembla interessant de subratllar pel que fa al seu funcionament intern és el fet que, per comunicar-se, els membres del POUM de Lleida i comarques no utilitzaven cap nom de guerra, aspecte confirmat per tots els entrevistats. Josepa Reimundi diu al respecte: "La relació era directa i personal."

Inconsciència? Irresponsabilitat? Cega confiança en altri? Segurament, no hi havia necessitat d'usar un sobrenom, a diferència de períodes posteriors. De fet, ja des de la República, hi havia una íntima relació entre tots els integrants del grup, en la qual es recolzava la confiança i, a més, no s'hi havien produït noves incorporacions que obliguessin a extremer la seguretat intragrupal.

⁴²Entrevista a Josepa Reimundi el 3 de desembre de 1993. La persona en qüestió desitja, però, que el seu nom romangui en l'anonimat.

És el cas, per exemple, de Josep Pané i Argelic, de la Fuliola, el qual, el 1943, amb motiu de la primera conferència del POUM a Barcelona, hi és enviat com a delegat de Lleida. A partir d'aquest moment, Josep Pané s'hi instal·la i passa a formar part de la direcció a l'interior juntament amb Rebull, Rodríguez, Estarán i Pallach.⁴³

A partir de 1943, apareixerà un altre focus de resistència de persones militants del POUM que s'articularà a l'entorn de Vicenç Ximénez Carulla, de qui disposem de més dades biogràfiques, no sols per la informació facilitada a través de les entrevistes, sinó també gràcies a les memòries -inèdites- que escriví el maig de 1985.

Nascut a Bellvís el 1918, treballava com a jornaler agrícola, igual com havien fet els seus pares. Als 13 anys ingressà al BOC, a partir del qual encetà la seva militància activa i compromesa, fet que el portà a ser el primer secretari de la Joventut Comunista Ibèrica de la secció de Bellvís.

Com a conseqüència dels fets de maig, fou detingut l'agost de 1937 i, juntament amb altres companys del seu poble, fou jutjat pel Tribunal Popular. Finalment, però, quedaren absolts dels càrrecs que se'ls imputava. A finals de 1937 era cridat per anar a files. Lluità al front d'Aragó a les ordres de Líster i l'agost de 1938 fou detingut per les tropes franquistes.

En els anys successius inicia un dur pelegrinatge per diferents presons: Alsàua (Navarra), Segama (Guipúscoa), un altre cop a Alsàua, Tarragona (a la presó "el castell de Pilatos") i, finalment, Lleida (al "Seminari Vell").

El seu testimoni referma el fet que, mentre ell i altres companys romanien empresonats, s'arribaren a establir contactes amb l'exterior. Uns contactes canalitzats a través de la introducció d'algun document que s'anaven passant de mà en mà. A tal efecte, l'estratègia consistia a col·locar algun membre del partit en les oficines o les portes d'accés a la presó per tal de poder controlar l'entrada de paquets.⁴⁴

Vicenç Ximénez no sortirà de la presó, definitivament, fins el 1943. Un cop torni al seu poble, el clima i la pressió que s'hi vivia sota el "nou" règim queden perfectament reflectits en aquest relat del propi protagonista:⁴⁵

"Ya estoy de nuevo en mi pueblo, en libertad. Pero esta libertad está condicionada por la situación política del momento. Todos los domingos tengo que presentarme al cuartel de la guardia civil. El pueblo vive bajo un terror

---

⁴³Recollit a XIMÉNEZ CARULLA, V.: *Memorias de un socialista*. Text mecanografiat, inèdit. Lleida, maig 1985.

⁴⁴Entrevista a Vicenç Ximénez el 3 de febrer de 1994. Lloc: La Paeria-Ajuntament de Lleida, ja que en el moment de realitzar l'entrevista, Vicenç Ximénez era membre destacat de la Coordinadora de Jubilats. Respecte a les condicions de vida dels empresonats a Lleida durant els primers anys del franquisme, vegeu BARALLAT i BARÉS, M.: Op. cit.

⁴⁵XIMÉNEZ CARULLA, V.: *Memorias...* Op. cit. Els diferents textos memorialistes ens ofereixen la manera com es materialitzà l'ocupació franquista i com es reflectí en la vida quotidiana. En aquest sentit, pel que fa a Lleida resulta interessant la consulta de les memòries de LLADONOSA i PUJOL, J.: *Setanta-cinc anys de records. 1907-1982*. Ed. Virgili&Pagès, S.A. i Ajuntament d'Alguaire, 1989, i BERGÓS, A.: *Memòries*. Ed. Virgili&Pagès, S.A. Lleida, 1990.

Com a exemple d'altres llocs citem l'aportació de MAS I SOLER, M.: *Postguerra. Un poble de Catalunya (1939-1942)*. Ed. Pòrtic. Barcelona, 1983, i FERRER, M.: *La Generalitat de Catalunya a l'exili*. Aymà. Barcelona, 1977. D'altra banda, alguns d'aquests aspectes de la vida quotidiana en els primers moments de l'ocupació, particularment de la ciutat de Barcelona, els trobem recollits en l'obra de CRUELLES, M.: *La societat catalana durant la guerra civil. Crònica d'un periodista polític* Edhasa. Barcelona, 1978. Especialment interessant resulta la descripció de l'anguniós èxode protagonitzat per nombroses persones en direcció a França els últims dies de gener de 1939.

terrible, los cines, cafés y bailes y otras entidades de recreo se ven despoblados. Se puede apreciar un pueblo triste, lejos de aquel ambiente de antes de la ocupación franquista. Las familias hacen una vida individual y cerrada en sus hogares. Los domingos hay piquetes de falangistas en las calles y obligan a ir, a oír misa. Tienes que mirar siempre quien está a tu lado. A veces me encontraba con un amigo de antes y al verme disimulaba que no me había visto.

En definitiva, había salido de la cárcel y me daba la impresión de que estaba en un campo de concentración más amplio."

Transcorreguts uns 15 dies, Ximénez inicia els contactes amb un parell de companys per tal de veure si era possible reorganitzar-se. A tal efecte, convocaren una reunió una nit als afores del poble, en un camp de panís. Hi assistiren unes 30 persones de la localitat, la majoria de 25 a 30 anys, antics militants de les joventuts del POUM, procedents, fonamentalment, de la presó o dels camps de concentració.⁴⁶

L'objectiu prioritari era establir contactes, per la qual cosa nomenaren una delegació de tres persones -Ximénez, Folch i Serrano- per tal que es desplaressin a Lleida. Uns dies abans, però, de realitzar el viatge, reberen la visita a Bellvís del company Josep M. Morlans, director de *Combat* durant la guerra, que feia uns dies també havia sortit de la presó. La seva intenció era traslladar-se a Barcelona. Fou J. M. Morlans qui els digué que a Lleida havien d'anar a veure Miquel Tufet, el qual seria, a partir d'aquell moment, el seu enllaç.⁴⁷

Amb el propòsit d'aconseguir una major funcionalitat i eficàcia, els integrants d'aquesta resistència a Bellvís quedaren organitzats en 5 cèl.lules, cadascuna de les quals estava formada per 5 o 6 militants amb 1 secretari. Els cinc secretaris formaven el comitè del POUM a Bellvís, al front del qual hi havia Vicenç Ximénez.

És durant aquests anys, doncs, que el POUM aconseguí crear una xarxa de certa importància a les terres de Lleida. A més de la ciutat de Lleida, els pobles de Bellvís, Alfarràs i Balaguer foren nuclis que aglutinaren un nombre considerable de militants.⁴⁸

També cal afegir-hi el poble de Maials, on destacava el militant Antonio Rosinach, de les joventuts, reincorporat al grup a partir de 1943, un cop sortí de la presó. Pocs anys després, però, A. Rosinach marxava precipitadament a Barcelona en buscar-lo la policia, la qual sospitava que posseïa propaganda del partit. Posteriorment, passà a França i d'allí marxà a Amèrica.⁴⁹

Insistent en les continuïtats entre la postguerra i el període anterior, i respecte a aquest ressorgiment, no endebades aquests nuclis comarcals havien format part dels punts amb més presència poumista a les terres de Lleida abans de 1937.⁵⁰

En un context més general, a tot Catalunya el POUM tenia, l'any 1942, més de 500 militants i funcionaven, amb certa regularitat, comitès a Tarragona, Girona i Barcelona, a més

---

⁴⁶Entrevista a Vicenç Ximénez el 3 de febrer de 1994. També a XIMÉNEZ CARULLA, V.: Op. cit. s'hi poden trobar referències.

D'altra banda, part dels seus records són explicats, amb el pseudònim de "Pelai", al llibre de FEIXA, C.: Op. cit. p. 141-2.

⁴⁷Entrevista a Vicenç Ximénez el 3 de febrer de 1994. També a XIMÉNEZ CARULLA, V.: Op. cit.

⁴⁸Segons els testimonis de Josepa Reimundi (3-12-93) i Vicenç Ximénez (3-2-94)

⁴⁹Entrevista a Josepa Reimundi el 3-12-93. També a FEIXA, C.: Op. cit. en fa alguna referència.

⁵⁰BARRULL PELEGRÍ, J.: Op. cit. Del mateix autor, *Les comarques de Lleida durant la Segona República (1930-1936)*. L'Avenç, Barcelona, 1986. També el llibre de MIR CURCÓ, C.: *Lleida (1890-1936): Caciquisme polític i lluita electoral*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1985.

de tot el que s'ha dit pel que fa a Lleida i comarques. Entre 1942 i 1946 els militants del POUM passaven de 1.000 i el Comitè Central el composaven 27 membres.⁵¹

Som conscients que el pas del temps i els mateixos records poden contribuir a desdibuixar la precisió de quantitats, les quals creiem que han de merèixer una importància relativa i aproximada. Tenint en compte, però, les circumstàncies i les condicions en què es movien, la valoració que podem fer és que el POUM havia aconseguit aglutinar uns grupuscles, uns focus de resistència que, com a mínim, no poden deixar de ser destacats.

Tanmateix, aleshores tot era molt rudimentari i l'espera de la derrota del nazisme omplia les esperances dels antifranquistes esperant que això significués la fi del règim.

En definitiva, les seves accions durant aquests primers anys del franquisme consistiren, bàsicament, a intentar reorganitzar-se i enllaçar amb els que tornaven o que sortien de la presó. Per tant, en aquesta primera clandestinitat no van anar a intentar recaptar nous elements. Conscients del perill que corrien, l'esperit de resistència només podia aconseguir-se mitjançant el reagrupament d'alguns dels vells militants.

La composició d'aquests grupuscles més la naturalesa de les seves accions fan que aquests siguin uns anys de resistència, no de lluita antifranquista. Una resistència entesa en el sentit de defensar-se les circumstàncies no permetien anar més enllà i pretendre uns objectius més amplis encaminats a "fer front". Com molt bé diu Josepa Reimundi: "Fèiem el que podíem."

Aquest focus de resistència que fou el POUM va ser sobtadament frenat, que no eliminat, arran d'unes contundents detencions que es produïren el 1945.

Segons el testimoni de Reimundi, a conseqüència d'una batuda policíaca van ser detinguts gairebé tots els membres del grupuscle de Lleida.⁵²

Tanmateix, val a dir que la "ràtzia" no afectà exclusivament el POUM sinó també altres organitzacions, tal com ja anirem comentant. És difícil, però, a causa de la manca de documentació, precisar el nombre i l'abast dels detinguts. No obstant això, hi ha constància que es produïren detencions amb l'objectiu de cercar més resistencialistes. Així es deriva de l'informe emès contra Valentí Masana Coromines, de Calaf, ingressat a la presó el 22 de maig de 1945, detingut per creure la policia que estava complicat en les detencions que s'havien fet de gent relacionada amb la CNT i el POUM, entre altres. L'informe, però, no esmenta els noms dels detinguts. El 3 de juny de 1945 surt de la presó "por no tener nada que ver".⁵³

Reimundi recorda la brutal violència que s'exercia especialment quan, durant la nit, eren traslladats del "Seminari Vell" a l'església dels Dolors (que aleshores feia les funcions de cel.la de càstig) per aplicar-los les tortures.⁵⁴

De Tufet ens digué que hagué de suportar fortes patades a l'estómac fins ennegrir-se'l, com a conseqüència de les hemorràgies internes que patí. I Lluís Abenoza recordava com un company -no pot precisar-ne el nom- tenia unes quantes costelles trencades, producte de les

⁵¹Entrevista a Vicenç Ximénez el 3 de febrer de 1994.

⁵²Els mateixos dies també fou detingut a Barcelona Josep Pané, responsable de la propaganda del partit, a qui van aplicar duríssimes tortures. En l'entrevista amb Josepa Reimundi el 3-12-93 recordava el fet que la setmana anterior a la detenció de Josep Pané, ella i Miquel Tufet havien estat al seu habitatge, a Badalona. Rememorava especialment el fet que, sota l'escala, Josep Pané hi tenia amagada la impremta, una Thompson. Després d'aquesta experiència, Josep Pané passà a França amb l'ajuda de companys del partit i, posteriorment, a Veneçuela.

⁵³Lligall 391, expedient 50. Arxiu Govern Civil. Documentació dipositada a l'Arxiu Històric Provincial (d'ara endavant AHP).

⁵⁴Entrevista a Josepa Reimundi el 3-12-93. També a FEIXA, C.: Op. cit. en fa alguna referència.

pallisses a què era sotmès.

En el mateix sentit, les tortures aplicades a una amiga de Reimundi, Amparo Aguas, estigueren a punt de produir-li la mort. Tot i que ella no militava directament en cap organització política, amagava un cosí seu, aviador de l'exèrcit republicà i membre del PCE, que era buscat per la policia. En resultar infructuosos els intents de trobar-lo, Amparo Aguas va ser acusada de col.laborar-hi, motiu pel qual va ser detinguda.

Val a dir que de tots els poumistes, Reimundi fou qui hagué de romandre més temps a la presó (1 any) ja que en el moment de la detenció encara es trobava en llibertat condicional.

Sens dubte, aquesta violència política exercida suposà un fre momentani a l'activitat clandestina del POUM. Tanmateix, contràriament al que podria ser lògic i comprensible, això no implicà la seva desaparició, ni de bon tros.

A partir de 1945 el POUM encetarà uns anys d'intensos debats interns que el portaran a reformulacions i reorientacions en el si de l'organització i, alhora, durà a terme les activitats més rellevants de la dècada.

1.1.2 El camí cap al Moviment Socialista de Catalunya (1945-1953)

Sempre s'ha dit que, resolta la II Guerra Mundial i consolidat el règim franquista, els grups resistencialistes començaren a perdre la major part de les esperances.

Tanmateix, encara durant uns anys el fet de continuar la lluita fou com una vàlvula d'escapament que va permetre sobreviure enmig de la grisor de la vida quotidiana. I així, trencades les il.lusions a causa de les circumstàncies externes, encara quedaren les motivacions "interiors" que perduraren fins a principis dels anys cinquanta, en què ja definitivament s'inicià un nou període presidit, més que per la por, pel silenci.

És durant aquesta segona meitat de la dècada dels anys quaranta, doncs, que el POUM es trobà immers en un intens debat intern que tingué les seves conseqüències, no sols des d'un punt de vista organitzatiu sinó també conceptual.

I és en aquest sentit que dues idees, defensades pel militant Josep Rovira -membre del BOC des de 1933 i del POUM a continuació-, comencen a prendre força i constitueixen l'eix de les reconduccions en el si del partit.⁵⁵

Aquestes dues idees tenien com a base el fet que, d'una banda, el catalanisme no era un concepte que necessàriament hagués d'anar lligat a la burgesia i, d'altra banda, la classe obrera havia de ser la capdavantera en la lluita per la llibertat nacional de Catalunya. Internacionalisme i nacionalisme no tenien, doncs, per què ser dos conceptes oposats.

A més, també, per a Josep Rovira Catalunya ja no era la mateixa que abans de la Guerra Civil. Havia canviat l'economia, la població i la manera de ser de la gent. Per tant, no era possible actuar de la mateixa manera, amb els mateixos plantejaments que uns anys abans. Calia integrar en un sol grup tot el socialisme català perquè pogués afrontar les

---

⁵⁵Sobre l'intens debat que es visqué al POUM fins a la constitució del Moviment Socialista de Catalunya hi ha una extensa bibliografia de la qual destaquem OLIVER i PUIGDOMÈNECH, J.: *L'oposició catalana davant el franquisme (socialistes catalans i POUM, 1939-1956. PSUC, 1939-1945)*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona, 1979. Del mateix autor, "El Partit Obrer d'Unificació Marxista i la fundació del Moviment Socialista de Catalunya", dins DDAA: *La oposició al règimen de Franco...* Op. cit. p. 243-266. Cal veure també COLL, J. i PANÉ, J.: *Josep Rovira. Una vida al servei de Catalunya i del socialisme*. Ariel. Barcelona, 1978, i VERRIÉ, F.P.: "La formació del MSC", dins MARTÍN RAMOS, J.LI. (ed.): *Història del socialisme a Catalunya (1940-1975)*. Columna/PSC. Barcelona, 1994, p.15-41. També trobem referències sobre els inicis i les controvèrsies de la creació del MSC a FABRE, J., HUERTAS, J.M., RIBAS, A.: *Vint anys de resistència catalana (1939-1959)*. La Magrana. Barcelona, 1978, i l'article de MOLINERO, C. i YSÀS, P.: "El POUM a Catalunya", *L'Avenç*, núm. 37, abril 1981, p. 59-63.

properes eleccions democràtiques, que, segons ell, no trigarien gaire a celebrar-se. Alhora, aquest grup tindria l'autodeterminació del país com un dels objectius fonamentals.

Aquestes propostes foren presentades a la Conferència del POUM, celebrada a Tolosa de Llenguadoc, el novembre de 1944, on es donaren tres posicions: pro-MSC, continuistes del POUM i fins i tot el retorn a les sigles i l'esperit del BOC. Tanmateix, aquest tercer sector acabà acceptant les tesis dels pro-MSC, per la qual cosa la majoria dels 300 assistents a la reunió votaren a favor de les tesis de Rovira, inclòs Josep Pallach, el qual havia estat enviat pel POUM de l'interior com a observador. Pallach compartia les tesis de Rovira i donà suport a la formació d'un ampli moviment d'integració socialista, cosa que no va satisfer el Comitè Executiu de l'interior.⁵⁶

De fet, Pallach ja havia mantingut anteriorment alguns contactes amb diversos grups, com membres del Front Universitari Català de tendència socialista, Edmon Vallès, o antics companys d'exili com Alexandre Cirici i Jaume Picas. Tanmateix, Pallach fou detingut la qual cosa obligà a aturar els seus intents de reorganització.

I és en aquestes circumstàncies que el Comitè Executiu de l'interior s'assabenta que el POUM de l'exili ha constituït, el 14 de gener de 1945, el Moviment Socialista de Catalunya (anomenat, gràcies al joc nominal de les sigles, el grup dels "músics").⁵⁷

Un MSC format a partir d'una notable munió de militants del POUM, alguns originaris de la Unió Socialista de Catalunya -ex-membres del PSUC que havien deixat les seves files a causa de la seva bolxevització i per la incomoditat que els representava el pacte germano-soviètic d'agost de 1939-, de la Federació Catalana del PSOE, d'ERC i de l'UGT.

Els objectius del moviment queden perfectament reflectits en l'Acta de Constitució del MSC:⁵⁸

"Amb el nom de Moviment Socialista de Catalunya es constitueix un organisme ampli d'estructura i disciplina, que té per missió la de reagrupar les forces obreres, pageses, intel·lectuals i tècniques, que acceptin i tinguin fe en el Socialisme com a forma d'organització econòmica, política i moral de la societat.

Adopta el lema "Federació, Democràcia i Socialisme", sistemes que representen avui, respectivament, la millor expressió de l'exercici dels principis de llibertat, en les formes de convivència entre els homes i entre els pobles, en l'aplicació dels drets d'autodeterminació de l'individu i en l'organització més justa i humana de les relacions polítiques i econòmiques entre els homes."

Així, el POUM, el partit que havia mantingut sempre una posició totalment favorable a la unitat, que havia creat el Front de la Llibertat, i que sempre s'havia manifestat per la unió de totes les forces antifeixistes, quedava ara dividit en dues tendències. L'una, favorable al Moviment Socialista; l'altra, amb el desig de mantenir el POUM.

De fet, el Comitè Executiu no era contrari a la unió de tot el socialisme català. El que no volia era crear un moviment sense consens entre tots els membres del partit, tant de l'interior com de l'exili. El Comitè arribà a nomenar dos representants per anar a França i intentar, així, mantenir la unitat del partit. L'un, Miquel Utgés, com a representant de la tendència pro-MSC l'altre, Manuel Alberich, del sector continuista.

D'altra banda, poumistes empresonats com per exemple Quique Rodríguez, Josep Pané, juntament amb Joaquim Maurín -també a la Model- signen un manifest on expressen el

---

⁵⁶OLIVER i PUIGDOMÈNECH, J.: Op. cit.1990.

⁵⁷FABRE, J., HUERTAS, J.M., RIBAS, A.: Op. cit.

⁵⁸Recollit a OLIVER i PUIGDOMÈNECH, J. Op. cit. 1990, p. 252

seu desig de conservar la unitat del POUM fins la celebració d'un congrés i, alhora, accepten el MSC com a moviment "perifèric" del partit.

Així s'arriba a la III Conferència del POUM, convocada per al 12 d'octubre de 1945, però la tendència pro-MSA aconseguí ajornar-la fins el dia 21. Aquell dia, però, no hi hagué una conferència sinó dues, ja que cada tendència es reuní per separat. La data del 21 d'octubre de 1945 pot considerar-se, doncs, com la data fundacional del MSC a l'interior.

La conferència del sector continuista exposà el desig de reforçar el partit, donar suport a l'Aliança Nacional de Forces Democràtiques, proclamar uns objectius socialistes a la vegada que uns objectius antifeixistes, lluitar per la legalitat republicana i propugnar una estructura federal per als pobles ibèrics. Al mateix temps, desautoritza qualsevol acord, pres en nom del POUM, per a la integració en el Moviment Socialista de Catalunya.

La fracció continuista si bé es plantejava la formació d'un gran partit socialista, necessari per dur a terme la revolució espanyola, també considerava que el POUM no podia quedar integrat i, per tant, diluït, en el MSC. A la vegada, volia abastar una implantació a tot l'Estat, sense restringir-se a Catalunya, en oposició a l'opció més nacionalista de Rovira i Pallach.

D'altra banda, el sector pro-MSA arribava a unes conclusions, lògicament, molt diferents. En línies generals, les resolucions d'aquesta fracció parlaven de la necessitat del Moviment Socialista de Catalunya i la urgència d'un pacte amb el PSOE per articular el socialisme peninsular, mantenint, però, la total autonomia del socialisme català i la unitat d'acció en la lluita antifranquista, amb la creació d'un Bloc Democràtic de Catalunya.

De fet, tot sembla indicar que en el POUM de l'interior la tendència pro-MSA era minoritària i representava, aproximadament, un deu per cent de la militància. Com ja hem dit, la major part dels membres del MSC provenien de la Unió Socialista de Catalunya, d'algun sector de l'Esquerra i dels sindicats UGT i CNT. Aquesta heterogeneïtat tenia, però, uns punts que mantenien units els diferents integrants: l'esperança de crear un règim republicà.

Simultàniament al procés endegat a França i a Catalunya també s'activà a Mèxic la creació del MSC. Igual com en els altres llocs, als voltants de 1941 uns quants militants del PSUC -procedents anteriorment de la Unió Socialista i la Federació Catalana del PSOE- havien abandonat les files del partit. Aquestes escissions desembocaren en la creació del Moviment d'Emancipació Catalana i, el 1942, en la formació d'un Partit Socialista Català,⁵⁹ la qual cosa fou, de fet, el germe del MSC a Mèxic. Val a dir que uns dels animadors fonamentals de tot aquest itinerari foren Miquel Ferrer i Sanxís, que havia estat secretari general de l'UGT a Catalunya⁶⁰ i Miquel Curcó i Rubió, natural de Torregrossa (les Garrigues), que havia estat secretari general de la Federació Catalana de Treballadors de la Terra de l'UGT el 1936, i membre del Comitè Central del PSUC el 1937. Des de 1939 s'exilà a Mèxic on morí el 1966.⁶¹

A banda d'aquesta necessària contextualització general, quin fou el procés viscut pels militants de Lleida?

---

⁵⁹Sobre el Partit Socialista Català vegeu l'article de MOLAS, I.: "El Partit Socialista Català", a *L'Avenç*, núm. 38, maig 1981, p. 54-60

⁶⁰RIERA LLORCA, V.: *Els exilats catalans a Mèxic*. Curial. Barcelona, 1994. Vegeu també les memòries de FERRER, M.: Op. cit.

⁶¹De fet, les reunions prèvies tingueren lloc en el seu domicili a Mèxic. Així s'esmenta a FERRER, M.: Op. cit. i MOLAS, I.: Op. cit. Les seves notes biogràfiques han estat recollides a MIR CURCÓ, C.: "Miquel Curcó i Rubió", dins DDAA: *Diccionari d'Història de Catalunya*. Edicions 62. Barcelona, 1992

D'entrada, cal dir que segons les referències de què disposem, la majoria dels membres del POUM a Lleida estigueren al marge de les lluites i els debats interns exposats. Així, tant Josepa Reimundi com Vicenç Ximénez manifesten que tots els integrants del POUM, tant de l'interior com de l'exili, van evolucionar, des d'un punt de vista ideològic, paral·lelament. I, per tant, el procés que va conduir-los cap al MSC va fer-se sense esclatxes.

A banda del fet que la memòria sempre és selectiva, cal considerar que aquestes afirmacions podrien ser indicatives del fet que els membres de l'interior no estaven al corrent de les picabaralles i les diferències amb els de l'exili. És possible, per tant, que no n'estiguessin assabentats. De ben segur que en les condicions de la primera clandestinitat, els militants de les comarques quedaven molt apartats malgrat els contactes i les visites periòdiques.

El seu aïllament es produïa en un doble sentit: respecte a l'organització i respecte al seu entorn més proper o immediat, ja que en pobles o ciutats petites certes accions eren més difícils de desenvolupar perquè tothom es coneixia i qualsevol conducta estranya podia cridar fàcilment l'atenció.

En definitiva, tot apunta que s'integraren al MSC amb normalitat. Així ho confirmen els testimonis de Lluís Abenoza, Josepa Reimundi i Vicenç Ximénez, partidaris, sense reserves, de la incorporació al MSC i profunds admiradors de Pallach, el qual, juntament amb Miquel Utgés -nascut a les comarques de Lleida i resident aleshores a Sabadell- foren els encarregats de traslladar-se a Lleida per tal d'informar sobre la nova situació.

Vicenç Ximénez relata la visita de M. Utgés a Lleida i com s'hi mantingueren les converses:

"(...) Davant la Glorieta dels Camps Elissis -aprofitant la multitud i les festes- tot prenent un cafè, anàvem parlant, ens anàvem informant. (...)"⁶²

És, doncs, a l'espai dels Camps Elissis, enmig de les manifestacions lúdiques i d'esbarjo, on un grup de militants del POUM estableixen els primers contactes per integrar-se al MSC. No deixa de resultar paradoxal el fet que part d'aquesta lluita clandestina tingui com a escenari un lloc públic, concorregut i amb força d'èxit a la Lleida dels anys quaranta.

A partir d'ara, immersos en la seva reorganització, afronten un problema: la difusió de la seva política i les seves consignes a través de la premsa i la impressió de documents del partit.

Pel que fa a Lleida, val a dir que aquesta premsa clandestina només es donà en els diferents sectors del POUM, tant continuistes com del sector pro-MS. No tenim constància que la resta de grupuscles residuals tinguessin al respecte una producció autòctona.

Respecte a les octavetes, el tiratge de les quals cal suposar que era més aviat escàs per raons òbvies, eren distribuïdes de mà en mà, tot i que esporàdicament també foren llençades durant la nit a les bústies i al carrer, preferentment al Camp de Mart. Un lloc que encara estava per urbanitzar i que, per tant, era idoni a causa del seu isolament ja que ofería més seguretat i més possibilitats d'èxit, dos elements fonamentals a tenir en compte en la clandestinitat.

També en una altra ocasió, la nit del 6 al 7 de gener de 1946, es realitzà una acció força agosarada, consistent a enganxar pasquins en el carrer d'Anselm Clavé i el Camp de Mart, per part dels militants Abenoza i Ayneto.⁶³

---

⁶²Entrevista a Vicenç Ximénez el 3 de febrer de 1994. També a FEIXA, C.: Op. cit. en fa alguna referència.

⁶³Entrevista a Lluís Abenoza el 2 de febrer de 1994

En aquest sentit, disposem d'un informe instruït per la policia, en què es diu:⁶⁴

"(...) propaganda ilegal en contra del actual régimen por medio de pasquines subversivos hallados pegados en algunas farolas de las calles de esta ciudad ignorándose el autor."

A propòsit del tiratge de les octavetes, dels manifestos, etc. si bé no es pot sobredimensionar, s'ha de valorar justament pels esforços i els sacrificis que això comportava. El fet d'imprimir i repartir propaganda comportava grans dificultats, una bona dosi de perill i un gran valor per superar la por. Moltes detencions es produïren a causa del descobriment d'una impremta clandestina, com per exemple la ja esmentada de Josep Pané el 1945 a Badalona, responsable de la publicació "Front de la Llibertat".

A Barcelona el POUM també va publicar "La Força" i el 1944 aparegué "La Batalla", la qual, de fet, actuava de portaveu oficial del partit. Es repartia personalment als militants i els simpatitzants. Altres publicacions del POUM van ser "Unitat" (1944), "L'hora" (1945) i "Catalunya Socialista" (1946).⁶⁵

A Lleida, una de les persones importants en les qüestions referents a la premsa i la propaganda era Lluís Abenoza, com a encarregat de rebre la paperassa propagandística de Barcelona. Segons el seu testimoni, els paquets li eren tramesos a la barberia on treballava de dependent. Després, ell ho repartia en paquets més petits directament a la gent interessada, ja que aquest tipus de propaganda no es tirà mai pels carrers.

Respecte a la propaganda generada i impresa des de Lleida, i segons el testimoni de Josepa Reimundi, ells mateixos en sufragaven les despeses. Un altre recurs consistia en la venda de bons antifranquistes, els quals, val a dir, no tenien gaire èxit pel risc que implicava la seva venda.

D'altra banda, no hi havia, a diferència d'altres llocs, ajudes de l'exterior. Així doncs, cadascun d'ells aportà una quantitat (5 pessetes) i compraren una multicopista que col·locaren a casa de Tufet i Reimundi. Al cap d'un temps, la traslladaren a casa de Barrios. Era molt difícil i perillós en aquells temps tenir una redacció i una impremta, per la qual cosa no és estrany les constants mudances a què es veïeren sotmeses.

Tufet era l'encarregat de redactar-ne els continguts i Reimundi els mecanografiava. El text, un cop passat per la multicopista, era repartit entre els companys del grup.

L'acció més reeixida va ser l'aparició de 6 números d'una publicació, "L'Espurna", en record a un periòdic d'abans de la guerra. Sembla que aquesta publicació ja va començar a reeditar-se el 1940 des de la presó Model. El responsable n'era Daniel Rebull, que actuava amb el pseudònim de David Rey. També hi intervenien Ramon Fernández Jurado i Llorenç Vila. La dona de Rebull entrava els originals a la Model i després en treia els exemplars.⁶⁶

A partir de 1946 passà a elaborar-se a Lleida. Ara es presenta com a òrgan dels Amics del Moviment Socialista de Catalunya. Consta de 8 pàgines tipus quartilla. No creiem que sigui exagerat si diem que durant aquests anys, "L'Espurna" no és únicament una publicació clandestina dels Amics del MSC de Lleida. És la secció Amics del Moviment Socialista de Catalunya a Lleida.

---

⁶⁴Sumari 6, rotlle 11. Arxiu Audiència Provincial. També hi ha un informe, datat el 7 de gener de 1946 "sobre una pegada de carteles por la noche en algunas calles de Lérida." Lligall 400, expedient 90. Arxiu Govern Civil – AHP.

⁶⁵FABRE, J., HUERTAS, J.M., RIBAS, A.: Op. cit.

⁶⁶Entrevista a J. Reimundi el 3 de desembre de 1993. També a FABRE, J., HUERTAS, J.M., RIBAS, A.: Op. cit. se'n fa alguna referència. També a ALBA, V. i altres: Op. cit.

Molt possiblement, editar qualsevol tipus de premsa enmig de les òbvies precarietats, devia significar l'agombolament de pràcticament tots els esforços i les energies disponibles. A la vegada, "L'Espurna" és, de fet, un autèntic "aparador" ideològic del socialisme català d'aleshores.

En definitiva, creiem que, a causa dels seus condicionants, les funcions de la premsa clandestina van més enllà de les estrictes atribucions d'una publicació.

A jutjar pel seu contingut, "L'Espurna" és una publicació plena de fervor antifranquista més que no pas de consignes revolucionàries. I així, en aquesta línia, també hi trobem comentaris despectius respecte a l'Argentina peronista, en especial de la figura d'Eva Perón. Alhora, és plena de referències crítiques i fins i tot sornegueres referents a Franco i el seu règim, com per exemple en aquest article:⁶⁷

"Es conta que, en arribar Franco a les afores de Lleida, l'esperava un cotxe descobert, per tal que a l'entrar a la ciutat el poble el pogués admirar (?), i que al moment d'efectuar el canvi de cotxe, se li acostà una jerarquia a dir-li que a Lleida no hi havia massa animació.

-¡Ah!, ¿sí?, ¡pues no bajo!- contestà el Caudillo, i entrà a Lleida en cotxe cobert. (...)

La seva excursió per terres catalanes acaba a Lleida sense pena ni glòria. Lleida tributa al tirà la rebuda més freda de tot Catalunya."

En el mateix número es diu quina ha de ser la consigna davant el referèndum:

"(...) l'únic que es pot esperar de Franco és un referèndum en el qual dir sí significa votar per Franco, i dir no, vol dir igualment votar al mateix senyor.

La resposta digna que pot donar Catalunya és no votar. Sabem, de totes maneres, que el resultat serà el mateix. Votarà el 95% i el 90% dirà sí. Els homes dignes, però, no votaran."

Anteriorment ja hem comentat que l'actitud internacional respecte al franquisme a partir de 1945 no fou determinant per a la dinàmica opositora d'algunes organitzacions, en aquest cas el POUM i el MSC, respectivament.

Només en resseguir "L'Espurna" s'evidencia amb nitidesa l'optimisme dels seus membres respecte a la fi del règim, que consideren molt propera. En aquest sentit, sens dubte que esdeveniments com els acords presos a l'ONU i la retirada d'ambaixadors contribuïren a enaltir els ànims dels grups resistencialistes. Així per exemple, al número 4, datat el 24 de gener de 1947, s'hi diu:

"Franco (...) es debat avui enmig d'un marasme que preludia la seva caiguda. (...) La pau afiançada s'afermarà encara més. Els pobles es retrobaran i s'estrenyiran els lligams de germanor entre ells. I serà en raó de l'establiment d'aquests lligams de germanor, que el règim espanyol passarà a la posteritat com un mal somni."

En les perspectives per al 1947 exposa les seves esperances per l'acabament de la dictadura i expressa:

"Els socialistes catalans lluitarem aferrissadament perquè l'any 1947 sigui l'últim any del feixisme a Espanya."

Cal assenyalar que la tasca de redactar i imprimir "L'Espurna" per part de Tufet i Reimundi només era coneguda per Abenoza, Barrios i Jaimejuan. La resta de companys del POUM, tant de Lleida com de comarques, coneixien la publicació, que anaven a buscar a la

---

⁶⁷L'Espurna, núm. 6, 1 de juliol de 1947. Els exemplars de què disposem foren facilitats amablement per Josepa Reimundi.

barberia on treballava Abenoza, però en desconeixien la procedència.⁶⁸

Hi havia, per tant, una altra clandestinitat dins la mateixa clandestinitat. Els compartiments estancs, impermeables, de la clandestinitat són inherents a l'estructura i el funcionament intern d'aquests primers anys, circumstància molt més accentuada i emfasitzada, per raons òbvies, que en dècades posteriors.

A més de "L'Espurna", els Amics del Moviment Socialista de Catalunya a Lleida també editaren el "Butlletí Interior d'Informació del POUM de Lleida i la seva comarca." Constava de 4 fulls i el número de què disposem correspon als mesos de maig i juny de 1946.⁶⁹ Segueix, igual que "L'Espurna", posant especial èmfasi en el seu antifranquisme alhora que repassa algunes notícies internacionals que considera d'interès, com per exemple les eleccions celebrades aleshores a França i a Itàlia.

A diferència de "L'Espurna", la qual tenia un caire més divulgatiu-propagandístic, el Butlletí devia anar adreçat fonamentalment als membres dirigits o més significats de l'organització. Ho denoten, per exemple, les consignes i els avisos que s'hi inclouen, com per exemple aquest:

"(...) Sabem d'una manera certa que la policia es presenta a les localitats fent-se passar per elements antifranquistes perseguits i que en molts casos duen propaganda de les organitzacions, i duen noms de companys que lluiten contra el règim, logrant d'aquesta manera en alguns casos introduir-se en el moviment clandestí i llavors procedeixen a la detenció dels compromesos.

Cal que tothom estigui alerta i que no s'entauli relació amb cap desconegut encara que es presenti en nom de companys coneguts perfectament. Tenim una manera responsable d'actuar que caracteritza al nostre partit i a ella ens devem atendre tots."

Ja hem comentat anteriorment que, a diferència d'altres llocs, la majoria de membres del POUM de Lleida s'incorporà al MSC. Hi quedà, però, un grupuscle que no acceptà aquesta integració. La manca de dades no ens permet apuntar qui formava part d'aquest grup. Tanmateix, després de l'escissió, i malgrat la poca significació i la curta vida que sembla que tingué, aquest sector minoritari del POUM també intensificà les seves activitats.

Així doncs, paral·lelament a l'aparició de "L'Espurna" per part del sector pro-MS, el sector continuista del POUM tragué la publicació "*Adelante*". *Órgano del Partido Obrero de Unificación Marxista en Lérida*, el nom de la qual vingué donat pel record del que havia estat l'òrgan del POUM feia uns anys.

Ens manquen detalls de la seva edició com, per exemple, qui la confeccionava, quan i on. Constava de 4 fulls i només hem disposat del primer número, datat l'abril de 1947.⁷⁰ No sabem, per tant, si tingué continuïtat, si bé tot apunta al fet que no fou així.

Aquest primer número inclou una carta, tramesa des de França, del destacadíssim poumista que havia estat Comissari d'Ordre Públic a Lleida el 1936, Josep Rodés⁷¹, tot felicitant-los i encoratjant-los per l'aparició de la publicació:

---

⁶⁸En l'entrevista amb Vicenç Ximénez el 3 de febrer de 1994 ens confirmà que, aleshores, coneixia la publicació però no el seu origen. Alhora recordava com, en els seus viatges a Lleida, anava a la barberia on treballava Ll. Abenoza a recollir els paquets tot usant contrasenyes referents al futbol.

⁶⁹La consulta d'aquest número també ha estat possible gràcies a Josepa Reimundi.

⁷⁰*Adelante. Órgano del Partido Obrero de Unificación Marxista en Lérida*. Núm. 1, abril de 1947. Aquest exemplar em fou facilitat amablement pel professor Jaume Barrull i Pelegrí.

⁷¹Un perfil biogràfic de Josep Rodés es troba recollit a BARRULL PELEGRÍ, J.: Op. cit. i ALBA, V. i altres: Op. cit.

"M'ha produït viva emoció al rebre la notícia de que els meus amics de Lleida, conseqüents amb la seva posició digna i honrada de defensar els interessos dels treballadors s'han decidit a fer reaparèixer "Adelante". La decisió és encertada i oportuna."

No fóra inversemblant creure que aquesta publicació sortís com a resposta a "L'Espurna". No endebades, si s'acaren els respectius textos s'observen unes certes rèpliques i contrarèpliques. Així, per exemple, mentre "Adelante" escrivia, a propòsit de les estratègies per lluitar contra el franquisme:

"Descartada como imposible y catastrófica la solución que preconiza el resurgimiento de la guerra civil, nuestro Partido acepta la solución plebiscitaria basada en un gobierno en el que se hallen representadas todas las fuerzas políticas del país que hoy están contra Franco. En esa dirección se ha canalizado la lucha diaria de los militantes del POUM convencidos de que una vez lograda podemos continuar la marcha hacia el Socialismo."

"L'Espurna", núm. 6, d'1 de juliol de 1947, publicava:

"(...) Al poble espanyol no li queda ja altre recurs, si vol desfer-se del seu tirà, que la insurrecció, la guerra civil. (...)"

Ben cert, i així ho hem exposat, que les estratègies del sector pro-MSC i les dels continuistes diferien notablement. El major èmfasi en la lluita de la classe obrera i una major vinculació als afers peninsulars són elements ben presents en el discurs del sector continuista. En aquest sentit, per exemple, la llengua vehicular triada en un cas i en un altre és simptomàtic de les respectives postures.

Així doncs, el cos ideològic del sector poumista queda reflectit en l'article "¿Catalanes nacionales o catalanes socialistas?", signat per "Gironella":

"No somos catalanes nacionales, sino catalanes socialistas. Para nosotros, el problema de la libertad de Cataluña no es un problema de historia, de lengua, de cultura, de tradición y de orgullo nacional, aunque todo esto constituye la base de nuestra personalidad, sino la libertad de los hombres que viven en ella, hablen o no catalán, hayan nacido o no en sus comarcas.

Esta misma concepción nos lleva a revisar las fuerzas que proclaman luchar por la libertad de Cataluña. En la ofensiva contra Franco y su régimen podemos aceptar y aceptamos la unidad de acción, concreta y circunstancial con todas las fuerzas políticas y sociales. Con todas ellas podemos recorrer la primera etapa que dará a Cataluña la oportunidad de manifestar democráticamente su voluntad.

Pero este frente nacional es incapaz de traer la libertad de Cataluña hasta las últimas consecuencias. Por eso somos contrarios a la unión sagrada de todas las fuerzas catalanas. Contrarios de subordinar la solución del problema social al pleito nacional. Contrarios de romper el Estado español para someter a Cataluña a un nuevo estado burgués. (...)"

En el mateix exemplar es publica l'article "El MSC y nosotros", sense firma, on es palesa clarament la postura dels poumistes respecte als esdeveniments que han conduït a la divisió i que ja hem anat comentant:

"Todos los movimientos que transtornan la vida de una nación afectan también a las organizaciones que componen su vida colectiva. Nuestro Partido no ha escapado a esa realidad y la ha sentido quizás más que ningún otro porque tiene mayor vitalidad ideológica que ninguno.

En los grandes partidos de masas, las discrepancias afectan sólo a los grupos dirigentes. En el nuestro, que cada afiliado es una unidad capaz de pensar y

analizar, la vitalidad ha desbordado concibiendo formas nuevas para el futuro de nuestro movimiento obrero. Una de estas concepciones es el "Movimiento Socialista de Catalunya". No queremos negar, en principio, un auténtico valor de perspectiva a ese movimiento que aspira unir en un bloque las fuerzas marxistas de Cataluña. Y decimos que aspira, porque no puede aplicársele ya el presente. Todo lo que podrá dar de sí el "MSC" lo ha dado ya. Nació irregularmente, produciendo una fracción y no ha llegado a formarse ni se formará.

Nuestro Partido nació como Partido de Unificación Marxista y, pese a la grieta abierta en su bloque por el "MSC", sigue siéndolo y lo será tal vez con perspectivas más audaces que nunca, puesto que cada día recobra y recibe valores nuevos de todos los grupos del Movimiento obrero.

Si esto es una realidad, que nadie puede discutir honradamente, hay que aceptar que el "MSC" no es más que una ficción o una ilusión perdida en el fracaso. Un movimiento socialista puede componerse de grupos dispersos del movimiento obrero para ser una realidad.

Pero no puede componerse por una mínima fracción de un partido que no consigue atraer más que unas cuantas personalidades que se distinguen por un vaivén constante de un partido a otro, del catalanismo al marxismo y ahora vuelven al socialismo catalanista, que no es lo mismo que el socialismo catalán.

Siguiendo la evolución del "MSC" a través de su prensa, podemos afirmar lealmente que nació con un propósito generoso, pero también que ha descendido hoy a convertirse en revivir la beatífica "Unió Socialista de Catalunya", con el encumbramiento de Serra y Moret y algunos más de sus componentes, cansados de su ensayo de convivencia con el stalinismo.

Es preciso que nuestros camarads del "MSC" mediten esta cuestión, serena y fríamente, y estamos seguros que la rectificación será inmediata. Es decir, que volverán a llamar a las puertas del Partido para anunciar que desean ponerse bajo la disciplina del verdadero Partido de Unificación Marxista: el POUM.

Si ésta no fuese una cuestión de profundo sentido ideológico, podríamos esgrimir también el argumento contundente de que hay varios individuos en el "MSC" que gastaron toneladas de papel para insultarnos y vieron como su Partido usaba como argumento contra nosotros las calumnias más vergonzosas y miserables."

D'altra banda, "Adelante", a més dels principis programàtics, parla també d'altres temes, més propis de la vida quotidiana de la ciutat, com, per exemple, la mort del bisbe Villar, l'escassetat d'aliments o el problema de l'habitatge.

L'hermetisme que encara envolta determinats aspectes de la clandestinitat i la migradesa de dades no ens permeten aprofundir sobre la trajectòria d'aquest sector a la ciutat de Lleida, si bé tot apunta a una ràpida disgregació.

En un altre ordre de coses, el 5 de gener de 1947 tenia lloc la I Conferència del MSC a l'interior, en què Manuel Serra i Moret en fou designat president.

Tal com apunta "L'Espurna", núm. 6, de l'1 de juliol de 1947, ara l'atenció se centrà entorn a tres punts: la necessitat d'aguditzar el combat antifranquista, la defensa de la personalitat nacional catalana i la lluita per la III República.

Respecte a aquest últim punt continua dient:

"Vol el MSC orientar el combat contra Franco vers l'assoliment de la tercera República, que dongui a l'Estat una forma federativa i una estructura social i econòmica que afianci la democràcia. Preconitza, doncs, el MSC el retorn a les

llibertats democràtiques com a única solució viable de convivència nacional."

Aquest és un dels punts que separa el MSC d'altres formacions polítiques, inclòs el vell POUM, en la publicació del qual no es troba cap referència al respecte. Mentre algunes organitzacions proposaven el restabliment de la legalitat vigent el 1936, tant la República com l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, el MSC, en canvi, proposava, mitjançant una estructura federal, la creació de la III República, superadora, així, de la legalitat de la II República.

Respecte al reconeixement de la personalitat jurídica i política de Catalunya també és present en les resolucions de la I Conferència del MSC a l'interior. I a més, hi afegeix:

"Si aquesta personalitat, però, no fos reconeguda, Catalunya s'abstindria de participar en el règim transitori i es redreçaria novament en oposició al règim centralista espanyol, demostrant amb la seva oposició la inestabilitat de qualsevol situació que no compti amb el seu suport."

Sobre els acords presos a l'esmentada conferència, "L'Espurna" segueix apuntant:

"El MSC defensarà:

-La unitat de la resistència.- El Consell Nacional de la Democràcia Catalana i l'Aliança Nacional de Forces Democràtiques de Catalunya s'unificaran en un sol organisme que defensarà en tota conjuntura política l'afirmació de la personalitat del nostre poble.

-La unitat socialista.- El Moviment prosseguirà la seva política d'apropament al PSOE per tal d'assolir la unitat de tots els socialistes catalans, cercant d'aquesta manera la integració al socialisme d'amplis sectors que fins ara n'han restat al marge.

-La unitat sindical.- El Moviment procurarà enfortir el pacte CNT-UGT, i mitjançant una entesa molt cordial entre les dues centrals, treballarà per tal de crear un clima efectivament democràtic dintre del socialisme espanyol que faci possible la refosa orgànica de les dues centrals sindicals.

-La unitat nacional.- Finalment, el MSC creu d'imprescindible necessitat el crear la més íntima i total unitat entre l'Espanya interior i l'exili. Espanya està esberlada i cal que refaci la seva unitat. En front de la "España Nacional de Franco", nosaltres volem una Espanya unida, lliure i democràtica que respongui a la concepció de **FEDERACIÓ, DEMOCRÀCIA I SOCIALISME.**"

Els objectius, en definitiva, s'adrecen a dirigir l'acció de tot el socialisme català, educar les masses a la manera del socialisme, defensar i enrobustir la personalitat de Catalunya, estructurar i establir relacions amb el socialisme peninsular, conservant les estructures autònomes que els permeti interpretar fidelment les característiques del país on es desenvolupen.

En definitiva, aquests són uns anys que el MSC desplega una gran activitat i incorpora a més, importants elements com, per exemple, Joan Raventós. Amb tot, però, el moviment no aconsegueix escapar-se de les controvèrsies internes. El Consell General del MSC, celebrat a França l'agost de 1949, adopta la moció, presentada pel sector de l'interior, d'assumir l'estructura de partit.

Això es produeix contra les tesis que, en la creació del MSC, havia exposat Josep Rovira, el qual creia convenient de no transformar-se en partit fins que no es reinstaurés la democràcia. De fet, però, els grups opositors veuen que el règim franquista es consolida i que aquell procés constituent que molts desitjaven s'allunyava cada cop més.

Aquestes consideracions, més la preocupació de no quedar en desavantatge respecte a altres formacions com el PSUC, que aleshores estan duent a terme un important procés

organitzatiu, conduïren a la transformació en partit polític, sense canviar, però, el nom de Moviment Socialista de Catalunya.⁷²

En un altre ordre de coses, el 1953 queien a Madrid membres del PSOE i la UGT. Un d'ells, Tomás Centeno, moria a la Direcció General de Seguretat, torturat per la policia. Les relacions que el MSC havia mantingut amb el PSOE obriren una esquerda a la policia, i així, elements policials de Madrid es traslladaren a Catalunya tot seguint el rastre de l'UGT i arribant al MSC.

A continuació, es produí una gran "ràtzia", que també tingué la seva resposta a Lleida. Així per exemple, Tufet i Reimundi foren vigilats per la policia i, abans que fossin detinguts, aconseguiren escapar-se'n amb el seu fill, de pocs mesos de vida, per la qual cosa es veieren obligats a romandre amagats un temps per tal de protegir-se de la recerca policial.⁷³

Altres militants destacats també encetaren una nova trajectòria en la seva vida de militància i també privada. Alguns marxaren a altres ciutats en un intent de començar una nova vida i oblidar.

Altres, com per exemple Vicenç Ximénez, decidiren traslladar-se als afores del seu poble, Bellvís, en un intent d'aïllar-se o protegir-se del terror, alhora que refeien la seva vida familiar. Ximénez hi viurà fins el 1963, data en què arribarà a Lleida i iniciarà una nova etapa en la seva trajectòria de militància política i compromesa en contra del franquisme. En les seves memòries ho explica així:

"(...) nuestra situación es difícil, nos batimos en retirada, compañeros de mi pueblo se marchan a vivir a otro lugar, la mayoría de dirigentes se van al extranjero, y yo acorralado por la situación decidí refugiarme en mi finca de "La Coma" a 5 Km de mi pueblo."⁷⁴

En altres casos, però, aquesta militància compromesa no es donà mai més. És el cas de Lluís Abenoza, l'activitat del qual se centrà, a més de la seva professió de barber, a ser un dels màxims impulsors de la secció filatèlica del Club Esportiu Huracans als anys seixanta.

En definitiva, a principis dels anys cinquanta s'inicia, en un context general, una nova etapa en el MSC. La situació internacional consolidava de manera certera i contundent el règim franquista. Amb aquest panorama, el MSC i altres forces d'oposició es dedicaren, primordialment, a les negociacions i a les converses sense, però, arribar a quallar cap acció.

Pel que fa a Lleida, es produeix la seva total desaparició de l'escena opositora. A partir d'ara, comença un llarg període de silenci. De l'inicial terror viscut durant la postguerra més immediata a causa de la forta repressió exercida, es passa a un període d'abaltiment i silenci.

A partir d'aquest moment, el manteniment de determinades ànsies i desitjos per part d'aquests primers resistencialistes del POUM restarà reclòs als àmbits de l'esfera privada.

1.1.3 Esquerra Republicana de Catalunya: de partit hegemònic a l'ostracisme residual

Esquerra Republicana de Catalunya fou, molt possiblement, un dels partits més desarticulats i que tingueren més dificultats per refer-se'n. Tal com assenyala Albert Viladot, les causes caldria buscar-les no sols en l'exili protagonitzat per gran quantitat dels seus dirigents, sinó també pel caràcter interclassista i l'escassa cohesió interna de l'organització.⁷⁵

⁷²OLIVER i PUIGDOMÈNECH, J.: Op. cit.

⁷³Entrevista a J. Reimundi el 3 de desembre de 1993.

⁷⁴XIMÉNEZ, V.: *Memorias...* Op. cit.

⁷⁵VILADOT i PRESAS, A.: *Nacionalisme i premsa clandestina (1939-1951)*. Curial. Barcelona, 1987

La primera reorganització seriosa de l'ERC correspon a 1941 en què s'intenta reestablir relacions amb diversos nuclis comarcals. La manca d'informació no permet, però, conèixer-ne detalladament els resultats a la ciutat de Lleida, tot i que Viladot apunta que "el 1942 Miquel Cuadrat ja era el delegat de les comarques de Lleida",⁷⁶ la qual cosa indica, com a mínim, l'existència d'alguns elements residuals que, alhora, intentaren establir connexions amb dirigents de Barcelona.

A més d'aquests intents de reagrupar els militants i els simpatitzants que havien optat per quedar-se a l'interior, una altra de les primeres tasques se centrà en l'edició i la distribució de premsa. Així doncs, el primer nucli d'ERC treu, des de 1941 fins el 1947, "La Humanitat", considerat el portaveu autoritzat del partit. En els primers moments, el seu tiratge oscil·lava entre els 400 i els 500 exemplars, 30 dels quals corresponien a la circumscripció de Lleida. Miquel Cuadrat era l'encarregat de recollir-los a Barcelona i de distribuir-los posteriorment.⁷⁷

A jutjar per les migrades dades de què disposem, aquesta publicació devia ser ben rebuda als corresponents nuclis de resistencialistes, ja que el nombre d'exemplars impresos augmentà de forma ben exitosa. El setembre de 1945 sortien uns tres mil exemplars de "La Humanitat" i l'abril de l'any següent la xifra arribava als vuit mil, 4.600 dels quals corresponien a la ciutat de Barcelona, 1.400 a Barcelona-circumscripció, 500 a Tarragona, 400 a Girona, 300 a Lleida i 800, catalogats com a "varis", quedaven sense especificar-ne la destinació.⁷⁸

Així doncs, pel que fa a la zona de Lleida l'augment en tres anys és certament espectacular, tot i que no ens és possible precisar la distribució dels 30 exemplars del 1942 i els 300 de 1945. Desconeixem, per tant, si la seva destinació era la ciutat de Lleida en exclusiva o també les diverses comarques n'eren receptores.

Al respecte és necessari afegir també que aquestes xifres només serveixen per fer aproximacions indicatives, ja que, tal com es reconeixia en el "Butlletí d'Informació d'ERC", cal fer notar que:

"La diferència existent en quant a nombre d'exemplars a càrrec de cada Federació és motivada per les dificultats i major perill que la seva distribució ofereix a les comarques, en les quals cada número és passat i llegit per bon nombre de militants, mentre que a Barcelona i ciutats industrials poden repartir-se amb més facilitat."⁷⁹

Tot i l'èxit en el repartiment d'aquesta premsa, les activitats de membres d'ERC a Lleida es reduïen a la distribució de premsa clandestina editada pel partit i a l'assistència a les reunions del Consell Directiu a Barcelona, del qual formaven part, com a delegats per Lleida, Ramon Castan i Miquel Cuadrat, sobre els quals no ens ha estat possible recollir-ne cap referència per part dels informants que hem entrevistat.⁸⁰

---

⁷⁶VILADOT i PRESAS, A.: Op. cit. p. 21

⁷⁷VILADOT i PRESAS, A.: Op. cit. p. 39. Pel que fa al tiratge d'aquesta publicació també es pot trobar alguna referència a FABRE, J., HUERTAS, J.M., RIBAS, A.: Op. cit.

⁷⁸Dades publicades al "Butlletí d'Informació d'ERC" amb data 10 d'abril de 1946. Val a dir que el Butlletí era una revista destinada exclusivament als quadres dirigents, de la qual es repartien uns 200 exemplars. Desconeixem si era distribuïda a Lleida i comarques. Recollit a VILADOT i PRESAS, A.: Op. cit. p. 43

⁷⁹Recollit a VILADOT i PRESAS, A.: Op. cit. p. 44

⁸⁰Els noms dels membres del Consell Directiu d'ERC es troben recollits a VILADOT i PRESAS, A.: Op. cit. p. 30.

En definitiva, tot sembla indicar que la presència d'elements resistencialistes d'ERC en aquests primers anys no passà de ser merament testimonial. Una presència, doncs, bàsicament personalitzada més que no pas orgànica, com ho demostra, per exemple, les col.laboracions puntuals, que ja hem comentat, d'algun dels seus membres amb el POUM.

Amb una trajectòria poc sòlida i unes formes exteriors gairebé invisibles, ERC no fou capaç d'articular cap xarxa organitzativa a la ciutat de Lleida.

La resta de Catalunya no fou una excepció a aquesta situació. Tal com assenyala Viladot:⁸¹

"La desmembració ja era total l'any 1951. (...) ERC, quan ja va ser evident que el franquisme tindria una llarga vida, no va saber reaccionar ni emmotllar-se a la situació nova. Tan sols una minoria es va mantenir en contacte amb l'exili, tot esperant les revistes que s'hi editaven."

De fet, a l'entrada de la dècada dels anys 50, ERC només es vertebrava a través de la Generalitat a l'exili⁸² i pràcticament havia desaparegut del panorama opositor a l'interior.

1.1.4 El nucli embrionari del Front Nacional de Catalunya

En anteriors ocasions hem insistit sobre la continuïtat històrica entre la Guerra Civil i la immediata postguerra. Ho reiterem perquè aquesta és una consideració que es posa especialment en evidència pel que fa al Front Nacional de Catalunya, sorgit després del conflicte però amb uns orígens i una naturalesa que prové de la problemàtica creada en els diferents sectors nacionalistes durant la Guerra Civil. Al respecte, D. Díaz i Esculies ho explica així:⁸³

"Les tensions internes al si d'Estat Català el 1939 -d'ordre estrictament personal i no polític-, motivaren que el sector minoritari fos bandejat del partit. Fou aleshores quan els expulsats, coordinant-se amb les restes d'organitzacions del nacionalisme radical, estudiantils i independents, crearen un moviment o front ampli resistent amb el propòsit de vertebrar un eix nacionalista aglutinador i superador de les velles formacions polítiques del catalanisme que havien perdut la guerra: el Front Nacional de Catalunya."

Així doncs, tenint el nacionalisme com a element d'intersecció dels diferents grups, el 1940 es funda a París un moviment, una organització, que, aleshores, encaminarà les seves accions en tres direccions: en els serveis d'espionatge a favor dels aliats, en els intents de construir un front interior fort i, tot plegat, doncs, revestit per la lluita democràtica contra el franquisme.

Val a dir que l'activitat del FNC a l'interior en aquests primers anys fou més aviat escassa, tot i que la consideraven prioritària, contràriament a altres formacions, com ERC, la qual, segons Viladot "preferia mantenir un front exterior capaç de pressionar amb èxit davant les instàncies internacionals."⁸⁴

---

⁸¹VILADOT i PRESAS, A.: Op. cit. p. 38

⁸²FERRER, M.: Op. cit. Barcelona, 1977

⁸³DÍAZ i ESCULIES, D.: *El Front Nacional de Catalunya (1939-1947)* . La Magrana. Barcelona, 1983. S'hi posa especial èmfasi en els antecedents i l'exili immediat, fins arribar a la creació del FNC. També sobre els orígens i la trajectòria del FNC en aquests primers anys cal veure VILADOT i PRESAS, A.: Op. cit. FABRE, J., HUERTAS, J.M., RIBAS, A.: Op. cit. també hi inclou un resum dels primers anys de l'organització.

⁸⁴VILADOT i PRESAS, A.: Op. cit. p. 59

Així doncs, el fet de prioritzar l'existència d'un front interior fou determinant, segons Viladot, perquè aquesta organització antifranquista i profundament nacionalista es convertís poc després en el centre on s'arreceraren la immensa majoria de militants nacionalistes de l'interior. Així, per exemple, la major part de militants d'Estat Català ingressaren a les files del FNC, cosa que féu, juntament amb la sagnia dels conflictes interns no superats, que les restes d'Estat Català afrontessin els primers anys de la dictadura amb una extremada precarietat.

Tanmateix, el FNC estarà marcat des del principi per dues característiques que no li seran precisament favorables: la poca vertebració des d'un punt de vista orgànic i la seva indefinició ideològica.⁸⁵

Respecte al primer aspecte, l'organització intentà corregir-lo el 1942 en veure com els esdeveniments internacionals semblaven adients a la caiguda dels feixismes. La contraofensiva soviètica d'una banda, i l'entrada dels USA a la guerra d'altra, apuntaven que l'avançada alemanya havia arribat al final. L'optimisme del FNC es manifesta en una octaveta impresa a propòsit de l'11 de setembre de 1943.⁸⁶

"(...) El F.N.C. ofereix el dia a la reflexió dels catalans en el recolliment de llur intimitat. Us invitem a la reflexió sobre el passat i l'esdevenidor, justament perquè el 1943 serà, ben segur, el darrer any de la tirania. (...)"

Un dels fundadors de l'organització, Jaume Martínez i Vendrell, procedent de Nosaltes Sols!, ho explica així:⁸⁷

"Havíem de dotar l'organització d'una estructura orgànica capaç de vertebrar l'allau de nous elements que ben aviat s'hi haurien d'integrar. En vam parlar amb en Joan Cornudella, el qual s'hi mostrà completament d'acord i fou també per aquells dies quan en parlar que ens hauríem d'adreçar a l'opinió pública, suggerit pel mateix Joan, decidírem d'adoptar el nom de Front Nacional de Catalunya. Feia més de dos anys que les activitats dels nacionalistes catalans marxaven completament unificades, però, no havent-nos d'adreçar al públic, sempre n'havíem dit només "l'organització". El Consell Executiu del Front Nacional va quedar format per: Joan Cornudella, president; Manuel Cruells, secretari d'Organització i Propaganda; Jaume Martínez, secretari militar; i Lluís Serres, Ramon Arrufat, Domènec Ramon i Pere Narbona, vocals."

D'altra banda, aquesta hegemonia del FNC entre les forces nacionalistes es veié sobtadament aturada a partir de 1944. Si bé no va arribar a desaparèixer, es produí una desarticulació important de l'organització i una pèrdua del seu paper axial dins el nacionalisme català. Sens dubte, hi tingué molt a veure la detenció d'unes 50 persones el novembre de 1943. Dels 48 que foren posats a disposició judicial, 11 procedien d'Estat Català, 5 d'ERC, 3 de Nosaltes Sols!, 2 de la CNT, 1 d'Acció Catalana i 1 de la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya (FNEC).⁸⁸ És, de fet, un clar exemple de quina era en aquells moments la composició del FNC.

Tal com ja hem apuntat, a banda de l'escassa cohesió interna ja esmentada, el FNC

---

⁸⁵ Aspectes assenyalats per VILADOT i PRESAS, A.: Op. cit. i DÍAZ i ESCULIES, D.: Op. cit.

⁸⁶ Reproduïda a MARTÍNEZ i VENDRELL, J.: *Una vida per Catalunya. Memòries (1939-1946)* Ed. Pòrtic. Barcelona, 1991, p. 464

⁸⁷ MARTÍNEZ i VENDRELL, J.: Op. cit. p. 145

⁸⁸ MARTÍNEZ i VENDRELL, J.: Op. cit. p. 171

d'aquests anys està força marcat per la seva indefinició ideològica. La seva base programàtica i el seu cos ideològic se sustenten en la lluita contra el feixisme, a través d'un front interior, que ha de conduir a la plena independència de Catalunya. En aquest sentit, doncs, caldria una concepció clara de quina hauria de ser la futura organització de l'Estat, cosa que tampoc no es troba en els postulats del FNC.

Tot i considerar que les institucions autonòmiques sorgides durant la II República ja estaven superades i que calia buscar noves vies i fórmules, el FNC tampoc no es defineix per la construcció d'una III República, cosa que sí feien altres forces polítiques, com el MSC.

Seguint amb els intents de dotar l'organització d'una cohesió interna, l'abril de 1945 el FNC celebra a Barcelona la primera conferència general a l'interior, a la qual assistí un delegat de Lleida.⁸⁹

Tot i no conèixer el nom, devia tractar-se, molt possiblement, de Josep Capdevila, el qual, segons el testimoni del destacat militant Joan Culleré, constituïa, juntament amb Joan Bonet, la presència del FNC a Lleida durant aquesta dècada dels anys 40.⁹⁰

Josep Capdevila -propietari d'una fàbrica de sabó propera a l'estació del ferrocarril- i Joan Bonet -encarregat en una fàbrica de farina- procedien, igual que Joan Culleré, d'Estat Català. Alhora, Josep Capdevila mantenia una gran amistat amb Joan Vilalta, membre del Consell Executiu del FNC, el qual, sota el directe control de Jaume Cornudella i Olivé, era l'enllaç amb la delegació de Lleida.

En aquest sentit, tot i l'escassetat d'informació, tenim constància que el 1945, doncs, hi ha la presència testimonial del FNC a Lleida a través d'aquestes dues persones, l'activitat de les quals consistia a mantenir els contactes amb Barcelona i a repartir les publicacions de l'organització.

Al respecte cal dir que, entre abril de 1945 i juny de 1947, el FNC edità "Per Catalunya", òrgan oficial de l'organització, del qual sortiren 28 números. Gairebé en el mateix període de temps, aparegueren 7 números d'"Horitzons", adherida al FNC, i 5 números del "Butlletí Interior d'Informació", de caràcter intern i adreçat als responsables.⁹¹

A jutjar pels records de Jaume Martínez, amb motiu d'una visita a Lleida el novembre de 1945, la distribució d'alguna d'aquestes publicacions se'ns presenta com a força exitosa:⁹²

"Els cent números de "Per Catalunya" que rebien es repartien tots i em va dir (*es refereix a Josep Capdevila*) que algunes vegades feien curt i tot, i de segells de cotització també se n'anaven col.locant bastants."

Tot i aquestes bones perspectives, el FNC no pogué, de fet, constituir cap grup en aquests anys i, ni de bon tros, pot dir-se que existís una xarxa orgànica. La seva presència a Lleida i les seves actuacions es reduïen, gairebé exclusivament, a una sèrie de relacions personals. Com diu J. Martínez en les seves memòries:⁹³

"En Capdevila i en Bonet eren per aquells temps els dos elements del Front més representatius entre tots els qui vivien a les terres de Lleida, perquè els qui potser ho haurien estat més que ells vivien a Barcelona més o menys camuflats o

---

⁸⁹MARTÍNEZ i VENDRELL, J.: Op. cit.

⁹⁰Entrevista a Joan Culleré i Ibars el 6 d'octubre de 1994. Lloc: domicili particular, Lleida.

⁹¹VILADOT i PRESAS, A.: Op. cit. També s'hi pot trobar alguna referència a FABRE, J., HUERTAS, J.M., RIBAS, A.: Op. cit.

⁹²MARTÍNEZ i VENDRELL, J.: Op. cit. p. 315

⁹³MARTÍNEZ i VENDRELL, J.: Op. cit. p. 314

eren a l'exili."

Sens dubte que l'element més representatiu d'aquesta darrera circumstància a què al·ludeix Jaume Martínez era Joan Culleré i Ibars, el perfil biogràfic del qual és suficientment interessant com perquè li dediquem un espai.⁹⁴

Nascut a Barcelona el 1916, tot i que als 3 anys d'edat es traslladà a viure a Lleida, va començar a treballar des de molt jove a la ferreteria del seu pare. El seu profund nacionalisme el féu militar molt aviat en distintes organitzacions. Així doncs, als 15 anys ingressa a Joventut Republicana de Lleida.

Arran dels fets d'octubre de 1934, resulta ferit la matinada del dia 7 dins la Delegació de la Generalitat (actual seu de la Diputació).⁹⁵ Després d'estar un mes a l'hospital, és empresonat a l'edifici de la Panera, juntament amb unes 700 persones, fins el 15 de desembre, fet que li permetrà, posteriorment, poder mantenir molts contactes amb gent de les comarques.

Arran dels fets d'octubre, abandona JRLI i s'integra, juntament amb altres companys, a Estat Català, d'on serà el secretari d'organització de la ciutat.

El 1937 marxa amb la seva lleva al front d'Albacete. Després anirà a La Manxa, Ciudad Real i Terol. Els comunistes es malfien d'ell ("no es fiaven de cap nacionalista"), el vigilen i el castiguen. Fins i tot recorda que estigueren a punt de "fer-li el passeig". En la darrera època de la guerra s'ocupa de l'equip de transmissions de Líster, amb qui participa a la batalla de l'Ebre.

El febrer de 1939 retransmet l'ordre de retirada a l'exèrcit de l'Ebre. El 9 de febrer passa la frontera per Portbou i el dia 12 arriba al camp de refugiats de Sant Cebrià. Allí es troba amb els lleidatans Joan Rostes (d'Estat Català, igual que el seu germà, Pere), Víctor Torres⁹⁶ i el militar Martín López Segarra.

Posteriorment, Joan Culleré serà traslladat al "Camp dels Catalans", a Agde, prop de Vezières, on coincidirà amb el metge Alexandre Carner, de Sudanel, i que havia estat el secretari polític d'Estat Català a Lleida. Allí formarà part d'una companyia de treball que participa en la "verema del dur", anomenada així popularment perquè cobraven 5 francs diaris més el menjar.

Les dures condicions dels refugiats fan que iniciï un pelegrinatge pels diversos camps de refugiats. Així doncs, retorna a Sant Cebrià i, posteriorment, a Agde.

En la França ocupada per l'exèrcit nazi, a l'entorn de 1943, aproximadament, Culleré ja ha connectat amb el Front Nacional de Catalunya a través, bàsicament, de Jaume Cornudella, natural de Juneda, i resident aleshores a Perpinyà. Mentre treballa durament en feines de llenyataire i miner ja realitza tasques informatives i de proveïment de documentació per a la Resistència, dins el grup "Maurice Alivi".

A Camarès coneix Maria Ruciero, filla d'un miner de Nerva (província de Huelva), que proporciona menjar als nuclis de resistents republicans. El 1945 es casen, prèvia promesa

---

⁹⁴Les notes biogràfiques foren recollides en l'entrevista a Joan Culleré el 6 d'octubre de 1994. Lloc: domicili particular, Lleida. En aquest sentit, resulta interessant la consulta del llibre de VARELA i SERRA, J.: *Segones Converses a Lleida* Ed. Pagès Editors. Lleida, 1991, en què s'inclou una entrevista amb aquest informant.

⁹⁵Pel que fa als esdeveniments més destacats dels fets d'octubre a Lleida, vegeu els articles de BARRULL PELEGRÍ, J.: "Lleida: tres dies d'octubre", a *Ressò de Ponent*, núm. 122, octubre de 1994, p. 21-24, i "Els fets d'octubre a les comarques de Lleida". *L'Avenç*, núm. 187, desembre 1994, p.66-69. També s'hi fan referències a VARELA, J.: Op. cit. en l'entrevista a Joan Culleré, i TORRES, V.: *Memòries polítiques i familiars*. Pagès Editors. Lleida, 1994.

⁹⁶El testimoni explica que fou ell i Pau Clota els que avalaren Víctor Torres per ingressar a JRLI com a militant.

que Maria Ruciero hauria d'aprendre a parlar català, tal com certament féu. A França neixen els dos fills grans, el Pere i la Palmira.

Fins la data del seu retorn Joan Culleré i la seva família viuen a Perpinyà, el qual era aleshores el centre d'operacions del FNC. Així es desprèn d'un informe del Govern Civil, datat el 2-7-1947, sobre les actuacions, a Perpinyà, de Manel Valls de Gomis i Jaume Cornudella, els quals, juntament amb altres companys (de qui no esmenta els noms) es dediquen a facilitar el pas per la frontera cap a França.

L'informe, en què es palesa que la policia no tenia coneixença dels membres del FNC a Lleida, també assenyala que, a partir de la "ràtzia" de 1943, el FNC ha quedat pràcticament desarticulat. Al respecte assenyala:⁹⁷

"Todas las actividades del frente nacional de Cataluña se redujeron en Barcelona a poner dos o tres banderas catalanas, pegar unos pasquines y facilitar informes a potencias extranjeras. El Jefe Militar de esta Organización José Martínez Vendrell (*es refereix a Jaume M. V.*) era el autor de casi todas estas actuaciones."

Els contactes de Joan Culleré i les seves relacions a Perpinyà el porten a conèixer el 1946 "Francesc Sirvent", sobrenom de Joan Sansa i Caminal. Nascut el 1921 a la Seu d'Urgell, Joan Sansa tingué, des de molt jove, una clara inclinació política de signe demòcrata-cristià, per la qual cosa ingressà a Unió Democràtica de Catalunya el 1936.

Estudià Magisteri a Lleida i Dret a Barcelona, on fundà, en la més absoluta clandestinitat, el Front Universitari Català -FUC-, juntament amb Josep Benet i Lluís Torras.⁹⁸ El FUC fou creat els primers anys de la dècada dels 40 amb la voluntat de vehicular els anhels dels estudiants i es convertí en punt de confluència de demòcrata-cristians, socialistes i comunistes.

En el moment de conèixer-se amb J. Culleré, Joan Sansa anava en direcció a Praga per assistir al Primer Congrés Mundial d'Estudiants.⁹⁹

Posteriorment, Joan Sansa s'instal·là definitivament a la Seu d'Urgell, on exercí d'advocat, encapçalà múltiples activitats cívico-culturals i fou, en definitiva, el puntal d'Unió Democràtica de Catalunya en les terres de Lleida durant els anys de la dictadura.¹⁰⁰

El 1948 Joan Culleré retorna amb la seva família a Catalunya per Portbou. S'està uns dies a Barcelona com a "correu" del Front i després s'instal·la a Lleida, on es posa a treballar a la ferreteria del seu pare.

En el moment d'arribar, el FNC a Lleida està format exclusivament per Bonet i Capdevila, per la qual cosa la seva arribada suposa una empenta qualitativa força remarcable.

Pot dir-se que a partir d'ara, amb Joan Culleré comença a articular-se un petit nucli de

---

⁹⁷Lligall 392, expedient 6. Arxiu Govern Civil – AHP.

⁹⁸A FABRE, J., HUERTAS, J.M., RIBAS, A.: Op. cit. s'hi troba alguna referència. Els diferents autors consultats donen, però, dates no coincidents pel que fa a la fundació del FUC.

⁹⁹El testimoni de Joan Culleré és plenament coincident amb VILADOT i PRESAS, A.: Op. cit. en què referencia aquest Congrés i cita Joan Sansa com un dels assistents en qualitat de delegat de la FENEC per l'interior. Per l'exili, els membres eren Heribert Barrera i Núria Pi-Sunyer.

¹⁰⁰Les notes biogràfiques de Joan Sansa s'han completat a partir d'un article de Miquel Coll i Alentorn publicat a *La Mañana* el 24 de gener de 1980, amb motiu de la mort de Joan Sansa el 23 de gener de 1980, a la Seu d'Urgell. Aleshores era el president del Consell Executiu d'UDC a les terres de Lleida.

Val a dir que és extremadament difícil resseguir la trajectòria d'UDC durant el franquisme, ja que seguien unes normes molt estrictes de seguretat i destruïen sistemàticament tots els fulls i les publicacions que feia el partit. Així ho explica Miquel Coll i Alentorn en el llibre de FABRE, J., HUERTAS, J.M., RIBAS, A.: Op. cit.

militants i simpatitzants al Front que quallarà a la dècada dels anys 50, circumstància que ens porta a considerar determinades especificitats en el cas de Lleida pel que fa a l'existència d'una dinàmica pròpia en els moviments d'oposició, aspecte sobre el qual insistirem més endavant.

1.1.5 Presència i desmantellament de la CNT

L'ensulsiada del 39, extensible a tots els grups que a partir d'aleshores hagueren de moure's en la clandestinitat, no fou aliena, òbviament, a la CNT, la qual afrontà la seva reorganització en pèssimes condicions.¹⁰¹

La CNT fou, certament, un altre dels grupuscles que durant aquests primers anys tingué una presència bàsicament testimonial a la ciutat de Lleida.

En aquest sentit, tenim referències del mestre Emiliano Sanjuan, l'activitat del qual sembla que es reduïa a mantenir contactes amb membres del POUM, i, en alguna ocasió, a realitzar tasques de suport.¹⁰² Són, per tant, unes accions que tenen un sentit més de caire personal i solidari que no pas organitzatiu.

Val a dir que Emiliano Sanjuan, que es trobava en llibertat condicional, també fou detingut en la ja esmentada batuda policíaca de 1945 i sotmès a cruels tortures. Josepa Reimundi recordava com era penjat de cap per avall, tot i que ja tenia les cames destrossades a causa de la guerra.

El panorama opositor de la CNT a la ciutat se'ns presenta força hermètic, tot i que és evident una certa existència de l'organització a la ciutat. Així es manifesta en un informe de la policia datat el 10 de juliol de 1945:

"Hace poco se ha descubierto la organización CNT en Lérida."

A continuació diu que s'ha donat ordre de crida i cerca contra Francisco Artecero Rodríguez,

"...tesorero de la organización clandestina C.N.T. descubierta últimamente en esta Capital, es muy posible que se halle oculto en Madrid."¹⁰³

No sembla, però, igual que havia succeït en el POUM, que aquestes detencions de 1945 servissin per eliminar completament les organitzacions.

Així doncs, en el mateix ordre de coses, ens consta que el 29 d'abril de 1946 ingressen a la presó Antonio Soler Navarro, José Betrián Navarro, Miquel Betrián Izquierdo, Francisco Grifoll Beltrán i Salvador Garí Ibars, acusats de pertànyer a la CNT.¹⁰⁴

Pocs dies després, i molt possiblement com a conseqüència de les accions policíiques, en un altre informe s'esmenta que han ingressat a la presó Ramon Moragues Esprín i José Nicolás Mur "encartados en diligencias que por descubrimiento de la organización C.N.T. se siguen en esta Comisaría."

El 10 de maig de 1946 passaven a disposició de l'Autoritat Militar: Salvador Beltrán Solanes, Valero Chine Bague, Salvador Roca Cabos, Ramon Espitia Ibarz, Salvador Esteve Navarro, Santiago Menen Gómez, Ramon Moragues Esprín i José Nicolás Mur.¹⁰⁵ A

---

¹⁰¹Sobre la reorganització de la CNT en el context general de l'Estat espanyol, vegeu HEINE, H.: Op. cit.

¹⁰²Entrevista a Josepa Reimundi el 3 de desembre de 1993.

¹⁰³Lligall 396, expedient 57. Arxiu Govern Civil – AHP.

¹⁰⁴Lligall 407, expedient 75. Arxiu Govern Civil – AHP.

¹⁰⁵Informe datat el 9 de maig de 1946. Lligall 408, expedient 20. Arxiu Govern Civil – AHP.

continuació foren tots empresonats.

Segons consta a l'informe, tots són membres del Comitè Local de la CNT de Fraga, l'organització principal de la qual sembla que es trobava a Saragossa.

Desconeixem si hi havia ramificacions i/o relacions amb Lleida. Tanmateix, sembla prou clar que a partir d'aleshores la CNT desaparegué completament del panorama opositor de la ciutat.

1.1.6 La lenta reconstrucció del PSUC i la seva discontinuïtat

Tal com hem esmentat reiteradament respecte a altres organitzacions, després de l'enfonsament de 1939, un gran nombre de membres del PSUC marxaren a l'exili, altres romanien empresonats o en camps de concentració, mentre molts altres foren afusellats en acabar la guerra o en els primers anys del règim.

Així doncs, el PSUC s'enfronta, a l'interior, amb un gran problema. El partit no compta amb la gran base social que havia disposat abans del 39, amb la qual cosa té molts pocs militants sobre els quals intentar reorganitzar-se, els quals, alhora, tampoc no havien tingut un paper destacat durant el període anterior.

Tot i que cal tenir en compte la sindicació obligatòria existent aleshores, a tall d'exemple direm que el PSUC tenia l'any 1936 uns 6.000 militants a tot Catalunya, l'abril de l'any següent en tenia uns 60.000 i a l'acabament de la guerra la xifra arribava a uns 90.000.

A finals de 1937, la comarca del Segrià tenia uns 2.969 militants (1.717 per a la ciutat de Lleida), entre els quals hi havia comptabilitzats 1.255 obrers, 990 pagesos, 292 funcionaris i 91 professionals liberals.¹⁰⁶

En un altre ordre de coses, a la mateixa comarca del Segrià, el juny de 1937 hi havia comitès locals estables a les següents poblacions: Alfarràs, Almacelles, Alcarràs, Artesa de Lleida, Bell-lloc, Benavent de Segrià, Corbins, la Granja d'Escarp, Rosselló, Seròs, Torrebesses, Torre-serona, Vilanova de Segrià, Vilanova de la Barca i Vilanova d'Alpicat.¹⁰⁷

És ben cert que aquestes dades no poden ser sobredimensionades. Cal tenir molt present que són els moments que el POUM ja es troba en la clandestinitat i bona part dels seus membres són perseguits. A més, el POUM ja ha estat exclòs dels ajuntaments i el PSUC s'ha equiparat amb l'ERC i la CNT en nombre de consellers, segons decretà la Generalitat de Catalunya el 8 d'octubre de 1937 d'acord amb unes normes per a la constitució i règim governatiu dels ajuntaments.

Aquesta circumstància, regida per uns pactes per tal d'intentar evitar l'agreujament de conflictes, farà que el PSUC tingui presència en bona part dels ajuntaments, la qual cosa, en moltes ocasions, és fruit, no de la voluntat popular, sinó del procés revolucionari i contrarevolucionari.

Amb les bases tan migrades a partir de 1939, el procés de reconstrucció es converteix en una feina lenta, si bé constant. A això cal afegir les fortes desavenències internes que s'hi visqueren durant aquests anys i que produïren certs trencaments, ja que en parlar del PSUC del primer franquisme cal també posar en relleu, tal com apuntàvem en un principi, el fet que

---

¹⁰⁶Les xifres han estat extretes de l'article de MAYAYO i ARTAL, A.: "Els militants: els senyals lluminosos de l'organització", a *L'Avenç*, núm. 95, juliol-agost 1986, p. 40-49.

¹⁰⁷Llista recollida als Servicios Documentales. Archivo Histórico Nacional. Sección Guerra Civil. Salamanca. PS Lérida, Serie S, Carpeta 65. Aquesta documentació em fou facilitada amablement per la professora Conxita Mir i Curcó.

seran determinats esdeveniments internacionals els que pesaran fonamentalment sobre l'orientació del partit.

Així per exemple, immediatament d'acabada la guerra, una de les resolucions de la Internacional Comunista assenyalava el PSUC com la secció catalana de la IC. Era la primera vegada que Catalunya entrava en un organisme internacional d'aquestes característiques amb la seva pròpia personalitat, en igualtat de drets que els estats independents.

D'altra banda, aquest reconeixement suposava la integració del PSUC en l'òrbita comunista. A més, cal tenir en compte el pacte Hitler-Stalin i les consegüents limitacions estratègiques que es derivaven tant per al PCE com per al PSUC.

Tot plegat, aquests fets i els que comportaren, com la progressiva supeditació a les directrius del PCE i el procés de bolxevització iniciat en el seu interior, foren determinants perquè un bon nombre de membres, sobretot de la Unió Socialista de Catalunya, abandonessin el partit.¹⁰⁸ A partir d'aleshores, el PSUC quedà, doncs, com un partit comunista.

Els primers intents de reorganització es basaren, igual com en altres organitzacions, a cercar els antics militants per tal d'incorporar-los novament al partit; i també a imprimir premsa clandestina. Pel que fa a aquest aspecte, a la presó Model s'inicià la impressió de "Treball".¹⁰⁹ Tot i que estava fet amb un procediment molt rudimentari i en unes condicions molt precàries, serví per mantenir l'esperit de militància.

Referint-nos al context general de Catalunya, sembla que el primer nucli organitzatiu del partit es constituí a partir d'un grup de militants que el 1939 aconseguí escapar d'Alacant i arribar a Barcelona. El mateix dia, però, la policia detingué el grup. El seu responsable, Alexandre Matos, morí als mateixos locals policials. Cinc membres del grup foren condemnats a mort, si bé només s'executaren dues sentències, la d'Otilio Alba i la de Tomàs Pons. Era ja l'any 1941. L'any següent, Jaume Girabau, que havia arribat de Cuba per tal de dirigir el partit, fou condemnat a mort i executat, una mostra més de la forta repressió amb què el franquisme actuà sobre els comunistes, en aquest cas sobre els comunistes catalans.

Poc a poc, però, els intents de reconstrucció aconseguiren els seus fruits i, sabent-se emmotllar a les exigències de cada situació, el PSUC arribà, anys més tard, a tenir l'estructura més sòlida de tota l'oposició.

Així doncs, assenyalarem com a trets generals, que el PSUC donà suport, en primer lloc, a la lluita armada,¹¹⁰ inicià més tard una política de masses i aprofità la legalitat franquista per introduir-se al sindicat vertical.

Pel que fa a la ciutat de Lleida, tenim constància que també ja des del mateix 1939 hi hagué elements del PSUC que dugueren a terme determinades accions.

---

¹⁰⁸Pel que fa a l'evolució del PSUC des dels seus orígens fins el 1949 i les relacions de dependència respecte al PCE durant els primers anys del franquisme, vegeu CAMINAL, M.: *Joan Comorera. Comunisme i nacionalisme, 1939-1958*. Empúries. Barcelona, 1985. Del mateix autor l'article "El caràcter fundacional del PSUC i la seva bolxevització". *L'Avenç*, núm. 95, juliol-agost 1986, p. 14-19. També ESTRUCH TOBELLA, J.: *El PCE en la clandestinidad 1939-1956*. Siglo XXI. Madrid, 1982. En aquest sentit també resulta interessant la consulta de l'article de SOLÉ TURA, J.: "Unidad y diversidad en la oposición comunista al franquismo". Dins el llibre de FONTANA, J. (ed.): *España bajo el franquismo*. Ed. Crítica. Barcelona, 1986, p. 123-141, en què es reflexiona a l'entorn dels aspectes comuns i divergents d'ambdues organitzacions en aquest període. També es troben referències a HEINE, H.: Op. cit.

¹⁰⁹FABRE, J., HUERTAS, J.M., RIBAS, A.: Op. cit.

¹¹⁰Sobre el PCE i el PSUC i les seves estratègies respecte a la via armada, vegeu, a tall d'exemple, HEINE, H.: Op. cit.

Tot sembla indicar, tal com hem apuntat anteriorment, que foren ells els que intentaren promoure la creació d'un Comitè Revolucionari i que eren ells els responsables del Socors Roig que actuava en aquells moments.

Desconeixem, però, si aquestes accions es feien coordinadament mitjançant contactes amb Barcelona. Donada l'esmentada desarticulació en aquests primers moments, no fóra estrany que aquestes persones actuessin, sense oblidar la seva pertinença al PSUC, inorgànicament, al marge o paral·lelament a l'estructura i l'organització del partit que, aleshores, devia ser pràcticament inexistent.

En aquestes circumstàncies, el Socors Roig Internacional, establert ja anteriorment, va permetre "continuar" la tasca del PSUC en aquests primers moments. No sembla, però, que el SRI fos la base sobre la qual se sustentés la reestructuració del partit, si més no en la ciutat de Lleida, ja que ben aviat es produïren detencions al respecte.

Tot apunta que la canalització de les energies i els intents més o menys sòlids de reconstrucció tingueren lloc gràcies a les Joventuts Socialistes Unificades. Per a això, caldrà esperar al 1942, com ja anirem comentant.

Seguint amb els primers tempteigs apuntats, és durant aquests primers moments, doncs, que elements del PSUC organitzen a Lleida el Socors Roig. Diferents indicis demostren que aquesta iniciativa fructificà. Tot i que el PSUC era qui encapçalava aquesta activitat, sembla que comptà amb la participació d'alguns elements d'altres organitzacions polítiques.

Val a dir, però, que les seves activitats i llurs moviments foren ràpidament captats pel servei d'Informació i Investigació de *FET y de las JONS*, el qual, mitjançant un informe del 6 d'octubre de 1940, assegurava que: "...en la avenida de José Antonio y en los jardines existentes en la misma, inmediatos al cine Viñes, se reunían clandestinamente elementos extremistas con el fin de cotizar para el Socorro Rojo Internacional."¹¹¹

Un cop establert el servei de vigilància corresponent, dos dies després eren detingudes, en el mateix lloc, i posteriorment empresonades, les següents persones, acusades de cotitzar al Socors Roig Internacional.¹¹²

<u>Nom</u>	<u>Edat</u>	<u>Natural</u>	<u>Professió</u>
Bonavent. Freixes Martorell	51	Lleida	Comerciant
Ramon Florensa Cortada	48	Lleida	Fornier
Josep Jové Ribes	46	Alcarràs	Ferrovieri
Josep Castany Cots	36	Lleida	Ferrovieri
Lluís Sabartés Gual	52	Barcelona	Comerciant
Bonaventura Figueras Murgo	41	Lleida	Ferrovieri

La manca de proves, però, motivava que tres dies després, l'11 d'octubre, aquestes 6 persones fossin posades en llibertat.

D'altra banda, tal com ja hem avançat, les aproximacions a l'afiliació política d'aquestes 6 persones són diverses. Així per exemple, d'acord amb un informe del delegat d'Ordre Públic sobre Josep Jové Ribes de juliol de 1938, s'assegura que havia pertanyut a ERC, tot i que "no participó en nada durante el dominio Rojo."¹¹³

¹¹¹Lligall 2, expedient 35. Arxiu Govern Civil – AHP.

¹¹²Taula d'elaboració pròpia a partir de la informació dipositada als lligalls 2 (exp. 35), 131 (exp. 55) i 89 (exp. 35). Arxiu Govern Civil – AHP.

¹¹³Informe datat el 29 de juliol de 1938. Lligall 2, expedient 35. Arxiu Govern Civil – AHP.

En el mateix ordre de coses, en uns informes datats el 4 d'agost de 1939 de la Comissaria d'Investigació i Vigilància sobre les actuacions de diversos ferroviaris, s'hi diu que els muntadors Josep Castany Cots (que en aquell moment era a la presó)¹¹⁴ i Josep Peralta Vera¹¹⁵ havien estat membres del PSUC.

Tot i que Josep Peralta Vera no fou detingut l'octubre de 1940, ens consta que aleshores continuava essent un membre destacat del PSUC i actiu col.laborador del Socors Roig Internacional a la ciutat.

Respecte a un altre dels detinguts, Bonaventura Figueras Murgo, en un informe datat el 20 de maig de 1940 es deia:¹¹⁶

"(...) es persona de marcada ideología marxista. No se le conocen hechos delictivos, aunque ha sido propagandista de los ideales rojos. A la liberación de esta capital se marchó a Barcelona. El 2 de agosto de 1939 fué detenido y libertado poco después por no haber aparecido cargos contra él, pero es considerado desafecto a la causa Nacional. (...) Aún en la actualidad se muestra completamente desafecto al citado Movimiento."

D'altra banda, fruit de les investigacions i la vigilància efectuada, la Comissaria d'Investigació i Vigilància de la Direcció General de Seguretat aconseguí tenir el 9 d'octubre la llista nominal de 26 persones que setmanalment sembla que també eren presents a les reunions.

El nombre, sens dubte rellevant, i el seu ampli i variat perfil sòcio-professional ens ofereixen una aproximació, certament interessant, sobre l'abast del SRI a la ciutat i, el que és més important, sobre el rebuig i/o la resistència davant el règim franquista en aquests primers moments:

---

¹¹⁴Lligall 131, expedient 55. Arxiu Govern Civil – AHP.

¹¹⁵Lligall 131, expedient 33. Arxiu Govern Civil – AHP.

¹¹⁶Lligall 89, expedient 35. Arxiu Govern Civil – AHP.

Llista de persones relacionades amb les reunions sobre el Socors Roig¹¹⁷

<u>Nom</u>	<u>Edat</u>	<u>Natural</u>	<u>Professió</u>
Simeón Alba Alba	34	Seròs	Comerciant
José Rojo Calucho	61	Lleida	Paleta
Pedro Arqués Gelonch	42	Juneda	Comerciant
M. Beaumont Villabona	42	Peralta (Navarra)	Comerciant
Ramon Roca Pérez	68	Lleida	Pensionista ¹¹⁸
José Prim Oronich	59	Montoliu	treb.Ajunt.
José Faldella Terré	33	Tremp	treb.Diput.
José Segura Gort	47	Granyena de les G.	Mecànic
Jul. Fransi Cristófol	33	Os de Balaguer	Funcionari ¹¹⁹
Luis Tinturé Lerin	39	Casp (Saragossa)	Fuster
José Godia Ribes	55	Alcarràs	Teuler
Ant. Aulibe, (a) Toyo	57	Lleida	Manobre
Enrique Vidal Puntos	33	Lleida	Manobre
J. Bellmunt Farrús	70	Lleida	Pension. ¹²⁰
Daniel Alonso Álvarez	48	Valderas (Lleó)	Empleat ¹²¹
Isidro Gorret Qui	25	Lleida	Paleta
José Estrada Castelló	30	Granja d'Escarp	Xofer
Matías Planas Ibáñez	53	Lleida	Empresari ¹²²
Ramon Sales Posino	38	Lleida	Perruquer
Ramona Farré de Juan ¹²³	37		
Jacinto Charles ¹²⁴	52		Lleida
Enrique Oliva Bonanova	18	Lleida	Fornier
Félix Font Montes	76	Lleida	Pintor
Agustín Alegre Urrea	36	Ballobar (Osca)	Comerciant
Ramon Soler Curriu	64	Viloda (Barna)	Comerciant
Carlos Bastos Biosca	32	Lleida	
Jaime Viñas Canal	37	Viloda (Barcelona)	

Tots ells són acusats d'assistir a les reunions. A causa de la manca de proves, no consta, però, que a diferència de les altres persones, siguin detinguts ni que ingressin a la presó.

¹¹⁷Taula d'elaboració pròpia a partir de la documentació dipositada al lligall 2 (exp. 35). Arxiu Govern Civil – AHP.

¹¹⁸Concretament, pensionista de la Diputació

¹¹⁹Concretament, funcionari de l'Ajuntament

¹²⁰Del Banc d'Espanya

¹²¹Ídem de l'anterior

¹²²Propietari de la impremta "La Mariana"

¹²³Esposa de l'anterior, Ramon Sales Posino

¹²⁴"Ignorándose otras circunstancias por estar ausente.

De fet, costa endinsar-se dins les interioritats del PSUC i conèixer els seus integrants i llurs accions. Es nota la seva presència però que fàcilment es fa fonedissa i a voltes gairebé invisible, circumstància accentuada per la dificultat que hem tingut d'accedir a alguns dels protagonistes d'aleshores.¹²⁵

Sembla que Ángel Larraudi, Mazarico i Santiago Broto Villegas són alguns dels militants del PSUC a la Lleida dels anys 40. En contrapartida, no tornarem a tenir referències dels militants Josep Castany i Josep Peralta, fet que contribueix a dibuixar una presència del PSUC a la ciutat marcada o definida per les discontinuïtats.

Tot plegat, i a jutjar per les impressions recollides, sembla que el PSUC era l'organització més hermètica, més tancada en si mateixa i aïllada de la resta, ocupada a desenvolupar tasques relacionades amb el Socors Roig i a intentar reorganitzar-se.

Igual com en altres llocs i altres formacions polítiques com el POUM, aquesta reorganització es va fonamentar principalment en les joventuts del partit.¹²⁶ En aquest sentit, tenim constància que, des de 1942 com a mínim, hi ha la presència de les Joventuts Socialistes Unificades a Lleida, el cap de les quals fou, sens dubte, l'home clau del PSUC durant aquesta primera clandestinitat.¹²⁷

Aquest dirigent, militant des de 1936, s'incorporà a l'activitat clandestina a partir de 1941, data en què sortí de la presó. A partir d'aleshores intenta reorganitzar les JS a la ciutat. I tot apunta que aleshores sí que es mantingueren contactes amb Barcelona, l'encarregat dels quals era Santiago Broto, relacionat, alhora, amb els maquis.

Val a dir que aleshores, precisament el nucli més organitzat existent a Barcelona era un grup de militants de les Joventuts dirigit per Vicente Peñarroyo, que ja havia estat anteriorment secretari general de les JSU i qui, de fet, en aquells moments intentava reconstruir el PSUC.

Tanmateix, el 1942 la policia aconseguí detenir 17 membres de la JSU de Barcelona, tot i que Peñarroyo, en aquella ocasió, aconseguí escapar-se'n.¹²⁸ També el 1942 era detinguda tota la Junta Directiva de la JSU de Lleida. Desconeixem si aquesta es produí com a conseqüència de l'efectuada a Barcelona. Creiem que no fóra inversemblant considerar-ho, donades les possibles relacions i/o connexions d'una banda, i les duríssimes condicions en què devien produir-se els interrogatoris.

Arran d'aquestes detencions, el dirigent de les JSU de Lleida es veié obligat a fugir de la ciutat i marxar a Madrid. Al cap d'un temps tornava clandestinament a Lleida i durant uns 20 mesos romangué amagat en el domicili d'una persona amiga.

Així es desprèn d'un sumari instruït contra ell, a conseqüència d'haver estat finalment detingut i ingressat a la presó el maig de 1945, acusat de pertànyer a les Joventuts Socialistes. Val a dir que aquesta detenció no fou fruit de l'eficàcia policial sinó d'una curiosa delació per part de l'amic que aleshores el protegia. Tal com es reconeix en l'informe de *FET y de las*

---

¹²⁵Respecte a persones vinculades al PSUC durant aquests anys i les seves activitats, vam mantenir una entrevista amb un destacat ex-militant del PSUC, la identitat del qual desitja, a causa del seu precari estat de salut, que romanguí en l'anonimat. L'entrevista tingué lloc el 7 de febrer de 1994 en un establiment públic, Lleida.

¹²⁶Així s'explica a HEINE, H.: Op. cit.

¹²⁷Aspecte confirmat en l'entrevista a Gregori López Raimundo el 25 de febrer de 1994. Lloc: seu d'Iniciativa per Catalunya, Barcelona.

¹²⁸HEINE, H.: Op. cit.

JONS:¹²⁹

"Dicha detención fué un casual ya que el citado individuo sorprendió a su esposa con un individuo y consecuentemente al escándalo, este dió parte a la Policía Armada, de que ocultaba a un rojo perseguido."

Tot i la seva extensió, reproduïm bona part d'aquest sumari ja que reflecteix perfectament el clima de por i les misèries de la clandestinitat. Amb tot, però, és difícil mesurar la credibilitat que pot oferir aquesta declaració donades les condicions i les circumstàncies en què es devia produir un interrogatori militar.

Segons les declaracions d'aquest dirigent amb motiu de la seva detenció el maig de 1945, les JSU de Lleida estaven constituïdes per uns 15 afiliats i la Junta Directiva la formaven Luis Castro, com a secretari general; Carulla, com a secretari de propaganda i un tal Antonio, com a secretari d'organització i que no era fill de Lleida. Pel que fa a la resta de membres de la Junta dóna els noms de Monjer, Marino, Hernández i Matías.

Un cop més veiem com els noms d'aquests militants no es corresponen amb els dels anys anteriors, la qual cosa fa que el PSUC se'ns presenti com una organització que, durant aquests primers anys, devia estar constantment sotmesa a reestructuracions i redefinicions.

Després de reconèixer la seva pertinença a les Joventuts Socialistes, s'esmenta:

"Transcurridos dos meses desde el Glorioso Movimiento Nacional fué designado por la junta de la Juventud Socialista para desempeñar la Secretaría administrativa.

(...) Marchando en septiembre del año 37 en calidad de voluntario al Frente de Teruel, perteneciendo a la División Marcià-Compani (...) donde se publicó una convocatoria para efectuar cursos en la Escuela Popular de Guerra de Paterna (Valencia) para oficiales de campaña, siendo aprobado y destinado a dicha academia donde efectuó el curso de tres meses siendo nombrado Teniente del Arma, presentado a las Autoridades Nacionales siendo recluido en la Plaza de Toros de Valencia, posteriormente en el campo de concentración de Portacocis, Sanojás, y más tarde en la Prisión del Seminario de Lérida, habiendo sufrido una prisión de unos 17 meses sin haber pasado por Consejo de Guerra fué puesto en libertad. (...)

Diga de donde dimanaban las órdenes que tenía dicho partido, así como sus reglas y estatutos y su fin político.

DIJO: Que cree que dichas órdenes manaban de la Regional de Barcelona, que el declarante no tiene conocimiento de que existan reglamentos ni estatutos y que las normas a seguir eran reagrupar a los antiguos militantes en grupos de a tres de lo cual el dicente era un Jefe de los llamados de Grupo, y que las miras según tiene entendido eran las de llevar a efecto la reorganización de las Juventudes Socialistas la cual operaba en la clandestinidad, esperando el momento en que debido a las actuales circunstancias porque se atraviesa en Europa y visto el triunfo de las Fuerzas Aliadas, los Estados democráticos harían presión al Gobierno Español para que se diese paso a Sindicatos y partidos políticos, para lo cual tenían que estar agrupados para contrarrestar y combatir a los demás grupos de izquierda. (...)

---

¹²⁹Informe datat el 9 de juny de 1945. Sumari 124. Rotlle 230. Arxiu de l'Audiència Provincial. L'expedient sobre aquest afer també consta a l'AHP, lligall 389, expedient 92. Tanmateix, només s'hi indica que: "(...) pertenece como jefe de grupo a la organización denominada Juventudes Socialistas, cuya directiva fué detenida en el año 1942, desde cuya fecha ha permanecido oculto dicho sujeto, por temor a caer en manos de la Policía. (...)"

Diga porque huyó de su domicilio. DIJO: Que con motivo de la detención en el año 42 de toda la junta directiva, huyó a Madrid, donde estuvo un mes, regresando a Lérida y ocultándose en casa de _____ un tiempo aproximado de unos 20 meses. (...) En casa de _____ donde fué detenido finalmente unos seis o siete días.

Diga que cargo ha desempeñado en la organización benéfica llamada "Socorro Rojo". DIJO: Que el cargo que desempeñaba como Jefe de Grupo en la "Juventud Socialista" tenía conexión e idéntica forma que el llamado "Socorro Rojo". (...)

Que se reunía con los conocidos Hernández, Mateu y un tal Antonio; y que de los miembros antiguos militantes que se pueden encontrar clandestinamente en esta capital o territorio español son, Antonio Figuera, Sebastián Aguilar, Francisco o Ramón Ferrer, Sergio Oriol, Salvador Seguí, otros apellidados Culebras, Herrera, Marimon, Biosca, Pifarrer y otro llamado Juan Pascual, casi todos ellos han ostentado cargos.

Diga causas por las que no se ha presentado al llamamiento que ha efectuado el Gobierno a todos los individuos del reemplazo del 39 que prestaron sus servicios militares en la Zona Roja.

DIJO: Que como se hallaba huido por la cuestión política le dió miedo presentarse. (...)

Diga causas, motivos o fin determinado que llevaba al afiliarse a la organización clandestina llamada "Juventudes Socialistas", sabiendo que era una organización de un partido que operaba en la clandestinidad.

DIJO: Que por profesar ideas socialistas y haber sido miembro del organismo durante el periodo de la campaña de Liberación, ya que esperaba se diese paso a un Régimen democrático, obligado nuestro Caudillo por los estados europeos, autorizándose por tanto la apertura de los partidos y sindicatos obreros, para lo cual era necesario estar debidamente reorganizado para cuando llegase la hora de actuar, ya que de lo contrario si no se hacía así, cuando llegase la hora de que estos partidos tuviesen representantes en el Gobierno, si el Partido Socialista y sus Juventudes no estaban prevenidas era imposible contar con apoyo gubernamental, siendo este el único modo de conseguir los beneficios que les fuesen conseguidos a todo militante de cualquier partido así como a la masa productora en general."

A continuació, aquest dirigent declara ser amic de la persona a la casa de la qual havia estat detingut des que van coincidir al camp de concentració de València. També declara tenir relacions personals amb _____ a qui pagava 50 pessetes a la setmana, més la seva part del racionament, pel seu allotjament. Segons es desprèn de les seves declaracions, els diners eren facilitats pel seu pare i la seva germana, ja que ell, en estar amagat, no tenia cap ingrés.

En el sumari també hi ha les declaracions de la seva amiga i del germà del dirigent de les JSU en què coincideixen a afirmar que desconeixien totalment les seves activitats i la seva situació.

També hi ha la declaració de José Cartaña Abella, casat, de 24 anys, que diu al respecte:

"Que (...) le hizo la invitación para que si aceptaba su inscripción como afiliado en el Partido de "Juventudes Socialistas" el cual se estaba reorganizando por los antiguos miembros de dicho partido en la ciudad de Lérida, invitación que el declarante no aceptó."

A continuació, després d'esmentar que abans del 18 de juliol de 1936 havia estat

membre de l'UGT i durant la guerra de les "Joventuts Socialistes", diu:

"Que los componentes del antiguo comité de la "J.S." lo formaban los individuos que se apellidaban Biosca, Vidal, Albasella, y Salvadores, y que igualmente eran militantes del Partido un tal Fonet y otro llamado Rocafort."

En l'expedient hi ha inclosos els corresponents informes de *FET y de las JONS*, de la Guàrdia Civil i d'Alcaldia. En el primer es diu:

"Antes del Glorioso Movimiento Nacional era de ideología de izquierda, afiliado a las Juventudes Socialistas, de las que era elemento destacado, y se supone perteneciese a la F.U.E. en su calidad de estudiante. (...) Hace unos dos años se le buscaba por la Policía y se le detuvo el día 1º de Mayo de 1945."

L'informe de la Guàrdia Civil diu al respecte:

"Durante el dominio rojo salió varias veces haciendo propaganda por los pueblos de la Provincia en favor de la Causa Marxista. (...) En 1942 le buscaba la policía en ocasión de haber detenido a varios individuos en aquella fecha por cotizar al Socorro Rojo Internacional."

Pel que fa a l'informe d'Alcaldia s'afegeix:

"Antes del Movimiento vendía y propagaba el periódico de Valencia "Iskra". Con ocasión de asistir a un registro que se efectuaba en el piso de un vecino, halló un revólver que guardó en su bolsillo y que más tarde devolvió a su dueño. Hizo guardias con fusil en el local de las "Juventudes Socialistas" y llevaba pistola al cinto."

Després de les diligències prèvies consideren que s'han de continuar les investigacions i en decreten presó provisional.

En una nova declaració li pregunten més dades sobre les persones que havia citat en les anteriors declaracions. I explica com funcionaven. Així doncs, pel que fa a Luis Castro havia de:

"(...) ponerle en conocimiento de todo lo de la Organización a un tal Antonio que es el que se entendía luego con los Jefes del Grupo, porque yo recibía siempre de él todas las instrucciones, como era, que estuviese siempre en contacto con los dos que estaban en mi grupo, por lo menos una vez por semana, que en caso de que supiese alguno que quisiera ingresar en Juventudes Socialistas, le diésemos el nombre y apellidos, sin ningún otro dato, con objeto de que en caso de ser descubierta la organización, no tener domicilios de afiliados y por tanto estos podían tomar la determinación de esconderse o escaparse respecto a Antonio era el enlace del Secretario General ostentando el cargo de Secretario de Organización; el paradero lo ignora, y respecto a su actividad sólo sé que es contable, de alguna casa de la calle Clavé por la dirección que traía cuando venía de trabajar. (...)"

Respecte als altres dos que havia volgut afiliar -Rocafort i Cartaña- declara:

"No querían saber nada porque durante la guerra era más bien para cuestiones de trabajo, y ahora es muy distinto y que como se iban a casar..."

A continuació, declara que les reunions les feien a la rambla de Ferran i "si tenía yo que verles teníamos como sitio designado para tomar café, el bar Baviera."

Val a dir que cap dels individus que se citen a les declaracions seran trobats a Lleida.

La sentència contra aquest dirigent comunista assenyalava que quedava provada la seva pertinença a les Joventuts Socialistes i així doncs:

"Condenamos al procesado _____ como autor de un delito de asociación ilícita a la pena de cuatro meses de arresto mayor, a las accesorias de suspensión

de todo cargo público, profesión, oficio y derecho de sufragio durante el tiempo de la condena y al pago de las costas procesales."

Finalment, el 19 de febrer li era concedida la llibertat provisional. Cal assenyalar, però, que havia passat 9 mesos en presó preventiva, temps superior a la pena imposada.

Tot i no disposar de dades referents als noms facilitats per aquest dirigent en els interrogatoris, creiem que no devia tractar-se de nous militants, sinó que, igual com en les altres organitzacions, eren veterans amb anhels de resistència.

De fet, un dels esmentats, Manuel Culebras Muñoz, era un dels membres vocals del Comitè Local del PSUC a la Lleida de 1937 que fou també, en el mateix període, integrant del Comitè Municipal.

Aleshores, l'esmentat Comitè Local del PSUC estava constituït per Luis García Lago, secretari general;¹³⁰ Antonio López Seguí, secretari d'organització; José Pac Roselló, responsable sindical que, com Culebras, formà part del Comitè Municipal el 1937; Angel Bosch Areny, responsable militar;¹³¹ Rafael Aleñar Ribas, agitador de propaganda i responsable de cultura; José Quiles Royo, responsable agrari; i com a vocals, Manuel Argilés Fernández, Manuel Culebras Muñoz i Palmira Pijoan Querol, la qual era també responsable de la branca femenina.¹³²

A partir de la caiguda del dirigent de les JSU és extremadament difícil fer el seguiment de la presència del PSUC a la ciutat i, alhora, establir lligams entre els diferents elements.

Tot i les dificultats de resseguir-ne la trajectòria durant la segona dècada dels anys quaranta, hi ha indicis, però, que apunten que se seguia mantenint una certa xarxa de contactes entre els membres de Lleida i Barcelona.

En aquest sentit, disposem del testimoni de Sebastià Piera i Lloveras. Nascut a Santa Maria de Meià, visqué la infància i l'adolescència a Baldomà i Vilanova de la Barca. Fou militant de primera hora, igual com també la seva germana, Dolors Piera, la qual, mestra de professió, fou la primera dona que formà part del Comitè Executiu del PSUC l'any 1936.

Als anys 40, Sebastià Piera ja era membre destacat de la Delegació del Comitè Central del PSUC on desenvolupava tasques d'organització, i fou una de les 80 persones que foren detingudes l'abril de 1947 com a conseqüència d'una brutal batuda policíaca efectuada a Barcelona. Després del corresponent període d'empresonament passà a França. Actualment viu a Ajaccio, a l'illa de Còrsega.

Respecte als contactes establerts amb Lleida, Sebastià Piera explica:

"Per les meves funcions a la Direcció del PSUC en els anys 40, no tenia

---

¹³⁰Nascut a Santander el 1905, de molt jove va venir a Catalunya, on desenvolupà una intensa activitat política dins el PSUC, especialment a la Lleida revolucionària. Arran de la guerra s'establí a Mèxic. El perfil biogràfic de García Lago es troba recollit en l'entrevista que li féu Ferran Mascarell, publicada a *L'Avenç*, núm. 26, abril 1980, p. 23-26.

Val a dir que als anys 70, una de les agrupacions del PSUC de Lleida adoptà el nom d'"Agrupació García Lago", en record seu.

¹³¹Fou també integrant del Comitè Municipal, per l'UGT-PSUC, instituït el 22 d'octubre de 1936. Els seus germans Pere i Enric també formaren part del mateix Comitè Municipal. El primer per l'ERC i el segon per la Unió Local de Sindicats, controlada pel POUM.

Aquestes notes s'han recollit del treball inèdit de la professora Conxita Mir *Repressió econòmica i franquisme: L'actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques a la província de Lleida*, que, amablement, ens permeté consultar.

¹³²Posteriorment, Palmira Pijoan es casà amb el dirigent comunista Pere Ardiaca. Alhora, la seva germana, Aurèlia Pijoan, ho féu amb García Lago. Informació recollida en l'entrevista a López Raimundo el 25-2-1994.

contactes directes amb companys de Lleida. Això ho feia mitjançant una àrea de treball que anomenàvem "àrea de comarques" i que n'era responsable un company que es deia Gregori Escudero i que ha mort a França. L'estricta compartimentació que imposava l'acció clandestina, per raons de seguretat, no em permetia conèixer la gent. (...) En tot cas, sí que li puc afirmar que a Lleida l'any 1946 hi havia un nucli del PSUC. No puc ésser més explícit per les raons apuntades. Malauradament, el temps és inexorable i molts companys d'aquell període difícil han desaparegut."¹³³

Pel que fa als anys immediatament posteriors, López Raimundo, màxim responsable del PSUC a Catalunya des de 1947, en el seu llibre de memòries diu els noms de les persones que aleshores eren les responsables d'establir contactes amb les comarques. Eren "Víctor" (N. Figuerola), que havia tornat de Mèxic el 1944, "Quimet" (Salvià), mestre de Lleida, que havia estat enviat a l'interior pel Secretariat del PSUC des de França, i "Luis" (Mitjans), que havia tornat de França en produir-se l'ocupació alemanya i que es trobava en situació legal.¹³⁴

En l'entrevista que vam mantenir, Gregori López Raimundo ens digué que, per motius obvis de seguretat, les relacions amb les comarques de Lleida eren competència exclusiva de Salvià.

"Yo no fui más allá de Salvià. Los contactos los teníamos a través de él."¹³⁵

En un altre ordre de coses, és evident que l'acabament de la guerra mundial havia fet concebre als partits polítics una nova perspectiva per al règim franquista, en una Europa que havia pogut acabar amb el terror nazi. Un cop restablerta la pau a gairebé tot el continent, pensaven que els aliats no consentirien l'existència d'una península amb un règim totalitari, amb empresonats per motius polítics, amb torturats i amb afusellats.

En aquesta conjuntura, el PSUC marca les propostes que creu que han de guiar la seva trajectòria a partir d'aquest moment. Unes propostes definides, sobretot, per la necessitat de la unitat de la lluita antifranquista i pel suport a la lluita armada.

Tanmateix, aquestes propostes quedaren ben aviat invalidades davant la inoperància dels aliats i l'enfortiment del règim. La unitat de tota l'oposició es convertí, cada cop més, en un objectiu inabastable. I, paral·lelament, cal no oblidar-ho, el poble tenia com a punt prioritari de la seva lluita el de la supervivència més immediata i quotidiana.

En aquestes circumstàncies es produí un trascendental fet que obligà un cop més a encetar una nova reconstrucció. L'abril de 1947 es produïa la ja esmentada detenció a Barcelona de 80 militants del PSUC, fruit de la qual Angel Carrero, Pere Valverde, Joaquim Puig Pidemunt i Numen Mestre foren afusellats el 17 de febrer de 1949.¹³⁶

En el moment que es produí la "caiguda dels 80", l'organització del PSUC havia aconseguit una certa reconstrucció, amb implantació de diferents grups organitzats a diverses ciutats. Val a dir que aquestes detencions de 1947 obligaren el PSUC a reestructurar novament els seus quadres. Així, el responsable del partit, Josep Serradell, "Román", fou substituït per G. López Raimundo. Aquest havia de fer-se càrrec de la Joventut, però la

---

¹³³Correspondència mantinguda amb Sebastià Piera. Carta datada el 14 de març de 1994 des d'Ajaccio, Còrsega. L'adreça de S. Piera em fou facilitada amablement per G. López Raimundo. Les línies subratllades són fruit de la meua voluntat.

¹³⁴LÓPEZ RAIMUNDO, G. *Primera clandestinidad. Memorias*. Editorial Antàrtida/Empúries. Barcelona, 1993

¹³⁵Entrevista a Gregori López Raimundo el 25 de febrer de 1994.

¹³⁶En l'obra de LÓPEZ RAIMUNDO, G.: Op. cit. s'inclou un informe redactat per un dels detinguts, Sebastià Piera, respecte a la "caiguda dels 80" i també la llista completa dels detinguts.

direcció del partit decidí a París que dirigís la reorganització del PSUC, tot intentant reagrupar els corresponents nuclis.¹³⁷

Val a dir que, tot i la precarietat de l'organització arran d'aquesta detenció en massa, el 1947 hi havia a Barcelona uns 2.000 militants i uns 1.000 distribuïts per les diferents comarques.

És obvi que a les ciutats de l'interior i els pobles podien desenvolupar-se menys activitats antifranquistes rellevants, però, tal com manifesta aquest dirigent comunista:

"En comarcas lo más importante era dar fe de la existencia de la organización clandestina por medio de propaganda impresa y pintadas en las paredes, informar de lo que ocurría en el país y en el mundo, contrarrestar en la medida de lo posible los silencios y tergiversaciones de las publicaciones y radios franquistas, mantener la esperanza y aumentar el número de los comprometidos en la labor de la oposición."¹³⁸

La trajectòria del PSUC en aquests últims anys de la dècada dels 40 vingué marcada per dos punts importants: el canvi tàctic, clau d'una nova política, i l'afer Comorera.

En l'afer Comorera hi ha dues qüestions a destacar, en un principi. D'una banda, segons les tesis del PCE, els comunistes havien de cercar la col·laboració de la petita i mitjana burgesia per acabar amb la dictadura. En canvi, Comorera, aleshores secretari general del PSUC, des de l'exili, que encara preveia una ràpida caiguda del règim, creia inconvenient un treball conjunt amb altres forces. A més, dissentia del PCE en la qüestió nacional. Per a Comorera, l'alliberament nacional i l'alliberament social eren inseparables. L'interès de la burgesia per l'alliberament nacional, el qual només es produiria mitjançant una revolució protagonitzada per la classe obrera, podria donar-se en casos particulars, però mai amb un sentit de classe.

Un altre element a considerar, d'altra banda, és que la direcció del PCE no veia amb bons ulls la presència del PSUC a la Internacional Comunista. En definitiva, Carrillo i Ibárruri no acceptaven l'autonomia dels comunistes catalans i, possiblement, si el PCE i el PSUC coincidien en la seva política era perquè seguien les directrius de Moscou, però no perquè el PSUC tingués cap dependència del PCE.¹³⁹

Així doncs, l'estratègia que seguien des del PCE fou la de treballar per la integració del PSUC en el partit dels comunistes espanyols. En aquest sentit, val a dir que tot indica que Comorera acceptava, com a mínim, la col·laboració dels dos partits.

No obstant això, l'afer s'enfosqueix. Paral·lelament a tota aquesta qüestió, comença un procés d'espanyolització del PSUC, on dirigents com Josep Serradell i Pere Ardiaca treballen per alligonar els militants en la idea que el PSUC i el PCE eren el mateix partit. Val a dir que Ardiaca i Serradell foren uns dels més acèrrims opositors de Comorera.

Allò que havia començat com un debat polític amb certes friccions personals, prengué una aparença cada cop més tórbola. A Comorera se l'arribà a acusar de titista per part dels seus opositors polítics, i del mateix partit. De fet, Comorera coincidia amb Tito en la crítica als partits comunistes occidentals pel seu escàs interès en la defensa de les llibertats nacionals. Amb tot, era l'única coincidència amb el líder iugoslau, ja que Comorera era un dels més convençuts estalinistes del partit. No endebades, els seus atacs contra el POUM havien estat sempre molt contundents.

---

¹³⁷Circumstància detalladament explicada a les memòries de LÓPEZ RAIMUNDO, G.: Op. cit

¹³⁸LÓPEZ RAIMUNDO, G.: Op. cit. p. 51

¹³⁹Aspecte recollit per HEINE, H.: Op. cit. Al respecte ens cal referenciar l'obra de CAMINAL, M.: Op. cit. i ESTRUCH TOBELLA, J.: Op. cit.

Finalment, i segons la resolució del Comitè Central del PSUC de desembre del 1949, Comorera quedava apartat del seu càrrec de secretari general i, alhora, s'explicitava la demanda d'expulsió del partit.

A partir de llavors, Comorera visqué una doble clandestinitat: amagant-se de la policia i amagant-se dels anti-comoreristes del partit. Tot i així, pogué realitzar una tasca política bastant intensa. Com a exemple, imprimí "Trellal", paral·lel a la publicació feta pel PSUC. Arribà a fer-ne 32 números.

A la vegada, el règim franquista, durant aquests anys, s'havia enfortit i Comorera compregué que la realitat no es corresponia amb les seves previsions d'un ràpid retorn de la democràcia. Entre les contínues calúmnies que sorgien del PCE i del PSUC, Comorera seguí la seva feina fins el 9 de juny de 1954, data que fou detingut a Barcelona. Després de 14 dies d'interrogatori, fou enviat a la jurisdicció militar. La sentència es dictà el 23 d'agost de 1957. Havia estat demanada la pena de mort, però finalment fou condemnat a 30 anys de presó i traslladat a Burgos, on trobà l'ajut i la solidaritat dels militants del PSUC allà empresonats. Al maig de l'any següent moria a la mateixa presó.¹⁴⁰

Pel que fa a l'altre gran eix d'aquests anys, el canvi tàctic, cal començar dient que és evident que als anys 40 el PCE depenia totalment de l'URSS i girava sota l'òrbita comunista. Val a dir, però, que les necessitats més que imperioses condicionaven aquesta circumstància. Només un exemple és suficient: amb la direcció exilada vivint de la caritat soviètica a Moscou, el PCE no tenia ni tan sols la possibilitat de plantejar-se una altra orientació que no fos la de "l'estalinisme ortodox de línia dura".¹⁴¹

Des de 1944 l'eix vertebrador de la política del PCE a l'interior de l'Estat espanyol era la guerra de guerrilles contra la dictadura. Tanmateix, a finals dels anys 40, els grups guerrillers es trobaven cada cop més aïllats. Això, i la cada vegada més evident consolidació internacional del franquisme, obligà a un replantejament.

Stalin, alhora, no volia arriscar-se a viure un incident internacional a causa de l'activitat comunista a Espanya, per la qual cosa el setembre de 1948 aconsellà la direcció del PCE que iniciés una nova política, a llarg termini, orientada cap a la introducció en organitzacions legals, preferentment els sindicats.¹⁴²

Aquesta nova estratègia, més l'ambient anticomunista que es vivia aleshores en els àmbits internacionals, obligaven no sols a una moderació del PCE sinó també a un cert grau de desestalinització, tot i que internament fou molt difícil, tal com ja anirem comentant oportunament.

Així doncs, en una reunió celebrada l'estiu del 48, el Buró Polític del PCE, reunit juntament amb els secretariats del PC d'Euzkadi i el PSUC, decidien dissoldre les guerrilles i l'UGT i recomanar la participació en organismes oficials, com la Central Nacional Sindicalista. De fet, les guerrilles pràcticament no actuaven i la seva dissolució formal no canvià gaire la situació. Però la decisió que tingué més importància fou la de dissoldre l'UGT i entrar a treballar dins les instàncies oficials, cosa que es concretà de manera exitosa en la dècada dels anys seixanta.

Consideraven que el partit no podia quedar aïllat i que havia de dur a terme, dins del

---

¹⁴⁰CAMINAL, M.: Op. cit.

¹⁴¹Idea desenvolupada a PRESTON, P.: "Eurocomunismo, estadio superior del estalinismo. La democratización del PCE." *Estudios d'Història Contemporània del País Valencià*. Universitat de València, 1982, p. 139-173.

¹⁴²PRESTON, P.: Op. cit. p. 149-150. També podem trobar referències parcials a CARRILLO, S.: *Memorias*. Ed. Planeta. Barcelona, 1993.

possible, una política de masses, tot intentant treballar enmig d'un règim repressiu. Així doncs, el canvi tàctic operat des de 1948 i el conseqüent enfocament més realista, facilità al PSUC una estructura que el posà al capdavant de la lluita clandestina.¹⁴³

En definitiva, aquesta política possibilità que el partit pogués assolir un bon nivell organitzatiu i un bon nombre de militants. En un context general pel que fa a tot Catalunya, el PSUC fou, molt possiblement, la força més important de l'oposició a finals de la dècada dels 40 i principis dels 50. Mentre la majoria de les altres forces s'afeblien considerablement, el PSUC aconseguia entrar en una nova etapa amb possibilitats de seguir el combat.¹⁴⁴

Tanmateix, pel que fa a la ciutat de Lleida la dinàmica no fou simètrica a la produïda en altres llocs. Tot apunta al fet que després de la detenció i posterior empresonament del màxim dirigent local de les JSU el 1945, el partit quedà seriosament afectat i força paralitzat, si bé continuaren existint alguns contactes amb Barcelona en aquesta segona meitat dels anys quaranta.

El PSUC a Lleida a finals de la dècada és pràcticament una organització inexistent. Cal esperar la dècada dels anys 60, amb unes noves circumstàncies i una nova generació, perquè el PSUC compleixi la funció de principal força de l'oposició a la ciutat.

1.1.7 Una espurna de resistència sindical: els intents de reconstrucció de l'UGT

La trajectòria del moviment obrer durant el franquisme ha estat desigual, no sols per les condicions que el propi règim franquista imposava sinó també pels plantejaments que des de dins del mateix moviment obrer anaven transformant la seva naturalesa i les seves estratègies.

Un cop enfonsades les organitzacions polítiques i sindicals el 1939, el dibuix de la situació de la classe treballadora ofereix un perfil desalentador. Les dures condicions de treball, combinades amb l'escassetat d'aliments, el problema de l'habitatge i l'alt índex de malalties infeccioses com la tuberculosi, determinen que les poques energies disponibles calgui dedicar-les a la supervivència més immediata.

Sense oblidar, òbviament, que la forta repressió exercida per l'Estat franquista era, certament, un factor paralitzant. Tot plegat, això fa que durant els primers anys del règim la força sindical opositora sigui pràcticament nul·la.¹⁴⁵

Tanmateix, entre 1945-47 aquesta tendència de silenci i passivitat imposada es trenca i apareixen alguns indicis de conflictivitat social i obrera, sobretot a Catalunya i el País Basc.

Així per exemple, el gener de 1946 s'enceta un important moviment vaguístic contra les dures condicions de vida dels obrers. La primera empresa fou la fàbrica tèxtil de Tolrà, de Castellar del Vallès, seguida pels serveis de neteja de l'Ajuntament de Barcelona i empreses com la Hispano-Suïza, Hispano-Olivetti, Cervezas Damm o Fabra y Coats.¹⁴⁶

¹⁴³Respecte a la importància del canvi tàctic pel que fa a la trajectòria i la realitat política del PSUC, vegeu, a més de part de la bibliografia citada fins ara, ROCA, F.: "Un encàrrec a la raó", a *L'Avenç*, núm. 95, p. 10-13.

¹⁴⁴PRESTON, P.: Op. cit. p. 149-150. També podem trobar referències parcials a CARRILLO, S.: Op. cit.

¹⁴⁵Sobre les condicions de vida en general vegeu HUERTAS CLAVERIA, J.M.: *Obrers a Catalunya. Manual d'història del moviment obrer (1840-1975)*. L'Avenç. Col·lecció Clio. Barcelona, 1994. També BALFOUR, S.: *La dictadura, los trabajadores y la ciudad. El movimiento obrero en el área metropolitana de Barcelona (1939-1988)*. Edicions Alfons el Magnànim. València, 1994.

¹⁴⁶Vegeu LÓPEZ RAIMUNDO, G.: Op. cit. en què es repassen les diferents manifestacions de protesta que tingueren lloc durant aquests anys. També HUERTAS CLAVERIA, J.M.: Op. cit.; BALFOUR, S.: Op. cit. MOLINERO, C. i YSÀS, P.: "*Patria, Justicia y Pan*". *Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya. 1939-*

Un aspecte destacable d'aquestes accions vaguístiques és que algunes foren dirigides per obreres, la motivació principal de les quals era garantir uns mínims de subsistència per a les seves famílies.¹⁴⁷

En definitiva, són protestes de caire espontani que tenen unes causes immediates en les dures condicions de treball i en uns salaris, ínfims, que encara estan per sota dels de l'any 1936. Són, per tant, uns objectius purament defensius i estrictament laborals, tot i que no pot menystenir-se (i tampoc no sobrevalorar-se) una certa dimensió política.

Una pregunta obligada és, per què en aquests anys sorgeixen les primeres espurnes de protesta?

És el primer moment després de 1939 que hi ha una expectativa de canvi. Una expectativa de canvi marcada, principalment, per dos fets: els feixismes han estat vençuts a Europa i, alhora, són els anys de la marginació internacional del franquisme. Només dins aquesta dinàmica i circumstàncies poden incloure's les accions d'aquests anys.

Pel que fa a la ciutat de Lleida, si bé no hi ha referències de cap acció vaguística en aquest sentit, sí que hi ha indicis sobre un intent de reconstrucció de l'UGT, per part d'antics militants, amb l'objectiu de millorar el seu nivell de vida.

Així doncs, l'agost de 1945 eren detinguts 6 ferroviaris acusats de reunir-se clandestinament al bar "La Puñalada", proper a l'estació de la RENFE, amb la finalitat de discutir i prendre acords sobre horaris, salaris i condicions de treball en general, alhora que intentaven reconstituir el sindicat UGT.

Del sumari no es desprèn en quines circumstàncies es produí aquesta detenció. Es tracta d'Ángel Gutiérrez González, de 41 anys, (a) *el asturiano*; Juan Martínez Vicuñas, de 37 anys, (a) *el vasco*; Ángel Álvarez Batista, de 38 anys, (a) *el tuerto*; Enrique Alsina Enrich, de 33 anys, (a) *Bocanegra*; Antonio Ribelles Jover, de 30 anys, (a) *Antonio de la Bordeta*; i Francisco Tejero Gassó, de 25 anys.

No hi ha cap indicatiu que apunti possibles lligams d'aquests inculpat amb els membres del PSUC a la ciutat, tot i que, recordem, en un principi hi havia alguns membres de l'organització comunista que eren també ferroviaris. Així en fem referència en parlar de les activitats del SRI. Tal com ja hem anat assenyalant, les discontinuïtats en aquesta organització són, doncs, ben presents durant aquests anys.

Excepte Francisco Tejero Gassó de qui no tenim referències anteriors, tots els altres detinguts havien militat abans a l'UGT, circumstància que, com a mínim, ens porta a considerar que els intents de reorganitzar aquest sindicat no obeeixen a unes motivacions produïdes espontàniament i/o impulsivament.

D'altra banda, cal tenir present que, en un context general, l'UGT es troba, després de 1939, dividida entre els partidaris de seguir mantenint la vinculació amb el PSUC o apropar-se a altres formes socialistes.

La manca de dades no ens permet afirmar amb precisió en quina direcció podien anar les seves connexions, si és que existien, tot i que, a causa de la coincidència professional amb alguns militants del PSUC, podria pensar-se que aquesta era la tendència adoptada.

Segons figura en el sumari instruït contra aquestes persones:¹⁴⁸

"(...) se habían celebrado reuniones, siendo la última celebrada en una taberna que existe en los alrededores de la indicada estación denominada "La Puñalada",

---

1951. La Magrana. Barcelona, 1985, i FERRI, Ll., MUIXÍ, J. i SANJUAN, E.: *Las huelgas contra Franco. Aproximación a una historia del movimiento obrero español de postguerra*. Planeta. Barcelona, 1978.

¹⁴⁷BALFOUR, S.: Op. cit.

¹⁴⁸Sumari 166. Rotlle 367. Arxiu Audiència Provincial.

y entre otros acuerdos, se tomó que todo aquel productor que aceptase trabajo por menos salario que el que estipulaban en las bases que trataban de formular, así como todo aquel que trabajase a deshoras y no se ajustase al horario normal y a la jornada de trabajo, sería lanzado a la balsa, así mismo se acordó que todo patrón que se negase a cumplir dichas bases, se tomaría represalias necesarias contra él mismo, llegando incluso si fuese necesario a ejercer la violencia contra su persona; acordándose que de haber necesidad y a fin de que todos los miembros de la patronal aceptasen las referidas bases el que se opusiese sería lanzado a la balsa; erigiéndose en jefe de dicho grupo Ángel Gutiérrez González, (a) *el asturiano*."

En les declaracions d'Ángel Gutiérrez s'esmenta que va ingressar a l'UGT l'octubre de 1936. Fins el 1940 estigué en un camp de concentració a Binèfar. Tot apunta que n'és el principal impulsor. Afirmar que a les reunions, hi assistien d'unes 18 a 20 persones, ferroviaris, i

"(...) que se acordó que todos los obreros no trabajasen por menos haberes que las bases estipuladas, o sea la jornada completa de trabajo 30 pesetas, el medio día de la tarde o la mitad de jornada 15 pesetas y pasando de las ocho jornada normal de trabajo, cinco pesetas por cada hora extraordinaria ya que muchos de los compañeros se quejan a voz pública de que en las jornadas de la tarde había patronos que hacían trabajar más de las cuatro horas reglamentarias. (...)

Con que miras trataba de organizar una Sociedad asimilada a una Sindical, DIJO: Que solo y exclusivamente para hacer fuerza ante la Central de la C.N.S. a fin de que ésta crease el Sindicato obrero de Carga y Descarga, y a que por no estar sindicados se encuentran en el mayor abandono, siendo ésta la única forma de contrarrestar las arbitrariedades que cometa la patronal, y de esta forma conseguir un riguroso censo que reparta la faena entre todos los productores, y esto aliviará la situación económica porque muchos atraviesan."

Les respostes de la resta d'acusats van en la mateixa direcció. El sumari també inclou la declaració de Miguel Mauri Canturri, de 20 anys, propietari de l'establiment, que manifesta:

"Que como estaban bebidos no creyó que las pocas palabras que escuchó tuviesen importancia alguna, no pasando por su imaginación que aquello pudiera tratarse de una reunión clandestina."

El 22 d'agost, igual com havia succeït en el cas del dirigent de les JSU, l'expedient és traspassat a la jurisdicció ordinària.

En unes noves declaracions tots els acusats es retracten de les afirmacions anteriors i asseguren que:

"(...) si se hallaban en la taberna indicada no era por tratar de ningún asunto político ni por formar ninguna sociedad clandestina, más bien era costumbre ir a tomar allí un vaso de vino, y que con respecto a los hechos porque se les preguntan no pueden contestar por ser una farsa."

Els informes tramesos des d'Alcaldia assenyalen que Ángel Gutiérrez "es de ideas izquierdistas, frecuenta casas de prostitución y se embriaga"; Antonio Ribelles "es de mala conducta, pues ha sido detenido en varias ocasiones por delitos comunes"; Ángel Álvarez "es de mala conducta, ha sido detenido ya en varias ocasiones por robos"; i de Juan Martínez també s'informa que "es de mala conducta".

L'1 de setembre de 1945 es declara la llibertat provisional de tots els inculpats. El 28 de març de 1947 es dicta finalment la sentència:

"(...) que el día 11 de Julio los procesados (...) se encontraban en la taberna llamada "La Puñalada" establecida cerca de la estación de la Ciudad de Lérida y charlaron sobre las condiciones en que trabajaban eventualmente en la carga y descarga de vagones, sin que hubiesen sido convocados para concurrir al local y tratar de asuntos determinados, ni se hiciese uso de la palabra bajo la dirección de una presidencia, ni se tomasen acuerdos, sino que tan sólo exponía cada uno su parecer sobre el asunto que accidentalmente vino a ser objeto de la conversación.

Que el Ministerio fiscal calificó los hechos de autos como constitutivos de un delito de reunión ilícita.

Que la defensa de los procesados en igual trámite alegó que éstos no celebraron reunión alguna, sino que coincidieron en la taberna a la que iban a tomar unas copas, por lo que procede la Absolución de los mismos.

Considerando que los hechos relatados no son legalmente constitutivos de delito ninguno: Debemos absolver y absolvemos a los procesados (...) del delito de reunión ilícita de que fueron acusados por el Ministerio fiscal."

Abans hem apuntat que aquests intents de mobilització calia inserir-los en les esperances de canvi creades arran de les circumstàncies originades per la fi de la II Guerra Mundial. Per tant, un cop es vegi que aquestes expectatives no existeixen, també desapareixeran aquestes primeres manifestacions de conflictivitat social i obrera.¹⁴⁹

Caldrà esperar uns quants anys, amb tota una nova dinàmica i circumstàncies, perquè apareguin, decididament, nuclis de militància obrera.

---

¹⁴⁹Vegeu el capítol de RUIZ, D.: "De la supervivencia a la negociación. Actitudes obreras en las primeras décadas de la dictadura (1939-1988)." Dins RUIZ, D. (dir.): *Historia de Comisiones Obreras (1958-1988)* Siglo XXI. Madrid, 1993, p. 47-68.

CAPÍTOL II: LA CULTURA COM A ESQUER: 1953-1972. ACTITUDS CÍVIQUES AOFICIALS I DE RESISTÈNCIA

2. De la lluita política a la resistència cultural: reformulacions i reorientacions en l'antifranquisme

Ensorrades i desaparegudes les diverses formacions que tímidament havien actuat a la dècada dels anys quaranta, s'enceta un nou període en la Lleida franquista marcat per un silenci "exterior", si més no en els aspectes polític i sindical.

Immerses les organitzacions en un profund ostracisme, l'única presència opositora de signe polític a la Lleida dels anys 50 la constitueix, tal com ja havíem apuntat, el petit grup del Front Nacional de Catalunya articulat a l'entorn de Joan Culleré, aleshores ja membre del Consell Nacional del FNC.

Un cop retornat de l'exili el 1948, sense abandonar l'esperit de resistència i mobilització, intenta reemprendre amb la seva família una quotidianitat al més normalitzada possible. Tanmateix, les dures condicions de vida i les penúries econòmiques l'obliguen a dur a terme múltiples feines. Així per exemple, després de treballar, en un principi, a la ferreteria del seu pare, passarà pel comerç de la família Arrufat, l'empresa del constructor Josep Albiñana i Pifarré (provinent, com Culleré, d'Estat Català), la impremta de Lluís Virgili (director de l'Orfeó Lleidatà des de 1953) i també exercirà de viatjant de comerç. Val a dir que la mobilitat d'aquesta darrera ocupació li permetrà en moltes ocasions repartir octavetes, rebudes des de Barcelona, de mà en mà, i de porta en porta.¹⁵⁰

La principal ocupació de Culleré en aquests anys és captar nous elements per engrandir les files del FNC a Lleida, el qual, recordem, estava format exclusivament per ell, Bonet i Capdevila. Tot sembla indicar, però, que a partir d'ara Bonet i Capdevila, igual com estava passant amb els membres d'altres organitzacions, es mantingueren al marge de tot moviment o acció clandestina.

És a principis dels anys 50 que Culleré coneix Enric Farreny i Martí a través d'Andreu Andreu, ambdós professors de l'Acadèmia Martínez. Andreu, si bé aleshores estava apartat de tota activitat resistencialista, havia estat company de militància de Culleré a Estat Català. Els unia una vella amistat que féu que Andreu, tot i no voler incorporar-s'hi, recomanés Enric Farreny.¹⁵¹

Aleshores Farreny era militant de Pax Christi i, alhora, va ser un dels fundadors del col·legi Sant Jordi, el qual fou, durant uns anys, l'única alternativa en l'ensenyament privat fora de la possibilitat oferta pels Maristes.

És durant aquesta dècada que Culleré aconsegueix aglutinar un petit nucli, de gent molt diversa, constituït per l'esmentat Albiñana, el pagès Antoni Garí (a la torre del qual, a la partida de Gualda, es reunien periòdicament), el poeta Albert Vives i els mestres Jaume Miret i Ramon Barrull Flix. Uns elements, en definitiva, pertanyents, igual com en els anys anteriors pel que fa a Bonet i Capdevila, a unes certes classes mitjanes.

Cal dir que els fils que configuraran aquesta part del teixit humà i social de la Lleida antifranquista o, simplement, no addicta a l'ordre imposat, constituïran una heterogenia i

---

¹⁵⁰ Entrevista a Joan Culleré el 6-10-94.

¹⁵¹ Entrevista a Joan Culleré el 6-10-94. També al llibre de VARELA, J.: Op. cit. es fan referències en l'entrevista realitzada a aquest testimoni. En el mateix llibre hi ha una entrevista a A. Andreu que ho ratifica, p. 351-369. D'altra banda, bona part del perfil humà d'Enric Farreny es troba recollit en l'entrevista a la seva esposa, Dolors Sistac, en les pàgines 265-287.

complexa xarxa basada en unes relacions íntimament interconnectades. Així per exemple, com ja anirem veient, tant Ramon Barrull com Jaume Miret tindran una activa i decisiva participació en els moviments de renovació pedagògica que s'impulsaran a la dècada següent.

En un altre ordre de coses, la militància al FNC durant aquests anys és un fet més simbòlic que real, ja que, tal com reconeix el propi Culleré, les "incorporacions" es feien de paraula. El fet de ser-ne simpatitzant i assistir a les reunions del grup eren les úniques condicions perquè algú passés a considerar-se "de facto" membre del Front.

Evidentment, aquestes circumstàncies fan que el FNC se'ns presenti, igual que en els seus orígens, com una opció escassament orgànica i reduïda a unes relacions bàsicament personals possiblement per això no usaven cap sobrenom quan es trobaven o es reunien. Alhora, seguia essent una organització que continuava marcada per la seva indefinició ideològica, on el seu profund nacionalisme era gairebé l'exclusiu eix vertebrador.

Un aspecte que ens sembla important de destacar és que el FNC durant aquests anys incorpora per primera vegada en la història de l'antifranquisme elements nous a la lluita opositora.

En parlar de l'actuació dels diferents grups a la dècada dels anys 40 insistíem en el fet que es tractava de veterans la militància dels quals es remuntava als temps de la II República. Ara, per primer cop, ens trobem amb unes persones que, si bé també havien patit els efectes de la Guerra Civil i fins i tot, en alguns casos, hi havien participat, entren ara de bell nou en una certa militància política.

A banda de captar nous membres, és evident que l'element, no sols més emblemàtic, sinó també més actiu i compromès, és i seguirà essent Joan Culleré. És també durant aquests anys que el seu domicili serveix de refugi per amagar militants "cremats" de Barcelona i proporcionar-los documents perquè puguin fugir. Donat que aquesta tasca era molt perillosa, per motius de seguretat i perquè els fills no entenguessin les converses, a casa parlaven en clau.

Una altra de les activitats consistia a copiar a màquina i posteriorment distribuir llibres que aleshores estaven prohibits. En una ocasió, Culleré rep d'un drapaire uns 200 llibres infantils i juvenils escrits en català. Els amaga i els distribueix als amics.

També cal dir que, si bé a diferència d'anys anteriors hi ha una nova generació, les accions segueixen essent espurnes puntuals i, alhora, força reduïdes.

No és estrany, doncs, que a manca d'unides propostes polítiques mínimament estructurades i organitzades, determinades manifestacions culturals es converteixin en l'esquer que permetrà canalitzar alternatives formulades independentment de l'oficialitat.

2.1 Un exemple de resistència cultural: la revista "Ressò" de mossèn Muntanyola

Una consideració bàsica que cal fer és que la cultura catalana esdevé, durant aquests anys, en la clau de volta dels signes no sols nacionalistes sinó també de resistència. Així ens ho han indicat les espurnes protagonitzades pel Front i que tindran a la dècada següent un esclat significatiu.

Un cas paradigmàtic d'aquesta situació el trobem a la ciutat de Tàrraga, en la qual s'imprimí, clandestinament, entre 1951 i 1952, la revista "Ressò" dirigida per mossèn Ramon Muntanyola Llorach, aleshores rector de la parròquia d'Omells de Na Gaia i, a causa de les seves afeccions literàries, assistent habitual de les tertúlies poètiques que tenien lloc al domicili del geògraf Josep Iglésies a Barcelona.¹⁵²

---

¹⁵² SAMSÓ, J.: *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1994.

De fet, era amb aquests cercles barcelonins amb els quals estava connectat mossèn Muntanyola, més que no pas amb determinats àmbits de Lleida. No obstant això, creiem que l'experiència de la revista "Ressò" ha d'ocupar el seu lloc dins la història de l'antifranquisme de Lleida i, en la mesura que això sigui possible, de les seves comarques, principalment per l'important paper que va tenir-hi la impremta Camps a la ciutat de Tàrraga.

Val a dir que "Ressò" havia tingut un efímer precedent en "La Veu de la Parròquia", també fundada per mossèn Muntanyola a Omells de Na Gaia, el novembre de 1947, i que aviat desaparegué a causa de les pressions des d'altres instàncies eclesiàstiques.¹⁵³

"Ressò" era una publicació d'orientació cristiana i amb marcada tendència literària, i dins l'àmbit general de Catalunya "representà l'últim intent de forçar l'entrada de les revistes en la normalització de la llengua."¹⁵⁴ Tot i que era distribuïda a Barcelona, "Ressò" s'editava i s'imprimia a Tàrraga.

Ja que no comptaven amb els obligats permisos, el 21 d'abril de 1952 s'efectuaven diligències contra Francesc Camps Calmet, propietari de la impremta a Tàrraga mossèn Ramon Muntanyola, director Joan Grases Rueda i Antoni Jaume Padró, encarregats de distribuir-la a Barcelona i Salvador Torrell Eulàlia, gerent de l'editorial Arca, a Barcelona, que era l'encarregada de rebre els exemplars des de Tàrraga i posteriorment fer-los arribar a Joan Grases i Antoni Jaume Padró.

Segons consta a les diligències efectuades el 21 d'abril de 1952 contra les esmentades persones:¹⁵⁵

"Que, desde hace aproximadamente un año venía apareciendo y difundándose con bastante profusión, en forma periódica, una Revista, en lengua vernácula, titulada "RESSÒ" (Eco o Resonancia) de contenido católico-separatista y editada sin los requisitos que marca la Ley, si bien para disimular esta irregularidad figuraba como pié de imprenta el de "Editorial Gráficas Columba".

En l'expedient s'esmenta com s'arribà a conèixer l'existència de la revista "Ressò":

"En el transcurso de gestiones policiales realizadas acerca de determinados elementos catalanistas, de tipo separatista, cuyas actividades políticas contrarias al Régimen pudieron ser puestas de manifiesto, se fijó la atención en la mencionada revista "RESSÒ", la cual aparecía en poder de aquellos sujetos en los registros domiciliarios realizados en sus casas. Se dejó ver al leer sus artículos, firmados todos ellos por sujetos de los que se tienen noticias y datos en esta Brigada como catalanistas-separatistas, que su contenido era en muchas ocasiones altamente anti-español; al mismo tiempo se vió, igualmente, que se pretendía ocultar aquel sentido bajo la capa de un sentimiento cristiano a ultranza. (...)

Despues de continuas investigaciones se supo que en esta Capital (*es refereix a Barcelona*) residía un sujeto que era el encargado de distribuir la Revista y que en su domicilio recibía los artículos, que, luego más tarde, remitía al Director de la misma. Identificado dicho individuo resultó ser JUAN GRASAS RUEDA, el

---

¹⁵³ SOLÉ i SABATÉ, J.M. i VILLARROYA, J.: *Cronologia de la repressió de la llengua i cultura catalanes, 1936-1975*. Curial. Barcelona, 1994.

¹⁵⁴ SAMSÓ, J.: Op. cit. p. 140. Val a dir, però, que no hi inclou cap més altra referència sobre l'esmentada revista.

Respecte a la lenta recuperació cultural vegeu, a més, a tall d'exemple, FABRE, J. et al: Op. cit. FAULÍ, J.: *L'Interludi tràgic (1939-1975)*. Edicions 62. Barcelona, 1981. GALLOFRÉ, M. J.: *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991.

¹⁵⁵ Lligall 398, expedient 8. Arxiu Govern Civil – AHP.

que prestó declaración en esta Dependencia."

No consta que tinguin cap relació amb ningú de Lleida, malgrat que algun d'ells pertanyi o sigui proper al FNC. Cal ressaltar que tots tenen un passat amb marcada militància política.

Segons es deriva de les diligències, Joan Grases, de 30 anys, tenia un passat polític contrari al *Movimiento*, igual que la resta d'acusats.

Nascut i resident a Barcelona, durant la Guerra Civil havia estat secretari de propaganda de la FNEC -"entidad netamente separatista, creada para agrupar a los estudiantes catalanes"-. El 1939 passa a França per tornar clandestinament l'any següent amb documentació falsa. A causa de les seves relacions amb Francesc Espriu Puigdemongas, Joan Grases patí un arrest governatiu de 10 dies el 1943. Francesc Espriu, també de la FNEC, havia estat un dels membres del FNC detingut el 1943 a Barcelona. En el moment de la seva detenció el 1952, Grases treballava com a comptable a l'empresa "Materiales y Tubos Bonna S.A.", de la qual era, aleshores, enllaç sindical.

Joan Grases explica com es produïren els primers contactes:

"Que sus relaciones con el Director y principal colaborador de la Revista "RESSÒ" -el sacerdote Mosén RAMON MUNTANYOLA LLORACH, Párroco o Cura Ecónomo de la Parroquia del pueblo de Omells de Nagaya (Lérida)- se remontan a la fecha de finales del mes de Febrero del pasado año, en ocasión en que aquél actuó de orador sacro en un ciclo de conferencias que con motivo de la Santa Misión se daban, en lengua vernácula, en la Parroquia de Santa Eulalia Provenzana de Hospitalet de Llobregat (Barcelona).

Con él trabó relaciones de amistad y durante la permanencia de éste en esta Ciudad, supo por él mismo que, dejado llevar de sus aficiones literarias, editaba en el pueblo Omells de Nagaya una revista a la que titulaba "Ressò" en la que, según le manifestó, además de él colaboraban en la misma el Secretario del Ayuntamiento y el Maestro Nacional del expresado pueblo.

De acuerdo con él se dió a la repetida Revista, que ya funcionaba y se distribuía entre un reducido círculo de personas, una mayor difusión, pues el GRASAS -sujeto éste que ha catalanizado su apellido convirtiéndole en el de GRASES- estaba relacionado con los medios literarios existentes en esta Ciudad y que tienen un marcado matiz separatista.

En ellos, halló la colaboración necesaria para un mayor incremento de la Revista, cosa que así sucedió, empezando a recibir en su domicilio profusión de artículos para la misma que remitía despues a Mosén MUNTANYOLA.

Asimismo manifestó este sujeto que la imprenta donde se tiraba "RESSÒ" estaba sita en Tárrega (Lérida) y que su propietario era un tal F. CAMPS CALMET, agregando que la citada industria confeccionaba, tambien, todos los trabajos eclesiásticos del Obispado de Solsona y, finalmente, que el número de ejemplares de aquella Revista que se recibían en esta Capital para ser distribuidos oscilaban entre los DOS MIL QUINIENTOS a TRES MIL."

L'altra persona detinguda relacionada amb la distribució d'exemplars era Antoni Jaume Padró, de 49 anys, una altra de les persones detingudes el 1943 pertanyent al FNC.

Nascut a Igualada i resident a Barcelona, havia encetat la seva militància política el 1928 a Estat Català, per incorporar-se després el 1932 a Nosaltres Sols! i el 1936 a Unió Democràtica de Catalunya. Durant la Guerra Civil tornà, però, a les files d'Estat Català. Arran de la ja esmentada detenció de 1943, A. Jaume Padró estigué 13 mesos empresonat, després dels quals es dedicà a exercir de professor en un col·legi dels Escolapis. Tanmateix, a causa

d'una afecció ocular es veié obligat a canviar de feina, per la qual cosa:

"(...) entró en relaciones con los que en esta Ciudad representan al Diccionario "Catalá-Valenciá-Baleár", pretendiendo hacer suscriptores de dicha obra y, un día, allá por el mes de Agosto del año mil novecientos cincuenta, en ocasión en que se encontraba en las oficinas del mentado Diccionario, sitas en la calle Consejo de Ciento, número doscientos ochenta y uno, conoció a uno de los que intervenían en dicho Diccionario, que le fué presentado y conoció por el apellido GRASES -se trata de JUAN GRASAS RUEDA- con el que trabó relaciones de amistad y supo por él, que también colaboraba en una revista, escrita en catalán, llamada "RESSÒ" y en la que se publicaban artículos de varios escritores catalanes, algunos de ellos de algún renombre. (...)¹⁵⁶

Al manifestarle el deponente al Grasas sus deseos de que en aquella Revista se publicara un artículo suyo referente a un misal denominado "Columba", escrito en castellano y en catalán, aquel accedió a ello y, en efecto, apareció en uno de los números de "RESSÒ".-

En vista de ello quiso el declarante corresponder con otro favor al que había recibido del GRASAS y solicitó de él le facilitara números de la Revista para distribuirlos mediante la venta de los mismos entre sus conocidos y amistades, vendiéndose comúnmente aquellos a razón de tres pesetas el ejemplar y el de Navidad a ocho. (...)"

En la seva declaració, Jaume Padró manifesta, a més:

"Dijo saber que el Director de la Revista era el Sacerdote Mosén MUNTANYOLA y que la misma se tiraba en la imprenta de un tal CAMPS CALMET, agregando, finalmente, que el GRASAS era el encargado de repartirla en Barcelona y que a tal efecto, antes de proceder a su distribución, se reunían, ellos dos con otros individuos, en la "Granja Colomer" del Paseo de Gracia."

Pel que fa al targarí Francesc Camps Calmet, de 51 anys, havia estat militant de la Lliga Catalana i en la seva declaració manifesta que, efectivament, en la seva impremta s'havia realitzat el tiratge de la revista "Ressò":

"(...) y que lo había hecho por orden del Sacerdote Mosén RAMON MUNTANYOLA, al que conoció hace unos dos años en ocasión de unos festejos religiosos celebrados en dicha localidad con motivo del Centenario Carmelitano.

Que al poco tiempo solicitó del deponente el citado Mosén Muntanyola que le imprimiera en su imprenta una hoja parroquial titulada "Ressò Parroquial Omells de Nagaya", cosa que efectuó y, en Enero del año mil novecientos cincuenta y uno, a petición también del tan nombrado Mosén Ramón Muntanyola empezó a imprimir en su industria la revista "Ressò" con el formato y características que en la actualidad aparece. Que recibía del mentado Sacerdote los originales de los artículos que tenían que aparecer en la susodicha Revista. (...)

Ha de hacer constar que los originales publicados en la revista le eran entregados unas veces personalmente y otras por correo por el Rvdo. Ramón MUNTANYOLA y, en cuanto a los clichés le eran remitidos siempre desde Barcelona por JUAN GRASAS RUEDA.-

En lo que se refiere al percibo del importe de su trabajo de imprenta, le era generalmente remitido desde Barcelona por el JUAN GRASAS, mediante transferencia por la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros.

---

¹⁵⁶ Encara que a l'expedient no consta el nom de cap escriptor, tot fa indicar que Maurici Serrahima, Josep Iglésies i Alexandre Cirici, entre altres, n'eren col.laboradors habituals. Així ho apunta SAMSÓ, J.: Op. cit.

Manifiesta que le consta que el Director de la Revista "RESSÒ" es el repetido D. RAMON MUNTANYOLA LLORACH y que, el Administrador de la misma es el ya citado JUAN GRASAS RUEDA, dado que, las Editoriales, encargos, etc. se los hacía siempre el expresado MUNTANYOLA y, el GRASAS debe ser considerado como Administrador de la Revista, puesto que el mismo se encargaba de toda la cuestión económica en referencia con la misma.

Que una vez impresa la revista "RESSÒ", el declarante enviaba los paquetes a la "EDITORIAL ARCA", sita en Barcelona, Avenida de José Antonio, número seiscientos treinta y nueve, ignorando el que depone la forma y distribución de la misma, suponiendo como es lógico y natural que la citada Editorial Arca es la encargada de la difusión de la misma. (...)

Ha de añadir, que si bien el declarante sabía que la Revista en cuestión se publicaba de forma clandestina, accedió a la petición del tan repetido Mosén MUNTANYOLA, de efectuar estos trabajos en su casa, dado que, el mismo Mosén MUNTANYOLA le manifestó en diversas ocasiones que se hallaba en trámites para la obtención de los correspondientes permisos, tanto eclesiástico como gubernativo y que, contaba ya con la anuencia verbal de las Autoridades eclesiásticas, cosa que se acredita en una de las cartas de Mosén MUNTANYOLA que se acompaña a estas diligencias. (...)"

L'impresor Camps declara, a més, que fins a l'actualitat ha efectuat el tiratge de 19 números, que la primera tirada de "Ressò" va ser de 500 exemplars per passar, successivament, a 800, 1.200, 2.400 i 3.000, que és el tiratge de l'últim número de la revista, corresponent al 29 de febrer de 1952. Aquest augment, certament notable, fa pensar en la bona acollida que devia tenir la publicació, tot i els riscos de ser clandestina.

En aquest estat de coses, el 18 d'abril de 1952 la policia efectua un escorcoll a l'editorial Arca, distribuïdora de la revista, on troben els 3.000 exemplars del "Ressò", que queden confiscats. En l'expedient, s'hi continua esmentant:

"Figura como propietario de la misma MARIA MERCEDES BENAVENT DE BARBERÁ y como Gerente su esposo SALVADOR TORRELL EULALIA, de 52 años y natural de Reus, el cual fué invitado a prestar declaración en esta Brigada.

De sus manifestaciones se desprende que se trata de un antiguo elemento militante del Partido político Esquerra Republicana de Catalunya, habiendo sido, al finalizar la Guerra Civil en España, detenido y condenado a la pena de seis años y un día por sus actividades políticas en relación con el Partido dicho, cumpliendo parte de su condena en la Prisión Provincial de Tarragona de la que fué puesto en Libertad Condicional en el mes de Junio de mil novecientos cuarenta y uno y encontrándose actualmente en Libertad Definitiva por cumplimiento total de la condena.

Al ser puesto en Libertad fijó su domicilio en Barcelona y, al poco tiempo, se estableció como Editor en cuyo trabajo continua actualmente.-

Dijo conocer desde hacía varios años a Mosén RAMON MUNTANYOLA, con el que en la actualidad estaba en relaciones por el asunto de la Revista, así como con el JUAN GRASAS, que le fué presentado por aquél; que en el local de la Editorial se recibían, hace algunos meses, los paquetes conteniendo ejemplares de la Revista "Ressò", que luego el tal Grasas recogía y llevaba a su domicilio para proceder a su distribución. (...)

Ha de hacer constar que jamás ha percibido retribución alguna por los

servicios que prestaba siendo ello un favor que el declarante hacía en honor a la amistad que le une con el tan repetido Mosén MUNTANYOLA, el cual a más de amigo es cliente de la casa puesto que en ella se le ha editado un libro de poesías titulado "Infants, osells y nades". (...)"

Cal afegir que Salvador Torrell era, a més, l'encarregat d'imprimir la majoria de les targetes d'invitació a les tertúlies literàries ja esmentades, on també participava com a assistent habitual.¹⁵⁷

Després de les declaracions, tots són posats en llibertat i els 3.000 exemplars confiscats, per passar després a ser destruïts.

Finalment, per ordre del governador civil de Barcelona són sancionats amb un mes d'arrest els implicats a Barcelona, una multa de 10.000 pessetes a l'editorial Arca i una sanció de 5.000 pessetes a Francesc Camps, de Tàrraga.

Pel que fa a mossèn Muntanyola, a causa de la seva condició de sacerdot no fou requerit a declarar. Sembla que el motiu es trobaria en les actuacions del cardenal Arriba y Castro per tal d'evitar un escàndol a les portes de la celebració del XXV Congrés Eucarístic, el maig del mateix any.¹⁵⁸

No obstant això, tot i no ser molestat en la mateixa mesura que els altres, mossèn Muntanyola fou "traslladat" poc després a l'aleshores poc poblada parròquia de Salou. No en tornarem a tenir referències fins el 1970, data que participarà en una conferència al Club Esportiu Huracans, com ja comentarem oportunament.

Per últim, incloem dues cartes, datades el març de 1952, trameses per mossèn Muntanyola a l'impressor Camps, les quals reflecteixen força bé les dificultats de tot tipus que comportava una activitat com aquesta, no legalitzada. Originàriament, estaven escrites en català, però en l'expedient figuren traduïdes al castellà:

1a. "Mi buen amigo, Dios le guarde. Ayer estuve en Barcelona y hablé con Grasas. Se ve que se ha producido un retraso en el libramiento de cantidades por parte de la Caja; por esto resulta que no estaba de acuerdo el que usted decía de pesetas con lo que él había cobrado. Entre lo que usted fijaba en la carta que me escribió, y lo librado por él (me dice Grasas) hay 5.500 pesetas de diferencia. Lo que actualmente se debe, incluido Navidad, son 8.550 pesetas.

Usted verá si es así y le adjunto los comprobantes que me entregó Grasas. Repáselo bien, y por conducto de quien se lo envió, hábleme francamente. Una medida de prudencia motivó que no hiciésemos los cobros enviando giros postales a reembolso. Ahora esto se ha superado. No contamos con capital flotante, y por lo tanto tal vez lo retrasamos un poco.

Le contamos como un elemento más de los que se sacrifican, como somos nosotros. Ahora nos interesa a todos que salga rápidamente el número de febrero (29 de febrero). Interesa poderlo tener antes de diez días.

Seguidamente enviaremos el número de marzo para hacerlo pronto, y me dice Grasas que quince días después del febrero, le hará transferencia de 7.000 pesetas, y quince días después del de marzo, 7.000 pesetas más; y quince días después de esto, la diferencia de todo.

Si entonces usted no quisiese continuar, buscaríamos otra Imprenta, aunque como usted no encontraremos a nadie, pero le dejaríamos libre. Pero le pido que nos haga estos dos números. Para poder pagar con formalidad, intentamos

---

¹⁵⁷ SAMSÓ, J.: Op.cit.

¹⁵⁸ Així ho apunten SOLÉ i SABATÉ, J.M. i VILLARROYA, J.: Op. cit.

agrupar unos hombres de buena voluntad que nos faciliten el capital flotante que necesitamos. El amigo portador de la presente, le puede hablar también de esto.

Camps, vamos hacia el camino de la legalización. Nos hacemos totalmente responsables de estos números que de usted esperamos, y de todos los anteriores. Grasas mientras le escribo le envía los clichés del número de febrero y yo adjunto más original y el facsímil. Faltaba algo de los "cuatro vientos". Mire de poner todo lo que buenamente pueda. No imprima los artículos de los Curas.

Se me olvidaba decirle que son tres mil los ejemplares que debe hacer. Después de unas pequeñas dificultades inesperadas para el ajuste de la Autoridad eclesiástica, principalmente, podremos continuar.

Amigo Camps, háganos este favor. Reciba un fuerte apretón de manos de un amigo en Cristo y María. Ramón Muntanyola, 31 de marzo de 1952.

2a. "Amigo Francisco Camps. Dios os guarde. Os envió los originales para la revista de "Ressò" correspondiente al 29 de febrero. Ahora un poco retrasados, pero adelante. Cuiden de no poner remitente a los paquetes que envían a Barcelona.

Un poco de prudencia, porque siempre hay algún mal intencionado. Espero obtener el permiso oficial eclesiástico y tal vez el de la Autoridad Civil. Cuiden de no poner mis iniciales en el artículo de fondo. Como verá es Joaquín Cortina, el que hace esto (*J. Cortina era el pseudònim amb què mossèn Muntanyola signava els articles*). El Grasas ya enviará los clichés. Si de Barcelona os envían alguna nota, vigilar que no sea estridente. Cortad si conviene."

Malgrat tot indica que la impressió de "Ressò" es tractà d'un acte que en un futur immediat no tingué continuïtat, creiem que cal valorar-la en la mesura de ser un precedent d'aquella resistència vinguda des de sectors profundament confessionals i vehiculada mitjançant activitats culturals de caire catalanista i que tingueren especial rellevància en anys posteriors.

Alhora, es posa en evidència que, tot i que l'antifranquisme es defineix a partir de la fragmentació, sempre és possible establir uns fils conductors entre els diferents períodes.

En el cas de la impressió de la revista "Ressò", aquesta era duta a terme per persones que havien tingut una clara adscripció política de signe nacionalista durant la II República i la Guerra Civil, i ara, si bé no actuaven com a tals des d'un punt de vista orgànic, havien reformulat les seves ànsies de resistència des de la perspectiva cultural.

2.2 Corrents cívico-culturals als anys 50

D'acord amb la realitat dels anys 50, en moltes ocasions la frontera que separarà el concepte de cultura no-oficial i de cultura clandestina serà molt estreta. I si bé no seran sinònimes es relacionaran força l'una amb l'altra, sobretot tenint en compte que en moltes ocasions seran dutes a terme pels mateixos protagonistes.

Així doncs, després de l'ensopiment i abaltiment dels anys 40, apareixen algunes iniciatives a la ciutat de Lleida que indiquen que comença a passar alguna cosa diferent.¹⁵⁹ Ens estem referint a l'aparició de la revista "Labor", l'assentament de l'Alliance Française, i l'embranchida i redefinició d'entitats, ja existents, com l'Orfeó Lleidatà i el Sícoris Club.

Pot afirmar-se que ara és el moment que s'inicia una certa mobilització de determinats

---

¹⁵⁹ Un excel·lent resum dels anys 50 i les diferents iniciatives que hi tingueren lloc es troba en els articles de LLADONOSA, M.: Op. cit. i MIR CURCÓ, C.: Op. cit. respectivament.

segments de la societat civil lleidatana. En aquest sentit, si cal donar una data d'arrencada aquesta és la de 1953.

És l'any que Lluís Virgili i Farrà, nascut a Manresa el 1925 i format a l'Escolania de Montserrat, es feia càrrec de l'Orfeó Lleidatà com a director.¹⁶⁰ Josep Lladonosa ho explica així en les seves memòries:¹⁶¹

"Lluís Virgili restablí l'Orfeó Lleidatà que abans de la guerra dirigia el seu pare, Antoni Virgili, i la resurrecció fou possible gràcies a la seva incorporació a la coral "La Violeta", aleshores obligada a pertànyer a *Educación y Descanso*."

Juntament amb l'activitat musical, al llarg de la dècada, diverses persones com per exemple els ja esmentats Ramon Barrull i Enric Farreny, el professor i, alhora escriptor, Josep Vallverdú, hi participaran i contribuïran, de forma decisiva, a atorgar a l'entitat d'un caire marcadament diferent fora dels límits estrictes de l'oficialitat. En aquest sentit, les classes de català impartides des de principis dels anys 60, a càrrec bàsicament de Josep Vallverdú i Enric Farreny en els primers moments, seran un punt d'inflexió important.

D'altra banda, des de 1955 s'estableix a Lleida i inicia la seva trajectòria a la ciutat l'Alliance Française dirigida per Jaume Magre i Servet, nascut a Cervera el 1924. Fill de parlamentari d'ERC hagué de patir l'exili fins el 1944. Després de moltes penalitats derivades del fet de ser fill de "roig", es trasllada a Lleida en què, a través de l'Alliance Française, intentarà dur a terme plantejaments pedagògics innovadors.¹⁶²

Cal dir que aquestes "diferències", vingudes des de l'Orfeó Lleidatà i l'Alliance Française, per molt apolitzades que estiguessin aleshores, no seguien la tendència o les línies marcades per l'oficialitat. Això, en una societat tan constrenyuda com la lleidatana, significava no voler contribuir o cooperar amb l'ordre establert i alhora no deixava de ser una manera d'oposar-s'hi.

En aquest sentit, doncs, resulta també d'obligada referència l'aparició de la revista "Labor". Des de 1953 fins el 1959 en sortiren 220 números. "Labor" no fou, ni de lluny, una resposta al règim. Ni les circumstàncies de tot tipus d'una banda, ni la realitat quotidiana d'una altra, no ho haurien permès. Tot i això, "Labor" fou una alternativa, amb la voluntat d'oferir una visió diferent, que no necessàriament contrària, als corrents i els mitjans de difusió oficialistes.¹⁶³

Els promotors i principals impulsors eren el corredor de comerç Francesc Porta i Vilalta, el seu germà i advocat Alfons Porta, el catedràtic d'institut Jordi Sirera i Jené, el notari de Balaguer Lluís Clavera i Armenteros, el metge pediatre Antoni Cambrodí i Aldomà, l'arquitecte Lluís Domènech i els empresaris Llorenç Agustí i Clavería i Josep Siré Pérez, aquest últim com a director.

Definits per Josep Lladonosa com la veu "d'un precatalanisme un xic dissimulat" eren unes persones amb professions liberals, bàsicament, però, sobretot, amb idees liberals que

---

¹⁶⁰ Part del seu itinerari biogràfic es troba recollit a VARELA, J.: *Converses a Lleida*. Ed. Virgili&Pagès, S.A. Lleida, 1988, p.155-176.

¹⁶¹ LLADONOSA, J.: Op. cit. p. 353.

¹⁶² Bona part del seu perfil biogràfic es troba recollit en l'entrevista realitzada per VARELA, J.: Op. cit. 1988, p.113-132.

¹⁶³ Per a la trajectòria de "Labor" resulta imprescindible la consulta de SISTAC i SANVICÉN, D.: *Labor en 220 números*. Ed. Ajuntament de Lleida. Col.lecció La Banqueta, núm. 16. 1991. D'altra banda, bona part de les aportacions de "Labor" es troben recollides a GANAU, J.: *La idea de ciutat a Lleida*. Pagès Editors. Col.lecció Seminari, núm. 7. Lleida, 1992. També PUEYO i PARÍS, M.: *Lleida: ni blancs ni negres, però espanyols*. Edicions 62. Barcelona, 1984, ens n'ofereix una ràpida visió.

aconseguien treure 220 números d'una revista que, de ben segur, era l'única possible aleshores.

No entrarem a analitzar-la ja que no forma part dels objectius del nostre treball, però sí que hem d'apuntar que els noms dels promotors no són casuals, ja que, la majoria d'ells dedicaren, al llarg de la seva vida, bona part dels seus esforços en altres activitats complementàries, o al marge de la seva professió, implicades en diferents afers socials i ciutadans. Així doncs, a tall d'exemple, direm que tant Llorenç Agustí, com Antoni Cambrodí i Alfons Porta ocuparen càrrecs en la "Unión Deportiva Lérida", i que el segon fou un dels fundadors de la Clínica Montserrat.

Amb tot, l'exemple que en resulta paradigmàtic per excel·lència és el de Francesc Porta i Vilalta, ja que, tal com ja anirem veient, el trobarem en anys successius encapçalant múltiples activitats cívico-culturals inserides de ple en el desenvolupament d'una consciència nacional dins el marc de la ciutat de Lleida.¹⁶⁴

Alguns dels col·laboradors que s'hi afegiren en els anys successius també van en la mateixa direcció. Entre les signatures habituals hi trobem el director de l'Alliance Française, Jaume Magre el pare Gabernet, de les Congregacions Marianes el professor Josep Vallverdú i l'escriptor i farmacèutic Guillem Viladot. Aquests són alguns dels casos més il·lustratius. Cal dir que Viladot publicà al número 117, amb data 2 de febrer de 1956, un article titulat "Alberti: poeta y pintor", el qual, amb la polseguera que aixecà, li suposà l'ostracisme durant un temps.¹⁶⁵

Abans esmentàvem el fet que, en força ocasions, la línia divisòria que separa cultura pública no-oficial i cultura clandestina és molt feble. Creiem que alguns exemples de "Labor", com aquest últim que acabem d'esmentar, si bé no s'ajusten amb precisió a aquesta consideració, sí que s'hi aproximen força.

Però, a més, alguns d'aquests col·laboradors, a més de participar en entitats que transcorrien fora del curs marcat per l'oficialitat, estaven vinculats, amb més o menys intensitat, amb l'antifranquisme. És el cas, per exemple, d'Enric Farreny, del FNC, o de Josep Lladonosa.

Amb tot, però, cal tenir sempre present que aquestes "experiències" i/o iniciatives seguien essent viscudes per franges de població molt petites. Tal com reconeix i lamenta amb un to força amarg un dels promotors, A. Cambrodí:

"... malgrat els esforços i els diners que hi vam esmerçar, la societat lleidatana hi va participar ben poc. Va ser una experiència que, ara, la veig com un joc exclusiu dels mecenes doblats de "periodistes" que vam ser. Per a mi, constitueix una pàgina que m'agradaria arrencar."¹⁶⁶

A banda d'aquesta crua consideració, i sense pretendre sobrevalorar la seva dimensió, la revista "Labor" se'ns mostra com l'epicentre en què convergiren diversos sectors que aleshores respiraven aires diferents a les línies imposades. La presència, entre altres, del director de l'Alliance Française, de persones vinculades a l'Orfeó Lleidatà i altres al FNC, així ens ho indica.

D'altra banda, la trajectòria individual del mestre i historiador Josep Lladonosa i Pujol ens permet enllaçar amb pràcticament totes les dissidències o simplement diferències respecte de l'ordre establert que ja s'encetaren durant aquesta dècada.

¹⁶⁴ Vegeu l'entrevista a F. Porta recollida a VARELA, J.: Op. cit. 1988, p.231-245.

¹⁶⁵ SISTAC, D.: Op. cit. També en l'entrevista a Viladot a VARELA, J.: Op. cit. se'n fa referència.

¹⁶⁶ Citat a SISTAC, D.: Op. cit. p. 17.

Nascut a la vila d'Alguaire el 1907 havia estat, durant la II República, membre de la Federació de Joves Cristians de Catalunya (FJC), atret per la seva profunda religiositat i declarada catalanitat, fet que alhora el portarà a ser simpatitzant d'Unió Democràtica de Catalunya.

Després de lluitar al front de l'Ebre, passa a França on s'estarà al camp de refugiats de Prats de Molló i, posteriorment, al camp de concentració d'Arles. El maig de 1939 torna a la Lleida franquista.

Val a dir que la condició de catòlic i nacionalista féu que la seva trajectòria personal i professional estigués farcida de problemes, tant durant la Guerra Civil com posteriorment, en els primers anys del franquisme.¹⁶⁷

El setembre de 1940 s'incorporava com a mestre provisional a l'Escola Annexa del Magisteri, on exercí la seva professió fins el 1967.

Imbuït del seu profund nacionalisme, a partir dels anys 50 Lladonosa comença a escoltar les emissions en català des de París, les de la BBC i també la Pirenaica, alhora que enceta diverses col.laboracions amb el Cercle de Belles Arts amb estudis d'història i art de Lleida. Un lloc, val a dir, que aleshores és punt de trobada d'alguns vells republicans i catalanistes d'esquerres.¹⁶⁸

"(...) uns havien retornat des de l'exili, altres eixits de la presó on havien complert la condemna o, simplement, havien estat indultats, com ara l'Antoni Bergós, l'Epifani Bellí, l'Antoni Vives, Josep Sabaté, Lluís Esteve, Josep Estadella, etc. que coneixien o havien adquirit les meves obres, ens trobàvem al Cercle de Belles Arts."

Són també els anys que Lladonosa comença a tenir alguns contactes amb elements resistencialistes i assisteix, en algunes ocasions, a les reunions dels membres, ja assenyalats, propers al FNC, i també amb carlins catalanistes que es trobaven a la rebotiga de la rellotgeria Pané per fer tertúlia.

Es tracta, però, de petits grups, inconnexos, i reduïts a l'àmbit de les converses informals més o menys privades.

Paral.lelament, la seva tasca investigadora dins el món de la història comença a ser reconeguda fora de la ciutat. L'any 1953 (el mateix de l'aparició de "Labor" i la represa de l'Orfeo), l'Institut d'Estudis Catalans (la tasca del qual era gairebé clandestina) li concedeix el premi Pròsper Bofarull pel treball "L'Estudi General de Lleida en el Migjorn de la seva existència".

En un altre ordre de coses, Lladonosa comença, des de la més absoluta discreció i clandestinitat, a donar classes de català en el seu domicili particular. Són uns anys que els seus contactes augmenten, ja que aquest grup de català rep les visites periòdiques d'Espar Tíco, Miquel Coll i Alentorn, Joan Sansa i Caminal, aquests dos últims d'UDC, etc.

De ben segur que la concessió del premi Bofarull havia suposat per a Lladonosa conèixer gent d'altres comarques cosa que li permeté tenir aquests contactes i alhora

---

¹⁶⁷ Part del seu itinerari biogràfic el trobem en les seves memòries, LLADONOSA, J.: Op. cit. També a VARELA, J.: Op. cit. 1988, p. 13-32.

Val a dir que la seva tasca com a historiador de la ciutat de Lleida ha estat ingent. En aquest sentit, cal referenciar que des de 1962 fins la seva mort, el febrer de 1990, fou el Cronista Oficial de la Ciutat. Des de la mateixa data, 1962, Lladonosa fou membre de la Real Academia de la Historia a Madrid, i de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, a Barcelona.

¹⁶⁸ LLADONOSA, J.: Op. cit. p. 340

mantenir-hi correspondència.¹⁶⁹ Tanmateix, aquestes visites i relacions no fructificaren en cap militància concreta.

Després d'aquests primers anys, el pare Joan Arís, superior dels jesuïtes de Lleida, li proposa que traslladi les activitats del seu grup a la casa de Crist Rei. Lladonosa explica així els primers passos:¹⁷⁰

"Vam accedir-hi (...). S'encarregà del grup el pare Joan Gabernet, amb qui iniciàrem un curset de formació a base de l'estudi de la *Tradició catalana*, del bisbe Torras i Bages.

Aquelles sessions adquiriren una certa divulgació, i fins hi acudiren alguns antics fejecistes. La cosa arribà a coneixement del governador civil, senyor Alberto Fernández Galar, un home de molt bon tracte i potser el més liberal de tots els que vingueren a Lleida d'ençà el 1939. Aquest cridà el pare Gabernet, qui li donà compte del què s'hi feia. El governador li digué que ell no s'oposava a la seva labor si només era cultura catalana. Però que s'estiguessin de fer política contrària a les normes del règim."

Són els anys que molta gent ve a fer-hi conferències "desafiant tota mena d'amenaçes": Miquel Coll i Alentorn, Joan Fuster, Jaume Vicens Vives, el pare Miquel Batllori..., entre els quals tornem a trobar noms com els de Josep Vallverdú i Enric Farreny.

Pel que fa a Espar Ticó, balaguerí força vinculat des de Barcelona i que vingué en nombroses ocasions, també en dóna la seva versió en la mateixa direcció:¹⁷¹

"Quan el pare Arís va anar destinat a Lleida (...) fou un motor clau de redreçament i la base de gairebé tota l'activitat cultural catalana a Lleida (...). El pare Gabernet fou el braç dret del pare Arís i l'encarregat directe de les activitats que s'hi feien. Ningú no es podrà imaginar mai com era de difícil trencar-hi el gel. Jo mateix havia de tenir tanta prudència quan anava a fer-hi alguna xerrada pública, que em sentia tot un altre. Per les terres de Lleida la penetració era difícilíssima."

Espar Ticó era un dels animadors principals del grup CC¹⁷² i força connectat amb persones, com per exemple Lladonosa i Vallverdú, que aleshores "s'arreceraven" a la casa dels jesuïtes. Pel que fa a aquestes conferències devien servir, sens dubte, com a pretext per canalitzar informacions i propostes diverses.

Aquestes conferències serviren també perquè es produïssin altres encontres entre alguns assistents. És enmig d'aquestes circumstàncies que Joan Culleré hi coneix el jove Pere Terrado, a qui invita a assistir a les petites reunions del FNC.

Pere Terrado, la trajectòria del qual anirem aprofundint més endavant, s'hi incorpora

---

¹⁶⁹ Fons J. Lladonosa. Patronat Municipal "Josep Lladonosa i Pujol", Ajuntament d'Alguaire.

He d'agrair a la companya Meritxell Botargues les facilitats que em donà per consultar la correspondència del senyor Lladonosa, dipositada en l'esmentat fons. Les cartes, per obvis motius de seguretat, no van signades. S'hi comenten els fets internacionals de més rellevància i també alguns successos referits, bàsicament, a actuacions repressives de la policia de Barcelona.

¹⁷⁰ LLADONOSA, J.: Op. cit. p. 364

¹⁷¹ ESPAR i TICÓ, J.: *Amb C de Catalunya. Memòries 1936-1963*. Edicions 62. Barcelona, 1994, p. 141

¹⁷² Sobre la significació de les sigles CC, el propi Espar Ticó diu: "El nom fou inventat per Frederic Roda, que ha afirmat més d'una vegada que no corresponia a les inicials de Cristians Catalans o Catòlics Catalans, sinó que era un nom eufònic i esqueia prou (...), però ens identificaven i ens identificàvem habitualment com a Cristians Catalans o Crist i Catalunya." ESPAR i TICÓ, J.: Op. cit. p. 124

tot participant en les tertúlies que feien al desaparegut "cafè del Nord", a la rambla de Ferran.¹⁷³

L'estratègia del FNC segueix essent, bàsicament, la de practicar una certa cultura de signe militant. És per això que les seves accions, a més de rebre la propaganda procedent de Barcelona i vehiculada a través de Culleré, es desenvoluparen, com ja veurem, dins d'entitats com l'Orfeó, el Sícoris Club i el C. E. Huracans.

Seguint amb les activitats dutes a terme a la casa de Crist Rei, el 1957 s'hi crea el primer grup d'escoltes, "els Panteres", molts dels quals constituïren, pocs anys més tard, l'Esbart Màrius Torres del Sícoris Club, el qual, en paraules de Josep Lladonosa, fou la primera agrupació juvenil a Lleida "que es llençà a fer proselitisme catalanesc a l'Institut, a les societats esportives i al carrer."¹⁷⁴

Tal com apunta Josep Lladonosa, la casa de Crist Rei aviat resultà incòmoda d'acord amb les activitats que hi tenien lloc. En aquestes circumstàncies, no resulta casual que aquelles persones, que havien col·laborat a "Labor", que eren a l'Orfeó i que fins aleshores també havien estat a la casa de Crist Rei, comencin, a finals dels anys 50, a moure's al Sícoris Club, fins aleshores una entitat bàsicament dedicada a les activitats esportives.

És ara que Josep Lladonosa, Josep Vallverdú, Enric Farreny... hi creen la secció cultural "Onofre Cerveró" -en record de l'humanista i prohoms de la ciutat al segle XVI- i hi comencen a impartir classes de català.

D'aquestes classes de català sortiren gent que també continuaria la tasca empresa per Lladonosa, Farreny i Vallverdú. Eren Joaquim Colell i Pere Terrado, bàsicament, els quals, com ja comentarem més endavant, també continuaren fent classes de català a l'Orfeó, i posteriorment a l'Esbart Màrius Torres del Sícoris Club i al Club Esportiu Huracans. Anys més tard, amb l'establiment de la delegació d'Òmnium Cultural a Lleida a partir de 1972, també foren uns dels professors més actius i alhora emblemàtics de l'entitat.

En definitiva, són accions les d'aquesta dècada que se'ns apareixen definides per la intermitència en el sentit que estan dotades de poca durabilitat i d'un escàs sentit orgànic. Però, amb tot, tenen una constància pel que fa als que les protagonitzen.

S'ha començat a crear una mena de xarxa relacional entre l'Orfeó, la casa de Crist Rei i el Sícoris Club, on l'Alliance Française tampoc no en serà aliena, i que quallarà de manera molt significativa en els anys seixanta, en què, a més, entraran en escena altres segments cívico-socials i religiosos com les Congregacions Marianes del pare Gabernet, l'Esbart Màrius Torres del Sícoris Club i de manera molt especial, des d'un punt de vista polític, el Club Esportiu Huracans, com ja comentarem.

2.3 Les plataformes de cultura militant dels anys seixanta

2.3.1 L'Esbart Màrius Torres del Sícoris Club

¹⁷⁵ Integrat en el Sícoris Club com una secció cultural i juvenil, l'Esbart Màrius Torres, entre 1962 i 1972, formà part d'aquelles entitats el perfil de les quals estigué revestit per allò que, d'una manera global, incloem dins l'antifranquisme. Els seus orígens els explica Manuel

---

¹⁷³ Entrevista a Pere Terrado el 7-4-1995. Lloc: Hemeroteca Arxiu Terres de Ponent, de la seva propietat, Lleida. (D'ara endavant, HATP).

¹⁷⁴ LLADONOSA, J.: Op. cit. p. 369

¹⁷⁵ Sobre la seva trajectòria i transcendència vegeu el dossier "Esbart Màrius Torres. Sícoris Club." a *Ressò de Ponent*, juny 1987, núm. 52

Lladonosa:

"L'Esbart es va formar a casa. Encara que el meu pare no en fou el fundador estricte sí que es configurà a l'entorn de les classes de català que fèiem una petita colla amb el meu pare. L'Esbart va néixer essencialment perquè en el grup d'escoltes que s'havia organitzat al voltant de Ramon Pardell, alguns teníem ja quinze anys i necessitàvem alguna cosa més que l'escoltisme."¹⁷⁶

Segons el llibre d'actes, els primers socis que apareixen afiliats a l'Esbart i exercint algun càrrec, el febrer-març de 1962, són Salus Estadella (secretari), Manuel Lladonosa (delegat cultural), Màrius Carretero, Pere Bonet, Pere Bosch, Manuel Moretó (tresorer) i Josep M. Soler (delegat d'activitats).

Hi cal afegir també: Cristina Argilés, Pere Dalmau, Marta Begué, Montserrat Soler, Josep M. Mauri, Albert Roies, Roger Torres, Maria Dolors Latorre, M. Teresa Eras, Josep M. Rueda, Ramon Farrús, Francesc Arias, Maria del Carme Garcia, Montserrat Bosch, Montse Escolà, Xavier Maurel, Marisa Maurel, Joaquim Feliu... fins un total d'uns 70.

Les seves actuacions, combinades amb les pròpies d'esbarjo d'un grup juvenil, giraren al voltant de la defensa i la divulgació de la llengua catalana. Així doncs, la creació d'una biblioteca de llibres en català, la impressió mensual d'una "Circular Informativa" entre 1962 i 1965-66, la convocatòria de premis literaris -Premis Màrius Torres de poesia, Manuel Gaya de narració curta i Bonaventura Pelegrí d'assaig, amb una clara voluntat de recuperar aquests noms- i les classes de català a càrrec d'Isabel Arqué, Pere Terrado, Joaquim Colell, entre altres, són algunes de les fites de l'Esbart.¹⁷⁷

Entre les múltiples activitats que s'hi dugueren a terme destaquem:

*març/abril 1963: **Cicle d'Història de la literatura catalana** (a càrrec de Josep Vallverdú i Artur Vives).

*agost/setembre 1963: **Cicle d'Història de Catalunya** (Josep Lladonosa).

*1963: Xerrada "**És possible el diàleg entre les comunitats peninsulars?**" (Miquel Coll i Alentorn) fou prohibida.

*juny 1964: **Xerrada sobre els Països Catalans** (Enric Farreny).

*juliol/setembre 1964: **Sessions sobre novel·les** (a càrrec de Josep Vallverdú. Sessions monogràfiques sobre les novel·les catalanes *Incerta glòria* de Joan Sales, *Bearn* de Llorenç Villalonga, *La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda, *Míster Chase podeu sortir* de Manuel de Pedrolo, i *La Pesta* d'Albert Camus. Albert Roies completa el cicle amb el comentari de *Therèse Desqueyroux* de François Mauriac).

*desembre 1964: **Xerrada sobre l'urbanisme a Lleida** (Lluís Domènech).

*1967: **Curs de Literatura Catalana dels segles XIX al XX** (Josep Vallverdú).

*29-12-67: "**Homenatge a Màrius Torres**". Els joves parlen de Màrius Torres: Manuel Lladonosa, Víctor Siurana, Xavier Maurel, d'altres...

Aquesta xerrada, organitzada per l'Esbart Màrius Torres dins els actes en record de l'aniversari de la mort del poeta, comptà amb la col.laboració de l'Orfeó Lleidatà i del Club Esportiu Huracans.

*maig 1968: **Cicle sobre "La Lleida d'Avui"** (Josep Lladonosa -"Introducció històrica a la Lleida moderna"-, Ramon Morell -"Problemàtica econòmica de Lleida"-, Simeó Miquel -"Activitat Comunitària de la Ciutat"- i Joaquim Colell i Josep Segarra -"La Cultura a Lleida"-).

---

¹⁷⁶ Entrevista a Manuel Lladonosa recollida a VARELA, J.: Op. cit. 1991, p. 223

¹⁷⁷ La Circular Informativa, així com la documentació interna i material divers de l'entitat han pogut ser consultats en l'HATP, de Pere Terrado, el qual, amablement, així ens ho ha permès.

*febrer/març 1969: **Homenatge a Pompeu Fabra** (Marta Mata -"Llengua catalana i ensenyament"-, Joan Triadú -"Pompeu Fabra i la llengua d'una cultura"-, Josep M. Castellet -"Poesia catalana d'avui"- i Joaquim Molas -"Novel.la catalana de postguerra"-).

*gener/abril 1970: **Cicle de literatura universal** (Joan Triadú sobre la literatura surrealista, August Vidal i Soler sobre la literatura russa del segle XX, Francesc Vallverdú sobre la novel.la neorrealista italiana, Maurici Serrahima sobre Marcel Proust i Jean Dedieu sobre "La nouveau roman").

*finals 1970/inicis 1971: **Cicle sobre els diversos aspectes de la Mancomunitat i d'homenatge a Prat de la Riba** (Ernest Lluch, Enric Jardí, Josep Lladonosa i Josep Benet).

A totes aquestes xerrades i conferències cal afegir-ne les següents: **L'escoltisme** (Joan Crispí); **El dret català** (Simeó Miquel); **Pau VI i l'europèisme** (Joan Arís); **La dona dins el món d'avui** (Maria Martinelli); **Déu, negoció de l'home?** (Alfred Badia); **El laic dins l'Església** (Maur Boix); **El laic i la cultura** (Manuel Lladonosa); **L'existencialisme** (Josep Ricart); **El caràcter català** (Manuel Moretó), etc.¹⁷⁸

Completa la llista d'activitats tota una sèrie de presentacions de llibres, les ja esmentades classes de català, les representacions teatrals amb obres de Graham Greene o Ionesco, les dels Joglars (amb "El Joc" el 21 d'agost de 1970), les projeccions de curtmetratges i les conferències sobre temes cinematogràfics a càrrec de joves de l'Esbart com Josep M. Mauri o grans com Francesc Porta.

Fites també molt significatives en la trajectòria de l'Esbart foren el programa mensual de ràdio en català a partir de 1968 a través de Ràdio Lleida (el primer no sardanista que era en català) i les diverses actuacions musicals relacionades amb la cançó catalana. No endebades, el 25 de desembre de 1964 es creava en el si de l'Esbart el grup Can 64, que seria, de fet, el nucli lleidatà de la "nova cançó". Així doncs, sovintejaren les seves actuacions, a les quals cal afegir altres recitals a càrrec de Lluís Llach, Xesco Boix, Pau Riba, Maria del Mar Bonet, Ovidi Montllor, etc.

En definitiva, les activitats de l'Esbart, enmig d'una societat que encara estava força continguda, atorgaven una embranzida important a aquella societat civil que estava intentant emergir.

A banda d'això, un altre element que ens sembla important de destacar és que les accions de l'Esbart, igual com havia passat en altres entitats, no eren aïllades ni endogàmiques, sinó que s'interrelacionaven força les unes amb les altres. No endebades, el pare Gabernet de les Congregacions Marianes era l'assessor religiós de l'Esbart, alhora que el pare Arís ho era de la secció "Onofre Cerveró". Així per exemple, la primera audició de Raimon, el desembre de 1963, organitzada per l'Esbart, tingué lloc a les Congregacions Marianes, sense autorització, conjuntament amb Josep M. Espinàs. Sense oblidar l'esmentat homenatge a Màrius Torres en col.laboració amb l'Orfeó Lleidatà i el Club Esportiu Huracans o l'organització de la primera exposició de poesia concreta de Catalunya (Joan Brossa, Guillem Viladot i Josep Iglesias del Marquet) entre l'Esbart i la Petite Gallerie de l'Alliance Française del 23 de gener al 7 de febrer de 1971. Són, de fet, uns exemples força il.lustratius d'aquest teixit aleshores força entrelligat.

Seguint amb aquesta qüestió, un dels llocs més sovintejats pels joves de l'Esbart fou la casa de Crist Rei, gens estrany si tenim en compte que molts en procedien. I així, alguna de

---

¹⁷⁸ Dissortadament, no podem donar les dates en què tingueren lloc, ja que no consten en els corresponents targetons divulgatius que s'hi imprimiren per anunciar les conferències.

les xerrades que organitzaren hi fou pronunciada, com per exemple la que oferí Espar Ticó amb el títol "Viatge als Països Catalans". O com aquesta anomenada "revista oral" -seguit de conferències- produïda, molt possiblement, a finals dels anys seixanta:¹⁷⁹

LLEIDA AVUI Primera part: exposició

LA CULTURA A LLEIDA.-

La realitat cultural a Lleida. El jove i la cultura. Centres culturals. La formació cultural als col·legis. Els llibres, les arts, el teatre, el cinema a la nostra ciutat. Mitjans d'actuació cultural.

LA FORMACIÓ DINS EL CAMP OBRER.-

Formació professional. Centres de formació. Formació cultural de l'obrer a la nostra ciutat: mitjans. Possibilitats de promoció humana i social a la nostra ciutat.

L'EMIGRACIÓ UNIVERSITÀRIA.-

L'èxode de post-graduats universitaris de la nostra ciutat. Causes. Solucions possibles.

LA INQUIETUD MUSICAL A LLEIDA.-

Manifestacions musicals a la nostra ciutat: música simfònica, coral, jazz, cançó. Institucions.

LES NOSTRES AGRUPACIONS.-

Tipus d'agrupacions. Activitats que desenvolupen. Mitjans d'actuació. Relacions entre agrupacions.

Segona part: diàleg-enquesta

A la vegada, l'Esbart Màrius Torres se'ns presenta com el punt d'arrencada d'una generació de joves que, a principis dels anys 70 ja optaren per posicions polítiques clarament definides. Una circumstància que, no endebades, fou paral·lela a la davallada de l'Esbart.

De ben segur que en la trajectòria d'aquests joves hi havia tingut molt a veure la formació aconseguida, des dels temps primerencs de l'escoltisme, a través de la generació dels "grans", personalitzada en Josep Lladonosa, Francesc Porta, Josep Vallverdú, Enric Farreny o el pare Gabernet.

2.3.2 El Club Esportiu Huracans

¹⁸⁰Un altre dels segments que contribuïren de forma important a l'esclat d'aquelles formes germinades a la dècada anterior fou el Club Esportiu Huracans entre la segona meitat dels anys seixanta i principis dels setanta.

Són uns anys que, ja de forma clara, la gent contrària al règim assaja noves formes de lluita i dissidència. A manca d'unes propostes polítiques mínimament estructurades i organitzades (a excepció feta, com ja veurem, del PSUC i les Comissions Obreres, a més dels elements ja esmentats del Front Nacional de Catalunya), les experiències de dissentiment, o simplement d'independència respecte de l'oficialitat, es manifesten a través de les entitats ja esmentades, i és així com el C. E. Huracans formarà part d'aquell microcosmos que pretenia ser, amb diferents respostes i des de diferents àmbits, una alternativa amb doble vessant, mútuament condicionada.

Amb les seves respectives actuacions, no sols es qüestionava el règim franquista en el

---

¹⁷⁹ HATP

¹⁸⁰ Una primera aproximació d'aquest apartat es troba recollida a JARNE MÒDOL, A.: "El Club Esportiu Huracans dels anys seixanta: plataforma de cultura militant", dins DDAA: *El Club Esportiu Huracans 1941-1991*. Ed. Ajuntament de Lleida. Col·lecció La Banqueta, núm. 20, 1995, p.95-121.

sentit més estrictament polític, sinó també aquells aspectes més quotidians de signe educatiu, artístic, d'esbarjo, etc.

En aquest sentit, els Huracans endegaren, durant la segona meitat de la dècada dels anys seixanta, un seguit d'activitats que marcaren decididament el canvi de rumb de l'entitat. De ser un centre fonamentalment esportiu i sardanístic, els Huracans passaren a ser, a través de les activitats culturals, un dels elements axials de la Lleida crítica d'aleshores.

Una pregunta clau que cal fer-se en observar aquest procés durant aquests anys és: Per què es produïren tot un seguit d'accions en aquesta direcció als Huracans?

Aquesta qüestió té una doble resposta. D'una banda, la primera de les respostes la trobarem en el fet que és durant aquests anys que una sèrie de persones, provinents majoritàriament de l'Orfeó Lleidatà, hi entren en contacte de la mà del conegut llibreter Sebastià Gràcia -ànima de la secció sardanista dels Huracans- i hi comencen a participar.

És el cas, per exemple, de Jaume Auqué i Palau. Procedent de Reus, on havia actuat als Moviments Cristians de les Congregacions Marianes, arriba a Lleida el juny de 1965 per motius relacionats amb la seva feina d'administratiu. A partir d'aquesta data, actuarà fonamentalment a l'Orfeó (d'on serà tresorer) i als Huracans, en els quals, gràcies a la seva relació amb l'esmentat Sebastià Gràcia, arribarà a ser vocal de la Junta presidida per qui aleshores era el cap de l'empresa del Servei d'Autobusos de Lleida, Josep M. Bierge.¹⁸¹

Val a dir que una de les primeres accions que començaren a marcar el camí de la nova trajectòria, igual com havia succeït en l'Orfeó i el Sícoris Club, van ser les classes de català.¹⁸² Reiterem una idea abans assenyalada que la cultura catalana serà, en aquests anys, l'esquer que sustentarà aquestes plataformes de cultura militant. Els professors que impartiren aquestes classes de català foren, un cop més, Joaquim Colell i Pere Terrado.¹⁸³ Dos homes, introduïts també a l'entitat mitjançant els contactes mantinguts amb Sebastià Gràcia, amb professions ben diferents -comerciant el primer, i administratiu del conegut i emprenedor corredor de Comerç Francesc Porta, el segon-, però que ja aleshores, com ja hem comentat anteriorment, havien desenvolupat una llarga tasca com a professors de català a l'Esbart Màrius Torres i a l'Orfeó Lleidatà (on també havien ocupat, respectivament, diversos càrrecs).

Tot apunta que l'home clau aleshores fou Colell. Nascut el 1935 a Mollerussa, havia estudiat 5 anys al Seminari de Lleida. Després d'haver estat 1 any a Barcelona estudiant Medicina, torna a Lleida en què, alhora que s'ocupa del comerç familiar,¹⁸⁴ fa la carrera de Magisteri. Val a dir que era aleshores també un actiu militant de l'HOAC, d'on era el president i n'havia estat el secretari. Cal dir que la trajectòria i les accions de Joaquim Colell representen, d'alguna manera, els canvis d'actitud, més oberts i progressistes, davant la realitat social i política que des de feia alguns anys estaven experimentant alguns sectors de l'Església catòlica.

---

¹⁸¹ Les notes biogràfiques foren recollides en l'entrevista realitzada a Jaume Auqué l'1-8-1994. Lloc: establiment públic, Lleida.

A principis dels anys 70 fou un dels fundadors del Bloc Popular de les Terres de Lleida, embrió del posterior Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya. Posteriorment ingressà en l'ERC i actualment milita en les files de Convergència Democràtica de Catalunya.

¹⁸² Diversos anuncis publicats al *Diario de Lérida* des de finals de 1966 així ens ho indiquen.

¹⁸³ Entrevistes mantingudes amb Joaquim Colell el 19-7-1994 i Pere Terrado el 25-7-1994. Lloc: domicili particular, i HATP, respectivament. Lleida

¹⁸⁴ Com a nota anecdòtica direm que la rebotiga del seu comerç, al carrer de Sant Antoni, serví en moltes ocasions com a lloc de reunions i com a magatzem de "papers".

Colell descriu així el procés de gestació que els portà als Huracans: "Érem un grup de gent que hi havia el Pere Terrado, el Ramon Barrull, l'Hug Bañeres, el Roure, l'Auqué... Aquest grup de gent ens trobàvem a l'Orfeo i llavors vam dir: -Ens fem socis dels Huracans. Com que serem majoria triarem el nostre president. La Junta Directiva serà nostra i farem servir els Huracans pels nostres motius. Dit i fet. Ens vam fer socis dels Huracans. Vam parlar amb els antics membres de la Junta (llavors el president era Josep M. Bierge) i vam dir: -Nosaltres us ajudarem. Ens farem socis 50-60 o 100 persones i intentarem renéixer tot això."

En definitiva, la participació de persones com Jaume Auqué, Hug Bañeres, Joaquim Colell, Pere Terrado, el mestre Ramon Barrull, l'empresari Ramon Roure... en els Huracans és fonamental per entendre el per què del canvi de trajectòria de l'entitat i el seu significat.

Tots presenten, aleshores, uns perfils definitoris comuns. Políticament encara no adscrits a cap organització política en el sentit estricte, a excepció de Ramon Barrull i Pere Terrado que estaven vinculats des de feia uns anys al FNC, i tots ja amb una voluntat clarament nacionalista, havien rebut la seva formació de la mà de Josep Vallverdú, Josep Lladonosa, Enric Farreny i el pare Gabernet, fonamentalment; fet aquest que creiem que resulta de gran importància a l'hora de reiterar sobre els lligams entre les respectives dissidències a la Lleida franquista.

Les conferències a la casa de Crist Rei a finals dels anys 50 els havia permès, a la majoria d'aquest "grup", conèixer-se. A continuació, el Sícoris Club, l'Esbart -de la mateixa entitat- i l'Orfeo Lleidatà havien estat els escenaris i els seus "informals" punts de trobada.

Tenint com a denominador comú la seva catalanitat i la necessitat d'afirmació nacional, les seves accions se centraren en les esmentades classes de català, a ser els promotors de la campanya de recollida de signatures en contra del projecte de segregació de Lleida de Catalunya,¹⁸⁵ a recollir signatures per tal d'aconseguir l'ensenyament del català a l'escola¹⁸⁶ i en les lectures comentades del llibre de Jordi Pujol *Construir Catalunya*, petit llibre ciclostil.lat de 59 pàgines, en què es recollia una sèrie d'escrits -donats a conèixer entre setembre de 1964 i juliol de 1965- l'objectiu dels quals era oferir punts de reflexió a l'entorn de conceptes com nacionalisme, europeisme, classe obrera, etc.¹⁸⁷ Malgrat aquest interès compartit, la cohesió d'aquestes persones no arribà a concretar-se en propostes polítiques similars, sinó que, tal com ja veurem, després de l'experiència del C. E. Huracans seguiren camins força diferents.

Un altre home també clau per entendre la "transformació" dels Huracans que hi entrarà en aquests anys és Ventura Margó i Vives.

Tanmateix, la seva procedència és diferent dels anteriors, fet que referma, un cop més, la idea sobre la no-uniformitat de l'oposició i les respectives fragmentacions.

Ventura Margó aleshores manté intensos contactes amb Joaquim Colell a través de

---

¹⁸⁵ Així en parlava *Diario de Lérida* l'1 i el 5 d'abril de 1967 en què incloïa una entrevista amb Joaquim Colell, un dels lleidatans iniciadors de la campanya.

¹⁸⁶ Les primeres sol·licituds d'aquesta proposta, adreçada al president de la Diputació de Lleida, anaven signades, a més, per les següents persones: Gloria Moreno Castillo (catedràtica d'I.B.), Josep M. Tamarit Viles (advocat), Josep Segarra Balasch (arquitecte), Jaume Miret Mesalles (mestre), Maria Rúbies (llicenciada en matemàtiques), Jaume Barrull (mestre), Lluís Domènech Torres (arquitecte), Santiago Loperena Jané (aparellador), Lluís Virgili (director de l'Orfeo Lleidatà), Ramon Barrull (mestre), Ramon Domènech Girbau (aparellador), Jaume Magre (professor d'idiomes), Antoni Sas Cugat (advocat), Felip Cruz (veterinari), Antoni Sas Llauredó (arquitecte), Josep Bergua (metge), Josep Vallverdú (llicenciat en Filosofia i Lletres), Francesc Porta (corredor de comerç) i Manuel Camps (metge).

¹⁸⁷ PUJOL, J.: *Construir Catalunya*. Text mecanografiat, 1964-1965. Cedit amablement per Pere Terrado.

l'HOAC, la qual, aleshores, aixoplugava les incipients Comissions Obreres. Ventura Margó - administratiu de la Casa Rull- és, en aquells moments, el màxim responsable del PSUC a la ciutat. Circumstància que, alhora, ens porta a tenir present la nova orientació, el canvi de tàctica, impulsat per organitzacions polítiques com el PCE i el PSUC, en l'enfrontament i la lluita contra el règim franquista.

Aquesta nova orientació venia definida per la voluntat no sols de crear organitzacions de masses plurals i unitàries, sinó que els comunistes es van esmerçar a trobar noves formes d'aproximació a la realitat. En el seu llibre de memòries ho explica així:¹⁸⁸ "A la segona meitat dels anys 60, crèiem que havia arribat l'hora de començar una àmplia tasca que aglutinés la gent amb inquietuds democràtiques. Per realitzar aquella idea era necessari disposar d'un club cultural per tal de convertir-lo en l'eix, en el punt de referència, de la cultura a Lleida.

Vàries foren les formes estudiades. Una d'elles era la de crear un club de nova planta; idea amb poques possibilitats si es tenien en compte les dificultats perquè fos aprovat pel Govern Civil, i menys encara quan els noms dels seus promotors ja començaven a sonar a les orelles de la Polític-social.

Calia buscar, doncs, un club ja consolidat i on la secció de cultura estigués apaivagada. Finalment, es va acordar fer els passos necessaris per tenir una entrevista amb la Junta del Club Esportiu Huracans del carrer Major. El local era ideal per a la nostra pensada: al centre de la ciutat, i amb una àmplia sala on els socis tenien les taules per a les partides de dominó o cartes. Les seccions que aleshores funcionaven més regularment eren les sardanes, de les quals el Sebastià Gràcia era l'ànima, i els esports, en particular les piragües."

Abans ens qüestionàvem sobre les causes que explicarien aquest canvi en l'entitat i vèiem com una de les respostes es trobava en la intervenció d'un grup de gent que ja des de feia temps participava activament en altres entitats.

Això ens condueix a la segona resposta. És a dir, possiblement l'únic lloc on es podia fer aleshores un intent de metamorfosi era als Huracans. Les altres entitats tenien ja una trajectòria cultural ben definida, marcada i consolidada.

Els Huracans, en paraules dels mateixos protagonistes, "anaven de capa caiguda". Foren, en definitiva, l'instrument que els permeté realitzar unes determinades accions, a través del qual se'ls obria, per tant, un panorama potencialment interessant i suggestiu.

2.3.2.1 La Secció Cultural com a mitjà d'acció consensuada

Els cursos de català, com ja hem dit, foren un punt d'inflexió important que contribuï a definir aquest nou estat de coses. I també ho fou, sens dubte, la creació de la secció del cine-club el març de 1967, la qual aconseguí funcionar durant 6 anys.¹⁸⁹

Els iniciadors del projecte eren Ventura Margó, Darío Domingo (també militant del PSUC),¹⁹⁰ Manolo Vivas, Carme Ballesteros, Antoni Llobet, Cisco Antonijuan, Josep Maria

---

¹⁸⁸ MARGÓ, V.: *La lluita per la democràcia: Lleida, 1960-1975*. Ajuntament de Lleida, 1992, p. 82. (Edició a cura d'A. Jarne Mòdol)

¹⁸⁹ Per a la trajectòria del cine-club, vegeu DDAA: "El cine-club Huracans", dins DDAA: *El Club Esportiu Huracans...* Op. cit. p. 123-141

¹⁹⁰ Barber de professió, alguns dels informants recorden la seva barberia com un lloc on es feia, amb tota la discreció possible, tertúlia política. La barberia estava situada al costat del desaparegut cinema Porfolio, al carrer Major, i posteriorment a la baixada de Santa Marta.

Moretó, Ramon Domènech, Ramon Morell, Josep Maria Mauri i Ramon Maria Puig.

Tanmateix, tal com reconeixen els mateixos protagonistes, el "pare" de la idea havia estat, sens dubte, Ventura Margó, el qual explica així els primers passos, produïts conjuntament amb Joaquim Colell.¹⁹¹

"En primer lloc, es tractava de plantejar als Huracans la idea de crear un cine-club, però per a això era convenient, prèviament, connectar amb una persona documentada i entusiasta del cine. Repassats diferents noms es va decidir tenir una entrevista amb l'arquitecte Ramon Maria Puig que, a més d'ésser un element actiu, tenia molts contactes a Barcelona amb la gent progressista que es bellugava aquells dies. Per tant, ningú millor que ell connectaria amb els presentadors de cine.

L'entrevista va tenir lloc a casa d'en Puig el qual, un cop exposada la idea, va acceptar sense reserves. Un cop fet això, ens posàrem en contacte amb el president dels Huracans, Josep Maria Bierge, persona dialogant i disposada a fer funcionar aquell club, en aquells moments no gaire aprofitat.

L'única preocupació d'en Bierge era la part econòmica. Se li va assegurar que el cine-club i la secció cultural no sols no reportarien cap mena de despeses, sinó que el club augmentaria el nombre de socis. Teníem a la ment els noms d'unes dues-centes persones disposades a fer-se el carnet de soci si se'ls visitava i se'ls explicava la finalitat que es pretenia.

Aconseguida amb èxit aquesta primera fase, el següent pas era el de confeccionar els noms que havien de formar la Junta d'aquesta secció, en particular la persona que en fos el president, tasca força delicada.

Calia trobar algú amb sintonia progressista i que al mateix temps no constés a les fitxes de la policia. Fou en Puig qui va proposar el nom del fotògraf Ton Sirera, persona estimada i respectada en els mitjans culturals de Lleida. A la llista, també s'hi incorporà el jove advocat José Luis Dráper, afeccionat a la crítica de cine."

El significat del que va representar el naixement i la trajectòria del cine-club, amb les projeccions de pel·lícules com "Salvatore Giuliano", "Roma citta aperta", "La muerte de un ciclista", o "Hiroshima mon amour", queden molt ben reflectits en les paraules d'alguns dels seus promotors:

"Ara en el record, potser tendim a magnificar els efectes, però pensem que el cine club Huracans va ser per a molta gent, el mitjà de descobriment del potencial artístic i ideològic del cinema i per a molts cinèfils va ser la periòdica ració de bon cinema, que amb alguna esporàdica pel·lícula de la TV, els permetia anar subsistent. Durant un bon temps, va ser un dels fòrums de la ciutat on es podia parlar amb més llibertat i va constituir un ingredient important, a Lleida, de la resistència a l'uniformisme cultural del franquisme."¹⁹²

Això no obstant, en parlar de la trajectòria dels Huracans en aquests anys, cal fer especial èmfasi en la seva Secció Cultural, ja que, al nostre entendre, constitueix un clar exemple del significat de l'entitat durant aquells anys, tal com ja anirem veient. Creada gairebé paral·lelament al cine-club, l'objectiu prioritari de la Secció Cultural era:

"(...) que la nostra ciutat surti d'aquesta apatia cultural que la converteix en una

---

¹⁹¹ MARGÓ, V.: Op. cit. p. 83

¹⁹² DDAA: "El cine-club Huracans"... Op. cit. p. 139

mena de Ventafocs de Catalunya."¹⁹³

A jutjar per les activitats realitzades, aquesta Secció Cultural fou especialment activa durant els anys 1967 i 1968, i desenvolupà les seves actuacions en diferents direccions. La creació d'una biblioteca popular -amb Pere Terrado com a responsable-, les anomenades "xerrades culturals" i els recitals de cançó en constitueixen els eixos sobre els quals funcionà.

Respecte als recitals de cançó organitzats des del C. E. Huracans, val a dir, però, que la secció sardanista n'havia estat la pionera. En aquest sentit, el 2 d'octubre de 1966 havia tingut lloc el recital de "La nova cançó catalana" amb Miquel Porter, M. Amèlia Pedrerol, Enric Barbat, Martí Llauredó i Francesc Pi de la Serra, components de Els Setze Jutges, i el conjunt Els Tres Tambors, amb Mercè Madolell i el cantant Guillem d'Efak.¹⁹⁴

Pel que fa als recitals de cançó endegats des de la Secció Cultural, aquesta els encetà el 26 de març de 1967 amb "La nova cançó basca. La nova cançó catalana", en què hi hagué les actuacions de Mikel Laboa, Benito Lertxundi, Màrius Carretero, Francesc Pascual i Lluís Brunat.

A continuació, durant els mesos de setembre i octubre del mateix any, i sota el títol "I Festival de la Cançó Lleidatana", la Secció Cultural organitzava diverses actuacions de joves cantautors de la ciutat, pertanyents, fonamentalment, a l'Esbart Màrius Torres.¹⁹⁵

Pel que fa a 1968, tenia lloc l'acte "cançó-col.loqui" a càrrec de Francesc Pi de la Serra (23 de febrer) i el recital de "nova cançó" d'Enric Barbat i Marian Alberó (22 de març).

Amb tot, però, i a jutjar pel ressò que tingué, el recital més exitós fou el que va oferir el cantautor Raimon al Principal el 27 de juny de 1967. La premsa, en aquest cas *Diario de Lérida*, cobrí a bastament la notícia tot fent-ne una crònica en què es destacava la gran afluència de públic que omplia el recinte de gom a gom.¹⁹⁶

Tanmateix, sense menystenir la incidència de les activitats fins ara esmentades, les "xerrades culturals" foren, sens dubte, l'aspecte més emblemàtic d'aquella Secció Cultural. Malgrat la seva curta existència -des d'agost de 1967 fins el març de 1968- són un element de primera importància per entendre què estava passant al C. E. Huracans.

Constituïdes per temes ben diversos però també ben significatius del nou tarannà que estava prenent l'entitat, se'n feren un total de 20. És molt possible que les circumstàncies, no precisament fàcils, no permetessin organitzar-ne més.

Això no obstant, pensem que, en paràmetres de resistència, la quantitat no pot servir per mesurar la qualitat i valorar-ne el significat i la transcendència. Per organitzar qualsevol acte calia una feina immensa i, per tant, requeria una despesa important d'esforços i energies, la qual cosa, en cap cas, no pot ser infravalorada.

La llista de conferències, presentada cronològicament, és la següent:¹⁹⁷

---

¹⁹³ Carta adreçada als socis, sense data. HATP

¹⁹⁴ Notícia publicada a *La Mañana* el 25-9-1966 mitjançant un petit anunci. Val a dir, però, que després no n'aparegué cap crònica.

¹⁹⁵ El 17-9-67: actuació de Carles Fernández i Màrius Carretero. El 24-9-67: Romi Porredón i Carles Fernández. L'1-10-67: Josep Anton Escolà i Màrius Carretero. El 8-10-67: Romi Porredón i Josep Anton Escolà. El seguiment d'aquests recitals ha estat possible gràcies a la consulta de l'HATP.

¹⁹⁶ Publicat a *Diario de Lérida* el 28-6-67. També en podem trobar alguna referència a MARGÓ, V.: Op. cit., en què descriu la forta tensió que es visqué a l'entorn d'aquest recital.

¹⁹⁷ Llista realitzada a partir de la consulta de l'HATP. També se'n pot trobar alguna referència a MARGÓ, V.: Op. cit. i al *Diario de Lérida* dels anys corresponents, tot i que són molt escasses.

- *30/31-8-67: "**L'ensenyament superior al nostre país** " (a càrrec dels universitaris Manuel Riera, Albert Roies i Maria Manonelles).
- *8-9-67: "**L'ensenyament superior al nostre país** " (a càrrec dels no-universitaris Felip Castell Papell, Joan Rodés Cerqueira, Jesús Canales Rivero, Antoni Ribes Gatell i Julià Mora López).
- *15-9-67: "**Temes econòmics** " (Pere Aguado, Jesús Canales, Felip Castell, Lluís Díez i Albert Roies).
- *6-10-67: "**Art** " (Ernest Ibáñez i Víctor P. Pallarés).
- *13-10-67: "**Urbanisme** " (Oriol Bohigas, Lluís Domènech i Ramon M. Puig).
- *20-10-67: "**Ensenyament mitjà** " (Maria Rúbies, Gloria Moreno, Jaume Magre i Enric Farreny).
- *27-10-67: "**Medicina preventiva** " (Lorenzo Balagueró, Antonio Menen, José I. Polo, Gabriel Alonso i Baldomero Quintanilla).
- *3-11-67: "**Aspectes històrics de la immigració a Lleida** " (Manuel Lladonosa).
- *10-11-67: "**La immigració a Lleida: implicacions morals i cíviques** " (Francesc Porta).
- *17-11-67: "**La immigració: punt de vista d'un català autòcton** " (Manuel Cruells).
- *24-11-67: "**Immigració i integració: aspectes socials** " (Jaume Nualart).
- *1-12-67: "**Els grans problemes de la política internacional** " (Jordi Solé Tura).
- *15-12-67: "**L'aptitud financera de Catalunya** " (Antoni Montserrat).
- *22-12-67: "**Progrés, guerra i moral** " (Joaquim Sempere).
- *29-12-67: "**Homenatge a Màrius Torres** ". Els joves parlen de Màrius Torres: Manuel Lladonosa, Víctor Siurana, Xavier Maurel, d'altres...¹⁹⁸
- *19-1-68: "**L'ensenyament primari** " (Joan Vergés i Magda del Cerro de Lafuerza).
- *26-1-68: "**L'ensenyament primari** " (Jaume Barrull Flix i Francesc Purroy Zaragoza).
- *9-2-68: "**L'escoltisme** " (Montserrat Pelegrí, M. Antonieta Panadés, Josep M. Rueda i Jaume Barrull Pelegrí).
- *16-2-68: "**Problemes al nostre camp** " (Esteve Ribes i Joan Ibós Trota).
- *15 i 29-3-68: "**Evolució històrica del poder** " (Simeó Miquel i Peguera).

Veiem, doncs, com el C. E. Huracans, amb les activitats ressenyades, es converteix en una plataforma d'acció. Una plataforma d'acció, recordem-ho, compartida amb altres entitats amb qui té una fluïda relació. I així se'ns mostra en examinar la llista de les conferències realitzades, fet que, alhora, permet diverses reflexions al respecte.

D'una banda, i malgrat la diversitat de temes, és indubtable el seu rerafons sociopolític. N'és una bona mostra, per exemple, les xerrades de novembre de 1967 aplegades totes juntes sota el títol "Immigració i integració".

Davant els títols presentats i llurs conferenciants, comença a traslluir-se la idea que les accions resistencialistes han d'anar en tres direccions. És a dir, la millora de les condicions de vida de la classe treballadora i la reivindicació pels drets nacionals de Catalunya són elements paral·lels a la lluita per la democràcia. Unes tres direccions, complementàries, que si bé no estan constituïdes per elements nous, per primer cop durant els anys seixanta s'articulen fermament en un front comú. I és també aquest front comú que ens permet veure diversos sectors econòmics i socials en la mateixa plataforma d'acció.

Però, a més, afegiria que el C. E. Huracans no fou únicament això. Fou també, i com a conseqüència de l'anterior, un instrument de resistència antifranquista on confluïren diversos

---

¹⁹⁸ Com ja s'ha apuntat anteriorment, en realitat, aquesta xerrada estava organitzada per l'Esbart Màrius Torres.

elements de diferents tendències.

En analitzar la procedència dels conferenciants, es posa en evidència que fou el punt on convergiren grups i persones de diverses generacions i diferent signe opositor, circumstància que obliga a atorgar a aquesta entitat un caire més polititzat respecte a les altres que també aleshores exercien una cultura militant.

És així com al costat de joves de l'Esbart Màrius Torres (Manuel Lladonosa, Xavier Maurel, Albert Roies, Josep Maria Rueda, Víctor Siurana...),¹⁹⁹ trobem actius militants del PSUC (Jordi Solé Tura, Gloria Moreno -catedràtica de literatura de l'Institut-), i alguns dels membres més destacats de les Comissions Obreres (Jesús Canales, Felip Castell, Joan Rodés...). En aquest sentit, sens dubte que la presència a l'entitat del dirigent comunista Ventura Margó hi tenia molt a veure.

A la vegada, també hi confluïren una sèrie de persones, algunes encara políticament independents, altres properes a algun grup polític, però totes ja amb una arrelada idea de "fer país", com per exemple Enric Farreny, Jaume Magre, Simeó Miquel, Francesc Porta o Maria Rúbies.

Tot i que la presència d'alguns obeïa, bàsicament, a unes motivacions personals, i per a altres, sense menystenir aquesta dimensió, responia a una estratègia de partit en la seva lluita contra el règim, el C. E. Huracans d'aquests anys se'ns presenta com el punt no estrictament polític -ja que era una entitat bàsicament esportiva i sardanística- on confluïren els diferents sectors resistencialistes que, alhora, li empeltaren un caire força polititzat.

Les "xerrades culturals" esdevenen al respecte el paradigma d'aquesta situació.

2.3.2.2 La Junta Directiva del període 1969-1972 i els intents de renovació

Amb tot aquest procés endegat a l'entitat des de finals de 1966, no és estrany que bona part de les persones que l'havien fet possible, intentessin "ocupar" -paraula emprada per tots els entrevistats en descriure els fets- la Junta quan aquesta hagués de ser renovada.

Entre tots van decidir que Ramon Roure i Codonyer en seria el president. Dedicat als seus petits negocis, Ramon Roure era un home políticament independent i, alhora, de profundes conviccions catalanistes. Val a dir que havia estat un dels principals promotors - juntament amb Joaquim Colell, Pere Terrado... i altres- de l'esmentada campanya d'abril de 1967 per tal que es mantingués la integritat de Lleida i les seves comarques dins Catalunya.

Joaquim Colell explica així la seva elecció:

"Vam pensar en el Ramon Roure Codonyer perquè tots els altres ja estàvem molt vistos. I el Ramon Roure era una persona que sempre deia: "Per Catalunya, el que vulgueu".

◀ I vam pensar: -La policia no dubtarà de res."

Idea confirmada pel propi Ramon Roure que manifesta al respecte:

"Em van agafar com a cap de turc. No estava senyalat. La policia pràcticament no em coneixia. D'altra banda, jo no tenia cap tendència. La meua era "fer país"."²⁰⁰

Les característiques de Ramon Roure feien que tingués, per tant, el perfil perfecte per al càrrec de president d'una Junta on, a més de ser-hi representades les respectives seccions del

---

¹⁹⁹ Sense oblidar els joves cantautors, i alhora també membres de l'Esbart, que participaren en els recitals organitzats pels Huracans: Lluís Brunat, Màrius Carretero, Josep Anton Escolà, Carles Fernández, Francesc Pascual i Romi Porredón.

²⁰⁰ Entrevista a Ramon Roure el 27-7-1994. Lloc: domicili particular, Lleida.

Club, hi accedia per primer cop una sèrie de persones amb sensibilitats divergents respecte a la normalitat imposada. Unes persones, recordem-ho, que feia uns pocs anys s'havien introduït als Huracans amb la voluntat de reconvertir-los en un centre cultural de caire militant i que ara, definitivament, passaven a obtenir-ne el control.

Així doncs, el 30 de novembre de 1969 en Assemblea Extraordinària tenia lloc la renovació de la Junta Directiva, la qual va quedar constituïda pels següents membres:²⁰¹

President:	Ramon Roure Codonyer
Vice-president esportiu:	Daniel Sesé Pérez
Vice-president recreatiu:	Hug Bañeres Baltasar
Secretari general:	Jaume Auqué Palau
Vice-secretari esportiu:	Santiago Montull Ibarz
Vice-secretari recreatiu:	Pere Culleré Ruciero
Interventor:	Pere Terrado Terrado
Tresorer:	Josep M. Alba Barri
Comptador:	Manuel Vivas Morán
Vocals:	Eliseu Gairí Enfont Sebastià Gràcia Petit Josep Perera Bertrán Ramon Morell Rosell Pere Mazarico Sanvicens Ramon Pallás Solé

Respecte als membres d'aquesta Junta apuntaria dues consideracions. D'una banda, en el moment d'accedir a la Junta, bona part dels seus membres tenia una edat que oscil·lava, a grans trets, entre els 30 i els 40 anys. Per tant, podríem dir que es tracta d'una generació situada entre aquells dels quals havien rebut bona part de la seva formació (Josep Lladonosa, Simeó Miquel, Josep Vallverdú, el pare Gabernet... que aleshores tenien prop dels 50 anys o en alguns casos més) i els joves aplegats bàsicament a l'entorn de l'Esbart Màrius Torres.

D'una altra banda, la majoria és gent l'element d'intersecció de la qual és el seu nacionalisme. Una condició aquesta que aviat es posà en evidència quan el 23 d'abril de 1970, diada de Sant Jordi, s'hissà per primer cop als balcons principals de l'entitat la bandera catalana al costat de l'espanyola i del club.²⁰²

Cal dir, però, que aquestes accions no es limitaren a l'interior de l'entitat, sinó que tingueren una activa projecció externa. Així per exemple, la nit del 15 de maig de 1969, Jaume Auqué, Ramon Roure i Pere Terrado foren els protagonistes de la pintada de la gran senyera quadribarrada en un dels murs de la Seu Vella.²⁰³

Una altra de les activitats que desenvoluparen durant aquests anys fou la distribució, tant per la ciutat com per diversos pobles de les comarques veïnes, de fulls en què es

---

²⁰¹ HATP. Val a dir que *Diario de Lérida* el 13-12-69 publicà la composició de la nova Junta.

²⁰² Circular Informativa, maig 1970. HATP. Com a continuació de la festa, a la tarda hi hagué un festival de cançó catalana interpretat per diversos grups de Lleida i a més una ballada de sardanes a càrrec de la cobla Els Montgrins.

²⁰³ Anècdota confirmada pels tres informants. Val a dir que l'acció fou possible gràcies a la màquina d'ensulfatar, propietat de Ramon Roure.

denunciaven actes puntuals com aquest:²⁰⁴

"SEGREGACIÓ DE LLEIDA"

"A pesar dels milers d'instàncies que l'any passat feren els habitants de les comarques lleidatanes demanant la rectificació dels llibres de text en els quals Lleida apareixia desmembrada de Catalunya, hem vist de nou que continuen editant-se geografies amb aquesta ignominiosa deformació.

Això és una altra mostra evident del centralisme absolutista del govern espanyol, el qual manifesta el seu afany de destruir la unitat de Catalunya.

Divulgueu aquest full! Feu-ne còpies! O.N.A.C."

Cal aclarir que les sigles ONAC -Organització Nacional d'Alliberament de Catalunya- no corresponien a cap organització estructurada com a tal. Les posaven, simplement, per despistar en cas que els fulls arribessin a mans de la policia.

Tornant a la nova Junta, les bases sobre les quals pretenia que s'havia de sustentar la trajectòria del club queden paleses en les paraules del president, Ramon Roure:

"Pretenem que el nostre club sigui una meta i un mitjà d'acció, mitjà com a promotor de l'esbarjo, de l'esport i de la cultura en tots els seus aspectes."²⁰⁵

Una de les primeres tasques abordades per la nova Junta fou la reestructuració i la modernització dels locals dels Huracans, a fi d'oferir una imatge més moderna i poder atreure així més socis.

Així doncs, immediatament, es començà per efectuar unes reformes a l'estatge del carrer Major,²⁰⁶ es continuà amb la inauguració dels "Jardins Dorian's" a l'actual avinguda de Tarradellas,²⁰⁷ i finalment, la inauguració d'una moderna discoteca a l'estatge social del carrer Major²⁰⁸.

Val a dir, però, que la trajectòria d'aquesta Junta fou molt curta. Només en observar les dates de les respectives activitats veurem que totes pertanyen a l'any 1970. Aquest any fou, sens dubte, l'època daurada de la nova Junta i llurs activitats. Això és així fins al punt que l'enfortiment de la dinàmica cultural els portà a muntar una coordinadora amb l'Orfeó Lleidatà, l'Esbart Màrius Torres, el Col·legi d'Arquitectes i, possiblement, també el Cercle de Belles Arts, per tal de planificar les activitats i evitar, així, que se sobreposessin les unes amb les altres.²⁰⁹

Una altra de les primeres accions de la nova Junta fou la confecció d'una Circular Informativa. Entenem que els seus membres, immersos en els intents de reorganització i embranzida de l'entitat, es plantegen la difusió dels seus objectius i prioritats.

En aquest estat de coses, la premsa, entesa dins les fronteres de la resistència, és una necessitat, ja que, alhora, pot ser un instrument cohesionador fonamental.

---

²⁰⁴ HATP

²⁰⁵ Fragment de l'article de Ramon Roure publicat a la Circular Informativa del C.E. Huracans, abril 1970. HATP.

²⁰⁶ El *Diario de Lérida* de 28-12-69 publicava al respecte: "Huracanes inaugura su local reformado. Presidido por el gobernador civil, sr. Martínez Val; presidente de la Diputación, sr. Razquin y otras autoridades provinciales, se celebró la reinauguración del local social del C.D. Huracanes, bellamente decorado dentro de una línea funcional y moderna."

²⁰⁷ Inauguració feta el 7 de maig de 1970

²⁰⁸ Inauguració feta el 6 de novembre de 1970

²⁰⁹ Testimoni de Pere Terrado el 25-7-1994

En realitat, l'esmentada Circular Informativa era un butlletí, d'unes 10 pàgines, tipus quartilla. Editada mensualment, i confeccionada gairebé exclusivament per l'interventor de l'entitat, Pere Terrado, en sortiren 6 números, d'abril a setembre de 1970.

La Circular està composta per articles informatius sobre les diverses seccions -el cineclub, els esports, les sardanes, la filatèlia-, a més d'articles de reflexió (en què s'entreveu un rerafons resistencialista) signats, entre altres, per Pere Terrado, Jaume Roca, Hug Bañeres, Sebastià Gràcia, Pep Solans i Escolà, a més de l'editorial del president amb el nom de "Pòrtic".

El repàs de la Circular permet fer el seguiment de bona part de les activitats dutes a terme durant aquests mesos per la nova Junta, com per exemple els recitals de Joan Manuel Serrat el 19 de març de 1970 i d'Ovidi Montllor i Francesc Pi de la Serra el 18 d'abril del mateix any.

També el 8 de juliol el grup cultural organitzava el programa de mim "Calidoscopi" a càrrec de "Els mims de la facècia" als jardins Dorian's. Cal esmentar també les classes de cant a càrrec de Lluís Virgili i les sessions de disc fòrum, en especial les que es féu en homenatge a Beethoven en el bicentenari del seu naixement.

En un altre ordre coses, igual com s'havia fet a través d'aquelles "xerrades culturals", s'organitzaren un seguit de conferències. I així, en el transcurs de 1970, hi intervingueren Joaquim Ferrer (que parlà sobre la vida i l'obra de Francesc Layret), Manuel Jiménez de Parga, catedràtic de Dret Polític de la Universitat de Barcelona, que pronuncià la conferència "Els fronts impopulars en l'últim terç del segle XX"²¹⁰ i mossèn Ramon Muntanyola, el qual parlà sobre "El Cardenal Vidal i Barraquer, home d'església al servei del poble".

Alguna d'aquestes conferències no estigué exempta de problemes i de certa polèmica. És el cas, per exemple, de la de mossèn Muntanyola. Si bé era aparentment innòcua, va tenir molta transcendència per les connotacions polítiques que es derivaven de la seva presència, ja que mossèn Muntanyola, com ja hem comentat anteriorment, havia estat desterrat com a rector a la parròquia de Salou per les seves idees contràries al règim. Recordem que havia estat el director de la revista "Ressò" que, entre 1951 i 1952, s'havia imprimit clandestinament a la impremta Camps de Tàrraga.

La polèmica, si bé de signe diferent, també acompanyà la xerrada que féu Enrique Tierno Galván el 12 de novembre del mateix any. Aquesta conferència fou prohibida pel Govern Civil, per la qual cosa hagué de fer-se al xalet de l'advocat Simeó Miquel on assistiren unes 15-20 persones. Segons el testimoni d'alguns assistents, algunes de les intervencions de Tierno Galván provocaren incomoditat i cert malestar en els sectors més nacionalistes a causa de la seva concepció del socialisme, que consideraren excessivament estatalista.

Amb tot, però, sens dubte que l'acte que tingué més ressò fou la celebració del I Festival de la Cançó Popular, el 5 de setembre de 1970, l'organitzador principal del qual fou el jove advocat, i alhora militant del PSUC, Àlex de Sàrraga. Els cantants foren: Miró, Xerardo Moscoso, José Antonio Labordeta, Ovidi Montllor, Xavier Ribalta i Paco Ibáñez.²¹¹

El festival hagué de fer-se als jardí d'estiu dels Huracans ja que no fou possible llogar cap local davant la negativa dels propietaris. Per tal d'assegurar-se'n l'èxit, es posaren a la venda les entrades anticipadament.

---

²¹⁰ Diversos informants recordaven l'impacte que causaren algunes frases pronunciades per aquest conferenciant, com per exemple aquesta: "Nosotros no queremos ser súbditos sino que queremos ser ciudadanos."

²¹¹ Alguns informants coincideixen a recordar el "disgust" que ocasionà en els sectors més nacionalistes el fet que hi hagués una representació de cantants en llengua catalana que ells consideraren insuficient.

En aquest sentit, també, la Junta Directiva envià una carta als socis de l'entitat en què, alhora que els informava de l'esdeveniment, els animava a assistir-hi:

"L'esforç dels organitzadors ha estat dirigit cap a aconseguir que el públic de Lleida, contrades i comarques catalanes, tingui la possibilitat de conèixer un mosaic de cançons autènticament populars, no mixtificades, dels pobles de la península, marginant tot el possible l'aspecte massa folklòric. En una propera edició, esperem aconseguir la representació basca, que enguany no hem pogut, malgrat tots els esforços.²¹²

Esperem que et facis solidari de la iniciativa del nostre Club Esportiu Huracans, convidant i fent venir tothom que puguis, per tal que aquest Festival tingui l'èxit que Lleida es mereix i necessita(...)"

L'artista Guinovart féu el cartell del festival. El text de la presentació fou escrit per Guillem Viladot i llegit per Jaume Aiqué. El text era, en paraules de J. Aiqué, una crítica duríssima i un atac "contra l'imperialisme castellà sobre la resta de nacionalitats". L'anècdota fou que Guillem Viladot va creure convenient eliminar els paràgrafs més punyents, per la qual cosa els va subratllar. Jaume Aiqué, en llegir-lo, va pensar, erròniament, que calia donar-los més èmfasi.

L'altra anècdota del festival la va protagonitzar Paco Ibáñez, el qual va cantar cançons que no havien passat el sedàs de la censura. Jaume Aiqué, com a secretari general del Club, n'era el responsable davant Informació i Turisme, per la qual cosa rebé, durant el transcurs del festival, fortes amenaces de la Brigada Político-social.²¹³

Després del recital, els cantants, juntament amb membres de la Junta, anaren a casa de Ramon Roure a fer tertúlia política mentre la policia era fora i copiava les matrícules dels cotxes. Finalment, el governador civil va decidir tapar-ho i no intervenir-hi.²¹⁴

De fet, el gran rebombori va venir perquè el festival va sortir íntegrament reproduït a Ràdio Pirenaica (gens estrany si tenim en compte que Ventura Margó n'era el corresponal a Lleida), fet que va molestar molt el Govern Civil. Com a conseqüència d'això, van obrir una investigació a Jaume Aiqué, el qual, en funció del seu càrrec a la Junta, hi havia de respondre en força ocasions. També el president, Ramon Roure, fou requerit per la policia, com en tantes altres ocasions, "advertint-lo" de la inconveniència d'aquestes activitats. Al respecte comenta:

"Allò els va molestar molt; més que res perquè ho havia dit la Pirenaica."

Pel que fa a la Circular Informativa de l'entitat, també recollia, en la mesura que era possible, part de la transcendència que tingué aquest festival:

"Sembla que el públic trobà al festival allò que hi buscava, ja que tots els cantants foren acollits i acomiadats amb grans aplaudiments (abans, després i enmig de llur interpretació); a part de moltes felicitacions que hem rebut per l'encert del festival.

El ressò que ha tingut el festival ha estat extraordinari fora de la nostra ciutat.

---

²¹² Segons Jaume Aiqué, en entrevista de l'1-8-1994, membres del grup basc previst per a aquesta actuació es trobaven en aquells moments a la presó per motius polítics.

²¹³ A MARGÓ, V.: Op. cit. també es troben referències de la forta tensió que es visqué a l'entorn de la celebració d'aquest festival.

²¹⁴ Val a dir que tots els entrevistats en fan referències. També als llibres de GRAUS, J.: *Crònica de la Lleida franquista 1938-1975*. Ed. Virgili & Pagès, Lleida, 1989 i de MARGÓ, V.: Op. cit. s'esmenta aquesta trobada clandestina.

Només per citar dos exemples direm que el diari Madrid i el setmanari Presència li han dedicat una pàgina sencera.²¹⁵

Sens dubte, els esdeveniments a l'entorn d'aquest festival alertaren de manera notable la policia. Tanmateix, feia molt de temps que aquesta coneixia de manera directa què passava dins els Huracans. El secretari tècnic del club era un guàrdia civil, retirat, amb destinació civil. Totes les persones entrevistades coincideixen a afirmar que l'esmentat secretari tècnic complia també funcions d'espia per a la policia.

Fou així com les pressions governatives d'una banda, i les pressions internes des de sectors del club que no combregaven amb el caire que tenia aleshores l'entitat d'una altra, precipitaren la caiguda de la Junta els primers mesos de 1972.

Però, alhora, també hi tingué molt a veure la manca de recursos econòmics. L'entitat no experimentà un augment espectacular de socis tal com haurien desitjat, i això, més les fortes inversions realitzades, feren que financerament els Huracans comencessin a fer fallida. Val a dir que aquestes fortes dificultats econòmiques intentaren ser solucionades per l'advocat Simeó Miquel i l'arquitecte Josep Segarra, els quals signaren uns avals per tal d'aconseguir fer surar l'entitat.²¹⁶

Tanmateix, el final d'aquella "experiència" era inevitable. Joaquim Colell resumeix, no sense un cert to pessimista, la trajectòria dels Huracans durant aquest breu període de temps de la següent manera:

"Llavors fèiem ball els diumenges. El que guanyàvem del ball ho invertíem a fer venir conferencians. I els conferencians van venir, però pocs. Va venir el Jiménez de Parga, mossèn Muntanyola a parlar-nos de Vidal i Barraquer... però es va acabar aviat. Perquè la policia es va adonar que allò era un centre català que el que buscava era diners per fer conferències, etc. etc.

Com ho va arreglar? Doncs, ràpidament. Quan venia la gent a ballar, els demanaven el carnet d'identitat. Aleshores, força gent va anar plegant. Tot i això vam arreglar els Huracans. Ens vam gastar 400 o 500.000 pessetes i vam arreglar allò. El vam convertir en discoteca... Recordo que el Xavier Barberà era qui s'encarregava de fer de disc-jockey."

Així doncs, en una carta datada el març de 1972 es comunicava que el president i la resta de membres de la Junta havien presentat la dimissió. Significativament, fem notar que s'ha produït un sobtat canvi en la llengua vehicular emprada:²¹⁷

"Apreciado socio:

En reunión del Consejo de Tutela celebrada el día 29 de febrero último, fué aceptada la dimisión del Presidente del Club, don Ramón Roure Codonyer, como asimismo de toda su Junta Directiva.

En votación efectuada por dicho Consejo de Tutela, y hasta tanto no sea nombrada una nueva Junta de Gobierno, ha sido elegida una Comisión Gestora compuesta por los señores D. Francisco de P. Giné Fortuny, D. Juan Vidal Solsona, D. Luis Abenoza Villas, D. Antonio Rufié Biosca, D. Francisco Porta Vilalta y D. Joaquín Colell Pons.

En reunión de esta Comisión Gestora celebrada el día 17 del actual, se tomó entre otros, el acuerdo de abrir el local social desde las 9 de la mañana hasta las

²¹⁵ Circular Informativa, setembre 1970. HATP.

²¹⁶ Els testimonis de Ramon Roure i Pere Terrado són coincidents al respecte.

²¹⁷ HATP.

10 de la noche, con el correspondiente servicio de Bar y de Café y asimismo que esta decisión fuera comunicada por medio de una circular a todos los socios actuales y a aquellos que habiéndolo sido hubiesen causado baja en el Club.

Al cumplimentar este acuerdo, es deseo de esta Comisión sea acogido con agrado por todos y verá con gran satisfacción el retorno al Club, su casa, de todos aquellos que por las circunstancias que fuesen, dejaron un día de acudir a la cita.²¹⁸

Así pues a todos, socios, amigos y simpatizantes, os esperamos para que nuevamente podáis organizar vuestras partidas y tertulias, cooperando conjuntamente para una mejor marcha de nuestro Club en todos sus aspectos, recreativo, cultural y deportivo."

S'acabava així, expeditivament, la trajectòria empresa uns anys enrera pels Huracans i que els havia convertit en un centre d'acció militant de caire resistencialista.

Tanmateix, mentre experiències com les dels Huracans o l'Esbart Màrius Torres feien aigües, apareixien en escena altres opcions que venien a agafar la torxa de les activitats culturals, per exemple de les classes de català, que fins aleshores hi havien tingut lloc.

Així per exemple, el març de 1972 es constituïa la primera Junta rectora d'Òmnium Cultural amb delegació a Lleida, al capdavant de la qual hi havia unes persones -Josep Vallverdú, Joaquim Colell, Simeó Miquel, Pere Terrado, Ramon Barrull, Jaume Magre, Manuel Lladonosa, Víctor Siurana...- que, al llarg de la dècada anterior havien conreat un cert tipus de cultura militant en diverses entitats de la ciutat.

A la vegada, Francesc Porta i Vilalta n'era nomenat president, el qual, un cop més, encapçalava una de les múltiples activitats cívico-culturals que dugué a terme al llarg de la seva vida. Josep Lladonosa ho explica així en les seves memòries:

"(...) havien acudit a Lleida per a establir a la ciutat del Segre una secció d'Òmnium Cultural, els senyors Fèlix Millet i Maristany (antic president de la Federació de Joves Cristians), Pau Riera i Sala, Joan Vallvé i Creus, Joan B. Cendrós, Joan Triadú i Lluís Carulla i Canals, cridats pel pare Joan Arís, qui també havia convocat alguns lleidatans: l'arquitecte Lluís Domènec; el corredor de comerç, Francesc Porta i Vilalta; Artur Vives; Josep Vallverdú i jo."²¹⁹

Paral·lelament, també s'introduïen noves formes de lluita com la dels polítics Arana/Besa i Simeó Miquel que es presentaren a les eleccions pel terç familiar aprofitant la via del règim com anys abans havien fet les CCOO introduint-se en el Sindicat Vertical.

Alhora, començaven a definir-se estratègies polítiques com el Bloc Popular de les Terres de Lleida amb Joaquim Arana, Vicenç Ximénez, Jaume Auqué i Eulogio Vallina, que més tard seria el Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya, de Josep Pallach.

També era aleshores quan una bona part de l'oposició antifranquista s'aglutinava a l'entorn de l'Assemblea de les Terres de Lleida (constituïda a Balaguer el febrer de 1972), adscrita a l'Assemblea de Catalunya.

Ramon Roure defineix molt clarament quina era la situació aleshores:

"Llavors ja s'estava aclarint molt la idea política de cada individu."

En definitiva, una part de l'antifranquisme tenia nous projectes en unes noves plataformes. I és així com bona part dels membres d'aquella Junta dels Huracans de 1969, o els joves de l'Esbart, optaven ja per posicions polítiques clarament definides. El

---

²¹⁸ El subratllat és nostre.

²¹⁹ LLADONOSA i PUJOL, J.: Op. cit. p. 371

Reagrupament, el Front Nacional de Catalunya, Unió Democràtica de Catalunya, el PSUC... eren algunes de les eleccions triades.

En definitiva, els primers anys de la dècada dels 70 presenciaven l'acabament de les accions fonamentalment resistencialistes i comencen ja, fermament i decidida, a posar-se en funcionament els mecanismes de la lluita oberta contra el règim franquista amb la finalitat inequívoca de pretendre conquerir i exercir el poder.

2.4 Altres espais de l'antifranquisme cívico-cultural

²²⁰ Aquest itinerari que hem efectuat pels diversos espais de signe cívico-cultural quedaria incomplet si ometéssim altres accions empreses durant aquests anys i que se circumscriuen en la mateixa direcció. Unes iniciatives que compten, reiteradament, amb els mateixos protagonistes.

Així per exemple, el 1967 sortia publicat el llibre *Lleida, problema i realitat*. Josep Lladonosa, Francesc Porta, Josep Vallverdú, Simeó Miquel i el pare Joan Gabernet, autors de l'obra, hi tractaven de plasmar les seves reflexions respecte al desequilibri existent entre l'intens creixement econòmic i demogràfic i l'ensopiment cultural i cívic de la ciutat, alhora que posaven en evidència la manca d'una classe dirigent activa i d'una tradició cultural. El llibre és un clar exponent de la reacció en la lenta recuperació d'una consciència pròpia a l'occident de Catalunya. Després vindrien altres obres, en una direcció similar, però, sens dubte que *Lleida, problema i realitat* en fou el pioner i un punt de referència fonamental.²²¹ En un altre ordre de coses, gairebé simultàniament, des de setembre de 1967, havia començat a funcionar l'escola Espiga la qual, juntament amb la posterior creació de l'escola Alba el 1970, suposà tot un impuls en la renovació pedagògica i l'alternativa d'una escola que parlés català, impuls que seguiria tenint la seva continuació el juliol de 1970 amb la creació de la primera escola d'estiu a Lleida de la mà de Jaume Miret, el qual, recordem, era un dels membres del FNC.²²²

Els fundadors de l'escola Espiga eren Isabel Arqué, Jaume Barrull, Jaume Magre i Maria Rúbies, amb l'íntima col.laboració de Lluís Domènech, Carme Girbau, Simeó Miquel i Josep Segarra, entre altres.

Jaume Magre explica quin era l'ideari que presidia la creació de l'Espiga:

"Tots coincidíem que havia de ser: catalana -amb totes les connotacions que això representava-, favorable a la pedagogia activa, anticlassista, oberta a tothom i àmpliament participativa. També defensàvem que fos pluriconfessional."²²³

---

²²⁰ Aquest punt es troba recollit en part en la comunicació de JARNE, A.: "Algunos espacios del antifranquismo en Lleida: la cultura como signo de militancia (1953-1972)", presentada al *II Encuentro de Investigadores del Franquismo*, organitzat per l'Institut de Cultura Juan Gil-Albert, de la Diputació d'Alacant, maig de 1995.

²²¹ DDAA: *Lleida, problema i realitat*. Edicions 62. Barcelona, 1967. Posteriorment, s'afegiren en aquesta direcció obres també col.lectives com per exemple: *Les terres de Lleida en la geografia, en l'economia i en la cultura catalanes*. Ed. Pòrtic. Barcelona, 1971. "Lleida o la marginació", número monogràfic de CAU, publicació del Colegio Oficial de Aparejadores y Arquitectos Técnicos de Catalunya, setembre-octubre 1976, número 39. "Lleida, un assaig d'aproximació", a *Serra d'Or*, núm. 133, octubre 1970.

²²² Després de la seva mort, el 1977, l'Escola d'Estiu de Lleida va portar el seu nom i val a dir que actualment encara el conserva.

²²³ Article de MAGRE, J.: "25è Aniversari del naixement de l'Escola Espiga (1968-1993). Una experiència revolucionària." Dins DDAA: *25 anys d'Escola Espiga*. Editat per l'Escola Espiga. Lleida, 1993. p. 13-17.

Alguns dels que intervingueren directament en la creació de l'Escola Espiga fundaven el 1970 les Escoles Alba amb una línia educativa similar.²²⁴

Isabel Arqué, Josep Vallverdú, Francesc Porta, Simeó Miquel... en foren, entre altres, els promotors. La significació del que representava una escola d'aquest tipus queda clarament reflectida en un dels textos editats amb motiu de la celebració del seu XXVè aniversari:²²⁵

"Era necessari tenir unes conviccions molt fermes i una gran fe en un futur diferent i millor, per apostar per una escola que anava a contracorrent i que era mal vista pels estaments oficials d'aquella societat. I això és el que tenien, sens dubte, les persones que van conjuminar esforços i voluntat per tirar endavant l'empresa: posar en marxa una escola que s'inspirés en uns principis que no sols no estaven en els idearis oficials de l'època sinó que s'hi donaven puntades de peu."

Altres iniciatives que no poden eludir-se són la creació el 1968 per part de l'Alliance Française, amb el seu director Jaume Magre al capdavant, de la Petite Galerie, la qual serà durant uns anys, juntament amb la Sala Gosé del Col·legi d'Arquitectes, l'única plataforma de l'avantguarda artística a Lleida.²²⁶

A la vegada, són uns anys que el moviment d'escoltes serà especialment actiu. Aparegut a Lleida a finals dels anys 50 com a alternativa al *Frente de Juventudes* i a l'Acció Catòlica tradicional, l'escoltisme era la innovació tant pel que fa a la religió com respecte a la formació de la joventut.

Tot i que parlar de l'escoltisme dins els límits de la resistència pròpiament dita, esdevindria un xic complicat, és evident que va contribuir a la recuperació de la societat civil, fenomen sobre el qual no foren aliens alguns sectors de l'Església no addictes al nacionalcatolicisme.

A tal efecte, només cal recordar que el 1968 el moviment d'animació escolta "Solc" organitzà un festival al cinema Fèmina, al carrer de Sant Antoni, anomenat "Jaloom", presentat per Josep M. Rueda i Elena Alvarado, amb el qual aconseguiren una de les mobilitzacions més importants d'aquesta etapa franquista.

Per tant, si bé fóra un xic agosarat dir que l'escoltisme va dur a terme una resistència oberta (cosa que, d'altra banda, hauria implicat el tancament dels respectius centres), sí que pot afirmar-se que, mitjançant les seves actituds i llurs resultats, realitzaren una certa resistència tàcita.

Aquests són, en definitiva, diferents segments del teixit social que, a través de les esmentades entitats que es movien al marge de l'oficialitat, que no necessàriament marginals, contribuïren de manera decisiva a la recuperació i vertebració de la societat civil lleidatana.

Cal dir també que aquestes diverses iniciatives que hem anat desgranant no estan marcades per la uniformitat, ja que hi ha diferències i tarannàs diversos.

Així per exemple, el C. E. Huracans se'ns ha mostrat com l'entitat més accentuadament polititzada on, de fet, la presència i la intervenció dels comunistes hi tingué molt a veure.

---

²²⁴ Les raons d'aquesta "separació" no queden gaire aclarides en les entrevistes que VARELA, J.: Op. cit. féu respectivament a Maria Rúbies, Francesc Porta i Simeó Miquel.

²²⁵ DDAA: *Escoles Alba. XXVè Aniversari*. Editat per les Escoles Alba. Lleida, 1995, p. 9-10.

²²⁶ Sobre la seva història, vegeu PALLARÉS i ROQUÉ, M. i VILÀ i TORNOS, F.: *La Petite Galerie (1968-1976). Una galeria d'art alternatiu a Lleida*. Espai/Temps. Quaderns del Departament de Geografia i Història. Edicions de la Universitat de Lleida, 1994.

També els Huracans se'ns apareixen com el punt de confluència que serví per endegar, decididament, iniciatives de caire "unitari". És el cas de les Comissions Cíviques, de les quals parlarem més endavant.

En aquest capítol hem parlat, bàsicament, d'oposicions enteses en el sentit de manifestar actituds no imbuïdes de nacionalsindicalisme i nacionalcatolicisme. Unes oposicions que es vehicularen principalment a través d'activitats culturals de diferents tipus.

Ara bé, aquestes actituds oposidores a què ens hem referit no signifiquen, ni de bon tros, que fossin clandestines, si més no en la seva totalitat. Clandestinitat i oposició no són, òbviament, conceptes antagònics, però, alhora, no tenen per què ser sinònims. I això és el que creiem que succeeix en parlar de l'actuació a Lleida de diferents grups. Hi ha una base comuna que es repeteix sempre, al llarg dels anys, en els diferents espais i en les diferents accions realitzades. Aquest element d'intersecció és el seu antifranquisme, el qual, insistim, està format per diversos segments que van des de la resistència, que no lluita oberta, als anys quaranta, a les oposicions cívico-culturals dels anys cinquanta i seixanta, i la clandestinitat de signe polític i sindical que torna a aparèixer als anys seixanta, després de l'abaltiment de la dècada anterior.

En definitiva, si partim de la base que no és possible analitzar el franquisme en un sentit general i uniformitzador, tampoc no podem estudiar les maneres d'enfrontar-s'hi de forma linial. L'antifranquisme és un concepte suficientment ampli i heterogeni perquè presideixi qualsevol consideració de la seva anàlisi. D'aquí el seu fraccionament.

Així doncs, paral·lelament, a la dècada dels anys 60 hi haurà uns altres segments socials que també endegaran altres mobilitzacions i respostes, en aquest cas de signe polític i sindical, en la seva contestació al règim i que, amb més o menys intensitat, també participaran d'aquesta xarxa, tal com ja s'ha apuntat en parlar, bàsicament, de la trajectòria del C. E. Huracans.

Es tracta, però, d'un altre tipus d'oposició, més hermètica i oculta. És la recuperació de la lluita clandestina, que havia tingut la seva presència a la dècada dels anys quaranta i que s'havia esquarterat contundentment en els anys següents.

CAPÍTOL III: EL RESSORGIMENT DE LA CLANDESTINITAT POLÍTICA I SINDICAL: 1960-1972

3.1 La reaparició del PSUC: de la disgregació a la vertebració (1960-1965)

El fet que l'antifranquisme a Lleida es defineixi a partir de la fragmentació comporta que, a voltes, ho faci també des de la desarticulació. Un fet, aquest, que es manifestava nítidament en parlar dels grups resistencialistes en el primer franquisme.

Tanmateix, aquesta consideració també té un caràcter intragrupal. I així, si l'inici de la dècada dels anys seixanta marca la irrupció, si bé tímida, del PSUC a la ciutat, aquesta s'endegarà a partir de diferents grups atomitzats, conformats independentment els uns respecte als altres i que, lentament, aniran establint connexions fins arribar a configurar un espai comunista vertebrat dins la Lleida clandestina.²²⁷

Una pregunta que creiem que és clau és: com s'encetaven els primers contactes després de l'obscurantisme i l'ostracisme que havia viscut el partit des de la segona meitat dels anys quaranta?

Hi havia, bàsicament, tres conductes. D'una banda, l'audició de l'emissora clandestina la Pirenaica²²⁸ proporcionarà pistes i serà, en força ocasions, el camí que obrirà escales i possibilitats per integrar-se al partit.

D'altra banda, els viatges a França, fets a tall individual, seran també una alternativa a tenir en compte.

En tercer lloc, i força lligat amb l'anterior, les relacions establertes a partir de familiars i coneguts, exilats en la majoria dels casos, que faran la funció d'enllaç entre l'organització i els aspirants a militants.

I tot això sense oblidar el paper que hi jugaren alguns veterans, els quals, si bé no tingueren un protagonisme de primera línia a causa dels temors encara presents en el seu ànim, constituïren un pont de valuosa importància en els primers moments de la reorganització.

Tot plegat, fa que s'estableixi una espècie d'encadenament que permetrà els contactes i la futura posada en marxa. Pel que fa a Lleida, veurem com aquestes tres vies seran ben presents en la reaparició i la reorganització del PSUC a la ciutat durant els primers anys de la dècada dels 60.

Cal dir, d'entrada, que la precarietat de la clandestinitat en aquests moments farà que l'acció o la lluita política quedin reduïdes, exclusivament, a la relació d'home a home, condició aquesta que cal tenir en compte si no es vol córrer el risc de sobredimensionar-ho.

---

²²⁷ L'aparició del PSUC a partir de grupuscles aïllats i desconnectats també tingué el seu exemple a Tarragona. Tot i que no entra en més consideracions, això queda reflectit a HERAS CABALLERO, P.A.: Op. cit. Del mateix autor, "Sociedad, economía y política en Tarragona (1960-1977)". Dins DDAA: *Franquisme a les comarques tarragonines*. Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials "Guillem Oliver" del Camp de Tarragona, 1993

²²⁸ La Pirenaica -Radio España Independiente- començà a funcionar a Moscou, en plena ofensiva nazi contra l'URSS a la II Guerra Mundial. El gener de 1955 es trasllada a Bucarest en una expedició controlada per Dolores Ibárruri i Irene Falcón. La nova política exterior de Jruschev obligà a buscar un lloc menys compromès per a la nova imatge que el líder soviètic volia donar al món occidental. El PCE creà la llegenda que, per la claredat auditiva, l'emissora estava situada al Pirineu; d'aquí el sobrenom de la Pirenaica. Funcionà fins el 1977 que fou clausurada.

Part de la trajectòria de la Pirenaica es troba recollida a TORRES, F.: "Un medio de comunicación al servicio de los grupos de oposición: Radio España Independiente (Análisis de la acción opositora a través de sus noticias, 1965)." Dins TUSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A.: Op. cit.

És per això que creiem que és indispensable oferir un dibuix de la trajectòria personal i laboral d'alguns dels militants d'aleshores, el perfil biogràfic dels quals considerem de gran interès a l'hora d'entendre i valorar la naturalesa del PSUC.

Així doncs, hem decidit reflectir una sèrie d'itineraris individuals sense renunciar, però, a construir, per la nostra part, un discurs històric.

En aquest sentit, un referent ineludible és Ventura Margó Vives. De fet, com ja veurem, es convertí en l'epicentre a través del qual s'articularen els petits grups que havien començat a existir de forma aïllada.

Margó fou, en definitiva, l'home del PSUC a la Lleida dels anys seixanta. Tots els informants coincideixen a assenyalar la importància de la seva funció aglutinadora, alhora que valoren la seva abnegació i tenacitat.

Nascut el 1926 a Terrassa, ben aviat, però, Margó es traslladà a Lleida amb la seva família. Part dels records i les impressions dels primers anys de la seva vida, les limitacions en la subsistència diària i la quotidianitat de la guerra i la postguerra ja han estat explicats en les seves memòries.²²⁹ Des de molt jove comença a treballar a l'empresa Rull i posteriorment a Cromín, dels mateixos propietaris, d'on arribarà a ser administratiu i, finalment, cap de personal.

Ja a la dècada dels anys 50 comença a concretar les seves inquietuds de caire resistencialista mitjançant la lectura de clàssics russos, fet que el portarà a sentir una forta atracció i fins i tot idealització envers la revolució de 1917.

Paral·lelament, comença a reunir-se amb alguns amics amb la finalitat de fer "tertúlia" i cercar, així, un canal d'expressió de les seves idees. Aviat, però, això es tradueix en unes ànsies de militància activa i el PSUC és la plataforma que ell considera més avantguardista i la que li ofereix més garanties per vehicular-les.

Establir contactes amb el partit, però, es convertirà en una feina lenta i difícil ("una cosa amb l'altra tardava un disbarat"). Molt possiblement, l'hermetisme de la clandestinitat no permetia que això pogués ser d'una altra manera. Margó explica com es produïren els primers passos:²³⁰

"La decisió va vindre quan un any (*ho situa a principis dels anys 60*) vaig anar amb la família a una residència a Llançà de vacances i vam fer una excursió a Perpinyà. I a Perpinyà la meua idea és que volia trobar propaganda del partit. I, efectivament, a Perpinyà vaig anar a una plaça a escoltar gent que parlés en català."

Tot i que no coneixia ningú, dedueix que, buscant-hi gent que parli català i que sigui exilada, li serà fàcil establir algun contacte o trobar alguna cosa que li permeti començar a obrir-se camí:

"Em vaig atansar a un d'aquests grups i els vaig dir:

-Escolteu, no sabreu si hi ha premsa catalana per aquí?

-Em van mirar una mica així i un d'aquells em diu:

-Sí, hi ha *La Vanguardia*. És en castellà, però és de Catalunya.

-*La Vanguardia* ja la tinc cada dia, punyeta!

Lavors jo els vaig explicar que jo havia anat a Perpinyà d'excursió.

-Així voldria una altra classe de propaganda?

-És clar, home, que vull una altra classe de propaganda!

-Esperi que ho anirem a mirar.

---

²²⁹ MARGÓ, V.: Op. cit.

²³⁰ Entrevistes a Ventura Margó l'1-7-92 i el 18-12-92. Lloc: domicili particular, Lleida.

Em van tindre almenys mitja hora. Es veu que averiguaven si era veritat que jo hi havia anat en un autocar.

Al cap de mitja hora vénen amb un paquet ple de *Treballs*, algun *Mundo Obrero* i algun document. Aquest document, juntament amb una novel·la (es refereix a "*La mare*", de Màxim Gorki) són les 2 coses que m'han marcat més en aquest sentit. Era una resolució del Comitè Central del PCE on reproduïa uns acords de l'any 56 que els comunistes agafaven el rumb de la reconciliació nacional. Era un error continuar de la manera que s'anava i no es podia entendre les velles rancúnies entre els fills dels vencedors i els vençuts. Calia la reconciliació. Aquest document em va marcar moltíssim."

Li va ser fàcil passar la frontera amb tot aquell paquet, ja que era una excursió amb autocar i ell no tenia encara una trajectòria sospitosa. Un cop arriba a Lleida ho reparteix entre els amics contertulians.

"A partir d'aquí jo intentava pressionar aquests amics però no estava tan madur per part d'ells, i llavors jo pel meu compte vaig intentar connectar amb el partit."

Uns contactes que van establir-se a través de dos canals. D'una banda, va conèixer Josep Rey, parent d'un dels seus amics, dels Albagès, el qual tenia els seus pares exilats a Tolosa. Josep Rey va dir-li que, tot aprofitant una de les visites que periòdicament els feia, n'informaria a la secció del partit a Tolosa.

Com a conseqüència d'aquests moviments, al cap d'uns 8 mesos Margó va rebre la visita d'una família de França que venia "de vacances". Es van quedar a casa seva un parell de dies i en van "prendre nota".

Paral·lelament, Margó coneix un barber, José Pérez, que feia anys havia estat al penal de Burgos condemnat per la seva afiliació comunista. Un cop sortí en llibertat s'havia establert a Lleida. Si bé aleshores no hi militava, ja que, com en tants altres casos, les represàlies sofertes encara pesaven molt, seguia tenint-hi connexions.

I és enmig d'aquest estat de coses -no sabem si interconnectades o no- que finalment Pérez comunica a Margó que li ha aconseguit una entrevista amb una persona del partit, desplaçada des de Barcelona. La cita és davant el cinema Catalunya. Per tal de poder identificar-s'hi li donà una contrasenya i li digué que l'altra persona portaria una revista sota el braç.

L'enllaç del partit amb qui s'havia de trobar Margó era l'històric militant del PSUC Josep Pardell, "Sitges", el qual fou, de fet, l'home amb qui s'establiren bona part dels primers contactes entre el partit i possibles militants de Lleida. Val a dir que, tot i que esporàdicament vingueren dirigents com Gregori López Raimundo o Antoni Gutiérrez, "Sitges" fou, de fet, l'interlocutor més habitual entre la direcció i el partit a Lleida.²³¹

Després de les presentacions amb els respectius noms de guerra (Margó adoptà a partir d'aquell moment el sobrenom de "Jordi") anaren a la barberia de Pérez per poder tenir unes primeres impressions i citar-se per a la setmana vinent.²³² Aquest segon contacte ja

---

²³¹ Nascut a Sabadell, havia estat, juntament amb Josep Moix, un dels primers militants del partit el 1936. A França participà activament a la Resistència i fou un dels organitzadors del PSUC a l'Estat francès. A la vegada, també, juntament amb Gregori López Raimundo havia estat un dels màxims responsables del partit a l'interior des de finals dels anys 40. El perfil biogràfic d'aquest militant es troba recollit a LÓPEZ RAIMUNDO, G.: Op. cit.

D'altra banda, a tall anecdòtic comentarem que l'estreta i continuada relació amb els comunistes de Lleida el portaran posteriorment a ser operat de cataractes pel metge oftalmòleg Eduardo del Agua, aleshores militant del PSUC a la ciutat.

²³² L'esmentada barberia, avui ja desapareguda, estava situada al carrer de la Palma.

tingué lloc en el domicili de Margó (al carrer dels Germans Izquierdo, a la barriada de la Mariola) i ja s'intentaren concretar les primeres accions:

"Vam anar a casa meva i vam estar parlant tota la tarda i gairebé tota la nit. Allí ell em va donar una sèrie de noms (de gent de Lleida) que li havien donat els del partit perquè jo hi connectés."

Tal com ja comprovarem també en altres casos, el PSUC havia establert unes fluides vies de comunicació amb els exilats, els quals eren, en força ocasions, un valuós conducte per informar de les persones que suposadament eren progressistes, els noms de les quals tenia controlats el partit per aconseguir, així, engrandir les seves files.

En definitiva, el que interessava era que el partit s'atorgués d'un caire orgànic i formar un Comitè Local a la ciutat. És així com, arran d'aquest encontre, Margó rep ja la consigna d'establir contactes amb les persones indicades per Josep Pardell. Al respecte, cal dir que l'informant no considera oportú donar-ne els noms ja que molts d'ells no van acceptar integrar-s'hi, circumstància que denota que, malgrat les informacions de què disposava el partit, la recerca de militants era força lenta i difícil, i que la predisposició d'incorporar-se a una organització per tal de concretar l'esperit antifranquista era més aviat escassa.

Així doncs, després de tots els tanteigs efectuats, només quatre persones en van ser receptives. Es tractava de Pere Roselló Casol -pagès de Butsènit-, Francisco López (de Lleó), Gabino Lozano (de Guadalajara)²³³ i Francisco Alarcón (de Granada), tots tres obrers de la construcció.

Aquest procés de configuració del primer nucli del PSUC a la ciutat no fou, però, tal com ja hem apuntat, unilínia o uniforme. L'exemple de Francisco Alarcón Olmo és il·lustratiu al respecte.

Nascut el 1922 al poble de "Pedro Martínez", a Granada, i després d'haver fet el servei militar a Figueres, arriba a Lleida a principis dels anys 50 on treballarà com a obrer de la construcció i, posteriorment, ja de manera definitiva, a la fàbrica de cerveses San Miguel.

Des del moment de la seva arribada, intenta trobar gent amb qui poder continuar la seva militància, encetada ja en el seu poble on, gràcies a la forta influència que hi exercí un pastor comunista amb qui treballava, havia ingressat, des de molt jove, en les Joventuts Socialistes Unificades primer i a continuació al PCE. El propi Alarcón ho explica així:²³⁴

"Desde pequeño, antes de la guerra, en mi pueblo se organizó "los pioneros", dirigidos por el Partido Comunista. Es decir, que yo ya tenía una trayectoria. Luego ingresé en las Juventudes Socialistas Unificadas, que Santiago Carrillo era el secretario general. Luego ingresé en el Partido Comunista allí en mi pueblo. Luego con la guerra... Hice la mili en Málaga, luego en Figueras y luego ya me licencié y me vine un año después a Lérida. Cuando vine a Lérida ya empecé a buscar."

És així com, a finals dels anys 50, coneix l'esmentat barber, Pérez, i, juntament amb 2-3 persones s'organitzen sense tenir cap mena de connexió ni amb el PCE ni amb el PSUC.

Val a dir que alguns dels noms de guerra que s'usaren arribaren a superar, en ocasions, al propi nom. Així per exemple, Ventura Margó encara actualment en moltes de les seves relacions personals és identificat com a "Jordi".

²³³ A causa del precari estat de salut de Francisco López i Gabino Lozano hem decidit de no entrevistar-los.

²³⁴ Les notes biogràfiques foren recollides en l'entrevista a Francisco Alarcón el 25-7-92. Lloc: domicili particular, Lleida.

A mitjan de la dècada dels anys 80, abandonà la militància en el PSUC i s'incorporà al Partit dels Comunistes de Catalunya.

Dissortadament, el pas del temps no li permet recordar-ne els noms.

Tot i l'aïllament d'aquest grupuscle, decideixen ben aviat pagar unes quotes, la recaptació de les quals és enviada als presos comunistes del penal de Burgos. Una activitat, aquesta, canalitzada a través de Pérez, el qual, si bé, com ja hem dit, no tornà a militar en el partit, sembla que va tenir un important paper d'enllaç en aquests primers moments i seria, molt possiblement, la clau de volta que explicaria els primers contactes entre uns i altres.

És a través d'ell que Alarcón i Margó es coneixen i el primer decideix incorporar-se a l'organització que el segon intenta muntar i posar en marxa. A partir d'ara Alarcón adopta el nom de guerra de "Torres".

Així doncs, les cinc persones ja esmentades constitueixen en els primers anys de la dècada dels 60 el primer Comitè Local del PSUC. Gabino Lozano n'és l'encarregat de les finances, Francisco Alarcón ha d'ocupar-se'n de la propaganda i Ventura Margó n'és el secretari polític, càrrec que ocuparà fins el 1977. Paral·lelament, entre 1968 i 1980 també serà membre del Comitè Central.²³⁵

Al cap de poc temps d'haver fixat aquesta mínima estructura orgànica, "Sitges" els comunica que a Balaguer hi ha un militant que, a partir d'ara, s'integrarà al Comitè Local de Lleida.

Es tracta de Felip Castell Papell, el qual, de fet, havia estat la primera persona de les comarques de Lleida que s'integrà al PSUC ja a finals dels anys 50.²³⁶ L'existència d'aquest militant no fou coneguda fins que ho decidí la direcció, ja que tal com ens digué G. López Raimundo, a causa de les òbvies mesures de seguretat:

"Las relaciones eran muy autónomas, independientes. Los enlaces desde Barcelona tendían a no juntarlos."

Nascut el 1938 a Barcelona, ben aviat, però, Felip Castell es traslladà amb la seva família a Bellmunt i, posteriorment, a Gerb. Fill d'un ferrer, comença ben aviat a treballar de mecànic a la població veïna de Balaguer.²³⁷

Segons el seu testimoni, l'ambient familiar influeix decisivament en el conreu de les seves inquietuds de caire sòcio-polític ("el llenguatge a casa era de la gent que havíem perdut la guerra"), fet que el porta a tenir els primers contactes amb carlins dissidents del règim i amb membres d'Acció Catòlica de Balaguer. A la vegada, comença a sentir la Pirenaica, la qual serà determinant en la seva trajectòria. Tal com ell mateix reconeix:

"Jo crec que la meva forma de ser comunista va néixer amb la Pirenaica. (...)

A partir de la Pirenaica ja em vaig posar al cap per contactar amb el partit."

L'afirmació de Felip Castell és d'una eloqüència extraordinària. Ens referim al fet que un dels objectius que va intentar acomplir la Pirenaica va ser la d'intentar transmetre una imatge triomfalista respecte que la dictadura aviat s'acabaria. Aquesta idea va endinsar-se molt profundament en el pensament de Castell, fins al punt que diversos informants coincidien a assenyalar el seu constant optimisme respecte a la promptitud de la fi del règim.

En els inicis de les seves inquietuds, Felip Castell coneix Joaquim Botines, comunista veterà de Balaguer, militant ja des d'abans de la guerra. Igual com en tants altres casos, aleshores no està afiliat directament al partit però encara hi manté relacions. Castell decideix

---

²³⁵ A mitjan de la dècada dels anys 80, Margó deixa la disciplina del PSUC. Val a dir que actualment no milita en cap formació política.

²³⁶ Així ens ho confirmà López Raimundo que digué al respecte: "Felip Castell fue el más antiguo con el que conectamos en las comarcas de Lleida."

²³⁷ Les notes biogràfiques foren recollides en l'entrevista a Felip Castell el 25-11-1994. Lloc: domicili particular, Balaguer.

viatjar a França i encetar, així, contactes directes amb el PSUC, cosa que li serà relativament fàcil ja que Botines li facilita una adreça de Tolosa.

Arran d'aquest viatge, Castell ja s'integra formalment al partit. A partir d'aleshores és l'"Estrada", en record del cognom d'una persona amiga. Al cap d'un temps, ja el 1962, rep l'ordre, des de la direcció, d'anar a la República Democràtica d'Alemanya per tal d'assistir a uns cursos de formació. El viatge (durant el qual adoptà, ocasionalment, el sobrenom de "Dalmau") no estigué exempt d'una certa aventura. Per tal de no aixecar sospites i recels un cop tornés a Balaguer, es veié obligat a buscar propaganda i catàlegs d'empreses automobilístiques franceses, ja que, segons havia informat a tothom, el viatge era per motius laborals. Val a dir que aquestes sortides a l'estranger estigueren sempre envoltades d'un cert misticisme i fins i tot romanticisme:

"Quan vaig arribar a l'Alemanya de l'Est em semblava que era a casa meva perquè ho portava tan idealitzat...!"

Després d'aquest viatge a la RDA, "Sitges" ja el dóna a conèixer a Ventura Margó i s'incorpora a l'organització del partit a Lleida.

En els anys següents, Felip Castell serà, de fet, el principal impulsor del creixement del partit a les comarques de Lleida.²³⁸ Al respecte, l'informant en destaca especialment les poblacions del Pont de Suert i la Pobla de Segur, amb reunions de 30 i 40 persones. Pel que fa a Balaguer, els primers militants que aconseguirà seran el pagès Josep Novau i el planxista Joan Rodés Cerqueira.

En aquests primers moments, les activitats del Comitè Local de Lleida se centren en trobades on s'informa dels esdeveniments rellevants ocorreguts a la ciutat i es comenten i s'intercanvien impressions sobre la marxa del partit gràcies al seguiment de les emissions de la Pirenaica. Tot això vehiculat mitjançant reunions, gairebé setmanals, les primeres de les quals es fan al domicili de Gabino Lozano, en un pis dels blocs del Pla de l'Aigua, al barri antic.²³⁹

En aquests primers moments, la finalitat de les reunions és intrínseca a elles mateixes. Diguem que hi ha una íntima imbricació entre el mitjà i la finalitat, cosa que fa que la reunió i els seus resultats siguin pràcticament la mateixa cosa. En definitiva, només el fet d'haver-la pogut realitzar, ja podia valorar-se com un èxit.

De ben segur que aquestes circumstàncies i condicions contribuïen a alimentar, de manera decisiva, la mística de la clandestinitat, no necessàriament relacionada amb els conceptes de funcionalitat i eficàcia.

Tanmateix, després de l'ensulsiada soferta en les primeres dècades del franquisme, l'objectiu prioritari és reorganitzar-se. I cal que aquest Comitè Local es doti, lògicament, d'una base com més àmplia millor. En definitiva, calia "anar a buscar gent". On? Els sembla que tantejant en els respectius llocs de treball, els centres culturals i el món de la pagesia, fonamentalment, aconseguiran alguns fruits.²⁴⁰

Evidentment, la tàctica dels comunistes de Lleida no era original i, ni de bon tros, autòctona. L'orientació del PCE i el PSUC als anys seixanta venia definida per la política de la reconciliació nacional, dibuixada, en bona part, per la necessitat de dur a terme una revolució democràtica (entesa com la fase final del procés de revolució burgesa), pas previ

---

²³⁸ A hores d'ara, Felip Castell segueix essent un entusiasta militant del PSUC.

²³⁹ Entrevista a F. Alarcón, el 25-7-92

²⁴⁰ MARGÓ, V.: Op. cit.

per produir-se la revolució socialista.²⁴¹

Això implicava la superació dels vells i ortodoxos antagonismes entre les classes socials i així, amb la constitució d'aquest ampli front antifranquista, aconseguir l'enfonsament del règim.

Calia, doncs, que el partit s'esforcés per atreure-hi obrers, pagesos, intel·lectuals, etc. Així per exemple, en els estatuts aprovats en el II Congrés del PSUC, el 1965, es manifestava:²⁴²

"Els Comitès i militants del Partit han de prestar particular atenció a les organitzacions de masses, sindicats, germandats, cooperatives, associacions professionals, culturals, artístiques, esportives, recreatives, etc. combatent tota tendència sectària que condueixi al Partit a aïllar-se de les masses.

Els comunistes han de treballar en tals organitzacions, encara que llurs organismes directius estiguin en mans d'elements franquistes i reaccionaris, utilitzant totes les formes i mitjans legals per a lligar-se a les masses, defensar llurs drets i desenrotllar una tasca d'explicació i d'educació política dirigida a conduir els afiliats d'aqueixes organitzacions a l'acció en defensa de llurs reivindicacions i a la lluita pels objectius que es fixen en la política del Partit."

Tot plegat, i malgrat la relativa eficàcia de la política de reconciliació nacional, representà un pas decisiu per a l'obertura del partit.

En aquest sentit, sense extralimitar-nos en els paràmetres de resistència, foren especialment exitosos els contactes establerts pels obrers de la construcció Gabino Lozano, Francisco Alarcón i Francisco López.

Uns primers passos que sembla que segueixen sempre una espècie de ritual. En primer lloc, el militant repartia, amb precaució i després d'haver observat el comportament dels companys, alguns exemplars de premsa clandestina, fonamentalment *Mundo Obrero* i *Treball*. Si el receptor ho acollia de bon grat, es passava a un contacte més compromès, consistent en una cita al carrer Major en què ja es passava a formular propostes més formals.

En aquest sentit, els passeigs dominicals en el carrer més cèntric de la ciutat eren una cobertura idònia per a aquests primers contactes. Si això arribava a quallar es passava a la integració en l'organització amb l'assistència a les reunions en els domicilis particulars.²⁴³

D'altra banda, també Ventura Margó, en el seu lloc de treball, aconseguí "atreure" un petit grup de treballadors que s'integraran força aviat al partit, entre els quals destaca l'obrer Jesús Canales Rivero (amb el sobrenom de "Poveda"), posteriorment un dels màxims impulsors del moviment obrer a la ciutat.

Així doncs, paradoxalment, els primers moviments que conduïen a la clandestinitat tenien lloc en una àrea pública definida pels centres de treball i enmig d'un espai també públic.

A diferència dels anys quaranta, la realitat de la fàbrica o de les bastides és un centre d'atenció que catalitzarà les energies mobilitzadores de la classe obrera. El lloc de treball, en

---

²⁴¹ Així s'indica al *Programa del Partido Comunista de España (VI Congreso del PCE)*. Gener 1960

²⁴² Capítol II, Estatuts aprovats en el II Congrés del PSUC, 1965. Aquestes tesis també es troben recollides a CARRILLO, S.: *Después de Franco, ¿qué? La democracia política y social que preconizamos los comunistas*. París, 1965. I GALLEGO, I.: *El partido de masas que necesitamos*. Informe presentat al Comitè Central del PCE, 1970

²⁴³ Entrevista a F. Alarcón, el 25-7-92. D'altra banda, l'escenari del carrer Major com a metàfora de transició ha estat treballat per FEIXA, C.: "Fer la nòria". Una història oral del carrer Major a la Lleida de postguerra. Dossier: La Lleida de postguerra. *Ilerda*, núm. 49, 1991, p. 169-178.

definitiva, es convertirà en el principal camp d'"apostolat" i, per extensió, en un lloc de transformació ideològica i política.

Tanmateix, a mesura que les respostes conductuals s'anaven concretant en aquesta direcció, això es reduïa a cercles més privats i tancats, com era el cas dels habitatges respectius. No creiem que això obeís a una estratègia preconcebuda, sinó que més aviat responia a uns complexos mecanismes, possiblement inconscients, on s'imposava, per damunt de tot, la precaució i, en definitiva, la seguretat.

La clandestinitat, per tant, és encara durant aquests anys un procés que va "de fora a dins", sense feed-back, segurament perquè aleshores encara no podia ser d'una altra manera. La lluita antifranquista, oberta i decidida, encara quedava lluny.

El fet que fos el sector de la construcció un dels gèrmens importants del partit ens permet introduir un altre dels grupuscles que actuaren fins aleshores de manera aïllada i desconnectada des d'un punt de vista orgànic i que tingué a Antonio Chacón Giménez com un dels membres més significats i conscienciats, el perfil biogràfic del qual creiem que també mereix la nostra atenció.²⁴⁴

Nascut el 1932 a Pruna (Sevilla), es queda orfe des de molt petit. Als 8 anys ja ha de començar a treballar com a jornalero agrícola. La duresa en les condicions de vida i de treball fan que, en força ocasions, hagi de patir la violència física exercida pels propietaris del "cortijo".

Molt aviat, durant la nit, mentre aprèn a llegir i escriure de la mà d'uns comunistes, comença a sentir la Pirenaica. És així com, escoltant-ne les consignes que emet, s'organitza en una primera cèl.lula comunista, sense connexió, però, amb l'organització del PCE. Sens dubte que els trets personals que dibuixen la trajectòria vital de Chacón, igual com en els altres casos, esdevenen paradigmàtics de la seva militància. Tal com expressa ell mateix:

"Yo siempre he tenido esa rebeldía porque allí en Andalucía había unos atropellos muy grandes con nosotros."

Després de la seva etapa com a jornalero, comença a treballar a l'empresa Agroman, obrint un túnel per desviar el riu Guadalquivir. Posteriorment, és traslladat a Tous (València) per construir la presa. Allí participa en una vaga en solidaritat amb els miners d'Astúries (1958).²⁴⁵ Com a conseqüència d'aquests fets, rep fortes amenaces de la Guàrdia Civil i els empresaris, ja que el consideren un dels dirigents de la vaga, per la qual cosa es veu obligat a marxar. Fruit d'aquest "desterrament" ("nos llevaron al cuartel y nos pusieron en un autocar") arriba a Lleida on comença a treballar a l'empresa Copysa.

És aleshores quan, ja el 1961, coneix un veterà militant de Balaguer, actualment ja mort, que vivia al barri de la Mariola. La relació era tan hermètica que Chacón mai no arribà a saber l'autèntic nom d'aquest militant, fortament represaliat durant els primers anys del franquisme. Antonio Chacón adopta el sobrenom de "Rubén", en record del fill que havia tingut Dolores Ibárruri. Aquest veterà aconsegueix aglutinar un petit grup format per ell mateix com a responsable, Antonio Chacón, Antonio Giménez Guillén i Domingo Rey Vidal, els quals treballaven en la mateixa empresa que Chacón. A aquest grupuscle també s'afegí Cristóbal Gordo Barrera, administratiu de professió.

Els seus primers passos vénen marcats per les trobades en llocs isolats (la Seu Vella,

---

²⁴⁴ Les notes biogràfiques foren recollides en les entrevistes a Antonio Chacón Giménez el 30-9-92 i el 6-10-92. Lloc: domicili particular, Lleida.

²⁴⁵ Val a dir que aquestes vagues dels miners asturians constituïren el bressol de les futures Comissions Obreres. Vegeu especialment GARCÍA PIÑEIRO, R. i ERICE SEBARES, F.: "La reconstrucción de la nueva vanguardia obrera y las Comisiones de Asturias (1958-1977)." Dins RUIZ, D.: Op. cit. p. 141-190

els marges del riu, l'horta...) on comenten les notícies emeses des de la Pirenaica.

En una d'aquestes reunions, un diumenge a l'ombra d'uns arbres de la partida de la Mariola, constitueixen "formalment" la cèl.lula comunista anomenada "El único camino".

Com resulta obvi, en aquests primers moments, les seves actituds de rebuig al franquisme tenen, sobretot, un caràcter privat i endogàmic. Esporàdicament, però, realitzen alguna acció amb una certa projecció externa a la cèl.lula. Així per exemple, en ser afusellat el dirigent comunista Julián Grimau, el 20 d'abril de 1963 a Burgos, distribueixen octavetes, confeccionades manualment, per alguns carrers de la ciutat.

La cèl.lula funciona de manera aïllada, fins que Antonio Chacón coneix en el lloc de treball Gabino Lozano. Després d'aquells primers tanteigs aproximatiu ja esmentats, Lozano li planteja la possibilitat que el grup s'integri a l'organització lleidatana del PSUC, per la qual cosa calia que es possessin en contacte amb Margó. Tanmateix, per obvis motius de seguretat, calia prendre precaucions al respecte. A. Chacón relata com es produïren aquests primers moviments:

"Cogimos contacto a través de un compañero que nos dio el *Mundo Obrero* (es refereix a G. Lozano). Y cuando nosotros vimos el *Mundo Obrero*, nosotros dijimos que ya este compañero será de confianza. (...) Ese ya nos propuso una entrevista con Ventura Margó y poder así entrar en el partido. Pero nosotros, de entrada, no nos fiábamos de nadie. Entonces Margó dijo: -Mira, vamos a hacer una cosa. Escuchad la Pirenaica y a través de la Pirenaica ya podréis confiar en mi.

Entonces nosotros escuchábamos la Pirenaica buscando un mensaje, hasta que un día oímos: -Atención, célula "El único camino" de Lérida. El compañero que os visitó tal día es de completa confianza.

Entonces nosotros ya sabíamos... y ya ingresamos en el partido. Era el año 1964."²⁴⁶

Com ja hem apuntat, l'emissora clandestina acomplirà, doncs, un important paper vehiculador durant aquests primers moments. Val a dir que Ventura Margó en serà el corresponsal a la ciutat.

En aquest sentit, un aspecte que ens sembla interessant de subratllar és la manera com es feien arribar els missatges a l'emissora. Hi havia, bàsicament, dos conductes. D'una banda, es posava un nom francès imaginari al sobre amb l'adreça d'una porteria a París regentada per emigrants espanyols afiliats al partit. Un cop hi arribava, s'enviava directament a l'emissora.

Per tal d'assegurar-se que les cartes arribarien a la destinació correcta, eren tirades al tren correu de les tres de la tarda que anava a Barcelona, ja que en aquella hora ja no les mirava ningú, respecte a la qual cosa tenien clares sospites que passava a altres hores. Les cartes que eren urgents les enviaven per avió, feina realitzada bàsicament per l'esposa de Margó, Indalècia Gelonch ("Olga").²⁴⁷

Una altra persona important en l'establiment de contactes amb la Pirenaica fou Felip Castell. En aquest cas, segons el seu testimoni, els informes de les reunions i els diferents missatges eren enviats a la redacció del diari comunista francès *Humanité*, el qual s'encarregava de fer-los arribar a l'emissora. Per motius de seguretat, les cartes no les tirà mai a Balaguer, sinó que en moltes ocasions viatjà expressament a Barcelona per tal d'assegurar-se'n la tramesa.

És així com, d'una manera lenta però constant, el PSUC, articulats a l'entorn de

---

²⁴⁶ Val a dir que en l'actualitat Antonio Chacón segueix essent militant del PSUC.

²⁴⁷ Entrevista a Indalècia Gelonch Codony el 18-12-1992. Lloc: domicili particular, Lleida.

Ventura Margó, va eixamplant les seves files, tot agrupant uns petits nuclis que, des de feia uns anys, s'havien constituït sense cap lligam orgànic actuant amb absoluta independència i desconexió respectives.

D'acord amb les dades biogràfiques que hem comentat, és evident que el perfil d'aquests primers militants s'ajusta al d'unes persones joves la majoria dels quals tenen una edat que oscil·la entre els 25 i els 35 anys. Es tracta, doncs, d'una generació que no ha participat directament en la Guerra Civil, si més no des del punt de vista bèl·lic. No obstant això, sí que, a causa de les dures condicions de vida imposades en la immediata postguerra, és evident que n'havien patit els efectes. Alhora, de manera tangencial, també havien viscut les represàlies que es derivaren amb la implantació del règim franquista. Així per exemple, alguns d'ells havien tingut, durant la II República, parents que havien militat en formacions d'esquerra que, durant la Guerra Civil, havien estat afusellats.

En definitiva, creiem que són circumstàncies aquestes que, de ben segur, havien marcat indefectiblement el seu compromís polític amb el comunisme, per la qual cosa no resulta inversemblant que una part d'ells haguessin encetat una militància política en els seus llocs d'origen. És el cas, ja esmentat, de F. Alarcón i A. Chacón. I també de Gabino Lozano, empresonat durant 5 anys, abans de la seva arribada a Lleida, per la seva militància política.²⁴⁸

Creiem que cal incidir en aquestes diverses consideracions ja que això ens indica que, tot i tractar-se d'una generació jove que no té, ni de bon tros, els mateixos condicionants que els resistents dels anys 40, no sorgeix "espontàniament" en aquesta dècada dels anys seixanta, sinó que té uns arrels i uns orígens amb uns lligams establerts que, sens dubte, en alguns casos han resultat determinants. I, en definitiva, ens referma, un cop més, en l'existència de continuïtats històriques malgrat la ruptura provocada des de 1939.

En un altre ordre de coses tampoc no es pot passar per alt la consideració respecte a l'origen geogràfic divers d'aquests primers militants, alguns dels quals són immigrants.

En aquest sentit, a més de la ja esmentada militància endegada anteriorment, no pot menystenir-se la incidència de les dures condicions laborals d'una banda, més la ruptura i/o el desarrelament que, a tall individual, comporta en moltes ocasions el fenomen migratori.²⁴⁹ Creiem que són elements que s'han de tenir en compte a l'hora de valorar les seves actituds.

A la vegada també, creiem que és molt important assenyalar la presència, tot i que mínima, de veterans enmig d'aquesta nova generació. Uns veterans que, tal com ja hem vist, en molts casos actuaren de pont, tot i que això no significa que tinguessin una presència activa.

Cal dir que més aviat se'n mantingueren al marge, ja que molts encara estaven atemorits; però, sens dubte, el seu paper d'enllaç entre els joves i el partit fou fonamental en els primers moments, cosa que va fer possible superar l'*impasse* provocat per la dècada anterior. Els comunistes Botines, Pérez, o el responsable de la cèl·lula "El único camino" esdevenen un exemple força il·lustratiu al respecte. Però, sobretot, refermen l'existència d'uns fils conductors entre els diferents períodes de l'antifranquisme, malgrat la seva asistematització. I, un cop més, el cas de Lleida no n'és una excepció.

---

²⁴⁸ Així es recull a MARGÓ, V.: Op. cit.

²⁴⁹ Entre molts dels estudis dedicats a analitzar l'experiència de l'emigració, destaquem el de PUIG i VALLS, A.: *De Pedro Martínez a Sabadell: l'emigració una realitat no exclusivament econòmica, 1920-1975*. Tesi doctoral, UAB, 1991. Un resum d'aquesta investigació es troba recollit a "De Granada a Sabadell: La emigración una experiencia vivida." *Actas de las III Jornadas "Historia y Fuentes Orales". Memoria y Sociedad en la España Contemporánea*. Ed. Fundación Cultural Santa Teresa. Ávila, 1992, p. 275-284.

Juntament amb aquestes incorporacions ja esmentades, de gent jove bàsicament, se'n produïren altres de força significatives. És el cas del dirigent de les Joventuts Socialistes Unificades el 1942, a conseqüència de la qual cosa fou fortament represaliat, circumstància que ja ha estat detallada en parlar del primer franquisme. A partir d'ara serà "Carlos", en clara referència al pensador i teòric principal del moviment comunista. També s'hi incorporarà el ja esmentat militant dels anys 40, Santiago Broto Villegas.

Seguint la tendència general, val a dir que no ocuparen una posició capdavantera, sinó que, fonamentalment, es limitaren a exercir una militància bàsicament testimonial. De ben segur que les experiències viscudes en la immediata postguerra en devien ser determinants. Malgrat això, i a jutjar pels comentaris dels diferents informants, la presència d'aquests veterans sempre estigué marcada d'una certa aurèola envoltada d'admiració.

D'altra banda, desconeixem si hi hagué més veterans que es reincorporaren a la lluita. Tot apunta que no va ser la tendència generalitzada. Ventura Margó valora així aquesta circumstància:²⁵⁰

"Cal dir que, si per una banda era negatiu no poder comptar amb gaire gent experta, per l'altra banda va ser positiu durant el temps d'organització i captació. La policia no tenia coneixença de les persones ja que no constaven als seus fitxers. Tesi que es va confirmar amb les primeres detencions d'aquella nova època, quan els de la Político-Social volien associar el nou moviment amb gent que a la guerra havia tingut una actuació destacada."

Un cas atípic que mereix ser ressaltat és el de Vicenç Ximénez Carulla. Recordem que havia estat un destacat militant del POUM i durant la dècada dels anys 40 un dels màxims protagonistes de la seva reorganització. Com ja hem comentat, a conseqüència d'esdeveniments familiars combinats amb la davallada de la lluita clandestina, s'havia traslladat durant els anys 50 a un mas de la seva propietat als afores del poble de Bellvís. Durant aquests anys, s'havia mantingut aïllat, sense contactes de cap tipus, si bé no havia renunciat als seus ideals polítics.

El 1963 decideix venir a Lleida i encetar una nova vida, fet que es traduirà en l'àmbit laboral ja que comença a treballar a la fàbrica de pintures "Alasko", i també, significativament, en la seva militància política.

Poc temps després, rep la visita de "Sitges" que l'invita a incorporar-se al PSUC donada la seva reconeguda vàlua. Val a dir que "Sitges" ha sabut de l'existència de Ximénez gràcies al fet que a París una persona de Bellvís li ha donat el seu nom, circumstància que torna a posar de manifest el destacat paper rellevant que van desenvolupar els exilats amb el partit. Ximénez accepta i s'hi integra. Adoptarà el sobrenom de "Salvador", simplement "per desvirtuar".²⁵¹ A partir d'aleshores actuarà, sobretot, en el moviment pagès.

Ximénez, juntament amb el ja esmentat Pere Rosselló, i el militant Cel.lestí Regué, pagès, seran els motors de les Comissions Pageses, tot i que la seva incidència fou, certament, molt menor en comparació amb altres sectors, com és el cas de les futures Comissions Obreres. I així, davant la impossibilitat de disposar d'un espai propi d'actuació, les Comissions Pageses d'aquests primers anys se centraran, bàsicament, a donar suport a determinades problemàtiques pageses, especialment la qüestió dels parciers contra la Unió Laical de Beneficiats.

---

²⁵⁰ MARGÓ, V.: Op. cit. p. 42

²⁵¹ XIMÉNEZ, V.: *Memorias...* Op. cit. I entrevista el 3-2-1994. Igual com en altres casos, el nom de guerra ha arribat a sobrepassar l'autèntic. Avui en dia encara hi ha molta gent militant d'aleshores que l'identifica com a "Salvador".

D'altra banda, l'exemple personal de Ximénez demana una certa reflexió al respecte. D'entrada, el fet que un actiu i destacat militant del POUM dels anys 40 passi a ser un actiu militant del PSUC als anys seixanta no és usual. Amb tot, però, no està mancat d'una certa lògica, si més no en els paràmetres de la ciutat de Lleida.

És a dir, ara l'única alternativa de signe polític de què disposa una persona d'esquerreres per reiniciar l'activitat clandestina és a través del PSUC.

Aleshores, és l'única plataforma política existent ja que, tal com hem comentat, l'altra opció que es manté, el FNC, està força mancada d'una estructura orgànica, bastant reduïda a unes relacions personals i força imbricada en entitats cívico-culturals a través d'elements com Enric Farreny, Pere Terrado o el mateix Joan Culleré. Tanmateix, pot dir-se que la seva activitat clandestina des d'un punt de vista polític gairebé és inexistent.

L'actitud "momentània" de Ximénez d'incorporar-se al PSUC ens ve refermada pel fet que, després, a principis dels anys 70, quan apareguin a Lleida altres plataformes polítiques com el Bloc Popular de les Terres de Lleida, que posteriorment serà el Reagrupament Socialista i Democràtic del seu vell amic Josep Pallach, no dubtarà d'integrar-s'hi. Per tant, es tracta, com hem dit, d'un exemple inhabitual, però també lògic. I és, sobretot, conjuntural.

Així doncs, a mitjans dels anys 60, el PSUC ha aconseguit aglutinar unes 15-20 persones sobre la base, fonamentalment, de l'agrupament dels grupuscles existents fins aleshores.

En aquest procés han tingut un paper rellevant les tres vies anteriorment esmentades: la influència i la forta atracció exercida per la Pirenaica, els contactes establerts amb exilats i els viatges a l'estranger, els quals constitueixen un pont informatiu de primera magnitud entre l'organització i els aspirants a ingressar-hi. Sense oblidar el paper d'alguns veterans del partit.

Però el que és més important és que el PSUC s'ha dotat d'una estructura orgànica, tot i que mínima, i, alhora, disposa d'uns objectius molt clars per afrontar la lluita clandestina.

Uns objectius centrats a "espigolar" en diferents paisatges humans i socials. I és així com el PSUC entrarà en la segona meitat dels anys 60 amb la capacitat suficient per ser la força opositora amb més solidesa i amb una base social àmplia i, sobretot, heterogènia.

D'acord amb els objectius fixats, el PSUC empenirà els seus fronts d'acció durant la segona meitat dels anys 60 amb unes àrees d'actuació molt definides. I així, l'obrerisme, la pagesia i el món cultural seran els elements axials que definiran la seva política d'actuació.

Així doncs, mentre els obrers de la construcció aconseguien atreure, a través dels respectius centres de treball, alguns companys que engrandiren les files del partit i que serien l'embrió de les futures Comissions Obreres, Margó comença a introduir-se en entitats cívico-culturals i religioses de la ciutat, les quals, ja des de feia uns anys, havien esdevingut, a manca d'opcions polítiques, plataformes alternatives que transcorrien al marge o independentment de l'oficialitat imposada.

I així assisteix a actes organitzats per les Congregacions Marianes del pare Gabernet, el Cercle de Belles Arts i el Club Esportiu Huracans, fonamentalment.²⁵² Allí coneix i comença a connectar amb persones que, aleshores, si bé no militen directament en cap partit polític tenen ja una clara actitud compromesa amb l'antifranquisme. És el cas, per exemple, del director de l'Alliance Française, Jaume Magre, i de l'arquitecte Ramon Maria Puig, amb el qual, recordem, Margó fou un dels impulsors claus de la secció del cine-club del C.E. Huracans en la segona meitat dels anys seixanta.

A la vegada, ja s'ha comentat la importància d'aquest dirigent comunista en l'embranchida de l'entitat, juntament amb altres persones de tarannà democràtic i nacionalista.

En definitiva, són anys que determinades activitats culturals es converteixen en una

---

²⁵² MARGÓ, V.: Op. cit.

mena d'esquer que permet establir contactes. I el PSUC tenia molt clar que una de les estratègies prioritàries consistia a intentar aprofitar les vies legals i públiques.

És també així com Margó comença a freqüentar l'HOAC -*Hermandad Obrera de Acción Católica*- des d'on es posarà els fonaments de les Comissions Obreres a la ciutat, com veurem tot seguit.

3.2 La mobilització sindical: una clandestinitat semi-legalitzada

En aquesta dècada dels anys seixanta s'han produït profunds canvis en els diversos escenaris que configuren la societat en general. I en aquest procés de transformació, els aspectes socio-laborals no en restaran al marge, sinó tot el contrari.

Un punt de partida que contribuï a definir un nou estat de coses fou el 1958 amb la creació de la Llei de Convenis Col·lectius que, decididament, canvià el rumb del sindicalisme d'oposició.²⁵³

Quin era el marc d'aquesta Llei?

a) D'una banda, la promulgació de la Llei formava part d'un grup de mesures preses, a causa de la pressió internacional, que anaven orientades a disminuir l'estatalisme econòmic.

b) D'una altra banda, les reglamentacions existents ja no complien el seu paper d'intentar contenir els increments salarials, ja que havien quedat obsoletes.

c) I sobretot que, enmig de la nova política econòmica que volia introduir el règim franquista de la mà dels Plans d'Estabilització, calia establir convenis que estimulessin l'augment de la productivitat i una major rendibilitat a canvi d'increments salarials.²⁵⁴

Aquesta Llei, per tant, establia un tímid reconeixement oficial de la negociació per part dels obrers respecte a les seves reivindicacions laborals, alhora que atorgava a l'Organització Sindical una funció fonamental: la representativitat conjunta dels obrers i els patrons davant els convenis.

Així doncs, el sistema de relacions laborals es modificà notablement amb aquesta Llei de 1958, ja que s'amplià la representativitat dels nivells més baixos de l'O.S. en les eleccions i es donà pas a una relativa semi-tolerància de grups i moviments sindicals.

I és en aquest context que en algunes empreses de diversos punts de l'Estat espanyol començaran a formar-se comissions de treballadors per negociar amb la patronal millors condicions.²⁵⁵

---

²⁵³ Tots els autors convenen a assenyalar que 1958, amb l'esmentada Llei, fou el punt de partida d'un nou estat de coses. A tall d'exemple, vegeu RUIZ, D.: Op. cit.; BALFOUR, S.: Op. cit.; FUSI, J.P.: "La reaparición de la conflictividad en la España de los sesenta". Dins FONTANA, J. (ed.): Op. cit. p. 160-170; i LUDEVID, M: *Cuarenta años de Sindicato Vertical*. Laia. Barcelona, 1976; del mateix autor *El movimiento obrero en Cataluña bajo el franquismo*. Barcelona, 1977

²⁵⁴ Respecte al creixement econòmic dels anys 60, vegeu, entre altres, GARCÍA DELGADO, J.L.: "La industrialización y el desarrollo económico de España durante el franquismo", i CARRERAS, A.: "La industria: atraso y modernización", dins NADAL, J., CARRERAS, A., SUDRIÀ, C. (comp.): *La economía española en el siglo XX. Una perspectiva histórica*. Ariel. Barcelona, 1987

²⁵⁵ Tot i que la data de 1958 fou determinant per al posterior desenvolupament del moviment obrer, Javier Domínguez, en l'obra *La lucha obrera durante el franquismo. En sus documentos clandestinos (1939-1975)*. Descleé de Brouwer. Bilbao, 1987, apunta que, possiblement, les primeres "comissions" aparegueren el 1953 amb la vaga d'Euskalduna, al País Basc. És, però, difícil d'historiar-ho a causa de la provisionalitat d'aquestes "comissions" i a la total absència de fonts escrites. L'autor esmenta que estigué organitzada, en bona part, per militants de l'HOAC.

Tanmateix, l'eclosió d'aquestes "comissions" tingué lloc a partir de 1958 durant els conflictes a Astúries i Bilbao. A partir d'aleshores, proliferà l'aparició d'aquestes "comissions" espontànies, escollides en assemblees a

D'altra banda, un segon element essencial per a la transformació i configuració del nou moviment obrer serà l'important desplaçament de treballadors des de l'agricultura a la indústria i els serveis, en ràpid creixement en algunes regions peninsulars, fonamentalment Catalunya, Madrid, el País Basc i el País Valencià.

En aquest sentit, la revitalització dels corrents immigratoris fou, sens dubte, un factor econòmic i social de primera magnitud. La immigració no sols va augmentar la força de treball existent sinó que també, i sobretot, va canviar bona part del perfil de la població laboral.

Els immigrants eren majoritàriament joves i solters. I si tenien famílies constituïdes, els seus fills s'incorporaven amb una certa rapidesa a l'activitat productiva i reproductiva. Per tant, la immigració va permetre augmentar, decididament, la població activa. I també va permetre augmentar, de manera notable, l'índex de població assalariada en sectors com la construcció, el metall i el tèxtil, que esdevindrien eixos fonamentals del nou moviment obrer, sobretot pel que fa a Catalunya. Un fenomen en què la ciutat de Lleida també hi participà.

Alhora, eren unes noves generacions que no estaven directament marcades per la guerra i, per tant, no estaven immobilitzades per la por.

Un tercer element a tenir en compte en aquesta nova contextualització és la nova orientació, el canvi de tàctica, ja esmentat, que impulsaren algunes organitzacions polítiques, com el PCE i el PSUC, en l'enfrontament i la lluita contra el règim franquista.

Així doncs, ens trobarem amb un fet cabdal per a l'obrerisme: la integració formal en les estructures del verticalisme esdevindrà el vehicle, l'instrument, per establir contacte amb la base obrera, al mateix temps que, servint-se del sindicat oficial, s'anirà construint un moviment socio-polític de signe democràtic.

I serà en el marc de tota aquesta nova orientació i dinàmica que començaran a organitzar-se comissions de treballadors a les empreses amb l'objectiu que la lluita sindical dins del verticalisme sigui realment efectiva.

Aquests són els diferents factors que van influir en l'aparició a finals dels anys cinquanta de les primeres comissions d'obriers en defensa de millores econòmiques. Uns obrers, com ja hem apuntat abans, que, en la seva condició de joves, no havien participat en la Guerra Civil, tampoc no havien conegut la cultura sindical i política anterior a la guerra i fins i tot havien perdut, en bona mesura, la memòria repressiva posterior.

S'estava, així, constituint un nou moviment obrer, format bàsicament per militants comunistes i cristians dels moviments apostòlics de la *Hermandad Obrera de Acción Católica* -HOAC- i *Juventud Obrera Católica* -JOC-, que es va caracteritzar per:

1) La utilització dels sindicats verticals a través de la participació en les eleccions d'enllaços sindicals i jurats d'empresa.

2) El plantejament de reivindicacions molt elementals perquè així poguessin ser àmpliament compartides per la immensa majoria dels treballadors.²⁵⁶

Alhora, és necessari remarcar que l'inici de canvis d'actitud davant els problemes socials i polítics en alguns sectors de l'Església catòlica va possibilitar que algunes parròquies obrissin les seves portes a aquests grups de militants obrers facilitant-los una certa protecció i la possibilitat de reunir-se.

L'Església no estava sotmesa a la reglamentació vigent sobre el dret d'associació i

---

peu de la mina o de la fàbrica.

²⁵⁶ Sobre la col.laboració entre catòlics i comunistes, vegeu a tall d'exemple, VEGA GARCÍA, R.: "Cristianos en el movimiento obrero asturiano durante el franquismo. Un apunte", i FERRANDO, E.: "El compromiso de los cristianos en las luchas de los movimientos obreros en Cataluña durante la etapa franquista." Dins DDAA: *Los católicos y el nuevo movimiento obrero*. Ed. XX Siglos, núm. 22, 1994

reunió, per la qual cosa la policia no podia entrar en els seus locals sense prèvia autorització del bisbe. Això farà que organitzacions com l'HOAC facin ús dels seus "privilegis" i posin els seus locals al servei del moviment obrer.

Sens dubte, sense la presència de militants cristians en l'organització incipient de Comissions Obreres no hauria estat possible utilitzar aquests locals que foren bàsics en el funcionament de les primeres CCOO.

En aquest sentit, és evident el paper d'"aixopluc" que jugaren l'HOAC -i també la JOC-. Tanmateix, si limitem les seves funcions a aquesta consideració, estem apartant aquest moviment d'apostolat de la dinàmica de les reivindicacions socials. I sobre això, cal dir que no sols feren de "paraigua" del moviment obrer que estava sorgint en aquests anys, sinó que també en formaren part integrant.

3.2.1 La Hermandad Obrera de Acción Católica: apostolat versus integració en el moviment obrer

L'organització obrera dins l'Acció Catòlica havia existit des d'inicis de la dècada dels anys quaranta, però es desenvolupà realment amb força a partir de 1946, data que es funda l'HOAC sota l'empar del cardenal Pla i Deniel.

Segons Javier Tusell, una de les preocupacions més importants del catolicisme espanyol després de la Guerra Civil se centrà en els moviments apostòlics, ja que als anys trenta una de les falles més evidents havia estat la seva carència de contingut social, no sols doctrinal sinó també pràctic, fet que s'havia traduït en una manca d'implantació entre les masses obreres.²⁵⁷

Pel que fa a l'HOAC de Lleida estava formada, a finals dels anys cinquanta, per uns 11 militants i 5 adherits.²⁵⁸ El secretari era Josep Perera Beltrán i el tesorero, Josep M. Usieda, tots dos venedors de cotxes a l'empresa Ford. El contractista d'obres Eulogio Vallina i Miquel Tella, propietari d'una tenda de queviures, n'eren els vocals.

D'altra banda, un dels hoacistes més actius d'aquests anys era l'empleat de Banca Francesc Solana, que ocupà el càrrec de president fins el 1964, data a partir de la qual serà substituït pel ja conegut i activíssim Joaquim Colell.

L'activisme i el fort compromís de Francesc Solana el portaren a presentar-se a les eleccions d'enllaços sindicals provincials el 1960, en què sortí elegit com a president del Sindicat Provincial de Banca, Borsa i Estalvi.²⁵⁹ Una circumstància que ens invita a considerar l'actitud d'aquest hoacista com un clar precedent de la penetració en l'Organització Sindical per part de determinats sectors del moviment obrer en anys posteriors.

A aquest petit grup, hi cal afegir els militants Lluís Santamaría -facultatiu de mines-, Càndid Reñé -d'ofici matalasser-, Carme Sambola -mestressa de casa i esposa de Josep

²⁵⁷ TUSELL, J.: *Franco y los católicos. La política interior española entre 1945 y 1947*. Alianza Editorial. Madrid, 1984. Hi tracta la història d'una "família" que sustentà el franquisme: el catolicisme i les diferències entre col.laboracionistes i antifranquistes.

²⁵⁸ Vegeu BARALLAT i BARÉS, J.: "La HOAC bajo la Jerarquía y el Franquismo. Una muestra local: Lérida." Dins DDAA: *Los católicos...* Op. cit. p. 33-45. Sobre els orígens de l'HOAC a Lleida, el mateix autor en fa una introducció a *L'Església sota el franquisme. Lleida (1938-1968)*. Pagès Editors. Lleida, 1994. També en fa una síntesi en l'article "L'Església sota el franquisme. Una mostra local: Lleida, 1938-1968." *L'Avenç*, núm. 174, octubre 1993, p. 18-23. De manera exhaustiva, pot consultar-se la seva tesi doctoral: *La contribució a la història de l'Església de Lleida des de l'ocupació franquista (1938) al maig de 1968*. Universitat de Barcelona.

²⁵⁹ Així es publicava a *Tarea*. Revista Mensual Económica Social. Editada por el S.I.P.S., gener 1961, núm. 122

Perera- i Teresa Llop Pujol -mestra i esposa de Joaquim Colell-.

Amb tot, però, una qüestió que ens interessa destacar és que l'HOAC, un moviment d'apostolat preocupat per aspectes com el nivell de vida dels treballadors, no podia dur a terme la seva tasca sense enfrontar-se més o menys obertament al règim franquista.²⁶⁰

Així per exemple, l'1 de Maig de 1959, els membres de l'HOAC i la JOC de Lleida llençaven la següent octaveta, la qual cosa els comportà força problemes i maldecaps, en especial amb el bisbe del Pino: "Un régimen económico que fabrica pobres en serie, sin hogar en serie, hambrientos en serie, todo cristiano debe combatirlo y reemplazarlo. En esto tampoco conviene hacerse ilusiones, ya que el cristiano que quiere cumplir su deber se verá combatido por otros cristianos que no comprenden ni aceptan la doctrina del Evangelio y de los Papas, y por muchos ateos conservadores del orden establecido."²⁶¹

Sólo hay dos caminos: Seguir siendo borregos y como ellos esquilados, o

Ser hombres y luchar por la justicia

CON TODAS SUS CONSECUENCIAS"

Efectivament, els conflictes sovintejaren ja des de la dècada dels anys cinquanta i foren especialment intensos a la primera meitat dels anys seixanta, respecte als quals l'HOAC de Lleida, com ja hem dit, no fou aliena.

N'és un bon exemple aquest article publicat a *Tarea*, revista de l'Organització Sindical de Lleida, el 1957, amb el significatiu títol de "LO QUE SON Y NO DEBEN SER LAS H.O.A.C.".²⁶²

"Desde el momento mismo de su organización en España, en 1946, hemos seguido con atento interés el desarrollo de las Hermandades Obreras de Acción Católica. Y porque toda acción dirigida al perfeccionamiento espiritual de amplios sectores de la sociedad corre siempre el peligro de extenderse a finalidades tangentes a su propia esencia, hemos temido muchas veces, y lo hemos manifestado así, con todo respeto y lealtad, desde nuestras páginas, que las H.O.A.C. tendieran a configurarse como organismos destinados al cumplimiento de funciones que realmente no están comprendidas en su verdadera naturaleza.

Por ello, estimamos de extraordinario interés, para todos los que vivimos la noble preocupación diaria de los problemas del mundo del trabajo, la carta pastoral publicada por el cardenal primado, monseñor Pla y Deniel, con motivo de la festividad de Jesús Obrero. (...)

Deslinda, en su comienzo, la carta pastoral dos campos de acción: el

²⁶⁰ TUSELL, J.: Op. cit. Entre les pàgines 210 i 220 l'autor explica els orígens de l'HOAC als anys quaranta. Algunes reflexions a l'entorn dels enfrontaments amb el règim en què els acusava d'actuar com a sindicat es troben recollides, a manera d'introducció, a FERNÁNDEZ VARGAS, V.: Op. cit.; també a DOMÍNGUEZ, J.: Op. cit. Del mateix autor *Organizaciones obreras cristianas en la oposición al franquismo*. Ed. Mensajero. Bilbao, 1975; CASTAÑO, J.: *Memòries de la J.O.C. a Catalunya, 1932-1970*. Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona, 1974; i *La J.O.C. en España*. Sígueme. Salamanca, 1978; EZQUINAGA, J.A. i GONZÁLEZ, M.: "Relaciones Iglesia-Estado en el franquismo: una nueva visión desde la HOAC", dins *Actas del I Encuentro de Investigadores del Franquismo*. Fundació Arxiu Històric CONC i UAB, 1992; MARTÍN ARTILES, A.: "Del blindaje de la sotana al sindicalismo aconfesional, 1960-1975", GARCÍA de CORTÁZAR, F.: "La cruz y el martillo. La resistencia obrera católica.", JULIÀ, S.: "Obreros y sacerdotes: cultura democrática y movimientos sociales de oposición", i SANZ, F.: "Algunos conflictos significativos de la juventud obrera cristiana con el régimen de Franco, 1947-1966", dins TUSELL, J., ALTED, A., MATEOS, A.: Op. cit.

²⁶¹ El text de l'octaveta era un fragment de la pastoral del cardenal Saliege, arquebisbe de Tolosa, de l'11-2-1954. Reproduïda a la tesi de BARALLAT, J.: Op. cit., p. 175 de l'annex documental.

²⁶² *Tarea*... maig-juny 1957, núm. 78 i 79

correspondiente a la gestión de las corporaciones profesionales o sindicatos y el reservado a la misión del apostolado.

Caracteriza, con supremo acierto, a los sindicatos por su fin primordial de "defensa de los derechos de los obreros o los intereses de los empresarios." Y admite "que pueden tener diversas formas legítimas con tal que se salvaguarde la representación verdadera y auténtica de los sindicatos tanto obreros como patronos."

Y después de definir la natural competencia de la Iglesia para la formación religiosa del cristiano -en todas sus edades y profesiones- por medio de las asociaciones especializadas de Acción Católica, llama la atención de los militantes y adheridos de las Hermandades Obreras sobre el punto importantísimo de la naturaleza primordialmente espiritual de éstas: "las Hermandades Obreras de Acción Católica deben ser y son el apostolado del obrero entre los obreros."

De acuerdo con esta perfecta delimitación, con este tan lógico como armonioso diseño de las dos acciones posibles en favor de los obreros y los empresarios -la apostólica y la puramente sindical- aclara la aleccionadora pastoral que las H.O.A.C. "ni son una cofradía, ni tampoco un sindicato." Y no deben "pretender suplantarle o sustituirle", sino "dejar al sindicato lo que es del sindicato".²⁶³ (...)

Consideramos oportunísima la publicación de esta pastoral. Ultimamente habíamos comenzado a llamar la atención de todos sobre ciertas opiniones y tesis defendidas en las páginas del Boletín que edita la Comisión Nacional de la H.O.A.C. Opiniones que a nuestro juicio rebasaban los límites propios de su naturaleza, cometido y acción. Opiniones no concordes, en muchas ocasiones, con la buena doctrina. (...)

La carta pastoral del cardenal primado viene, tempestivamente, a centrar, con toda claridad, las dos posiciones: la de los sindicatos y la de la H.O.A.C. Viene a conjurar el peligro de toda desviación de la acción apostólica. A sentar, sin duda alguna, el sano principio de dar al Sindicato lo que de él, y solo de él, es. Y reservar a la actuación de las asociaciones de Acción Católica la extensa parcela de la más elevada preocupación apostólica."

El clima de crispació entre l'O.S. i l'HOAC encara augmentà més de to a principis de la dècada següent. A tall anecdòtic, però força il·lustratiu, cal esmentar que l'any 1961 els hoacistes de Lleida endegaren unes emissions radiofòniques a Ràdio Popular, adreçades al món obrer. Les esmentades emissions només duraren 2 mesos ja que les suspengueren "por no acceptar la censura previa gubernativa."²⁶⁴

En un context general, l'onada de vagues que es produïren a diversos punts del país i altres esdeveniments com el "contubernio" de Munic el 1962²⁶⁵ foren determinants per accentuar aquesta efervescència, ja que l'O.S. considerava que l'HOAC n'era part força activa

---

²⁶³ El subratllat és nostre.

²⁶⁴ Reproduït a BARALLAT, J.: Op. cit. 1994, p. 215

²⁶⁵ Entre el 7 i el 8 de juny de 1962, unes 100 persones de l'oposició -cristians, republicans, socialistes... (amb l'absència de comunistes i anarquistes)- es reuniren a Munic on establiren unes mínimes condicions per a la "recuperació" de l'Estat espanyol: a) institucions autènticament representatives i democràtiques; b) supressió de la censura i garantia dels drets de la persona; c) reconeixement de les diverses comunitats naturals; d) llibertat sindical amb dret de vaga; i e) llibertat de corrents d'opinió i partits polítics, amb reconeixement dels drets de l'oposició.

i responsable. Així torna a evidenciar-se el juny de 1962 a *Tarea*:²⁶⁶

"Desde luego, es cierto que en el ánimo de las jerarquías de la Acción Católica es ésta únicamente un movimiento apostólico sin proyecciones ni injerencias políticas. Pero no es menos cierto que por la actividad de muchos de sus miembros y por la postura que adoptan sus órganos de expresión, la H.O.A.C. incurre en dichas injerencias y proyecciones. No una, sino varias veces, hemos comentado artículos y textos del "Boletín" de la H.O.A.C. en los que se alienta a la lucha de clases, se propagan interpretaciones incorrectas de las encíclicas, e incluso, se mantienen tesis marxistas. (...)

Cierto es que las materias en las que se vive el apostolado de algunas organizaciones de Acción Católica -la H.O.A.C. por ejemplo- son por sí mismas muy propensas al deslizamiento hacia zonas o campos políticos: el salario, la seguridad social, las estructuras económicas, las configuraciones sindicales... Pero precisamente por ello deberían extremar estas organizaciones su cuidado y su vigilancia. Defender, pongamos por caso, la necesidad de un salario justo puede ser, sin duda, solamente una actividad del apostolado, pero determinar concretamente su cuantía en una coyuntura dada o preconizar cual sea el sistema más conveniente para llegar a él o para abonarlo es ya, también sin duda, llevar a cabo una acción política. Es hacer política. Y la política, por definición jerárquica y por principio moral, debe quedar al margen de la actividad de las organizaciones de Acción Católica. Es un camino peligroso y, desde luego, excede de la función propia del apostolado."

Aquestes actituds confrontades ens serveixen per incidir en el fet que aquests moviments d'apostolat no són perifèrics a la qüestió de l'obrerisme, sinó que en formen part i s'hi imbriquen directament.

N'és una altra mostra força eloqüent el suport moral i econòmic dels hoacistes de Monsó i Lleida als 73 obrers acomiadats de l'empresa Hidro-Nitro de Monsó l'any 1965, circumstància que encara aguditzà més les discrepàncies amb l'oficialitat, especialment amb el sector dels cursillistes, fins a l'extrem que aquest 1965 els hoacistes estigueren a punt de ser expulsats de l'Assemblea Diocesana, acusats de ser comunistes i/o de col.laborar-hi.²⁶⁷

3.2.1.1 Els mètodes hoacistes: l'enquesta i la revisió de vida

L'HOAC tenia, a grans trets, dos mètodes de formació que desenvolupaven en reunions gairebé setmanals: l'enquesta i la revisió de vida.

Pel que fa a l'enquesta, es basava en tres pautes: "Veure, Jutjar, Actuar". Veure una situació immersa en uns contextos concrets, Jutjar-ne, en equip, les dades obtingudes, i Actuar per tal de poder transformar-ne els aspectes negatius.

Un exemple d'enquesta, datada el 1961, i titulada "Urgencia y necesidad en la defensa de los intereses obreros para la elevación colectiva de nuestra clase", és la següent:²⁶⁸

VER:

1º ¿En qué veo la urgencia de la acción por la defensa de nuestros intereses?

Aportar hechos sobre los siguientes aspectos: a) Sobre la descomposición de la familia obrera: b) Sobre el desarraigamiento de las poblaciones campesinas (migraciones): c)

²⁶⁶ *Tarea*... juny 1962, núm. 139

²⁶⁷ BARALLAT, J.: Op. cit. 1994

²⁶⁸ Fons documental particular propietat de Gregori Gallego.

Sobre la diferencia de posibilidades de elevación de los trabajadores respecto de otras clases sociales y de acceso a los puestos de responsabilidad cívica, económica y política: d) Sobre la desigualdad de oportunidades para el hombre y la mujer: e) Otros hechos que demuestren la urgencia de la defensa de nuestros intereses: **2º** ¿En qué instituciones principalmente se localiza la defensa de los intereses colectivos obreros?

Aducir hechos sobre la localización de estos aspectos: a) Libertad de hecho de contrato de trabajo, privado o colectivo: b) Posibilidad de elegir vocación profesional: c) Diferencia de derechos entre la mujer y el hombre: d) Libertad de designar y obtener auténtica representación obrera: e) Otros hechos demostrativos de qué intereses de la clase obrera se localizan en diversas instituciones: **3º** ¿Qué otros intereses o grupos de intereses impiden la consecución de nuestros intereses colectivos?

Exponer hechos que demuestren esta oposición en el campo: a) Político: b) Económico: c) Social:

JUZGAR:

1º ¿Qué perjuicios trae a la clase obrera el desconocimiento de la urgencia de defender nuestros intereses?

2º ¿Qué consecuencias tiene para la clase obrera el no poder defender y administrar sus intereses de una forma libre y directa?

3º Juicio que te merece la falta de acción en defensa de los intereses obreros:

ACTUAR:

1º A la vista de estos hechos y juicios, ¿qué actuaciones propones?

a) ¿Qué crees que se puede hacer para interesar a la clase obrera en la defensa de sus intereses?

b) ¿Qué se puede hacer en las instituciones para lo mismo?

2º ¿A qué me comprometo yo?

D'altra banda, les revisions de vida partien de l'anàlisi de la realitat, amb fets concrets i quotidians. D'aquí que s'estudiessin les condicions de vida dels treballadors, els seus salaris, els habitatges, la fàbrica, la seguretat social, la formació professional, etc.

A través d'aquesta anàlisi de la realitat s'adquiria un "compromís temporal"; és a dir, l'obligació del cristià era comprometre's en la lluita per la justícia en aquestes organitzacions temporals.

A continuació oferim dues mostres de revisions de vida que es feien el 1961. Són aquestes:²⁶⁹

HECHO (1)

a) En el equipo del Centro x hay una militante trabajadora de una fábrica de calzado, la cual fue elegida enlace sindical y por el interés demostrado en el desempeño de su cargo, pronto ganó la confianza de los obreros siendo votada para Vocal de la Sección Social en las primeras elecciones efectuadas.

b) Desde hace bastante tiempo rige en la mayoría de las fábricas de la localidad, la jornada laboral por semana de tres días solamente.

Después de grandes gestiones de la militante cerca de los compañeros de trabajo y de los enlaces sindicales de otras empresas, consigue que se presente una solicitud de indemnización por paro parcial, la cual está en vías de fallarse. Su actitud es muy discutida en el pueblo, especialmente por tratarse de una mujer.

c) En este mismo equipo hay una mujer casada; tiene tres hijos y su marido es hoacista, quien por las actividades de su compromiso temporal, casi continuamente tiene choques con el patrono de su empresa, el cual llega a amenazarle con el despido si no cambia

²⁶⁹ Fons documental particular propietat de Gregori Gallego

de postura.

El se da cuenta que ha de tomar una determinación y hace partícipe de todas esas preocupaciones a su esposa. Ella, a su vez, le expone las que tiene en el equipo por el caso anteriormente citado y en el que participa cuanto puede. Después de estudiarlo juntos deciden seguir en la brecha pase lo que pase, aunque tenga que trabajar ella para sostener a la familia.

a) Teniendo en cuenta la formación que se da a los obreros y particularmente a las mujeres ¿crees que este caso se dará con frecuencia?

b) ¿En qué punto se apoya esta militante para realizar esta acción?

c) ¿En qué crees que esta mujer casada puede participar en la acción de su marido y de la otra compañera de equipo?

d) ¿Qué consecuencias tiene todo esto para la promoción obrera y la lucha por un Mundo Mejor?

Aportar hechos similares: Compromisos: a) personal; b) Comisión Diocesana, Centro, Equipo o Grupo.

HECHO (2)

a) En un populoso barrio una militante de la HOAC Femenina se encuentra en la escalera con una vecina que baja llorando. La causa: que ha de irse al sanatorio a dar a luz y no tiene donde dejar sus dos niños, ni siquiera al marido pues está en Alemania. La militante le tranquiliza y se queda con los dos niños uno de los cuales logra que se lo quede otra vecina a quien interesa el caso.

Teme la reacción del marido (no militante aun) que siempre le dice que con esas cosas no se arregla el mundo, que hay que ir a sus causas, a la raíz. Con todo, ella sabe presentarle el asunto de tal manera que él llega a encariñarse con el niño y a interesarse en aquel caso.

b) Este caso hace pensar a la militante en tantas mujeres que no tienen donde dejar a sus hijos cuando tienen absoluta necesidad de salir a trabajar. Un día, mientras está fregando, recuerda que en su Parroquia hay un local libre y decidida le propone al Sr. Cura habilitarlo para una Guardería Infantil. Al Párroco le parece bien pero enseguida piensa que deberán ser las mujeres de la Rama General de A.C. las que dirijan esto. La militante se opone, habla a su grupo y deciden ser ellas las que lleven, como obreras que son, la Guardería. Contratan una mujer fija para el cuidado de los niños y ellas se toman este trabajo por turnos. La cuestión económica la resuelven por medio de cuotas, con apostación de toda la feligresía.

c) El contacto con aquellas madres, tan alejadas de toda noción de puericultura, de economía doméstica, etc. hacen despertar el interés de otras militantes y del Párroco y entre todos buscan la forma de poder hacer algo por el barrio. Todo el vecindario se da cuenta por la experiencia que les ha dado la Guardería que podrían hacer una acción de mayor envergadura (escuela de formación profesional, servicios...) pero carecen de medios. Pronto las mujeres encuentran un terreno pero está lleno de chumberas y deciden limpiarlo. Los hombres aportan su trabajo y poco a poco surge una casita que ha de ser el Centro Social del barrio, en la que hombres y mujeres llevan la dirección y el expreso deseo de hacer surgir la promoción obrera de aquel barrio.

a) ¿Qué mueve a esta militante a hacer esta acción?

b) ¿Qué juicio te merece la opinión del marido?

c) ¿Crees que las personas influyentes y con medios están más preparadas para llevar estas cosas?

d) ¿Te parecen las más indicadas?

e) ¿Crees lo más acertado el que las mujeres formen parte de la Junta Directiva de aquello?

Aportar hechos similares: Plan de Actuación que propones: Compromiso: a) personal

b) Comisión Diocesana, Centro, Equipo o Grupo.

Aquesta pedagogia hoacista quedava completada amb els GOES -*Grupos Obreros de Estudios Sociales*-, plataformes d'estudi i de reflexió, obertes a totes les persones que volguessin participar de l'esperit d'anàlisi que hi imperava.²⁷⁰

En definitiva, les accions de l'HOAC, el seu compromís amb la lluita obrera i la incomoditat que això comportava per a alguns sectors devia ser determinant, de ben segur, perquè aquests militants exercissin alguna mena d'impacte en algun dels grupuscles que aleshores encetaven la seva trajectòria clandestina.

Les seves activitats impulsaven, o pretenien impulsar, la reflexió i el debat sobre la problemàtica socio-laboral. I la seva solidaritat manifesta envers nuclis o grups desafavorits no deixava de representar, implícitament, una crítica al règim amb tot el que simbolitzava.

La seva metodologia d'actuació fou l'enllaç, el punt de partida, de posteriors mobilitzacions sindicals. El cas de Lleida en resulta paradigmàtic. I és així que durant els primers anys de la dècada dels anys 60, Ventura Margó, responsable polític del PSUC a la ciutat, comença a freqüentar els locals de l'HOAC, al carrer de l'Acadèmia, i comença a intervenir en les seves reunions. A mesura que el seu grau de participació augmenti els demana si pot "convidar" unes persones perquè hi realitzin una reunió, cosa que els hoacistes accepten.

Un dels hoacistes d'aleshores, Joaquim Colell, ho recorda així:²⁷¹

"Nosaltres teníem un grup. Jo primer vaig estar a la JOC i quan em vaig casar vaig passar a l'HOAC. A l'HOAC teníem un estudi, els GOES -Grups d'Obrers d'Estudis Socials- en què estudiàvem el socialisme, estudiàvem l'anarquisme, estudiàvem la democràcia cristiana..., llavors en aquests GOES hi podia venir gent de fora. I allí és com el Ventura va aparèixer. Va venir allà. I allí ens trobàvem cada 15 dies, o cada setmana, no ho recordo. I a través d'això vaig conèixer el Ventura Margó. Llavors el Ventura Margó -que estava a casa Rull (...) va ser quan ens va demanar el local per fer les reunions. Nosaltres els deixàvem el local. Vigilàvem (no a ells) sinó que no vingués la policia. I si venia els dèiem:

-Aquests són simpatitzants nostres que estan fent un recès espiritual."

S'encetarà així una intensa col.laboració entre comunistes i hoacistes de Lleida. Tanmateix, això només es donarà en el terreny pràctic, no en un sentit ideològic, ja que diferència d'altres llocs, els hoacistes no ingressaren en les posteriors Comissions Obreres.

Això no fou obstacle, però, perquè tant els uns com els altres, amb unes posicions professionals i econòmiques certament diferents, contribuïssin decididament a la formació d'un moviment obrer a la ciutat.

3.2.2 Les eleccions sindicals de 1966 i l'aparició del sindicalisme d'oposició.

És així com, a mitjan de la dècada, els locals de l'HOAC comencen a rebre les visites d'uns quants obrers disposats a reunir-se per discutir els seus problemes, estrictament laborals.

En aquest procés, si la predisposició dels hoacistes fou decisiva perquè això fos

²⁷⁰ Sobre la seva naturalesa, vegeu FERRANDO, E.: "Los Grupos Obreros de Estudios Sociales de la HOAC (GOES)." i LÓPEZ GARCÍA, B.: "La formación y el análisis social en el Movimiento Obrero Católico bajo el Franquismo. Los GOES." Dins DDAA: *Los católicos...* Op. cit.

²⁷¹ Entrevista a Joaquim Colell... el 19-7-1994

possible, el paper del PSUC, com a impulsor, en fou determinant.

D'una banda, la funció de Ventura Margó com a pont fou cabdal. A continuació, militants del partit com Felip Castell, l'obrer metal·lúrgic Jesús Canales, i obrers de la construcció com Gabino Lozano, Francisco Alarcón, Antonio Chacón o Saturnino Vicente, comencen a assistir als locals de l'HOAC amb la finalitat de reunir-se per tal de discutir els problemes laborals més perentoris. I, així, ben aviat s'enceten les reivindicacions, bastant individualitzades, alhora que aquest grup va fent-se cada cop més nombrós.

El fet que els obrers comencessin a mobilitzar-se queda palès en una de les escassíssimes referències publicades a *Tarea*, la revista de l'Organització Sindical, que el febrer de 1966 publicava:

"Durante el pasado año la actividad de las Juntas de Conciliación Sindical ha ido en aumento, siendo de destacar las cantidades percibidas por los productores de 3.022.779 pesetas, cantidad que comparada con la del pasado año, duplica la misma."²⁷²

Un exemple concret és l'acte de conciliació, celebrat el 20 de juny de 1966 a la Vice-secretaria Provincial d'Ordenació Social, promogut per Antonio Chacón i Luis Romero Gómez contra el contractista d'obres Manuel Torres Navarro, ja que reclamen que siguin readmesos o que siguin indemnitzats per acomiadament nul "al no habernos dado carta de despido y salarios pendientes."

Segons consta en la corresponent resolució:²⁷³

"Ambas partes se ponen de acuerdo en dar por zanjadas sus diferencias mediante el cobro de la cantidad de SETECIENTAS CUARENTA PTAS. a cada uno de los demandantes en concepto de indemnización por despido y kilometraje dando con ella por zanjadas y finiquitadas sus relaciones laborales y comprometiéndose a nada más pedir ni exigir por dicho concepto."

Com posteriorment podrem comprovar en altres ocasions, el fet de reclamar a causa d'un acomiadament davant l'O.S. o la Magistratura de Treball no significava cap garantia d'èxit perquè l'obrer fos readmès, ja que l'empresari no en tenia cap obligació. Com a molt, s'avenia a augmentar la quantitat a indemnitzar.

Un punt d'inflexió important en aquesta nova etapa del moviment obrer foren les eleccions sindicals de 1966, les quals van permetre una embranzida rellevant per al seu desenvolupament.

Fins aleshores, la representativitat dels obrers havia estat força limitada, ja que només arribava fins a l'elecció dels enllaços sindicals en les respectives empreses, els quals, posteriorment, escollien els vocals provincials.

A partir de l'esmentada Llei de 1958 i les successives, la situació canvià. I així, càrrecs que fins aleshores eren de designació directa per part del delegat provincial, com era el cas dels de president dels sindicats locals i provincials, passaven a ser elegits directament pels treballadors.

Així doncs, es van celebrar un gran nombre de reunions i assemblees, s'elaboraren programes amb les reivindicacions laborals més importants i es confeccionaren candidatures. Amb una alta participació de treballadors, les candidatures propiciades per l'incipient moviment obrer van obtenir-hi notables èxits. De ben segur que en la seva irrupció, també hi devia influir la inoperància dels vells càrrecs anteriors.

Tot plegat, doncs, féu que majoritàriament els obrers es decidissin per la renovació.

---

²⁷² *Tarea*... núm. 183, febrer 1966

²⁷³ Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

La publicació de l'Organització Sindical en feia la següent crònica:²⁷⁴

"Se ha cerrado el ciclo de elecciones sindicales de primer grado en las empresas con un éxito sin precedente. El porcentaje de votantes ha sobrepasado el 81 por ciento revelándose de una forma elocuente en la decisión del electorado su inclinación por los nuevos hombres pronunciándose por una renovación mayoritaria que sobrepasa del 66 por cien. Han participado en las elecciones de Enlaces y Jurados 40.000 trabajadores distribuidos en 1.199 empresas eligiéndose 1.945 Enlaces y 240 Vocales Jurados, estos últimos en 45 empresas de más de 100 trabajadores.

Los trabajadores en masa, puede afirmarse sin exageración, acudieron a las urnas, realmente sólo dejaron de emitir su voto los enfermos, ausentes o en período de vacaciones. (...) La suerte, o mejor diríamos la opinión laboral, se inclinó por las nuevas promociones.

Caso hubo en que la totalidad de los cargos sindicales puestos a elección recayó en nuevos hombres rechazando con unanimidad absoluta a los viejos representantes, algunos con una antigüedad de varias legislaturas."

Ventura Margó relata la transcendència d'aquests resultats de la següent manera:²⁷⁵

"Van arribar les eleccions i la participació fou elevada gràcies a les consignes donades als centres de treball pels mateixos treballadors. El nou moviment obrer obtingué un rotund èxit, ja que s'aconseguí la presidència i la vice-presidència, a més de 15 vocals provincials del ram de la construcció i 6 vocals provincials al sector del metall. De químiques sortí la totalitat del jurat d'empresa de la fàbrica Cros, juntament amb 3 vocals provincials."

Amb la perspectiva que dóna el pas del temps, no deixa de resultar irònic l'eslògan que, amb motiu de les eleccions sindicals de 1966, s'insertava en la publicació de l'O.S.:

"¡TRABAJADOR! Emite tu voto con reflexión. Elige al que mejor represente tus intereses."

Efectivament, la solidesa i la força d'aquesta renovació tingué com a conseqüència més destacable el fet que dos homes, vinculats estretament al nou obrerisme i militants del PSUC, sortissin elegits dins els llocs de màxima representativitat: Saturnino Vicente Díaz, obrer de la construcció, aconseguia ser elegit president de la secció social del Sindicat Provincial de la Construcció, Vidre i Ceràmica, i Fernando Rojas, també obrer (en aquest cas de la fàbrica de ciment de Xerallo), en sortia com a vice-president provincial.

En definitiva, la integració dins el verticalisme era el mitjà per establir contacte amb la base obrera i alhora anar conformant un moviment sòcio-polític democràtic.

Per tant, a jutjar pels resultats, les eleccions sindicals de 1966 van servir per obtenir alguns llocs de representació en alguns sectors clau, a més d'enllaços sindicals en les empreses, principalment en la construcció i el metall.

Tanmateix, creiem que això no pot ser sobredimensionat i que la prudència ha de presidir qualsevol consideració al respecte.

Malgrat aconseguir llocs clau de responsabilitat, l'Organització Sindical i els seus mecanismes seguien essent molt poderosos i, tal com ja anirem veient, intentaren posar obstacles repetidament i també intentaren dividir els obrers, cosa que en alguna ocasió aconseguiren.

En un altre ordre de coses, és evident que aquestes eleccions van servir perquè es

---

²⁷⁴ Tarea... núm. 191, octubre 1966

²⁷⁵ MARGÓ, V.: Op. cit. p. 48

difonguessin les reivindicacions dels obrers i, alhora, van comportar una ampliació dels seus recursos organitzatius.

Així per exemple, tot i l'escassetat de dades subministrades per l'O.S. amb la precarietat que se'n deriva, pel que fa al 1966 *Tarea* publicava:²⁷⁶

"El 1966 se registraron 284 demandas ante la Magistratura, que afectaron a un total de 677 trabajadores asistidos.

El mayor número de reclamaciones correspondió a salarios, siguiéndole los despidos y las de accidentes y enfermedades profesionales. (...) en cuanto a la cuantía económica de los asuntos resueltos en el mismo período, rebasa los 12 millones de pesetas, de los que 10 millones fueron percibidos para sus defendidos por sentencia de Magistratura, más de dos millones por conciliación en la misma Magistratura y por avenencia en los Servicios Jurídicos más de tres millones."

Les xifres respecte a 1968 augmenten, si bé no espectacularment, sí de manera destacable:²⁷⁷

"Los Servicios Jurídicos presentaron 870 demandas ante la Magistratura de Trabajo (despidos, salarios, accidentes, vacaciones, etc.).

Los fallos favorables beneficiaron a 632 trabajadores; las indemnizaciones concedidas suman 7.632.689 pesetas. Los Servicios Jurídicos interpusieron también 70 recursos ante el Tribunal Central de Trabajo y 10 ante el Tribunal Supremo."

Si bé no és possible presentar les xifres més sistemàticament, les dades referides al 1971 indiquen clarament un augment de la conflictivitat obrera davant l'O.S.:²⁷⁸

	<u>Demandes</u>	<u>Treb.afect.</u>
per acomiadament	168	245
salari i hores extra	256	524
accidents	40	43
vacances	4	7
altres causes	53	260
total	521	1.079

Les resolucions que comportaren indemnització pel que fa al 1971 són les següents:

	<u>núm. resol.</u>	<u>treb.afect.</u>	<u>indemn.</u>
per acomiadament	106	249	5.308.965

²⁷⁶ *Tarea*... núm. 200, juliol 1967

Cal dir, encara que només sigui de forma introductòria, que és extraordinàriament difícil esbrinar què havia passat en el camp de la conflictivitat laboral abans de la dècada dels anys 60. L'hermetisme, tal com correspon a un mitjà de difusió oficialista, és total. Tanmateix, petits indicis ens indiquen que algun cop s'havia produït algun incident laboral sense entrar en més consideracions. Així per exemple, la revista *Tarea* de juliol de 1954, núm 45, publicava:

"Este Sindicato (*es refereix al de la construcció*) és el que encuadra mayor número de personas y trabajadores de la provincia, llegando estos últimos a la cifra de 17.500. Su actividad en estos años, aparte la resolución de pequeños conflictos de tipo social, ha sido la distribución de cemento para la construcciones de propiedad particular, así como otros materiales." (El subratllat és nostre.)

²⁷⁷ *Tarea*... núm. 229, desembre 1969

²⁷⁸ *Tarea*... núm. 260, juliol 1972

salaries i hores extres	136	243	2.474.541
accidents i malalties	64	64	5.649.239
per altres causes	8	32	317.402
totals	314	588	13.750.147

Mitjançant aquestes xifres es desprèn, doncs, que l'activisme obrerista de signe reivindicatiu augmentà de forma notable, la qual cosa, d'altra banda, en facilitava la repressió. I així, en aquesta nova conjuntura, es van impulsar unes lluites que, si bé van tenir el valor de difondre el moviment, van comportar un cost repressiu extraordinari.

En aquest sentit, una sentència del Tribunal Suprem de març de 1967, que declarava il·legals les Comissions Obreres per considerar-les una organització filial del Partit Comunista, confirmava la repressió contra el moviment i empitjorava la situació de molts dels militants.²⁷⁹

3.2.3 La implantació de les Comissions Obreres: la singularitat del cas de Lleida

És en aquestes circumstàncies que neixen les Comissions Obreres a la ciutat de Lleida, amb la presència del ja aleshores dirigent obrer Cipriano García, que es desplaça expressament des de Terrassa per tal d'atorgar una certa formalitat a l'esdeveniment.²⁸⁰

Cal dir que, des del principi, les Comissions Obreres de Lleida tingueren una estructura organitzativa molt poc definida, circumstància que va contribuir, sens dubte, a atorgar d'extraordinària importància el paper que representaren els dirigents més emblemàtics.

Els fundadors, i alhora components de la Coordinadora Local, foren els obrers de la construcció Saturnino Vicente Díaz, Antonio Cantano Palma, Francisco Pérez Jiménez ("Peque"), Julio Chacón Fernández, Manuel Cortijo Martínez i Antonio Chacón Giménez; els obrers metal·lúrgics Felip Castell Papell i Jesús Canales Rivero i l'administratiu (oficial de notaria) Gregori Gallego Marín.

A les reunions de la Coordinadora local de les CCOO també hi assistiran amb regularitat, tot i no militar-hi, els hoacistes Francesc Solana, Eulogio Vallina, Lluís Santamaría i Joaquim Colell.

Tal com ja hem comentat anteriorment, a diferència d'altres llocs ells no acabaren ingressant a les files del PSUC, cosa que sí passà, tot i que no de manera majoritària, en punts de Barcelona i comarques.²⁸¹

En aquest sentit, és interessant assenyalar la diferent tipologia social dels hoacistes, preocupats i sensibilitzats per la problemàtica socio-laboral, però pertanyents a uns grups més acomodats i confortables: petits empresaris, professionals qualificats, comerciants, etc. que "conviuran" amb obrers (no-qualificats la gran majoria) en la recerca per una millora en les

²⁷⁹ Com a il·lustració de l'accentuació de les accions repressives, direm que, pel que fa a l'àmbit de Catalunya, durant el 1967 hi hagué 35 sindicalistes detinguts a Sabadell el març, 40 a Cornellà l'abril, 11 més a Sabadell el maig, 8 a Santa Coloma el setembre, 37 a Terrassa i 10 a Mataró l'octubre. Recollit a BALFOUR, S.: Op. cit. p. 108

²⁸⁰ Anecdòticament, direm que tots els informants sindicalistes recordaven Terrassa com la pedra angular del moviment obrer d'aleshores.

²⁸¹ Vegeu FABRE, J. i HUERTAS, J.M.: "La fundació de CCOO a Barcelona". *L'Avenç*, núm. 52, setembre 1982, p. 12-15

condicions de vida i de treball dels segons.

D'altra banda, és en la gestació i la temporalització de l'aparició de les CCOO a Lleida que s'observen algunes especificitats respecte a altres punts de l'Estat espanyol.

En els punts més desenvolupats industrialment, com les comarques de Barcelona, algunes zones del País Basc, Astúries i Madrid, les primeres comissions veuen la llum a finals dels anys 50 força espontàniament i, durant la dècada següent, van consolidant-se i estenent la seva xarxa tot intentant progressivament l'articulació de reivindicacions laborals i econòmiques amb reivindicacions més de caire social i polític.²⁸²

En definitiva, quan arriben les eleccions de 1966, en molts d'aquests llocs les Comissions Obreres ja existeixen, ja funcionen i, com a tals, decideixen presentar-se a les eleccions dins l'estratègia de penetració en les estructures del règim, en aquest cas el Sindicat Vertical.

A Lleida, si bé ja hem comentat que aquestes eleccions també tingueren la seva resposta positiva quant a resultats per a aquest moviment obrer que està sorgint aleshores, encara no està constituït formalment i orgànica com a Comissions Obreres, cosa que no succeirà fins que no sigui prou evident la possibilitat de fer-ho, un cop vistos els resultats i la bona acollida, i comptant amb una mínima base necessària.

Aquestes diferents circumstàncies, igual com les accions que s'hi desenvoluparen, ens porten a una consideració que creiem que és important: no poden establir-se paral·lelismes de forma mimètica entre els diferents llocs. Les estratègies i els mecanismes d'actuació s'adapten a la realitat de cada lloc, fet, d'altra banda, evidenciat pels diferents entrevistats, els quals remarquen que no era possible establir trajectòries similars a les que aleshores es vivien en altres llocs.

Com a exemple d'això, apuntarem que en les entrevistes a diversos sindicalistes va evidenciar-se que Lleida estigué força al marge de debats interns que s'hi visqueren intensament durant aquests anys, centrats, fonamentalment, en la implicació política i el seu paper com a moviment obrer, i la manera com havien d'organitzar-se les CCOO (per zones o indústries).

D'altra banda, la constitució de les CCOO en diferents punts de l'Estat tingué caràcters diferents. És a dir, mentre a Madrid obtingueren, en un principi, una cobertura més "legal" ja que l'O.S. les veia fins i tot útils com a corretja de transmissió amb els treballadors, a Barcelona es constituïren de forma més clandestina.²⁸³

Tot i la manca de referents sòlids, creiem, no obstant això, que el cas de Lleida és molt més similar a l'exemple de Barcelona, màxim si es té en compte que en el moment de la fundació "formal" de les CCOO a Lleida, el 1967, aquestes ja han estat declarades il·legals pel Govern franquista. En tot cas, es tracta d'unes divergències "formals" més que no pas

---

²⁸² Pel que fa a altres comarques catalanes, el setembre de 1962 l'empresa Siemens de Cornellà protagonitzava la primera vaga important al Baix Llobregat per reclamar un salari de 160 pessetes diàries. La vaga durà 1 setmana i costà 42 acomiadaments. Per a aquesta vaga i les posteriors al Baix Llobregat, vegeu RIERA, I., i BOTELLA, J.: *El Baix Llobregat: 15 años de luchas obreras*. Blume. Barcelona, 1976.

Poc després, les restes de la CNT, la UGT i el SOC -de tendència cristiana i moderada- s'uneixen a l'Aliança Sindical Obrera (ASO). Finalment, el 20 de novembre de 1964 tenia lloc la primera assemblea de CCOO a l'església de Sant Medir a Barcelona. El comitè organitzador estava format per 5 comunistes, 2 hoacistes i 1 independent. Vegeu FABRE, J. i HUERTAS, J.M.: Op. cit.; BALFOUR, S.: Op. cit.; HUERTAS CLAVERIA, J.M.: Op. cit.; GABRIEL, P. (dir.): *Comissions Obreres de Catalunya, 1964-1989*. Ed. Empúries. Barcelona, 1989; MOLINERO, C., TÉBAR, J., YSÀS, P.: "Comisiones Obreras de Catalunya: de movimiento sociopolítico a confederación sindical", dins RUIZ, D.: Op. cit. p. 69-106; LUDEVID, M.: *El movimiento obrero en Cataluña bajo el franquismo*. Barcelona, 1977

²⁸³ Tesi apuntada per BALFOUR, S.: Op. cit.

conceptuals.

També cal dir que, a diferència d'altres llocs, no sembla que els hoacistes hi tinguessin un paper determinant, si bé, com ja hem dit, és ben cert que fou important. Aquesta funció li correspongué, sens dubte, al PSUC, el qual capitalitzà aquest moviment obrer.

Ventura Margó en les entrevistes realitzades ho sintetitza d'aquesta forma tan clara:

"El PSUC és qui comença allò. I per ser més exactes, el moviment obrer ho comença una persona sola, que sóc jo. Jo estic sol allà amb els altres (*es refereix als hoacistes*). Durant 1 any estic sol. Quan creiem que podem començar a fer reunions més àmplies i se m'accepta molt encantats per part de tots, llavors ja vénen els altres, i quan la cosa ja està en marxa jo em retiro de la direcció d'allà, i queda el Felip Castell i el Jesús Canales. Són els dos dirigents que millor treballen allà, que són gent sensata. (...) I així es passa de les reunions reduïdes amb els de l'HOAC a reunions més àmplies amb treballadors de Lleida."

És evident, doncs, que Ventura Margó va obrir-hi una primera escletxa. A continuació, alguns dels primers fundadors d'aquesta primera Coordinadora local ja eren, aleshores, militants del PSUC: Felip Castell, Antonio Chacón, Jesús Canales i Saturnino Vicente. I, pel que fa a la resta de membres, si bé aleshores no hi militaven, sí que ho feren poc després.

Dos exemples força paradigmàtics d'aquest procés foren Antonio Cantano Palma i Gregori Gallego Marín. La seva militància s'encetà essent uns destacats activistes de les CCOO, i continuà, ben aviat, també dins el PSUC.²⁸⁴

El perfil biogràfic d'Antonio Cantano és similar al d'altres casos, ja comentats, propis d'un obrer no-qualificat, de procedència immigrant, i marcat per les penoses condicions de vida i de treball.

Nascut el 6 d'agost de 1927 al poble de Loja (Granada), el 1956 emigra al Pirineu lleidatà on treballarà a l'empresa ENHER en la construcció d'embassaments. Dels 4 anys que hi va ser recorda especialment les condicions infrahumanes en què vivia, ja que compartia una petita habitació amb dret a cuina amb altres treballadors i les seves famílies.²⁸⁵

A continuació, l'empresa ENHER el trasllada, juntament amb altres companys, a la població de Mequinensa. Tanmateix, unes greus malalties de la seva filla i la seva dona els obliguen a retornar temporalment al poble de Loja. Un cop solucionades aquestes vicissituds s'estableix amb la seva família a Lleida, i es posa a treballar en el sector de la construcció.

Al cap d'un temps, als voltants de 1967, es troba casualment un company de l'ENHER, Miguel Moreno, que el convida a assistir a unes reunions on es parla de problemes sindicals "sin ningún tipo de partidismo". No li costa gens convèncer Antonio Cantano, ja que com ell mateix reconeix: "Yo que me crié en una zona muy marginada siempre tuve instinto de conciencia social."

És així, doncs, que Cantano comença a assistir als locals de l'HOAC on es troba amb un petit grup d'obriers (Castell, Canales, A. Chacón, J. Chacón, Cortijo...) que tracten problemes centrats en les hores extres no pagades, el nivell dels salaris en general, les condicions de seguretat i higiene, etc. S'hi integra amb rapidesa i poc després s'incorpora a l'organització lleidatana del PSUC amb el nom de guerra de "Breña".²⁸⁶

D'aquests primers moments de militància en el partit, recorda especialment els cursos

²⁸⁴ A aquests noms cal afegir els de Francisco Pérez ("Peque"), Julio Chacón ("Luis"), Francisco Escarcena Martínez ("Benvalca")... i un llarg etcètera.

²⁸⁵ Entrevistes a Antonio Cantano Palma el 26-4-93 i el 3-5-93. Lloc: domicili particular, Lleida

²⁸⁶ En l'actualitat encara hi milita.

de formació política adreçats als nous militants impartits pel metge oftalmòleg Eduardo del Agua en els respectius domicilis particulars. La forta conscienciació i implicació de Cantano el portarà aviat a ser el responsable de la seva cèl.lula i formar part del Comitè local.

Pel que fa al perfil de l'altre militant que apuntàvem, Gregori Gallego Marín, neix el 8 de febrer de 1944 a Lleida.²⁸⁷ Fill d'immigrants procedents de la província de Sevilla, el seu pare havia estat mestre d'obres. Tanmateix, a conseqüència de la Guerra Civil, en què fou ferit, es queda sense feina i es veu obligat a ingressar a la Guàrdia Civil.

La seva primera destinació és la de la Seu d'Urgell per tal de combatre els maquis. A continuació, la família ha de traslladar-se a la Granadella, Belianes i, finalment, Camarasa.

Gregori Gallego, en comentar les seves vivències personals, rememora especialment la rigidesa i la disciplina que es vivia en l'àmbit de la vida quotidiana de la caserna.

Amb tot, enmig dels records sobresurt un fet, produït quan ell tenia 19 anys, que li impressionà de forma notable: l'afusellament de Julián Grimau. Aleshores no sabia qui era ni què significava, però la manera com es va viure dins la caserna i a casa seva li causà un fort impacte. En aquest sentit, part de la seva memòria fou mecanografiada pel protagonista, el text de la qual se'ns cedí amablement. Reproduïm a continuació alguns dels fragments per considerar-los de força interès ja que reflecteixen una determinada quotidianeïtat:

"Entra el meu pare, tot nerviós i amb els correatge posats, sembla que vol dir alguna cosa, remuga. La mare em deixa el bol de llet damunt la taula i li pregunta què li passa. Hi ha un llarg silenci. Finalment, amb veu tremolosa, trencada i imperceptible, com un sanglot exclama: "Esta madrugada han fusilado a Julián Grimau". Mai no havia sentit aquest nom. Pregunto qui era aquest home. No hi ha cap contestació. La mare em fa un senyal amb el cap, tot indicant-me que no digués res. Està abatuda, pàl.lida, els ulls molls. El pare, assegut a la seva cadira, té el màuser agafat amb les dues mans i està quiet com un estaquirot. Per la vorera del tricornio li cauen unes gotes de suor. El silenci és sepulcral. S'aixeca, s'estira la "guerrera" i d'una revolada es col.loca la corretja del fusell per sobre l'espatlla dreta tot dient: "Era un comunista". Tanca la porta. No ha sentit o no ha volgut sentir les paraules de la mare. La pregunta de "¿qué pasará ahora?", queden com un clam.

Estic inquiet, no entenc res del que passa. Em cordo les sabates i m'acabo de posar el jersei. Vull sortir al carrer. La mare ha recuperat el geni de sempre i tot escridassant-me "termínate el desayuno" em dona la llet que bec d'una glopada i surto corrents. El cos de guàrdia és ple, hi són tots. El caporal dona instruccions. Sento que els diu: "Tranquilos, no pasará nada." Ajusten la porta. Les dones són al pati, xerren. És un desordre ordenat. En veure'm s'arreglen les bates i em pregunten per la meua mare. "Está en casa, haciendo las camas." És el que se'm va ocórrer. Ni li agraden les xafarderies. Surt el "guardia de puertas" i amb veu autoritària els diu que marxin a casa, que és molt aviat per estar pel carrer. I dirigint-se a mi: "Tu, vete a dar una vuelta."

Les ocupacions de Gregori Gallego en els primers anys de joventut són múltiples: manobre, ajudant de pagès, treballador de FECSA a la central de Camarasa, auxiliar administratiu en diversos tallers mecànics i empreses de Balaguer i, finalment, oficial de

---

²⁸⁷ Entrevista a Gregori Gallego Marín el 16-4-93. Lloc: Delegació del Treball de la Generalitat de Catalunya, Lleida, ja que en el moment de realitzar l'entrevista, n'ocupava el càrrec de delegat territorial.

Uns anys després d'haver estat elegit com a primer alcalde de Balaguer, en l'etapa democràtica, per les files del PSUC, deixà la seva militància en aquesta formació política i ingressà a Convergència Democràtica de Catalunya.

notaria amb el notari Joaquín de la Cuesta, un home que havia treballat al despatx de Ruiz Giménez i amb qui mantenia una íntima amistat per afinitats ideològiques.

Val a dir que de la Cuesta constituirà un suport de primera magnitud en la trajectòria político-sindical de Gallego en la segona meitat dels anys seixanta i principis dels anys setanta, com ja anirem comentant.

D'altra banda, és en la segona meitat dels anys seixanta que a Balaguer neix l'Ateneu, una entitat dotada, des d'un bon principi, d'una gran activitat i d'un fort sentit demòcrata. Alhora, també es crea el "cine-club Balaguer" amb Josep M. Trepal al davant i que, ben aviat, s'incorpora a l'Ateneu.

Gregori Gallego participa activament en les diferents accions que s'hi duen a terme, i és en aquest ambient que coneix el fotògraf Marcel·lí Bergé i el pagès Josep Novau, aleshores ja militants del PSUC.

En aquest sentit, sembla prou clar que l'Ateneu va tenir en aquests anys un important paper canalitzador que va permetre establir certs tipus de contactes a la ciutat de Balaguer.

Paral·lelament, als voltants de 1967, de la mà de Felip Castell i Joan Rodés, comença a assistir a les reunions d'obriers als locals de l'HOAC. Participa en la fundació de la Coordinadora local de les CCOO i poc després ingressa al PSUC. Gairebé immediatament passa a formar part del Comitè local de Balaguer, aleshores constituït per Felip Castell, Josep Novau, Marcel·lí Bergé i Joan Rodés.

És molt possible que en aquests moments, amb una organització tan embrionària, igual com havia passat en anys anteriors a Lleida, hi hagi una identificació entre militants de base i membres del Comitè local. Poc més tard s'hi incorporarà el mestre Miquel Àngel Soria i el veterà Joaquim Botines, ja esmentat anteriorment.

Curiosament, Gallego no adoptarà cap sobrenom per moure's en la clandestinitat política. Sempre serà "el Gregori". Només circumstancialment, amb motiu d'haver d'assistir al III Congrés del PCE a París per delegació del Comitè local el 1973, adopta el nom de guerra de "Rosendo".

Com a nota anecdòtica direm que, igual que a Lleida, els nous i els possibles militants del PSUC rebien classes de teoria marxista. En aquest cas, eren a càrrec de Maria Pau, filla de l'aleshores director general de l'empresa SAFYC, estudiant de la Universitat de Barcelona i militant del PSUC.

En pàgines anteriors hem comentat que en els primers moments de la reaparició del PSUC a la ciutat, a principis dels anys 60, la Pirenaica, els veterans i els exilats havien tingut un paper fonamental per a la incorporació de nous militants.

Ara, en la segona meitat de la dècada, aquesta funció d'"avantsala" serà desenvolupada, en bona mesura, per les CCOO. I així, durant aquests anys el partit veurà créixer espectacularment el nombre de militants en les seves files, procedents, en bona part, de les recentment constituïdes Comissions Obreres.²⁸⁸

3.2.4 La repressió político-sindical: estratègies d'actuació

En definitiva, es tractava d'abordar unes reivindicacions molt elementals que poguessin ser "incloses" dins els límits marcats per l'Organització Sindical i assumides per molts treballadors.

---

²⁸⁸ En alguns punts de l'Estat, els comunistes havien intentat implantar la seva pròpia organització de base, l'Oposició Sindical Obrera (OSO), que va quedar obsoleta amb l'aparició de les CCOO. Tanmateix, això no fou cap daltabaix ja que a través de les CCOO aconseguiren engrandir les seves files de forma molt notable.

Un exemple d'accions desenvolupades en aquests anys el constitueix la reclamació contra l'empresa "Ingeniería y Construcciones Duce S.A.", a la Magistratura de Treball, per acomiadament. L'esmentada reclamació està presentada pels manobres de la construcció Antonio Chacón Giménez, Manuel Lozano Lobo, Antonio Fernández Muñoz, Miguel Dorado Doblás, Antonio Fernández Robles, Francisco Castillo Zapata, Feliciano Díaz Vizcaíno, Tomás Escribano Giménez i Manuel Romero García.

En la sentència, dictada el 4 de setembre de 1968, hi consta:²⁸⁹

"(...) Que los actores fueron contratados por la empresa demandada, como peones para la obra de instalación y construcción de la nueva conducción de agua potable desde el parque municipal de Las Balsas a la Ciudad de Lérica, percibiendo un salario de 25 ptas. hora trabajada con jornada laboral de 9 horas. Llegado el día 21 del mes de Junio se les preavisó de cese para el día 28 al finalizar la jornada, por lo que los actores demandaron ante esta magistratura el día 9 de Julio. (...)

RESULTANDO: Que en la tramitación de los presentes autos se han conservado todos los rigores legales procesales.

CONSIDERANDO: Que son los actores, a tenor de la Reglamentación de la Construcción, art.º 13 y 14, eventuales unos y fijos de obra otros, según llevan menos o más de seis meses en la empresa, y que ésta puede despedir a los eventuales sin más trámite legal que el preaviso de una semana por escrito, por lo que los actores Chacón Giménez, Dorado Doblás, Castillo Zapata, Díaz Vizcaíno, Escribano Giménez y Romero García, siendo eventuales es procedente declarar ajustado a derecho el cese de dichos actores, sin derecho a indemnización alguna y como sea que los actores Lozano Lobo, Fernández Muñoz y Fernández Robles son fijos de obra y que ésta no se halla terminada ni paralizada, (...) es obligado declarar improcedente el despido de estos actores últimamente citados y en consecuencia condenar a la demandada en los términos de los art.º 103 y 104 del Decreto de Procedimiento Laboral, dándole opción a que readmita a los actores fijos de obra en idéntico puesto y condiciones de trabajo en que se hallaban antes del despido o que los indemnice en las cuantías que se citan en el fallo (...)."

Gairebé l'únic recurs que tenien els obrers era anar a la Magistratura de Treball, ja que els previs i obligats actes de conciliació a l'O.S. eren rarament favorables a les demandes dels obrers, donada la seva inoperància i connivència amb la patronal.

D'altra banda, recordem que, en cas d'acomiadament, el fet de guanyar a la Magistratura de Treball no significava, ni de bon tros, recuperar el lloc de treball, sinó, com a molt, una millor indemnització, tal com reflecteix clarament aquesta sentència. No resultarà estrany dir que l'opció majoritàriament triada pels patrons era la de pagar més a canvi de lliurar-se dels obrers conflictius.

D'altra banda, en aquelles circumstàncies, sens dubte que cada cop que guanyaven alguna acció, per petita que fos, els feia créixer, tant numèricament com anímicament.

I així, en els anys següents, la conflictivitat laboral seguí una clara tendència al creixement, amb fluctuacions, generant-se un autèntic cercle viciós: la conflictivitat féu augmentar la militància de les CCOO i aquesta, alhora, n'impulsà les mobilitzacions.

Un altre cas similar el constitueix l'acte de conciliació que té lloc el 16 de novembre de 1968, quan compareixen a la Junta de Conciliació del Sindicat de la Construcció els manobres Antonio Chacón, José López Ramos i Juan Collado Flores, en reclamació a l'empresa "Construcciones Larrégula" per readmissió o indemnització a causa

²⁸⁹ Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

d'acomiadament nul per falta de preavís escrit i per inexistència de causa. Ahora, reclamen que se'ls aboni els salaris pendents i, en el seu cas, la liquidació d'havers i dietes.

En l'acta corresponent a aquest acte de conciliació, hi figura:²⁹⁰

"(...) Concedida la palabra a la parte demandada que comparece en la persona de su propietario manifiesta que ofrece la readmisión a los trabajadores JUAN COLLADO FLORES y JOSE LOPEZ RAMOS, a quienes readmite en las mismas condiciones que venían rigiendo, y que a efectos de una mayor claridad en las futuras relaciones laborales se precisan de nuevo: 30 ptas. hora salario global, excepto vacaciones. Respecto al trabajador ANTONIO CHACON JIMENEZ, y dado el carácter eventual de dicho trabajador, le ofrece la liquidación de sus derechos laborales, y que indemnización incluida, asciende a la cantidad de 3.178 ptas. por todos los conceptos, ofreciéndola en este acto a disposición del productor. (...) Concedida la palabra a la parte actora, manifiesta respectivamente aceptar las propuestas de la parte demandada, considerándose desde este momento readmitidos sin pérdida de sus derechos de ninguna clase los productores JUAN COLLADO FLORES y JOSE LOPEZ RAMOS, y considerándose saldado y finiquitado el productor ANTONIO CHACON JIMENEZ, contra la entrega de las 3.178 ptas. convenidas, que se le pagan en este acto a presencia de esta Junta, sirviendo la presente acta de recibo y carta de pago de la indicada cantidad.

En este estado se tiene por concluído el presente acto de conciliación CON AVENENCIA."

En aquestes difícils circumstàncies per als obrers, per molt que es pretengués limitar les activitats reivindicatives estrictament a qüestions laborals, qualsevol acció fora dels estrictes marges imposats prenia una dimensió de signe opositor i clarament contestatari al règim.

Aquesta circumstància es posava especialment en evidència amb l'arribada de la festivitat de l'1 de Maig. El primer que va celebrar-se al carrer amb una certa manifestació pública fou el de 1967. Un acte, com els d'anys posteriors, protagonitzat, en la seva majoria, pels obrers de les CCOO.

En aquella ocasió, un grup d'unes 40 persones, segons la premsa, -Margó, Canales, Castell, A. Chacón, el militant del FNC Culleré i alguns membres de la JOC, entre altres- es concentren a la plaça de Sant Joan i canten "L'Emigrant".²⁹¹ L'acció s'acaba ràpidament i contundentment amb l'arribada de la policia, ahora que s'endú a la comissaria 2 joves i 2 capellans que queden en llibertat a les poques hores.

Al respecte, *Diario de Lérida* publicava el 2-5-67 la següent nota del Govern Civil:

"En Lérida la festividad del uno de Mayo se ha celebrado casi con absoluta tranquilidad a pesar de la propaganda subversiva repartida durante toda la semana anunciando una manifestación en la Plaza de España no autorizada. La referida manifestación se ha reducido a un intento en el que han participado unos cuarenta elementos de la ciudad, provincia y advenedizos, al parecer, entre los que se encontraban cuatro sacerdotes, tres de ellos identificados como coadjutores de Sort, Balaguer y Guisona, de la diócesis de Seo de Urgel, y desconocido el otro por el momento.

Los concentrados iniciaron el canto de algunos himnos, al parecer

²⁹⁰ Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

²⁹¹ L'anècdota ha estat relatada per tots els informants. També a MARGÓ, V.: Op. cit. hi ha alguna referència.

"L'Emigrant" (El Emigrante, popular cançión catalana). La fuerza pública dispersó la concentración, no registrándose otros accidentes.

Uno de los sacerdotes asistentes recibió varios golpes y daba muestras de fuertes dolores."

Val a dir que també fou el 1967 quan tingué lloc la primera detenció de Ventura Margó, acusat de ser un dirigent comunista. El propi protagonista ho explica així:²⁹²

"... l'abril de 1967, a la matinada, el timbre de casa meva va sonar d'una forma escandalosa: tres policies m'ordenaren que em vestís i em feren pujar al seu cotxe. Eren de la Brigada Político-Social (...). En el soterrani del Govern Civil -on l'únic mobiliari era una taula, quatre cadires i un focus enmig de l'habitació- vaig ser interrogat per quatre agents. (...) Semblava el diluvi universal. Volien saber noms però no en pogueren apuntar ni un. (...) Davant el jutge vaig refermar la declaració de no saber-ne res. Vaig ingressar a la presó de Lleida i vaig quedar en mans del Tribunal d'Ordre Públic."

Aquesta detenció fou especialment dolorosa per a Margó, no sols a causa dels maltractaments de què fou objecte, sinó, sobretot, pel fet que va ser producte de la delació d'un company, també militant, motiu pel qual fou expulsat del partit.²⁹³

L'any següent, el 1968, fou detingut Francisco Alarcón amb propaganda referent al 1r. de Maig.²⁹⁴ El propi informant ho recordava així:

"(...) yo ya vivía en las Casetas. Como yo era de propaganda, tenía que entregar un paquete a uno de las minas de Serós. Yo, aquella mañana, cogí el paquete para traérselo, que ya me esperaba por allí, y al cruzar dos urbanos me cogieron. Me cogieron el paquete, me llevaron a comisaría y estuve 11 días detenido. El TOP me puso en libertad porque dije que me encontré el paquete en la carretera. Yo lo cogí, me lo traje a casa y cuando vi la responsabilidad que tenía iba a tirarlo cuando me cogieron. Y como no me pudieron sacar otra cosa... Me tuvieron allí tres días machacando, machacando, apretándome duro..., pero yo dije que no. Total, que a los 3 días me llevaron a la cárcel. Y el partido puso en movimiento a los abogados."

De ben segur, però, que la celebració més impactant que resta en la memòria col·lectiva dels diferents informants és la de l'1 de Maig de 1969.

En aquell cas, prèvia reunió als canyissars del riu, ja que a causa de l'estat d'excepció havien deixat de reunir-se als locals de l'HOAC,²⁹⁵ un grup de militants de les CCOO i alhora del PSUC decideixen manifestar-se, tot i l'adversitat de les circumstàncies, pel centre de la ciutat.

Com a "preparació" de la celebració, uns dies abans havien realitzat una tirada d'octavetes criticant l'Organització Sindical, les quals havien estat confeccionades amb la "vietnamita" del PSUC.²⁹⁶

---

²⁹² MARGÓ, V.: Op. cit. p. 67

²⁹³ Aquesta informació l'obtinguérem a través de les converses amb altres informants, ja que Margó no volgué comentar-ho.

²⁹⁴ MARGÓ, V.: Op. cit. també en fa alguna referència.

²⁹⁵ En altres ocasions, també a causa d'estats d'excepció, feren reunions de grups reduïts a l'església de Santa Tereseta, sota la "protecció" del pare Pere.

²⁹⁶ Testimoni d'Antonio Cantano el 26-4-93

En aquest cas, una altra nota publicada a la premsa donava compte dels successos que s'hi produïren:²⁹⁷

"(...) A pesar de la advertencia expresa del Excmo. Ministro de la Gobernación y de este Gobierno Civil, publicada en todos los medios de comunicación social de la capital y provincia, un ínfimo grupo de perturbadores ha intentado, a las seis y diez minutos de la tarde, en la Calle Mayor y Plaza San Francisco, organizar una manifestación. Dos de ellos incluso llevaban bien ostensiblemente una camisa roja. (*Sembla que un d'ells era Julio Chacón.*) En el acto han sido invitados por los agentes de la Policía Armada a circular con normalidad sin formación de grupo, ante lo cual han mostrado resistencia activa, llegando uno de ellos incluso a agredir a un policía armado y a un inspector del cuerpo de policía que acababa de identificarse como tal."

La persona en qüestió era Antonio Chacón. Segons aquest mateix informant, enmig dels aldarulls un policia insultà la seva esposa, Catalina Maestre, cosa que féu que Chacón s'hi enfrontés amb la col.laboració de l'obrer Agustín Alvarez Otero. Tot plegat, s'ocasionà un clima de forta tensió entre les forces d'ordre públic i els manifestants.

Com a conseqüència d'aquests esdeveniments eren detinguts, a més de Chacón, Manuel Cortijo Martínez, Felip Castell Papell, Jesús Canales Rivero, Agustín Alvarez Otero, Francisco Escarcena Martínez i Antonio Cantano Palma. També foren conduïdes a comissaria Catalina Maestre i Natividad Redondo, esposes de Chacón i Cantano respectivament, i el seu fill Antonio Cantano Redondo.²⁹⁸

Després d'imposar-los una multa de deu mil pessetes eren posats en llibertat els detinguts, a excepció de Catalina Maestre, Antonio Chacón i Agustín Alvarez, acusats d'haver-se resistit a l'autoritat. La mateixa nit, les "dones democràtiques" (esposes d'obres militants de les CCOO i el PSUC) es tanquen a l'església de la Sang, al carrer de Sant Antoni, per tal de protestar per aquestes detencions.

Finalment, l'11 de desembre de 1969, defensats per l'advocat Simeó Miquel i Peguera, Alvarez, Chacón i Maestre eren processats per un Tribunal Militar en consell de guerra. El constructor i alhora hoacista Eulogio Vallina tancà la seva obra i portà tots els treballadors a la caserna militar de Gardeny per assistir al consell.²⁹⁹ Val a dir que tots els obrers entrevistats coincideixen a assenyalar que, en relació al comportament d'alguns empresaris, l'exemple d'Eulogio Vallina era un model de justícia social.

La sentència explica els fets en els següents termes:³⁰⁰

"El día 1º de Mayo del presente año con motivo de la manifestación anunciada por las "comisiones obreras" de Lérida, la Policía Armada que tenía montado su oportuno servicio de vigilancia en la calle Mayor de Lérida para evitar alteraciones de orden público, procedió a la detención del paisano FELIPE CASTELL, por considerarlo como posible organizador de la pretendida manifestación, momento en el cual el procesado ANTONIO CHACON JIMENEZ, mayor de edad penal, de buena conducta, y sin antecedentes penales y que se encontraba en dicho lugar acompañado de su mujer e hijos, acercándose a los Policías Armados que practicaban la citada detención, les interpelló en torno a las causas que motivaron la misma y como quiera que los policías armados le

²⁹⁷ *Diario de Lérida*, 2-5-69

²⁹⁸ MARGÓ, V.: Op. cit.

²⁹⁹ Testimoni d'Antonio Cantano el 26-4-93. També MARGÓ, V.: Op. cit. en fa alguna referència.

³⁰⁰ Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

convidadaron a que se retirase, el procesado en lugar de así hacerlo, comenzó a vociferar y a exclamar la injusticia de tal detención, por lo que el Policía Armado _____ en evitación de un mayor altercado en la vía pública y en cumplimiento de órdenes recibidas de sus superiores, procedió a su detención, resistiéndose ANTONIO CHACON con todas sus fuerzas, hasta que en un determinado momento pasó de la simple resistencia a la agresión, propinando un puñetazo a un Inspector del Cuerpo General de Policía que allí se encontraba y mordiendo en la mano derecha en su dedo medio al Policía Armado _____ causándole igualmente otras lesiones leves, de todas las cuales necesitó asistencia facultativa inmediata, pero sin necesidad de causar baja en el servicio.

Una vez ya reducido el procesado CHACON, a lo que se había opuesto tenazmente la esposa del mismo la procesada CATALINA MAESTRE QUERO, agarrando al Policía Armado _____ y llegando a quitarle el correaje si bien todo ello con el exclusivo fin de evitar la detención de su esposo, la procesada continuó en el trayecto hacia la Comisaría chillando desafortadamente contra los policías armados, por lo que tuvo que ser detenida por el Cabo 1º de la Policía Armada _____, sin que ofreciese resistencia. Asimismo, cuando el procesado ANTONIO CHACON era conducido hacia la Comisaría, el procesado AGUSTIN ALVAREZ OTERO, como los anteriores mayor de edad, buena conducta y sin antecedentes penales intentó interferir la acción de la Fuerza Pública, queriendo que el procesado CHACON fuera puesto en libertad, y al ver que la Policía Armada iba a detenerlo, intentó darse a la fuga siendo alcanzado por el Policía Armado _____, resistiéndose fuertemente el procesado por lo que el Policía Armado tuvo que ser auxiliado por los Policías Municipales _____ y _____, momento en que el procesado consideró inútil seguir oponiéndose a la detención y sometiéndose, se dejó conducir.

RESULTANDO, que en mérito de los hechos declarados como probados, el Juez falló que debía condenar y condenaba al procesado ANTONIO CHACON JIMENEZ a la pena de siete meses de prisión, con la accesoria de suspensión de todo cargo público, profesión, oficio y derecho de sufragio durante la condena, como autor de un delito de insulto a Fuerza Armada, previsto y sancionado en el nº 3 del artículo 308 del Código de Justicia Militar y a los procesados CATALINA MAESTRE QUERO y AGUSTIN ALVAREZ OTERO, a la pena de tres meses de arresto mayor y multa de cinco mil pesetas sustitutivas en caso de impago por quince días de arresto, a cada uno de ellos, con las mismas accesorias como autores del delito de resistencia a los agentes de la Autoridad (...)."

En un altre ordre de coses, també és ben cert que aquestes conseqüències tenien una altra lectura, més privada i personal, però que afectava igualment de manera intensa a la quotidianitat dels seus protagonistes.

En aquest sentit, no pot obviar-se el fet que, mentre Chacón i Maestre estigueren tancats a la presó, els seus fills foren atesos pel company Jesús Canales i especialment per la seva dona, Toñi Cañas.

Dels mesos que romangueren empresonats, disposem d'una carta enviada per Isabel, la filla de 8 anys, als seus pares. Està datada el 22 de maig de 1969. La reproduïm íntegrament, gràcies a l'amabilitat d'Antonio Chacón que així ens ho ha permès, ja que reflecteix una visió que difícilment es pot copsar a través d'un altre tipus de documentació.

D'altra banda, creiem que la clandestinitat condiciona tota una sèrie d'aspectes privats i personals. És a dir, els elements que configuren el contingut privat es relacionen directament

amb la lluita político-sindical que s'estigui vivint. Tot això s'evidencia clarament en aquesta carta, la d'una nena al seu pare empresonat:

"Querido papá: Le escribo estas 4 letras para decirle como estamos. Esta vez será más corta. El niño dice que a ver si sale pronto y pregunta mucho por mamá.

Papá, no sé qué contarle porque no tengo que decirle nada. Se lo dije a la señorita y me dijo que a veces meten a los que no han hecho nada y los que cometen algún delito no los meten y a los que son inocentes los tienen que meter.

Papá, recibimos aquel abrazo tan fuerte que usted nos mandó con Felipe (*es refereix a Felip Castell*). Venía muy contento pero se fue a su casa para ver a sus padres. Me mandan muchos recuerdos todos sus amigos.

Dicen los policías que saldría mamá esta semana. También dijeron lo mismo la otra semana y si les hiciéramos caso nos moriríamos esperando. Lo que pasa es que son unos mentirosos porque no dicen ni una verdad.

Porque mamá se desilusionó mucho al ver que no salía la otra semana y dice que hacen unas comidas muy malas. Ya podrían hacerlas mejor que la mano bien saben ponerla para recibir las 10.000 ptas. y son unos tacaños algunos. Pero hay otros que son más buenos pero hay muy pocos.

Cuando vinimos la primera vez un policía le preguntó al Director si podíamos pasar a comunicar y dijo que sí y nos apuntaron.

Haré todo lo posible por aprobar y pasar a la 6a. Mamá me dijo que los lunes se ven. Bueno, a ver cuando les dará la gana de soltarlos a todos. Bueno, sin más que decirle reciba un fuerte abrazo de sus dos hijos que tienen muchas ganas de que salgan. Salud."

D'altra banda, en el moment de les detencions i posteriors empresonaments, l'esposa d'Agustín Alvarez es trobava en avançat estat de gestació, per la qual cosa fou permanentment atesa per la resta de companyes que es turnaven per no deixar-la sola.

En un altre ordre de coses, Agustín Alvarez, un cop sortí de la presó, fou acomiadat de l'empresa Cromín (la mateixa on treballaven Margó i Canales) i en un moment que acabava de tenir el seu primer fill, es veié obligat a marxar precipitadament a l'estranger per tal de poder treballar.³⁰¹

La mobilització i la solidaritat amb motiu dels esdeveniments provocats l'1 de Maig de 1969 portà també a 22 obrers de la construcció a adreçar una carta al capità general de la IV Regió Militar, en els següents termes:³⁰²

"Los abajo firmantes, vecinos de Lérida y su provincia, exponemos con todo respeto a Vuecencia que nos permitimos molestar su atención para rogarle tenga a bien conceder la libertad a ANTONIO CHACON JIMENEZ, preso en la cárcel de Lérida desde este último 1º de Mayo.

Este día fueron detenidos en la Calle Mayor de Lérida varios obreros que, con su presencia, pretendían expresar su adhesión a la Fiesta Universal del Trabajo, reconocida como tal en la mayoría de los países europeos y por la Organización Internacional del Trabajo de la cual España es miembro.

En el curso de estos meses unos han sido puestos en libertad total, otros en libertad provisional, pero éste sigue preso.³⁰³

---

³⁰¹ MARGÓ, V.: Op. cit.

³⁰² Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

³⁰³ L'agost de 1969 s'havia decretat llibertat provisional per a Catalina Maestre i Agustín Alvarez "por llevar el primero de Agosto un periodo de tiempo equivalente a la pena de tres meses de arresto mayor que en su escrito

Si Vuecencia estima que pudo haber en esto algo de delito, éste ha sido ampliamente purgado con el que sus hijos quedaran al amparo de la caridad pública durante el mes y medio en que también estuvo presa su mujer y con estos tres meses de cárcel durante los cuales, además, su comportamiento como recluso ha sido perfecto y ejemplar en todos los sentidos.

Los leridanos que firmamos esta carta, pues, conscientes de la necesidad que tiene nuestro país de una paz que abarque a todos los españoles por igual y haga desaparecer los rencores de todos los corazones, rogamos su intervención para que el obrero ANTONIO CHACON JIMENEZ sea integrado a su familia y al mismo tiempo Lérida duerma tranquila al saberlos a todos en libertad.

Sabedores de ser escuchados por Vuecencia le damos las más expresivas gracias."

Evidentment, aquest fet té una lectura en clau polític-resistencialista en el sentit que uns membres de les Comissions Obreres i alhora partíceps d'una clandestinitat política a través del PSUC patien els efectes repressius del règim.

En aquest cas, els fets i les conseqüències del 1r. de Maig de 1969, amb les detencions, l'emprisonament i el judici per un tribunal militar, comencen ja a ser conferits amb un caire més obertament polititzat.

3.2.5 Una dimensió femenina de l'oposició comunista

Cal dir, d'entrada, que si bé hi ha una producció força remarcable pel que fa a estudis sobre diferents aspectes de l'oposició i l'antifranquisme en general, les aportacions sobre la presència i les formes d'oposició que adoptaren algunes dones són més aviat minses.³⁰⁴

Tanmateix, en enfrontar-nos-hi i endinsar-nos-hi no sols ens trobem amb un terreny força àrid pel que fa a la bibliografia disponible, sinó també a l'ús que hem pogut fer de les fonts orals. En aquest sentit, cal esmentar que, de manera molt significativa, en alguns casos l'informant masculí no ha permès que la seva esposa fos entrevistada per considerar que no tenia res interessant a dir, cosa que ha estat fàcilment acceptada per part d'elles. També cal esmentar que, en línies generals, les informants han explicat molt poques coses a la vegada que els ha costat molt fer-ho, possiblement perquè elles mateixes consideraven que les seves ocupacions -en tots els sentits- tenien poc valor.

Tot plegat, aquests condicionants provoquen que la informació de què disposem sigui força sesgada i filtrada. És bastant difícil reconstruir la trajectòria militant d'aquestes dones combinada amb la seva quotidianitat. Una vida quotidiana construïda sobre la base de petits i continuats actes i actituds, potser força inconscients, però, alhora, fortament socialitzats i que creiem que tenen la seva importància.

És ben cert que la presència femenina s'havia introduït en diversos teixits de l'oposició ja des d'un bon principi.³⁰⁵ Pel que fa a Lleida, havíem destacat de manera notable l'activisme

---

de conclusiones provisionales solicita el Fiscal."
Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

³⁰⁴ En aquest sentit, destaquem les aportacions de FEBO, G. di: "La lucha de las mujeres en los barrios en los últimos años del franquismo. Un ejemplo de utilización de la historia de género". Dins TUSELL, J. ALTED, A., MATEOS, A.: Op. cit. p. 251-260; i de ROMEU ALFARO, F.: *El silencio roto. Mujeres contra el franquismo*. Ed. F. Romeu Alfaro. València, 1994, en què se'ns ofereix diverses mostres sobre la utilització d'entrevistes per reflectir itineraris i paisatges femenins al llarg de les diferents etapes del franquisme.

³⁰⁵ Per a un context general, vegeu FEBO, G. di: *Resistencia y movimiento de mujeres en España, 1936-1976*.

de Josepa Reimundi com un dels elements més significats del POUM a la dècada dels anys quaranta. No obstant això, la presència i les activitats de Reimundi dins el POUM no venien definides per paràmetres de gènere. A tall d'exemple, cal recordar que era una de les persones directament implicades en la redacció de textos per a la premsa i la propaganda del partit.

Pel que fa al PSUC dels anys seixanta i setanta, hi hagué militants femenines (Gloria Moreno, Magda Ballester... per exemple) amb un grau de participació i acció igual que alguns dels membres masculins del partit que assumien tasques de responsabilitat.

Amb tot, però, el que ens interessa especialment en aquest apartat és incidir en el trajecte que endegaren algunes esposes de militants durant aquests anys. Un trajecte que té unes especificitats que cal assenyalar.

Ja s'ha comentat que, d'acord amb l'estratègia del PSUC, és necessari eixamplar les bases. I així doncs, es considera que la incorporació de dones de militants hi contribuirà decisivament.

En aquest sentit, doncs, la integració d'aquestes dones al partit no només fou acceptada sinó també volguda. Així per exemple, en preguntar a una de les dones militants d'aleshores -Catalina Maestre- quina actitud tenien els homes del partit envers elles respon:

"Lo aceptaban muy bien. Precisamente ellos luchaban para que las mujeres se incorporasen al partido."

L'acceptació, per tant, hi és. I, a més, els diversos informants entrevistats coincideixen a recordar que el suport de les seves dones fou fonamental. Tanmateix, la seva presència i les formes de militància que se'n derivaren exigeixen algunes consideracions.

Així doncs, en aquesta segona meitat de la dècada dels anys seixanta, s'incorporen al partit algunes dones de destacats militants fins arribar a constituir un grup d'un 10 membres que, aglutinades a l'entorn d'una cèl.lula, s'anomenaven "dones democràtiques". En aquest sentit, no pot obviar-se que no deixa de ser simptomàtica aquesta divisió sexual de la militància.

A més de la ja esmentada Catalina Maestre ("Amaya", esposa d'Antonio Chacón), s'hi afegeixen els noms d'Indalècia Gelonch ("Olga", esposa de Ventura Margó), Natividad Redondo (esposa d'Antonio Cantano), Florència Farrà (esposa de Cel.lestí Regué), Toñi Cañas (esposa de Jesús Canales), etc.

Creiem que l'exemple més il.lustratiu d'aquesta presència femenina en el PSUC el constitueix, sens dubte, el testimoni de Catalina Maestre Quero.

Nascuda el 1938 a Banyoles, quan la seva mare marxava cap a França, era òrfena de pare, mort poc abans al front i simpatitzant d'esquerres. Als pocs anys de vida, mor la seva mare, per la qual cosa retorna cap a Espanya i s'estableix al poble dels seus pares, Pruna, on uns anys més tard coneix Antonio Chacón i s'hi casa.³⁰⁶

A partir d'aleshores, la seva trajectòria transcorre al costat de Chacón. Per tant, és paral.lela pel que fa a les penalitats i les dures condicions de vida ja assenyalades en parlar d'aquest militant.³⁰⁷ No és estrany, doncs, que tingui sentiments molt arrelats de pertinença a la classe treballadora. La força amb què explica el seu itinerari personal i de militància denota, amb molta nitidesa, la seva profunda implicació. Només cal recordar

---

Icaria. Barcelona, 1979

³⁰⁶ El perfil biogràfic de Catalina Maestre fou recollit en l'entrevista mantinguda l'11-9-1992. Lloc: domicili particular, Lleida

³⁰⁷ Bona part de les condicions de vida de dones que després emigraren a Catalunya es troben recollides en l'article de PUIG i VALLS, A.: "Casa i carrer a l'Andalusia rural dels anys 50. El cas de Pedro Martínez (Granada)", *Historia y Fuente Oral*, núm. 6, 1991, p. 77-87

l'empresonament de què fou objecte arran dels aldarulls amb la policia l'1 de Maig de 1969 juntament amb Alvarez i Chacón, així com el corresponent consell de guerra a què s'hagué de sotmetre.

La incorporació de Maestre al partit és explicada de la següent forma per la pròpia informant:

"Yo entré un poco más tarde. Porque yo no sabía donde iba mi marido. El no me decía nada. (...) Un día le dije: -¿Dónde vas?

Y dice:

-No te lo puedo decir.

-Pues esto no es correcto, no está bien."

Després d'unes discussions, Chacón li "confessa" la seva militància al PSUC i la convida a anar-hi. "Me gustó aquello", i a partir d'aleshores s'hi integra, i adopta el nom de guerra d'"Amaya".³⁰⁸

No es pot deixar de destacar que Catalina Maestre, amb uns orígens molt humils i una precària formació, i malgrat no tenir cap professió regular, treballava moltes hores diàriament fent feines domèstiques. Això féu que, a causa de les nombroses ocasions que Chacón estigué a la presó o en situació d'atur per estar inclòs a les "llestes negres", les feines de Catalina Maestre constituïssin el suport fonamental per al sosteniment dels seus fills.

En definitiva, el seu treball va ser un element clau a l'hora de satisfer les necessitats més bàsiques de la seva família. Això ens condueix al fet que l'abnegació i la capacitat de sacrifici pel que fa a la militància masculina, adquireixi una dimensió diferent en el cas d'algunes presències femenines.³⁰⁹

Com es posa prou en evidència, el compromís d'aquestes dones vingué determinat per uns vincles de parentiu molt directes. Però és que, a més, en bastants casos, la militància d'aquestes dones no deixa d'estar condicionada pel fet que fos el marit qui els digué que ho havien de fer.

En aquest sentit, sóc conscient que trepitjo un terreny força punxegut però em va semblar que, exceptuant l'exemple de Catalina Maestre, hi havia poca solidesa en les seves conviccions ideològiques, i que, a més, la seva militància els provocava una bona dosi de temors. La manera d'accedir-hi, certament, en devia ser determinant. En aquestes condicions, no és estrany, doncs, que quan en anys posteriors alguns decideixin abandonar les files del partit, les seves dones també ho facin.

D'altra banda, els límits en la definició de la seva lluita no estan marcats per elles i, alhora, quan aquestes dones realitzin determinades accions les faran com a dones. Les seves seran unes tasques de suport i, de ben segur, considerades com a secundàries -encara que sí reconegudes- fins i tot per part dels seus marits.

Anar a les manifestacions, protagonitzar diverses "tancades" com a mesura de protesta a les esglésies, fer de "missatgeres" amb la Pirenaica (tasca desenvolupada per Indalècia Gelonch) i recollir donatius per a les famílies algun membre de les quals era a la presó o havia estat acomiadat del lloc de treball van ser algunes de les ocupacions més reeixides.

---

³⁰⁸ En l'actualitat Catalina Maestre segueix essent militant del PSUC.

³⁰⁹ Tot i que de forma tangencial al tema que estem tractant, resulta interessant la consulta dels textos de BORDERÍAS, C.: "Cuatro generaciones de mujeres emigrantes: transmisión y cambio social". *Actas de las III Jornadas "Historia y Fuentes Orales". Memoria y Sociedad en la España Contemporánea*. Ed. Fundación Cultural Santa Teresa. Ávila, 1992, p. 27-37, i l'article, de la mateixa autora, "Las mujeres, autoras de sus trayectorias personales y familiares: a través del servicio doméstico." *Historia y Fuente Oral*, núm. 6, 1991, p. 105-121. També de l'Institut Catòlic d'Estudis Socials: "La dona immigrant". *Perspectiva Social*, núm. 23, 1986

Cal dir que aquesta tasca és valorada molt positivament pels diversos informants ja que va permetre en molts casos la continuïtat de la lluita. Així per exemple, en paraules de Margó:

"(...) els ajuts econòmics van ser un dels factors importants perquè en alguns moments els treballadors d'economia precària no abandonessin la lluita. Si les seves famílies no haguessin seguit rebent la setmanada, de ben segur que molts entusiasmes s'haurien aturat."³¹⁰

Per la mateixa causa, i amb motiu de la festivitat de Reis, vengueren en una ocasió juguines a domicili amb el lema "Pau al Vietnam".³¹¹

Aquestes activitats relacionades amb els ajuts econòmics s'emmarquen dins les accions promogudes més específicament des de les Comissions Cíviques, on el PSUC va tenir una funció aglutinadora i de promoció important, tal com ja veurem més endavant.

Altres accions més de caire personal no poden ser oblidades. Com per exemple, els fets, ja citats, d'ajudar l'esposa embarassada d'Agustín Alvarez mentre aquest era a la presó, o tenir cura dels fills de Chacón i Maestre en la mateixa ocasió, per part de la dona de Jesús Canales.³¹²

En aquest sentit, no és estrany que destaquin de forma rellevant el sentiment d'unitat i solidaritat que hi havia entre elles. Així per exemple, la pregunta respecte a les seves activitats és contestada per Indàlecia Gelonch amb aquesta asèptica però alhora força significativa frase: "Ens explicàvem". Catalina Maestre respon més explícitament al respecte:

"Estábamos muy unidas, nos queríamos y nos ayudábamos mucho. A pesar de que eran tiempos difíciles. Cuando a alguna le pasaba algo... Yo estuve mes y medio en la cárcel y a mi no me faltó la solidaridad de mis compañeras y compañeros."

Tot i no ser la nostra pretensió convertir la presència d'aquestes dones en l'oposició antifranquista en una simple crònica de fets més o menys heroics i d'accions aïllades i puntuals, això és el que, de fet, feren. Després d'aquests actes tornaven a casa.

Amb tot, no participo d'algunes visions que defineixen que l'actitud de moltes d'aquestes dones va ser d'una "clandestinitat estèril i vergonyant",³¹³ ja que foren dones que entraren en la lluita clandestina i hi van participar, tot i que des d'una dimensió tòpicament femenina. L'exemple d'Indalècia Gelonch o Natividad Redondo portant octavetes a la bossa d'anar a comprar el pa ens sembla que és altament il·lustratiu d'aquesta combinació.

En definitiva, tot i que el treball d'aquestes dones fou, en força ocasions, gairebé "invisible" i difícilment quantificable, esdevingueren uns subjectes socials de primera importància. Les accions que realitzaren i les funcions que acompliren així ho demostren. Tanmateix, el seu paper com a subjectes polítics fou pràcticament nul.

3.2.6 El paper polític del moviment sindical

Després de la trajectòria fins ara ressenyada durant la segona meitat dels anys seixanta, pot dir-se que 1970 marca l'inici en el canvi de rumb del sindicalisme d'oposició a

---

³¹⁰ MARGÓ, V.: Op. cit. p. 98

³¹¹ MARGÓ, V.: Op. cit. en fa alguna referència.

³¹² Val a dir que són aspectes memorats per gairebé tots els militants entrevistats.

³¹³ Idea explicada per POMPEIA, N.: "L'altra clandestinitat". *L'Avenç*, núm. 56, gener 1983, p. 8-9

Lleida.

El punt d'inflexió que dibuixa aquesta reorientació reivindicativa en l'obrerisme és el seguit de conflictes laborals que tingueren lloc a l'empresa "Fomento de Obras y Construcciones" al llarg de 1970.³¹⁴

Però, allora, hi haurà uns esdeveniments exteriors a la realitat lleidatana que tindran determinades respostes amb algunes conseqüències que cal destacar: l'ocupació de la Casa Sindical l'estiu del mateix any en solidaritat amb els fets de Granada i la manifestació amb motiu del procés de Burgos, produïda al desembre, i que ocasionarà l'empresonament de set destacats sindicalistes de la ciutat.

Tot plegat, doncs, ens trobem davant d'un moviment obrer que paulatinament va adoptant un caire més obertament polititzat, fins al punt que, com repetirem posteriorment, les CCOO es convertiran en alguns moments en la punta de llança més emblemàtica en la lluita contra el règim franquista.

3.2.6.1 Un exemple de conflictivitat laboral: "Fomento de Obras y Construcciones"

Sens dubte, els problemes sorgits en aquesta empresa en el transcurs de 1970 foren l'eix sobre el qual s'articularen bona part de les reivindicacions laborals d'aleshores.

El cas de "Fomento..." s'inicia quan 93 obrers (sobre un total de 130) pertanyents al sindicat de la construcció -que llavors estaven construint un escorxador a la carretera de Saragossa- promouen un acte de conciliació en què reclamen a l'empresa tota una sèrie de pagaments referents als dies festius recuperables, les pagues extraordinàries, una millora en les condicions higiènic-sanitàries, etc. Allora, aquests obrers denuncien davant l'O.S. que havien signat un contracte en blanc amb l'esmentada empresa.

Concretament, en la compareixença del 3 de febrer de 1970 davant la Vice-secretaria provincial d'Ordenació Social, els enllaços sindicals (tots membres de les CCOO) Gabriel Garrido Carrillo, Antonio Giménez Guillén, Antonio Cantano Redondo, Francisco Sánchez Aguilá, Reyes Ruiz Garrido, Diego Arroyo Puertas, José M. Corredera Solís, Antonio Chacón Giménez i Antonio Cantano Palma manifesten:³¹⁵

1º Todos ellos prestan sus servicios con las categorías profesionales que se han dicho en la empresa FOMENTO DE OBRAS Y CONSTRUCCIONES, efectuando actualmente trabajos de construcción del nuevo Matadero de Lérida, en la Carretera de Zaragoza Km 2, en Lérida.

2º Que por parte de la empresa ha establecido como día semanal de pago el martes, día que ya tenía establecido con anterioridad a la contratación de tales trabajadores comparecientes. Sin embargo, todos ellos consideran que en atención a sus economías familiares y atenciones domésticas, debería gestionarse de la empresa el traslado de dicho día de pago al Sábado.

3º La incorporación al trabajo de dichos productores debe efectuarse con anterioridad a las 8, a las 7'45, produciéndose por este motivo unos atascos considerables por cuanto todos ellos acuden breves momentos antes, lo cual produce y motiva la presentación de todos ellos, o sea la plantilla total cifrada en 130 trabajadores, un cuarto de hora antes, o sea a las 7,30, para tener tiempo de pasar lista antes de la hora en punto señalada para incorporarse al trabajo, puesto

---

³¹⁴ A tall d'exemple, apuntarem que el 1970 s'arribà a la xifra rècord de 1.595 vagues a tot l'Estat espanyol. Recollit a FUSI, J.P.: Op. cit. p. 163

³¹⁵ Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

que de efectuarlo como consecuencia de este atasco inmediatamente después de la hora señalada, no son admitidos al trabajo hasta una hora después.

Todo ello produce, no solamente un mal ambiente en las relaciones de trabajo empresa-productores, sino además la dedicación a la empresa de un cuarto más de hora de trabajo, sin que por parte de la empresa se tenga en consideración a efectos de horas extraordinarias.

El mismo caso ocurre en la incorporación al trabajo en horas de la tarde (...).

Los trabajadores comparecientes consideran que tal anomalía debiera subsanarse mediante la designación por parte de la empresa de personal adecuado que pasase lista mientras estuviesen trabajando, de forma que no se viesan perjudicados en cuanto a la obligación del cumplimiento de la jornada legal, o que se les compensase económicamente en forma de horas extraordinarias.

4º Con respecto a las medidas de Seguridad e Higiene, manifiestan que en el centro de trabajo solamente existen 3 huecos contruídos en el hormigón, no solamente insuficientes en número teniendo en cuenta los trabajadores, sino que además no reúnen ningún requisito sanitario, sin puertas y sin medios de limpieza inmediata.

Asimismo tampoco existe comedor con las condiciones mínimas indispensables que exigen las disposiciones vigentes, ni existen lavabos y duchas que les permitan asearse al término de la jornada laboral, e inclusive el agua que se ven obligados a usar para lavarse no es corriente, sino que está contenida en bidones que se utilizan exclusivamente en los trabajos de la obra.

Igualmente el vestuario es totalmente insuficiente teniendo en cuenta el número de trabajadores. (...)"

Val a dir que aquest acte de conciliació té lloc sense la compareixença dels representants de l'empresa.

Uns dies després, el 16 de febrer, un inspector de la Vice-secretaria d'Ordenació Social es presenta a l'obra i, després d'examinar-la, emet un informe que, a grans trets, exposa que "... estas alegaciones no tienen fundamento verdadero alguno,"³¹⁶ circumstància que provoca que el 20 de febrer compareguin 35 obrers més de "Fomento..." i es ratifiquin en les declaracions efectuades anteriorment pels seus companys.

A conseqüència de tots aquests afers, els 93 obrers decideixen portar el cas a la Magistratura de Treball perquè hi tingui lloc el corresponent judici, ja que en el previ acte de conciliació no s'han obtingut resultats satisfactoris.

Tanmateix, hi ha força obstacles que han de superar. Així per exemple, Magistratura els diu que tots i cadascun dels obrers s'hi han de presentar per tal de prendre'ls nota de les seves filiacions i signatures, fet que provocaria la seva absència del lloc de treball durant 4-5 hores, amb la impossibilitat de cobrar-les ja que aquest és un dret només reservat als enllaços sindicals.

En aquestes circumstàncies, els enllaços sol·liciten que siguin autoritzats a recollir les filiacions i les signatures de la resta de companys, cosa que els és negada. Malgrat aquestes adversitats, els 93 obrers estan disposats a absentar-se del lloc de treball si és necessària la seva presència a la Magistratura de Treball.

La resposta de l'empresa, en veure el caire que estan prenent els esdeveniments, és l'acomiadament de 20 dels obrers que estan treballant en la construcció de l'escorxador de la carretera de Saragossa.

---

³¹⁶ Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

En una carta adreçada a la Inspecció Provincial, datada el 20 de juliol de 1970, els enllaços sindicals de "Fomento..." expliquen aquestes circumstàncies en els següents termes:³¹⁷

"Los abajo firmantes, enlaces sindicales de FOMENTOS Y CONSTRUCCIONES de la obra Matadero de Lérida, ponemos en su conocimiento el despido improcedente de 20 trabajadores para el día 27 de los corrientes, sin que veamos ningún motivo justificado para tal despido, ya que la obra en construcción es de grandes dimensiones y en la actualidad solamente existe construido un 25% del total, requiriendo esta construcción de 175 a 200 trabajadores y sólo existen 110. Esta arbitrariedad todavía aumenta al comprobar como la empresa dispone de otras obras como son: Caja de Pensiones en Pza. Cataluña y Banco de Santander en Rambla de Fernando en sus primeros inicios.

Esta decisión por parte de la empresa hemos de admitirla como un acto de mala fe, viéndonos obligados a exigir la readmisión inmediata de todos los despedidos. (...)

Esta denuncia la hemos puesto en conocimiento del Presidente de la Social de nuestro sindicato, (*es refereix a Saturnino Vicente*) que se adhiere a nuestra justa petición."

L'empresa, amb la finalitat d'acabar expeditivament amb el problema, demana a la Delegació Provincial de Treball de fer expedient de regulació d'ocupació, tot al·legant que, després d'haver acomplert escrupolosament els seus compromisos i d'haver finalitzat l'estructura de l'obra, no disposa de les dades tècniques necessàries per continuar-la. Això fa que, donada la impossibilitat de prosseguir, el personal que hi treballa estigui pràcticament inactiu. L'única solució, argumenta l'empresa, és, doncs, l'expedient de regulació ja que els treballadors van ser contractats expressament per a la realització d'aquest escorxador i l'empresa no té, en aquests moments, cap lloc vacant de treball en altres obres que en l'actualitat està construint. Per tant, doncs:³¹⁸

"(...) la empresa solicita (...) la autorización para suspender las obras del repetido matadero y subsiguiente de los contratos de los trabajadores que se comprenden en las relaciones que se acompañan, que son un total de 71 con el beneficio para éstos del Seguro de Desempleo y por un plazo máximo de 3 meses. (...)"

No obstant això, el delegat provincial de Treball dicta resolució, amb data del 12-11-70, en què fa constar que: "

(...) Informa desfavorablemente el expediente de referencia, instándose de la autoridad laboral que, en todo caso, se acoja a los trabajadores a quienes afecte el presente expediente de regulación de empleo a la legislación social protectora vigente. (...)"

Les causes adduïdes es basen en el fet que l'empresa no determina quines són les dades tècniques que han motivat la suspensió de les obres, no determina les gestions que han realitzat per a fer-ho i no aporta cap prova documental que justifiqui aquesta petició. Alhora, aquest informe esmenta que:

"Puede originarse un peligroso precedente en orden de la estabilidad del empleo de los trabajadores del ramo de la construcción, fijos de obra."

---

³¹⁷ Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

³¹⁸ Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón. El subratllat és nostre.

En definitiva, doncs, quedava desestimada, a causa de l'absència de dades i proves necessàries, la petició de l'empresa "Fomento de Obras y Construcciones S.A." perquè se l'autoritzés a suspendre les obres, a més de la suspensió dels contractes dels treballadors.

Reiterem, però, que d'acord amb les reglamentacions existents, l'empresa no tenia l'obligació de readmetre els treballadors acomiadats i preferia, en la majoria dels casos, augmentar la quantitat a indemnitzar a canvi de desfer-se dels treballadors més conflictius.

Finalment, la conflictivitat entre obrers i "Fomento..." quedava tancada de la manera següent: el 5 de desembre de 1970 tenia lloc l'acte de conciliació del sindicat provincial de la construcció, promogut per 53 obrers, entre altres, per Antonio Cantano Palma, Antonio Chacón Giménez, Diego Telesforo Zamora, Sebastián Andreu Malpica i Gabriel Garrido Garrido contra l'empresa

"Fomento..."

"(...) en reclamación de que se avenga a readmitirnos o indemnizarnos por despido improcedente ocurrido el 3 de los corrientes, y abono de salarios devengados y no percibidos y en su caso partes proporcionales de las pagas extras de Navidad, 18 de julio y vacaciones. (...)

El representante de la empresa demandada manifiesta que caso de conformidad de los actores promete hacer efectivas las cantidades relacionadas (...). Los actores se muestran conformes con el ofrecimiento que les hace la empresa demandada y una vez percibidas las mentadas cantidades prometen nada más pedir por ningún concepto quedando finiquitada la relación laboral que unía a las partes."³¹⁹

Dèiem al principi d'aquest apartat que el cas de "Fomento de Obras y Construcciones" fou la clau de volta en la radicalització del moviment obrer aglutinat en les Comissions Obreres.

Si bé les motivacions que portaren als obrers a promoure l'acte de conciliació i les reivindicacions que l'acompanyaren s'insereixen en la mateixa línia de casos anteriors, la gran quantitat d'obriers de l'empresa que s'hi adheriren (la gairebé pràctica totalitat) i la bel.ligerància d'ambdues parts fan que aquest cas sigui sensiblement diferent dels anteriors, duts a terme de forma bastant individualitzada o en petits grups.

A partir d'aleshores les "lístes negres" actuaren amb força entre els obrers més significats. No volem dir, però, que aquestes sorgissin com a conseqüència del cas "Fomento..." ja que, tal com comentarem més endavant, funcionaven amb anterioritat i no solament contra els obrers que havien treballat en aquesta empresa. Tanmateix, és ben cert que, des de 1970, aquestes "lístes negres" actuaren amb més contundència i sobre més quantitat d'obriers.

3.2.6.2 La solidaritat dels comunistes: els fets de Granada i el procés de Burgos

A la vegada, juntament amb aquest conflicte se n'afegeixen altres que, de manera "enforquillada", l'atravessen i contribueixen a engrandir i magnificar aquestes mobilitzacions obreres.

Ens estem referint als actes en solidaritat amb els fets de Granada. A causa de la convocatòria de vaga dels obrers de la construcció de Granada davant la impossibilitat d'arribar a acords definitius sobre el seu conveni col·lectiu, el 21 de juliol de 1970 es produeixen violents enfrontaments amb la policia que carrega contra els manifestants. El resultat és de tres obrers morts. Cal dir que el final dels tràgics successos fou la firma del

---

³¹⁹ Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

conveni on s'acceptaven totes les reivindicacions que demanaven els obrers.³²⁰

Aquests fets van tenir com a conseqüència a Lleida l'ocupació de la Casa Sindical, davant la negativa de la Delegació a concedir-los una sala per reunir-se, amb els conseqüents aldarulls que això motivà.

Prèviament a l'ocupació, el 28 de juliol, els enllaços sindicals Antonio Chacón, Antonio Cantano, Sebastián Andreu, Francisco Castro, Telesforo Zamora i Gabino Lozano com a vocal provincial, enviaven al governador civil la carta següent:³²¹

"Los abajo firmantes, representantes sindicales del ramo de la construcción, respetuosamente exponemos a V.E. las arbitrariedades de que somos objeto al privárenos de ejercer nuestras funciones al prohibírse nos las reuniones en la Casa Sindical para discutir problemas tan importantes para nosotros como es el convenio colectivo y otros asuntos.

Como V.E. no desconocerá, nuestro ramo es uno de los más desamparados y las injusticias son continuas como por ejemplo los despidos a capricho de la patronal como ha ocurrido con veinte trabajadores de la empresa Fomentos y Construcciones.

Nosotros queremos resolver nuestros problemas mediante un diálogo civilizado y encauzar nuestras reivindicaciones por la vía legal, única forma de desterrar hechos tan lamentables como los de Granada que tanto dolor han de causar a todo español consciente y que, en nuestra opinión han sido motivados por hechos probablemente parecidos a los que sufrimos nosotros al cerrárenos la Casa Sindical para nuestras reuniones, que es donde realmente nosotros debemos resolver nuestros problemas, pues la Casa Sindical, como su nombre indica, es de todos los trabajadores.

Por todo lo cual pedimos que intervenga para que nos sea concedida la sala para una reunión de obreros de la construcción para deliberar el convenio colectivo y otros problemas como el antedicho de los despidos improcedentes, el sábado día 1 a las 6.00 de la tarde, único día que los trabajadores tenemos disponible."

A continuació es produí l'esmentada ocupació de l'edifici de l'O.S. És evident que, en aquelles circumstàncies, fer una reunió al sindicat era tota una activitat reivindicativa en si mateixa.

D'altra banda, gairebé com en una espècie d'encadenament, un cop "tancat" el conflicte amb l'empresa "Fomento...", alguns dels militants més destacats de les CCOO, i també del PSUC, eren detinguts i posteriorment empresonats arran de la manifestació realitzada el 15 de desembre de 1970 pels carrers més cèntrics de la ciutat per tal de fer palesa la seva protesta contra el procés de Burgos, iniciat el dia 3, en què es demanava la pena de mort per a 6 militants de l'organització ETA.

Les grans campanyes de solidaritat i la pressió internacional feren possible que, finalment, el 31-12-70, les penes de mort els fossin commutades.

---

³²⁰ Una síntesi dels esdeveniments en aquest conflicte es troba recollida a DOMÍNGUEZ, J.: Op. cit. També resulta interessant la vivència personal de QUITIAN, A.: "Recuerdos de una huelga: Granada 1970". Dins DDAA: *Los católicos...* Op. cit. p. 92-95; MOLINERO, C., TÉBAR, J., YSÀS, P.: Op. cit.; BALFOUR, S.: Op. cit.; GABRIEL, P.: Op. cit.

³²¹ Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón
Val a dir que, també com a conseqüència d'aquests fets, a Balaguer s'organitzà, enmig d'una gran tensió, una missa en homenatge als morts de Granada. Entrevista a Gregori Gallego el 16-4-93

A nivell general, es tracta, sens dubte, d'un dels punts culminants de la lluita contra el franquisme.

Els detinguts a la manifestació de Lleida eren: Felip Castell, Gregori Gallego, Julio Chacón, Francisco Escarcena, Antonio Martos, Antonio Gutiérrez Martínez i Antonio Chacón, els quals romangueren a la presó de Lleida aproximadament un mes i mig, en el transcurs del qual adreçaren aquesta carta al governador civil, José Aparicio Calvo Rubio, datada el 23 de gener de 1971.³²²

"Somos los siete obreros que en su nombre fuimos arrestados para evitar, según nos imaginamos, por los comentarios -ya que con claridad nadie nos ha dicho nada- una manifestación violenta, esto sucedió el día 15 de diciembre del año 70, han pasado varias semanas y oficialmente no sabemos nada; los señores Magistrados que visitaron la cárcel el día 22 de diciembre nos dijeron que dependíamos del Señor Gobernador por lo que ellos solo podían interceder pidiendo en una nota que nos permitieran pasar la Navidad con nuestras familias.

Nos han dicho que hay rumores de V.E. justificando nuestro encierro, porque queríamos romper escaparates, no podemos dar crédito a rumores así, pero a cualquiera que nos conozca le informará que no solamente nunca hemos hecho ni hablado de hacer una cosa así, sino que siempre hemos condenado las gamberradas. Nosotros no somos ni vagos ni maleantes y de esto pueden dar crédito las empresas donde trabajamos y los vecinos que nos conocen.

Hemos pasado las fiestas navideñas como si hubiéramos cometido un crimen, nuestra situación de incertidumbre se parece más a los personajes de una obra de Kafka que a los ciudadanos de un país europeo del año 1971.

Nos dirigimos a V.E. para preguntarle si podríamos saber qué día nos dará la libertad, para comunicarlo a nuestras familias, que como se imaginará dependen de nuestros salarios, y como en todos los hogares, el mejor estímulo es la presencia física de todos los que la componen.

Suponemos que a pesar de la supresión del artículo 18 del Fuero de los Españoles tenemos derecho a una contestación en nuestra calidad de gobernados."

Ahora, durant aquest període de temps, un dels empresonats, Antonio Chacón, escrigué aquesta poesia:

En la carretera de Huesca
a dos Kilómetros de Lérida
se encuentra la cárcel fascista.
A donde el gobernador
mete a los trabajadores
que defienden la Justicia.
Hoy se encuentran 7 compañeros
que no podían consentir
que 6 patriotas vascos fueran condenados a morir.
Las Navidades las hemos pasado
sin el calor de nuestra familia
pero hemos ayudado a salvar 6 vidas.
Que unas fieras hambrientas
querían arrebatarse
como a otras, por una causa honrá.

---

³²² Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

Mucho frío hemos pasado
porque la nieve caía
y las celdas estaban muy frías.
Solidaridad no nos ha faltado
que ha sido nuestra mayor alegría
al ver a nuestros compañeros las cosas que nos traían.
No temáis compañeros
que pronto llegará la hora
de nuestra deseada libertad.
Y en la calle lucharemos
con la misma o más moral
porque vale la pena de morir por un ideal.
La Victoria será nuestra
nadie la puede parar.
Nuestra causa triunfará.

Amb exemples com aquest dels 7 obrers empresonats arran de la protesta contra el procés de Burgos (tinguem en compte que totes les protestes es produïren enmig d'un estat d'excepció) s'evidencia que la repressió en si mateixa esdevenia en moltes ocasions una causa afegida a la conflictivitat pròpiament laboral i accentuava el caràcter polític dels objectius de les CCOO.

D'altra banda, igual com hem indicat en anteriors ocasions, les accions dutes a terme per aquest nou moviment obrer, si bé foren molt importants, no poden ser sobredimensionades.

Només cal tenir present que el 1971 la província de Lleida tenia 12.464 treballadors de la construcció agrupats en 89 tècnics, 128 administratius, 5.500 especialistes i 6.747 no-qualificats.³²³ Per tant, a jutjar per aquestes xifres, la quantitat d'obriers que es mobilitzaven respecte al total seguia essent encara molt minsa.

No obstant això, també és evident que l'avenç dels obrers compromesos amb la lluita antifranquista anava augmentant. I així s'evidencia en els resultats de les eleccions sindicals de 1971: en el Consell Provincial de Treballadors trobem com a vocals l'hoacista Francesc Solana, vice-president de la Unió de Treballadors i Tècnics del Sindicat Provincial de Banca, Borsa i Estalvi el comunista Joaquim Botines, president de la Unió de Treballadors i Tècnics del Sindicat Provincial de Cereals i, un cop més, Saturnino Vicente, com a president de la Unió de Treballadors i Tècnics del Sindicat Provincial de la Construcció, Vidre i Ceràmica.³²⁴

També arran d'aquestes eleccions, els actius militants Gregori Gallego i Joan Rodés sortien elegits president i vice-president de la Unió de Treballadors i Tècnics del Sindicat Local Mixt de Balaguer, respectivament.

En un altre ordre de coses, aquest moviment obrer, vehiculat a través de les CCOO, se'ns apareix com a capdavanter de la lluita antifranquista en aquests anys, ja que va ser, de ben segur, l'aglutinador numèric més important de membres militants.

I així, mentre a finals dels 60 i principis dels 70 bona part de les propostes polítiques existents seguien essent febles i merament resistencialistes, les CCOO, de bracet amb el PSUC, sense oblidar els aspectes reivindicatius fonamentalment laborals, assumiren un paper

---

³²³ *Tarea...*, núm. 260, juliol 1972

³²⁴ *Tarea...*, núm. 250, setembre 1971

central com a moviment de masses de resistència al franquisme i, també, de representació dels treballadors.

Un fet, aquest, que és cabdal per entendre per què les CCOO esdevingueren, a les acaballes del règim, en l'organització amb més capacitat de convocatòria de masses.

3.3 Les Comissions Cíviques com a intent d'oposició consensuada

Determinats esdeveniments a la segona meitat dels anys seixanta fan que sigui un període no precisament fàcil per a tots aquells que mantenen actituds resistencialistes.

Així per exemple, les coaccions i les amenaces als jesuïtes, en especial al pare Joan Gabernet que culminaran amb el seu "trasllat" a causa del seu suport tàcit als caputxins de Sarrià, la constant presència policial en tots els actes divergents de l'oficialitat imposada, les repressions ja comentades sobre membres de les Comissions Obreres, el duríssim estat d'excepció de 1969, el gran ressò que aixecà el procés incoat a quatre sacerdots que havien denunciat les pràctiques semifeudals dels latifundis clericals, els propietaris dels quals eren els Beneficiats de la catedral de Lleida...,³²⁵ són qüestions, potser un xic esfilagarsades, però força sobreposades les unes amb les altres i que contribueixen a dibuixar les difícils circumstàncies del panorama opositor de la ciutat.

És en aquest context que, en aquesta segona meitat dels anys seixanta, apareixen les Comissions Cíviques les quals, "aixoplugades" en els locals de l'HOAC i també en ocasions en la Casa d'Exercicis a la Seu Vella, estaven integrades, un cop més, per alguns membres de l'HOAC, el grupuscle del FNC, independents com Joaquim Arana o Jaume Auqué (sobre els quals tornarem més endavant) i, sobretot, pels militants del PSUC.

De fet, a jutjar per les informacions facilitades per diversos entrevistats, les Comissions Cíviques foren propiciades pels comunistes en la seva constant estratègia d'eixamplar la base antifranquista, crear una política "unitària" dins la reclamada "reconciliació nacional" per tal de no quedar-ne al marge i jugar el paper de vertebradors de la lluita política.

Possiblement, la primera acció de les Comissions Cíviques fou la solidaritat manifesta amb els 830 colons de la Unió Laical de Beneficiats i alhora protestar contra el procés incoat als 4 capellans -Llàtzer Bría, Máximo Casanovas, Manuel Domingo i Josep Marco-.

Així doncs, es procedí a una tirada d'octavetes en què, a més, es convocava a una manifestació el 18 de setembre de 1966 davant el Palau Episcopal:³²⁶

"¡SOLIDARIDAD CON LAS 830 FAMILIAS DE COLONOS Y CON LOS 4 SACERDOTES DENUNCIANTES DEL HECHO!

Para que la sucia maniobra de los Beneficiados de la Catedral preparada a las 830 familias de colonos amenazados de expulsión de sus tierras al no poder pagar la cantidad abusiva que se les exige y para que el Obispo de Lérida anule las represalias ordenadas contra los 4 sacerdotes que tan honestamente han denunciado esta injusticia, acudamos todos, el domingo día 18 a las 12 de la

³²⁵ Vegeu BRÍA, Ll., CASANOVAS, M., DOMINGO, M., i MARCO, J.: *¿Concilio o Rebeldía? Los latifundios clericales de Lérida*. Ed. Nova Terra. Barcelona, 1966.

Un relat exhaustiu de les lluites dels colons amb la Unió Laical de Beneficiats es troba recollit a BARALLAT, J.: Op. cit. També MARGÓ, V.: Op. cit. en fa referències.

Cal dir que, finalment, els colons aconseguiren comprar les terres que durant molts anys havien conreat i fer-se'n propietaris.

³²⁶ Reproduïda a BARALLAT, J.: Op. cit. p. 184 de l'annex documental.

mañana frente al Palacio Episcopal para expresar nuestra simpatía hacia los colonos y los 4 sacerdotes que a pesar de conocer los métodos represivos del Obispo de Lérida no han vacilado un momento a defender una causa justa."

Segons el testimoni de Margó, a l'esmentada concentració assistiren unes 100 persones. Cal dir, però, que els 4 capellans no donaren suport a aquesta acció i tampoc cap dels pagesos afectats hi assistí. La desconexió entre els uns i els altres era, doncs, força notòria.

Les posteriors recollides de signatures, la tramesa de missatges a la Pirenaica, etc. foren dutes a terme, fonamentalment, per Rosselló, Regué i Ximénez, els quals constituïen les incipients i sempre poc definides Comissions Pageses, les quals, aleshores, canalitzaven les seves accions a través de les Comissions Cíviques, un xic més àmplies i amb més cobertura.

En un altre ordre de coses, i d'acord amb les dificultats esmentades al principi d'aquest apartat, la formació d'aquestes comissions vingué marcada per la urgència d'endegar tasques d'ajuda i solidaritat adreçades als obrers que patien les "llestes negres" i a totes aquelles persones detingudes i empresonades, així com també a les seves famílies.

En aquest sentit, les accions més emblemàtiques de les Comissions Cíviques foren, molt possiblement, la recollida de diners per a les famílies d'empresonats o que es trobaven en dificultats a causa del seu activisme polític i/o sindical. Els noms de les persones que hi participaren tornen a ser els de militants del PSUC, el FNC, l'HOAC i independents com Jaume Magre, Simeó Miquel, Joaquim Colell, fins un llarg etcètera.

Com a complement a aquest suport econòmic, recordem que en una ocasió les "dones democràtiques" del PSUC organitzaren la venda d'unes joguines a domicili amb el lema "Pau al Vietnam".

Ventura Margó valora així aquesta experiència.³²⁷

"Pel que fa a la recollida de diners, vull ressaltar el fet que els ajuts econòmics van ser un dels factors importants perquè en alguns moments els treballadors d'economia precària no abandonessin la lluita. Si les seves famílies no haguessin seguit rebent la setmanada, de ben segur que molts entusiasmes s'haurien aturat."

De fet, aquestes contribucions econòmiques eren una forma de subvencionar la lluita clandestina i, de manera implícita, de participar-hi.

En definitiva, les Comissions Cíviques foren conseqüència de les accions de les Comissions Obreres i les Comissions Pageses i la repressió que se'n derivà.

Enmig d'aquestes accions més o menys encobertes, les Comissions Cíviques també realitzaren algun acte públic amb gran èxit i ressò. I així, el 1969, al cinema Fèmina tenia lloc un recital de cançó a càrrec dels cantautors Xavier Ribalta i Paco Ibáñez. Un dels màxims organitzadors, Ventura Margó, ho recorda així:³²⁸

"Cal dir que vam haver d'avisar la gent una a una, ja que la premsa local no publicava cap nota si no es tenia el permís governatiu en regla i, com sempre, aquest arribava a última hora, si és que arribava. Malgrat tota aquella improvisació, el local es va omplir de gom a gom. Els "amics" de la Polític-social, coneixedors de les dificultats, de les quals ells eren els principals culpables atemorint els propietaris dels locals perquè ens els neguessin, feren acte de presència amb cares amenaçadores i amb les lletres de les cançons que la censura havia autoritzat a les mans. Esperaven un sol motiu per suspendre l'acte.

---

³²⁷ MARGÓ, V.: Op. cit. p. 98

³²⁸ MARGÓ, V.: Op. cit. p. 95-96

Dins l'escenari, la disputa entre els dos cantants era, per part de Ribalta, no donar motius a la policia allà present per suspendre o multar els cantants i els organitzadors. Ell era partidari de no cantar les lletres que la censura havia prohibit. Però el Paco Ibáñez, tal com ja ens tenia acostumats, es mantenia en la tossuderia de cantar les cançons que li vinguessin en gana. Xavier "implorava" el seu amic perquè no fes el ximple i ho tirés tot a rodar.

Tanmateix, les explicacions per part de tots foren endebades. El Paco va cantar aquella de "¡A galopar, a galopar, hasta enterrarlos en el mar!", una de les més maleides pel règim. El cinema Fèmina s'enfonsava d'eufòria, fins al punt que la policia no va tenir "pebrots" d'aturar l'acte."

Les Comissions Cíviques se'ns presenten com una part més d'aquella dinàmica - aparentment "unitària"- que, endegada a través de plataformes com el Club Esportiu Huracans, culminà el febrer de 1972 amb la constitució de l'Assemblea de les Terres de Lleida, adscrita a l'Assemblea de Catalunya.

Amb tot, però, creiem que existeixen algunes especificitats entre unes experiències i altres que convé que siguin assenyalades.

Així per exemple, el C. E. Huracans fou, sens dubte, el punt d'arrencada de les accions "unitàries" que, si bé tingué un caràcter més marcadament polititzat que altres entitats culturals, aquesta politització no creiem que fos capitalitzada per cap grup concret.

Això, de ben segur, va permetre l'estreta col.laboració i conjunció de diferents sectors socials, econòmics i polítics, tal com ja s'ha comentat.

En canvi, les Comissions Cíviques, per la seva composició i estratègies, se'ns mostren com a força definides des del partit dels comunistes. I no fóra inversemblant creure que aquesta fos la raó prioritària de per què no tothom que participava de determinades actituds oposidores volgués integrar-s'hi.

I així, el grup de persones que es movien a l'entorn de Simeó Miquel, que havien participat i participaven activament en els Huracans en els anys que actuaren com a plataforma de cultura militant, i que també col.laboraven desinteressadament amb els ajuts econòmics, no volgueren, tanmateix, incorporar-se a les Comissions Cíviques de forma, diguem-ne, orgànica.

Això és el que es desprèn d'un informe redactat per aquest "grup" arran d'una reunió clandestina, i datat el 20 de setembre de 1970:³²⁹

"Ens hem negat a incorporar la nostra actuació a un grup que constitueix unes titulades "comissions cíviques", perquè no hem vist quina era la seva finalitat positiva i hem cregut que la unió amb ells que han intentat repetidament i amb insistència més ens havia de debilitar que enfortir."

De ben segur que algunes de les accions de les Comissions Cíviques resultaven incòmodes per al "grup" de Simeó Miquel, ja que ell havia estat l'advocat de la Unió Laical de Beneficiats en el seu litigi amb els colons, els quals, recordem, havien comptat amb el suport i l'adhesió de les Comissions Cíviques.

D'altra banda, el seu pensament polític, proper a la democràcia-cristiana, combinat amb l'encara poc sòlida existència del "grup", devia ser difícilment compatible amb la forta empremta marcada pel PSUC.

El descontentament que segurament provocava l'"hegemonia" comunista s'entreveu en aquest paràgraf de l'esmentat informe:

"A Lleida, si no és obeint unes consignes exteriors, és a dir, parlant en nom

---

³²⁹ Fons documental particular de Josep Albiñana, que em fou cedit amablement pel professor Manuel Lladonosa i Vall-llebrera.

d'un partit de fora, internacional per exemple, aquesta pèrdua de temps d'organitzar-se abans d'existir és inimaginable.

És clar, res impedeix que 7, 11 o 14 senyors diguin que ells són els portantveus d'un partit, ells sabran si és o no cert, més d'una vegada en lloc de portantveus, no són sinó subordinats sense personalitat de cap mena i molt menys representativa, però el que ningú a casa nostra es creurà, és que s'ostenti una representativitat popular, si no s'ha contribuït a donar-li o és evident que la té."

No endebades, posteriorment, tampoc no s'incorporaren a l'Assemblea de les Terres de Lleida, també força mediatitzada pel PSUC, tal com ja comentarem oportunament.

Això no significa, ni de bon tros, l'existència d'animadversions. A tal efecte, només cal recordar la fluïdesa de relacions entre Ventura Margó i Joaquim Colell encetada a través de les activitats de l'HOAC i continuada posteriorment al C. E. Huracans; o la defensa que Simeó Miquel féu dels comunistes Alvarez, Chacón i Maestre en el consell de guerra de desembre de 1969. En aquest sentit, en l'informe del grup, s'hi segueix esmentant:

"Creiem que els obrers afectats, als que hem tingut l'oportunitat i la satisfacció de poder defensar públicament, i que com és natural han estat els més polititzats, han pogut constatar el nostre desinterès, i el que evidentment ens ha ajudat més encara en la seva opinió favorable, la nostra eficàcia."

Així doncs, les pautes de conducta d'aquest grup ens il·lustren en el fet que experiències com les Comissions Cíviques foren estratègies fonamentalment consensuades, més que no pas unitàries, circumstància que tingué continuïtat en l'Assemblea de les Terres de Lleida, la qual, si bé disposà d'una estructura orgànica que les Comissions Cíviques no havien tingut, participà d'un sentit similar a aquesta, per la qual cosa poden ser considerades com el pas previ a l'Assemblea, constituïda a Balaguer el 1972.

3.4 Algunes estratègies polítiques singulars: el "grup" de Simeó Miquel

Tal com ja hem apuntat, paral·lelament apareixen algunes altres opcions protagonitzades per elements que també simultàniament estan col·laborant en diversos àmbits i que tingueren a l'advocat Simeó Miquel com a membre més destacat.

Simeó Miquel havia estat un dels autors de *Lleida, problema i realitat* i mitjançant la seva professió havia realitzat la defensa de Chacón, Maestre i Álvarez en el consell de guerra de desembre de 1969.

Alhora, tal com ja hem vist anteriorment, havia participat activament en la represa cultural del C. E. Huracans, ja fos com a conferenciant, ja fos donant suport econòmic i d'infraestructura a diverses de les iniciatives que hi tingueren lloc.

Tot sembla apuntar que l'"experiència" del C.E. Huracans contribuï a apropar les posicions d'alguns individus que fins aleshores havien tingut una trajectòria clarament marcada per la catalanitat.

El cas més significatiu és el de Joaquim Colell, citat abastament, al llarg d'aquest treball, com un dels membres més actius de l'HOAC, l'Orfeó, el C. E. Huracans, i, en definitiva, sempre encapçalant múltiples iniciatives de signe cívico-cultural. Joaquim Colell serà, a partir d'ara, un dels col·laboradors més fidels en l'"aventura" política de Simeó Miquel.

A banda d'això, se'ns fa difícil establir qui més hi havia exactament, donat que es tracta d'un grup molt poc compacte. Ho denota el fet que fins i tot els mateixos informants barregin noms de diversa procedència i tarannà polític que, si bé en alguna ocasió assistiren a les reunions de tertúlia política auspiciades per Simeó Miquel, això no significa, ni de bon tros, que participessin del seu projecte.

Una qüestió que creiem que és rellevant de destacar és que aquest "grup" està força investit d'una marcada indefinició pel que fa a disposar de propostes polítiques concretes. Així es desprèn de l'informe, ja esmentat anteriorment, titulat "La problemàtica política lleidatana" i redactat el 20 de setembre de 1970 molt possiblement pel propi Simeó Miquel, arran d'una reunió clandestina en els locals d'una parròquia de la ciutat.

L'eix central del seu discurs és la defensa d'un estat de dret i el conseqüent establiment d'un règim democràtic. Això implica, prèviament, la concessió d'una amnistia general, la Convocatòria de Corts Constituents i el restabliment del règim autonòmic per a Catalunya.

A partir d'aquí, es fixen uns principis basats en la garantia del sufragi universal, el reconeixement dels partits polítics i el dret de vaga.

Tanmateix, el seu "programa" no va més enllà alhora que s'observa un desig de contemporitzar amb agents socials ben diferents:

"Rebutgem l'actual organització sindical, que desvirtua l'essència del sindicalisme i deixa la classe obrera i la patronal sense possibilitat de defensar els seus legítims interessos."

D'una altra banda, la indefinició estructural també hi és ben present. En aquest sentit, si bé l'esmentat informe comença subratllant la necessitat d'organitzar-se, en cap moment no es concreta la manera de fer-ho, tret de la fórmula d'esdevenir, utilitzant les seves pròpies paraules, en un "grup determinat i definit".

L'ambigüitat de les intencions augmenta en dir que no creuen convenient convertir-se, de moment, en partit polític. Quan les circumstàncies polítiques siguin més favorables, una de les possibilitats d'aquest grup és integrar-se en un partit polític. Amb tot, també consideraven la possibilitat de fer-ho a tall individual.

En definitiva, els objectius d'aquest grup estan molt poc definits, a excepció de l'exclusió dels comunistes del seu espai més proper. L'informe, al respecte, diu concretament:

"La primera tasca que se'ns presenta si volem realitzar una acció col·lectiva que pugui dir-se política és sinònim de realitat i de realitzacions, és néixer com a grup organitzat, estructurat, amb possibilitat d'una actuació que es concreti en fets perceptibles i per aquest motiu perfectament valorables per tothom. (...)

Crec del tot impossible, passar avui amb probabilitat d'èxit de la plena despolitització, a l'etapa final de plenitud democràtica, que comporta l'existència del partit polític.

Un partit en definitiva no és sinó una agrupació, integrada per un conjunt de ciutadans que coincidint en un ideari bàsic, es proposen exercir el poder. Però per això mateix, la participació política mitjançant un partit, només és possible quan l'organització de l'estat permet adreçar-se a l'opinió pública, invitant a la gent a que s'hi incorpori.

Quan l'estat en la seva legislació no solament no autoritza, sinó que prohibeix la constitució de qualsevol partit polític i sanciona tota infracció en aquest ordre, és molt difícil constituir-se creant-ne un.

Aquesta dificultat no hi és quan l'agrupació es fa integrant-se en un partit ja existent, però a casa nostra, podem seriosament afirmar que avui en la clandestinitat, hi ha algun partit amb força popular?

Si exceptuem el partit comunista, del qual no crec ni en la seva força popular, ni en les seves possibilitats de govern, dubto que cap dels demés partits amb vida certa i pública abans de la guerra civil existeixi ni tingui ademés possibilitats ni motiu per a existir. (...)

Per aquest motiu crec que no poguent adscriure'ns a un partit determinat,

perquè específic pel nostre poble i per les nostres peculiaritats no hi és, no queda sinó constituir-ne un. Un o uns de nous, que responguin a la problemàtica de l'hora present.

Però un partit no en mereix ni el nom, si no pot llençar-se a aconseguir l'adhesió de tots els ciutadans, si no pot confrontar a la llum pública, sense entrebancs, el seu ideari i les normes d'actuació que preconitzi, amb la dels que puguin sorgir concorrent amb ell; si no pot en definitiva per mitjans legals i democràtics intentar la consecució del poder, única raó de la seva existència.

I com que aquestes circumstàncies mentre duri la present situació són impossibles, entenc que no ens hem de constituir en un partit concret, sinó que és molt millor i més efectiu que la nostra unió sigui merament PERSONAL i SUPRAPARTIDISTA.

Hem d'agrupar-nos en una acció comuna i comunitària, tan visible en l'actuació com ho permeti la legislació actual, però tan reservada com calgui per a poder subsistir. I pel demés, limitar la nostra activitat vers una finalitat concreta: fer possible que el més aviat que es pugui, s'instauri un estat de dret que permeti la lliure participació dels ciutadans en el govern de l'estat.

Quan això sigui, serà l'hora d'integrar-nos en un partit polític, de constituir-lo si no el trobem d'acord amb el nostre sentiment pregon, i de separar-nos si cal, per a participar democràticament cada u de nosaltres des del camp que s'identifiqui millor, per aconseguir aquella forma de govern que consideri més adequada pel país. (...)

Concretament, doncs, aquesta ponència proposa que ens constituïm en un grup determinat i definit, però no adscrit a cap partit polític. No cal fer-ho per a treballar amb eficàcia. (...)"

Endinsant-nos més en aquesta consideració, Colell ens manifestava al respecte:

"Entenem que sense estar en un partit polític podies treballar igual."

En les converses mantingudes, Colell se'ns definia com un home de centre, tot i que li costava definir amb exactitud en què consistia aquesta postura de centre. L'element més precís era la seva proximitat als corrents demòcrata-cristians, a causa de les seves creences religioses.

En un altre ordre de coses, un dels aspectes que més evidencien la indefinició o, com a mínim, la poca concreció en els seus postulats és la variada xarxa de relacions i contactes mantinguts amb elements de diferent signe i tarannà, de Madrid i Barcelona, de la mà de Simeó Miquel. Així doncs, al respecte s'hi segueix esmentant:

"El nostre grup des dels seus inicis ha tingut especial cura d'establir contacte amb qualsevol persona que amb projecció per tot el país s'hagi donat a conèixer com a opositor al règim, i així hem establert contactes a Madrid i a Barcelona, fidels al principi de que una acció política eficaç ha de ser d'àmbit general per tota Espanya.

Ni per un sol instant oblidem que si la nostra tasca política ha de reeixir, hem de cercar la solució possible d'acord amb Madrid, encara que com a catalans, tampoc ho oblidem, no volem realitzar res que no sigui una actuació conjunta amb tot Catalunya.

Però això sí, no precisament obeint el que es digui des de Barcelona, sinó participant amb totes les terres catalanes, per adoptar conjuntament aquells acords que tots els catalans creguem més adients.

A Madrid el nostre contacte és íntim i personal, lligat ja per l'amistat amb els

senyors Areilza, Ruiz-Giménez i Tierno Galván, que junt amb en Satrústegui són ara per ara els capdavanters visibles de tota l'oposició. (...)

A Barcelona hem mantingut contactes personals amb totes les organitzacions que ens ha semblat que realitzaven una tasca de sensibilització o d'afirmació política.

Vam fer possible, ja en els nostres inicis, que el cap d'Unió Democràtica de Catalunya, Coll i Alentorn vingués a donar una conferència³³⁰ i el darrer acte amb significació netament política, en consideració a la persona, que s'ha fet a Lleida, ha estat la del professor Jiménez de Parga, permesa i alentada per nosaltres, en la nostra actitud d'estimular tot el que signifiqui oposició.³³¹ (...)

També a Barcelona hem establert contacte amb totes les individualitats que han sonat segons els temps com fent tasca de projecció política. Molts de nosaltres ademés hi mantenim vincles d'amistat personal, podem citar en Josep Andreu, Jordi Pujol, Josep Benet, Coll i Alentorn i tants d'altres.

Hem tingut per conducte d'algun d'ells relació amb la comissió coordinadora de les forces polítiques de Catalunya, i en fi, hem cuidat dins les nostres possibilitats d'establir al màxim un front comú amb Barcelona, però evitant que es filtressin a Lleida divisions partidistes, que en l'hora actual considerem del tot contraproduents i inadmissibles."

Per totes aquestes qüestions, el "grup" articulat a l'entorn de Simeó Miquel es presenta com una opció que, si bé mantenia fluïdes relacions personals amb la resta de segments opositors, políticament pretenia mantenir-se força al marge de la resta. No s'havia integrat a les Comissions Cíviques, i tampoc no ho féu en l'Assemblea de les Terres de Lleida.

N'és un bon exemple també quan alguns corrents polítics decidiren participar en les eleccions a Procuradors a Corts pel terç familiar el setembre de 1971. I així, mentre els polítics Joaquim Arana i Joan Besa decidien anar-hi junts, un cop més Simeó Miquel s'hi presentà separatament dels altres.³³² Les característiques específiques que hem anat comentant es veieren refrendades amb els esdeveniments posteriors, la qual cosa creiem que fou decisiva perquè en anys posteriors, quan la lluita contra el règim era ja oberta i decidida, deixessin d'estar en primera línia política, malgrat les expectatives que s'havien creat entre força elements de l'oposició.

3.5 La presència i la consolidació dels comunistes com a força opositora (1965-1972)

Hem començat aquest tercer capítol parlant de l'aparició de grupuscles comunistes a la ciutat i de com, a mitjan de la dècada dels anys seixanta, havien aconseguit crear una infraestructura que els havia permès anar consolidant-se progressivament en els anys posteriors. Els contactes periòdics amb l'exterior, la significativa entrada de militants al partit el perfil sociològic dels quals era sensiblement diferent a l'existent fins aleshores i la xarxa

---

³³⁰ Recordem que es tracta de la conferència que, organitzada des de l'Esbart Màrius Torres el 1963, i titulada "És possible el diàleg entre les comunitats peninsulars?", fou, finalment, prohibida.

³³¹ El professor Jiménez de Parga impartí el 1970, tal com ja s'ha assenyalat oportunament, la conferència "Els fronts impopulars en l'últim terç del segle XX" en el C. E. Huracans.

³³² Segons l'informant Jaume Auqué, prèviament unes 30 persones feren una "convenció" a la col·legiata d'Àger (la Noguera) per decidir si es presentaven o no a les eleccions. La reunió estava "presidida" per Cel. Iestí Pol i el propi Auqué hi actuà com a secretari. La resta dels assistents eren, entre altres, Joan Sansa, Simeó Miquel, Pere Terrado, Joaquim Colell, Josep Segarra, Guillem Viladot i Manuel Lladonosa.

creada arran de les funcions desenvolupades de premsa i propaganda els atorguen d'una força i disponibilitat que no té comparació possible.

3.5.1 Els viatges a l'exterior

Així doncs, a mesura que el PSUC va engrandint les seves files, va consolidant-se com a organització no sols a l'interior de la ciutat, sinó també de cara al front exterior.

És així com durant aquests anys, alguns dels dirigents o militants més destacats viatgen a França per tal de mantenir contactes amb els dirigents de l'exterior i assistir a les reunions del partit.

Així, per exemple, Felip Castell hi viatjà en diverses ocasions per tal d'assistir a les reunions com a delegat del PSUC i alguna vegada també assistí a alguna reunió del PCE.

També és el cas de Vicenç Ximénez el qual, el 1966, tot aprofitant les vacances laborals, se n'anà uns 10 dies a París, durant els quals -acollit per una família algeriana primer i per un company de Bellvís després- s'entrevistarà amb "Sitges" i altres companys del partit.³³³ En una altra ocasió, amb motiu d'un Congrés de les Joventuts Comunistes el 1968, el militant de Balaguer Joan Rodés viatjà a Sòfia (Bulgària) per tal d'assistir-hi. En tornar, fou detingut i sotmès a judici. El control que s'intentava exercir per part de la policia era tan rigorós que quan el seu company Gregori Gallego anà a comissaria a demanar per ell, també hagué de patir un interrogatori d'unes quantes hores.³³⁴ Tanmateix, qui tingué més protagonisme al respecte fou, òbviament, Ventura Margó, el qual, com a secretari polític del Comitè Local, viatjava a França cada any per tal d'exposar-hi la situació del partit a les comarques de Lleida i rebre les corresponents consignes. Margó ho explica així:³³⁵

"La primera vegada que hi vaig anar va ser al 66. Recordo que quan passaves la frontera, el paio et mirava...

La primera vegada jo tenia una adreça, havia d'agafar un taxi (...) A l'estació m'esperava el "Sitges" i amb altres ens en vam anar. T'agafaven i et portaven a una porteria (va ser una cosa important per al partit, que llavors estaven regides per espanyols). I allà vam esperar que hi fóssim tots, els de l'interior. L'interior era més reduït que no pas els de fora. (...)

Ens portaven a aquestes colònies, que en deien ells, que eren uns castells. Aquestes reunions duraven 7 dies. Entràvem el dilluns i fins diumenge no marxàvem. Diumenge al matí per arribar el diumenge a la nit i anar a treballar el dilluns.

Allà vaig conèixer, i vaig tenir una gran emoció, a tota aquella gent que jo havia sentit a la Pirenaica: la Dolores, el Gregorio, el Carrillo..."

Les sortides a l'estranger i l'assistència a aquestes reunions de ben segur que devien impactar de forma important en l'ànim de molts dels militants vinguts de les comarques de l'interior.

Però, també, i sobretot, s'entreveu el conflicte que devia suposar el fet de seguir ordenadament, sense escletxes, la línia del partit respecte al distanciament de la Unió

³³³ XIMÉNEZ, V.: *Memorias...* Op. cit.

³³⁴ En l'entrevista a Felip Castell, aquest ens explicà una anècdota al respecte, si més no curiosa: la defensa de Joan Rodés fou duta a terme per l'advocat ultradretà de Balaguer, Samuel Clua, el qual se'ls oferí voluntàriament ja que li devia un favor personal a Joaquim Botines. Segons Felip Castell, Samuel Clua en féu una defensa brillantíssima.

³³⁵ Entrevista a Margó l'1-7-1992

Soviètica quan, en realitat, hi estaven i s'hi sentien molt vinculats, sobretot afectivament. En aquest sentit, les paraules de Margó són molt eloqüents al respecte:

"Vaig conèixer un que em va impactar, que era el president del partit, Josep Moix. Havia estat conseller del Govern de la Generalitat, secretari general del PSUC fins el 65 i primer president del PSUC. (...) Estava a Txecoslovàquia exilat des que va marxar d'aquí. I em va impressionar perquè em va dir unes coses que em va sobtar perquè jo pensava:

-Com és que aquest home diu aquestes coses essent qui és?

Moix: A l'URSS, no tot és bo, allà.

-Jo, convençut que allò era la perfecció i que havíem de lluitar per tindre aquell mirall!

Moix: Em sap greu dir-ho perquè m'estimo la Unió Soviètica. I aquí onestic jo, a Txecoslovàquia, és igual. Hi ha la política estalinista. Aquí encara no ha marxat. (...) Quan arriben a les reunions ja està tot fet. No hi ha discussions. No hi ha democràcia.

-Em semblava que em fotien un cop de pedra al cap!"

El discurs de Margó augmenta el to emocional en recordar l'any 1968 i la intervenció de Carrillo (de qui es declara fervent seguidor) arran de la invasió soviètica a Txecoslovàquia:

"Les reunions de França van ser per a mi una cosa excepcional. Per exemple l'any 68, aquest any, el Carrillo el dilluns no hi era com cada any al començament, ni el dimarts tampoc, ni el dimecres, fins que el dijous es va presentar. I es va presentar tot nerviós i venia directament des de la Unió Soviètica.

Acabava de passar els fets de Txecoslovàquia i el Brezhnev li volia exigir que signés això. Me'n recordo com si fos ara. Hi havia un silenci! Quan ell va parlar estava molt nerviós. L'anècdota és que ara -érem uns 100- no estàvem en un castell sinó en uns soterranis de l'Ajuntament d'Ivry, de París. Vam decidir no aplaudir ni tampoc fumar per no haver de tenir les finestres obertes. I el dijous es presenta el Carrillo, tot nerviós, i agafa el cigarret, i jo alço la mà i dic: -Hem acordat no fumar!

Em sembla que era el Gregori, que em va tocar i em va dir: -Deixa'l, deixa'l, si no el deixes fumar es mor.

Estava nerviós...! I va haver un silenci tan gros...! I diu: -Vinc directament de Moscou. Brezhnev i altres dirigents han intentat forçar-me perquè signés l'adhesió a la intervenció de les forces del Pacte i jo m'hi he negat. Si no esteu conformes m'ho dieu i dimiteixo. Però jo no ho faré! A Txecoslovàquia s'ha detingut i s'ha expulsat uns companys que jo conec de tota la vida que són comunistes de punta a punta. Jo no hi estic conforme.

Ara, només cal imaginar que en aquella època la Unió Soviètica era l'únic suport important tant econòmic com moral. I, ell, enfrontant-se amb la Unió Soviètica! Jo tenia al Sacristán al costat, i em va dir: -¡Hostia que tío más cojonudo!

I ningú va dir res. I va quedar així."

Malgrat el testimoni de Margó, és prou sabut que no tothom va entendre ni va acceptar la posició de Carrillo. I, ahora, per a molts militants, encara aleshores la relació del partit amb l'URSS i el món comunista en general es basava en una mena de simbiosi inqüestionable.

En aquest sentit, en la majoria de les entrevistes mantingudes amb militants d'aleshores és palesa l'absència de sentit crític.³³⁶ Les causes possiblement cal buscar-les, d'una banda, en una fidelitat contundent, hermètica, al partit i tot el seu "entorn". D'una altra banda, en una espècie de mecanisme de defensa, per tal de no "fer el joc" a l'enemic. I, per últim, no pot menystenir-se també una bona dosi de manca d'informació.

Totes aquestes consideracions, alhora, cal lligar-les amb la circumstància que en la clandestinitat predomina la tenacitat, l'abnegació, la capacitat de sacrifici i l'entrega a una causa, per confusa que sigui en algunes ocasions, per sobre del pensament, la reflexió teòrica o fins i tot el coneixement de la realitat fora de la vida del partit.

En la majoria dels casos els militants eren fidels i fervorosos transmissors de la línia del partit, la qual cosa podia portar, en moltes ocasions, al dogmatisme i una certa intolerància.

3.5.2 Assentament i interclassisme de l'organització

Seguint amb la qüestió de la consolidació del PSUC, aquesta s'havia efectuat mitjançant la "penetració" en diversos àmbits, però, sobretot, gràcies a l'embranchada protagonitzada per les Comissions Obreres, com a moviment estrictament sindical en principi, per passar després a tenir un caire més obertament sòcio-polític, tal com hem pogut comprovar.

Però, a més de les incorporacions al PSUC provinents d'aquest nou moviment obrer, se'n produeixen altres, quantitativament menors, però que contribueixen al fet que sigui un partit força marcat per l'heterogeneïtat i l'interclassisme.

És en aquesta segona meitat dels anys 60 que Ventura Margó coneix, per conductes de caire personal, Gloria Moreno Castillo, catedràtica de llengua i literatura espanyola a l'institut de batxillerat i aleshores professora del seu fill.

La pròpia Gloria Moreno descriu així els primers contactes:³³⁷

"Vino "Jordi", Ventura Margó, a verme so pretexto de preguntarme por la marcha escolar de su hijo que era alumno mío. El debió ver que yo era una profesora que me salía del estereotipo de entonces. También le debió llamar la atención el que yo me hubiera puesto a aprender catalán."

Gloria Moreno havia nascut el 1934 a Barcelona, si bé, tal com ella mateixa reconeix, accidentalment. Fins els 14 anys, per motius familiars, visqué a Anglaterra, circumstància que ella considera que la va marcar molt en el sentit que, tot i que no tenia antecedents polítics, va viure i respirar un cert ambient antifranquista.

L'any 1966 arriba a Lleida, procedent de Santiago de Compostel.la, ja que era la plaça que li havia correspost en les oposicions de catedràtica.³³⁸ Poc temps després, a través dels

---

³³⁶ Entre els molts exemples que hi ha sobre les conseqüències que comportava la crítica a la línia oficialista, destaquem el testimoni, força singular, de SEMPRÚN, J.: *Autobiografía de Federico Sánchez*. Planeta. Barcelona, 1977. Expulsat del PCE el 1965, hi ataca durament l'existència d'actituds estalinistes en el si del partit i la falsedat, per tant, de l'eurocomunisme carrillista. Òbviament, a causa de la seva trajectòria vital i professional que l'havien convertit en una persona cèlebre i carismàtica, el llibre de Semprún causà, en el seu moment, una gran commoció.

³³⁷ Correspondència amb Gloria Moreno, carta datada el 17-2-1993, des de Madrid. L'adreça em fou facilitada amablement per Ventura Margó.

³³⁸ Les notes biogràfiques foren recollides en la carta datada el 3-1-1993, des de Madrid. Actualment, tot i seguir considerant-se una persona d'esquerres, ja no hi milita.

esmentats contactes amb Margó, entra ja al PSUC. A partir d'aleshores adopta el nom de guerra de "Laura", a causa de la seva identificació amb la protagonista de la novel·la de Pio Baroja *Laura o la soledad sin remedio*, ja que com diu la pròpia Gloria Moreno: "No sé si por carácter o destino las cosas las suelo hacer sola."

En aquest sentit, creiem interessant ressaltar el fet que, sovint, les tries dels noms de guerra van molt lligades a aspectes força íntims i privats, gairebé tant com la clandestinitat en si mateixa.

Els motius pels quals Gloria Moreno argumenta la seva ràpida incorporació al PSUC excedeixen el camp estricte de les conviccions ideològico-polítiques. Amb aquesta claredat explica què significava la militància aleshores:

"Para mí, que tenía que vivir en una ciudad de provincias aislada, aburrida, mediocre y sin ambiente para mí, como lo era entonces Lérida, la militancia suponía la emoción, el riesgo, el conocer gente de lo más variada. Y la clandestinidad unida a la lucha por un ideal, por muy confuso que éste fuese, y la solidaridad con los represaliados del tipo que fuesen, llegaba a convertirse en algo casi místico, como una nueva religión con todo lo que esto tiene de bueno y de malo. Más bien de malo. Pero no había alternativa. (...)"

De ben segur que la seva educació cosmopolita i el provincianisme de la ciutat no eren elements que es combinessin amb facilitat. D'aquí la fluïdesa dels primers contactes amb Margó ("... donava la sensació que esperava que la vinguessin a buscar..."), ja que la militància en el PSUC devia significar una obertura, una vàlvula d'escapament, a la impermeabilitat que, en força ocasions, devia presidir la vida quotidiana. Després de reconèixer que en el lloc de treball va patir un cert buit relacional, afegeix:

"Es posible que sea mi educación inglesa lo que hace que haya tantas cosas que me produzcan extrañeza y lo que hace también que yo tenga fama de rara, y en Lérida mucho más, claro está."

En definitiva, repetim, el partit assenta les bases del seu caràcter interclassista. I, sens dubte, la militància de Gloria Moreno és il·lustrativa al respecte. Pot dir-se que la seva incorporació és el punt d'inflexió a l'entrada d'una sèrie de militants amb un perfil socio-professional força divergent de l'existent fins aleshores.

És durant aquests anys que s'hi integren elements com l'arquitecte Miquel Àngel Soriano Montagut, el metge oftalmòleg Eduardo del Agua,³³⁹ el tècnic de l'empresa UTECO Màrius Pons ("Terry"), i a finals de la dècada alguns professors dels incipients estudis universitaris de Dret, Francesc de Carreras i Jordi Solé Tura³⁴⁰, i l'advocat Àlex de Sàrraga, el qual desenvoluparà en els anys successius una ingent tasca com a defensor dels treballadors davant la patronal i l'Organització Sindical. Margó valora així la seva actuació:³⁴¹

"Recordem que en aquells moments de la dictadura, les conxorxes entre el sindicat vertical i la patronal feien quasi impossible un veredict favorable als treballadors. Les seves intervencions encara tenien més mèrit si es té en compte que poques eren les vegades que tenia l'oportunitat de cobrar una pesseta. (...) El

---

³³⁹ Segons el testimoni de Gloria Moreno a través de la correspondència mantinguda amb ella, digué: "Contactamos con él a través de una referencia que nos vino de su anterior ciudad de residencia, posiblemente Valladolid."

³⁴⁰ Els estudis universitaris de Dret s'havien implantat des d'octubre de 1968, depenents de la Universitat de Barcelona, a l'edifici de l'Institut d'Estudis Ilerdencs.

³⁴¹ MARGÓ, V.: Op. cit. p. 71

problema, per a ell, encara era més greu si es té en compte que mai no va acceptar defensar la patronal contra els treballadors. A causa de les seves aferrissades defenses pels interessos laborals dels treballadors, fou requerit més d'una vegada a les dependències de la comissaria."

Aquest grup, força heterogeni, fou aglutinat pomposament en la cèl.lula anomenada dels "intel.lectuals", un concepte aquest que s'aplicava molt ambiguament, per exclusió, ja que la pertinença a aquesta cèl.lula venia definida pel fet de no ser ni obrer ni pagès.

Val a dir també que alguns militants d'aquest grup no es quedaven a la ciutat i per motius laborals es desplaçaven a un altre lloc. És el cas, per exemple, de Gloria Moreno o F. de Carreras, per la qual cosa la militància d'aquest sector patia certes oscil.lacions més acusades que en altres cèl.lules, en principi més estables. Això contribueix al fet que sigui difícil poder establir una sistematització en el funcionament i l'organització del partit.

Però, a més d'aquestes incorporacions al partit, la dècada següent s'enceta amb l'entrada de nous militants com per exemple l'aparellador Lluís Claverol, les mestres Montserrat Torres i Carme Merola, l'agent d'assegurances Joan Granados, etc.

També en aquests primers anys de la dècada dels 70 hi entren joves com els estudiants Francesc Mòdol o Antoni Caveró que constituïran l'embrió de les Joventuts Comunistes.

Es tracta, en línies generals, de gent molt jove -la majoria no sobrepasa els 25 anys-, amb professions liberals i amb un nivell d'estudis que sobresurt de la mitjana. Alhora, i per raons òbvies, no tenen una trajectòria política anterior ni tampoc antecedents familiars de militància. Identificats ideològicament amb les esquerres -sense adjectius- ingressen al PSUC ja que aleshores és l'única plataforma que els pot oferir una militància estructurada i organitzada.

Sens dubte, aquesta nova generació contribuirà a impulsar el partit, accentuar la seva heterogeneïtat i oferirà nous elements de debat polític, cosa que no sempre estarà exempta de problemes i discussions interns. Les seves prioritzacions, molt més basades en qüestions relacionades amb el moviment democràtic més que no pas en la línia dogmàtica del partit, no sempre seran enteses i acceptades des de la direcció o des dels grups dels més veterans.

Un exemple força destacable d'aquests nous militants és el de Magda Ballester Sirvent. Nascuda el 1948 a Lleida, el 1969 acaba els estudis de periodisme i, tot seguit, comença a treballar a la redacció del *Diario de Lérida*.³⁴² De seguida, els seus articles s'adreçaran a explicar la precarietat d'alguns barris, a entrevistar obrers que duen a terme accions reivindicatives en els seus llocs de treball, etc. Val a dir que la seva actitud compromesa li costarà, poc després, l'acomiadament del diari.³⁴³ Els seus textos criden l'atenció d'alguns militants del PSUC, i és així com coneix Gloria Moreno, la qual li proposa entrar a formar part de les Comissions Cíviques. S'hi està un any fins que, finalment, ingressa al PSUC.

El seu perfil s'ajusta amb precisió als trets assenyalats anteriorment. Ella mateixa reconeix que aleshores entrà al PSUC "perquè creia que era l'instrument adequat per canalitzar la lluita per la democràcia." Anecdòticament, cal dir que, si bé tingué el nom de guerra de "Roser", mai no se la va conèixer per aquest sobrenom. Sempre fou "la Magda", a causa, sens dubte, de la seva professió amb força projecció pública.

Un altre cas que creiem digne de ser destacat és el de Josep M. Juvillà Aige, no perquè correspongui a una tipologia diferent dels anteriors, sinó per l'especificitat de les

---

³⁴² Entrevista realitzada a Magda Ballester el 2-2-1993. Lloc: domicili particular, Lleida

³⁴³ Vegeu MARGÓ, V.: Op. cit.

tasques que desenvolupà en el partit en els primers anys de militància.

Com ja hem dit, els trets que dibuixen el seu perfil són coincidents amb els de la resta d'aquesta nova generació. Nascut el 1948 a Lleida, enginyer tècnic industrial de professió, entra al PSUC el 1970 "perquè era l'única força política que hi havia".³⁴⁴ L'activitat que hi dugué a terme demana un espai en aquest treball.

És en aquests anys que dins el PSUC es creà una estructura paral·lela al partit amb l'objectiu d'encetar contactes i apropaments amb l'Exèrcit. Això s'organitzà en dues fases. En la primera, la finalitat no era incorporar militars al partit sinó que, recollint les paraules de Juvillà, es tractava de saber què pensaven, de fer-los arribar un missatge democràtic i, en definitiva, d'intentar introduir-los a la societat a causa del seu aïllament.

Aquesta estratègia tenia com a rerafons primordial donar un vernís de professionalització a l'Exèrcit per tal de neutralitzar-lo cas que hi hagués perill d'una involució política.

En el moment d'ingressar al PSUC (amb el nom de guerra de "Manel"), Juvillà estava fent milícies. Aquestes circumstàncies personals foren les que el van dur a desenvolupar aquesta tasca: intentar mantenir contactes amb alguns militars de la caserna de Gardeny amb qui, gràcies a les amistats d'Eduardo del Agua i Miquel Àngel Soriano, va organitzar algunes trobades.

Com és obvi, les accions de Juvillà eren més extremadament secretes que les de la resta de companys. Ningú no coneixia els seus moviments. Només Ventura Margó sabia de la seva funció, però tampoc no en coneixia els detalls. Juvillà depenia directament d'una altra organització paral·lela a Barcelona on, segons ell, hi havia integrats alguns militars de graduació.

Tanmateix, aquesta primera fase, certament ambiciosa però amb uns resultats molt minsos, només durà 1 any aproximadament. Posteriorment, s'acometé una segona fase, força més arriscada i amb més càrrega proselitista, i de la qual ens ocuparem en el capítol següent.

3.5.3 Itineraris i funcions de la premsa i propaganda

Anteriorment comentàvem la asistematització a què es veuen sotmesos certs aspectes de la clandestinitat, tot referint-nos a qüestions orgàniques.

Precisament un dels elements que millor reflecteixen aquesta asistematització és el referent als elements propagandístics. Això no significa, ni de lluny, que aquestes en siguin les definitòries, però amb els constants canvis de domicili de les multicopistes, els riscos que comportava la seva possessió i el seu ús i les diverses vicissituds que s'hi visqueren, sí que són tot un símbol de la irregular trajectòria que es vivia en la clandestinitat.

Si ens referim concretament a les multicopistes, sempre estigueren envoltades de peripècies relacionades amb la precaució i la seguretat. Margó en el seu llibre ho explica així:³⁴⁵

"Els primers passos els vam fer amb una imprentilla de fusta comprada a la llibreria Fregola de la plaça de la Sal als voltants de 1966. Per confeccionar dos-cents fulls s'havia d'estar tota una nit treballant. Va durar menys d'un any.

A continuació, Felip Castell, de Balaguer, va idear un rodets de confecció

---

³⁴⁴ Entrevista realitzada a Josep M. Juvillà el 2-2-1993. Lloc: domicili particular, Lleida.

³⁴⁵ MARGÓ, V.: Op. cit. p. 135-6

casolana.³⁴⁶ Es tractava d'un tros de tub amb una mena d'esponja que millorava l'aparell anterior. La reproducció era més ràpida, però la qualitat de la feina seguia essent molt deficient. (...)

Els encarregats de comprar una verdadera multicopista fórem el Pere Roselló i jo que, amb el "600" del Peret, ens traslladàrem a Barcelona. El Peret es quedà dins el cotxe mentre jo em dirigia a un comerç de la ronda de Sant Pere. A l'hora de pagar i fer la factura, vaig donar el nom d'un club cultural imaginari de Manresa. M'interessava, òbviament, que no s'associés amb Lleida.

Una vegada carregada al cotxe, estacionat uns carrers més enllà, vam emprendre el viatge de tornada. (...) Havíem de trobar-nos a la plaça de Sant Joan amb un treballador de la construcció, el qual es faria càrrec de la màquina. Es tractava de col·locar-la en unes golfes d'una casa de tres pisos, només habitada per aquest company i la seva dona, del carrer del Guitarrer, un dels que envoltaven el carrer del Canyeret.

El contacte no va aparèixer i els plans programats fallaren. No va haver-hi cap altra solució que portar-la a casa meva. Al cap d'uns dies, l'amic del carrer del Guitarrer va decidir fer-se'n càrrec. Aquell era un lloc ideal però problemàtic, ja que la seva companya no en sabia res. Cada cop que s'havia de confeccionar octavetes calia fer una representació de teatre per intentar convèncer la dona que aquella visita era a causa d'unes perdis que l'amic tenia a les golfes on era la multicopista. La qüestió era fer-li creure que jo volia comprar-les ja que eren uns exemplars difícils de trobar.

Un dia, mentre s'estava confeccionant una tirada urgent, la dona va sentir soroll i va pujar a veure què passava. L'amic havia col·locat una vella estufa de llenya per cremar els papers en cas d'urgència. El fum va envair tota l'escala, i la dona, alarmada, ens preguntà què fèiem allí amb tant fum.

La ràpida contestació, simplista i absurda com sempre, va ésser que havíem fet foc per escalfar les perdis. Érem en ple estiu! Per aquests motius i altres circumstàncies, vam creure que s'havia de buscar un altre lloc.

Aquest va ésser a casa del Paco Alarcón, una planta baixa del carrer de la Parra. La màquina es va col·locar en el menjador, davant mateix de la porta, de tal manera que, cada vegada que trucaven, s'havia de tapar amb una manta.

Recordo que moltes vegades els papers sortien amb esborralls de tinta, de tant parar i engegar. Aquestes condicions i també els motius de seguretat -el Paco, en aquells dies, era una de les persones més actives- ens aconsellaren buscar un altre enclavament."

No és estrany, doncs, que les multicopistes anessin passant, cada cert temps, de mà en mà. El seu continu pelegrinatge amb els perills que se'n derivaven és gairebé un símbol de la lluita clandestina. I així, militants com Gloria Moreno, Mercè París, Joan Granados, Andreu Serna, etc. se n'ocuparen successivament.

Sens dubte, però, un dels motors essencials en les qüestions de propaganda, durant un llarg període de temps, fou Felip Castell. Ell era l'encarregat de fer tot el *Mundo Obrero* que el "Sitges" els feia arribar personalment amb clixés. En ocasions havia d'anar a buscar-los a Barcelona, on es trobava amb algú en un lloc públic amb la corresponent contrasenya.³⁴⁷

---

³⁴⁶ En l'entrevista que mantinguérem amb Felip Castell ens explicà que aquesta tècnica i els mecanismes de funcionament els havia après en el curs de formació realitzat a la República Democràtica d'Alemanya.

³⁴⁷ Entrevista a Felip Castell el 25-11-1994

Òbviament, la tasca d'imprimir premsa, octavetes... també li va ocasionar algun ensurt important, com aquesta anècdota explicada per Margó i confirmada pel propi protagonista en l'entrevista que mantinguérem:

"Recordo un dia que el Felip anava amb el seu cotxe -una peça de museu de tan atrotinat com estava- carregat amb un sac d'octavetes. De sobte, una parella de la Guàrdia Civil li van fer senyals perquè s'aturés (aleshores encara no estaven motoritzats). És fàcil imaginar quin devia ser el seu estat d'ànim en aquells moments. Van parar i li van preguntar si els podia portar fins a Balaguer. Pujaren. L'un es posà al seient del davant, l'altre darrere, assegut sobre el sac de propaganda. En baixar del cotxe li donaren les gràcies. Quan es va quedar sol, el Felip va respirar com mai ho havia fet."³⁴⁸

Una altra persona destacada en les tasques de premsa i propaganda fou Jordi Figueras Morell, la trajectòria del qual creiem que també mereix una certa atenció.³⁴⁹ Nascut a Lleida el 1937, el seu pare treballava als ferrocarrils del Nord i era militant del PSUC i la UGT, per la qual cosa s'exilà amb tota la seva família a França, establint-se concretament a París.

Jordi Figueras hi viurà fins el 1969, data en què decideix tornar i instal·lar-se a Lleida. Immediatament a la seva arribada, connecta amb Ventura Margó i s'incorpora al PSUC amb el sobrenom d'"Agustí". Val a dir que això resultà relativament fàcil, ja que Jordi Figueras ja hi militava a França i des d'allí es trameté el seu historial polític.

A partir d'aleshores, fou una de les persones més actives encarregades d'imprimir i distribuir la propaganda, mentre treballava com a administratiu en el despatx de l'arquitecte Miquel Àngel Soriano, amb qui tenia uns vincles familiars molt propers.

En definitiva, en aquesta segona meitat dels anys 60, el PSUC s'ha endinsat, tot i que precàriament i limitada, en la clandestinitat. En aquest sentit, l'exemple de la tasca propagandística en resulta paradigmàtic.

Una altra militant que dugué a terme tasques de responsabilitat en aquestes qüestions fou Gloria Moreno, la qual, a més de participar en les "xerrades culturals" del C.E. Huracans, com ja s'ha assenyalat, hi col·laborà activament tant en premsa com en aspectes propagandístics. Ella mateixa ho explica així:

"Colaboré dos veces en la revista "Realidad" cuyo director era entonces Manolo Azcárate, con el pseudónimo de Gabriela (o Graciela) Méndez Carrasco. (...) Con mi propio nombre publiqué una vez en "Cuadernos para el Diálogo", varias en la prensa diaria de Lérida y con una cierta regularidad en "El Noticiero Universal" de Barcelona. De uno de los artículos de este diario, titulado "Barreras que se derriban y abismos que se cierran" (2 de agosto de 1971), me dijeron en Barcelona, con unción casi religiosa, que lo había leído el mismísimo Santiago Carrillo. (...)

Puede ser divertido contar que el director del "Diario de Lérida", un sacerdote de aire jesuítico llamado Salvador Gené, en un momento dado se enfadó y dijo que ya nunca más publicaría nada mío.

"Ah, no", pensé yo. Dos veces publicó algún articulito mío firmado con el nombre de algún personaje galdosiano bastante notorio; me inventaba el D.N y como dirección ponía algo así com Avda. de Aragón, s.n.

Creo que uno iba firmado con el nombre del protagonista de una de las series

---

³⁴⁸ MARGÓ, V.: Op. cit. p. 137

³⁴⁹ Entrevista a Jordi Figueras Morell el 31-8-1992. Lloc: domicili particular, Lleida. Jordi Figueras segueix essent, a hores d'ara, militant del PSUC.

de Episodios Nacionales, posiblemente Gabriel Araceli pero más probablemente Salvador Monsalud. Y otro con el nombre de Guadalupe Rubín Vda. de Jáuregui que es nada menos que la célebre doña Lupe la de los Pavos de "Fortunata y Jacinta".

Son dos pequeños goles que le metí a ese señor y que demuestran que ni él ni nadie de la redacción habían leído a Galdós."

A causa de les funcions de premsa i propaganda, G. Moreno hagué de redactar en força ocasions notícies i missives que havien de ser trameses a la Pirenaica i també fou una de les persones que participà directament en l'adquisició d'una multicopista.

Sobre aquest aspecte Moreno reconeix que:

"(...) robé bastantes clichés del Instituto para el Partido. (...) También utilicé la máquina del Instituto alguna vez para fines no profesionales. Se debieron dar cuenta porque la cambiaron de sitio, la metieron en un lugar cuya llave tenía el bedel y él sólo la podía usar. El director me dijo que eran "órdenes superiores" y probablemente sería verdad pues no iba a ser yo la única profesora en toda España que la estuviera usando para otros fines.

Otra cosa que hice -también sola y ultrasecreta- fue hacer el cliché de una declaración del Comité Central durante uno de los Estados de Excepción. "Jordi" me trajo a casa una radiocassette donde estaba grabada ya, a partir de la Pirenaica, dicha declaración varias veces. Había que irlo escribiendo en sucio; de vez en cuando había ruidos que imposibilitaban la audición pero, como en cada grabación el ruido caía en sitios distintos, con tiempo y paciencia se acababa por reconstruir el conjunto; se le ponía la puntuación adecuada y se pasaba a máquina en el cliché. Aquello luego se mandó por correo a varias personas de Lérida."

Aquests actes, puntuals, eren investits de molta importància per part dels militants d'aleshores. Per a ells, era una manera de demostrar que, si bé hi havia l'estat d'excepció, eren capaços de prescindir-ne i seguir realitzant accions; en definitiva, podien "burlar" l'Estat franquista i continuar, així, la lluita opositora.

Malgrat aquestes petites heroïcitats i les vicissituds assenyalades, les feines relacionades amb la propaganda es limiten, en aquesta segona meitat dels anys 60, a imprimir la premsa que arriba des de Barcelona així com octavetes per a les Comissions Pageses i les Comissions Obreres, fonamentalment.

Tanmateix, a principis dels anys setanta, aquesta qüestió agafa volada i alhora pren també una nova dimensió.

L'agost de 1971 surt el primer número d'una revista -*Nova Lleida*- que, amb més o menys regularitat -mensual o trimestral segons les possibilitats-, aconsegueix surar fins el novembre de 1974. En sortiren un total de 21 exemplars, 18 números i 3 extres.³⁵⁰ El format és tipus foli i el nombre de pàgines oscil·la entre 6 i 12. La capçalera de la publicació també està sotmesa a una certa irregularitat i així el subtítol "Òrgan del Comitè Local del PSUC", s'alterna amb el de "Portantveu del Comitè Local de Lleida del Partit Socialista Unificat de Catalunya", i altres.

Creiem, però, que aquestes "deficiències tècniques" no són res més que un reflex de les precàries condicions a què se sotmetia l'edició i la impressió d'una publicació clandestina.

A tall d'anècdota, Josep M. Juvillà ens explicà que aleshores el paper per a multicopista només es venia a la llibreria Fregola. Per tal de no aixecar sospites, ell i Jordi Figueres es "turnaven" per anar a comprar -escalonadament- paquets de cent folis.

Tanmateix, creiem que, en cap cas, aquestes qüestions han de servir per infravalorar-

³⁵⁰ Hem pogut consultar la revista *Nova Lleida* gràcies a l'amabilitat de Josep M. Juvillà.

la. El seu tiratge, a l'entorn de 150 exemplars, indica prou clarament que *Nova Lleida* fou una fita significativa, no sols per al PSUC, sinó també per a diferents sectors de l'antifranquisme de la ciutat, ja que no sols es repartia entre els militants sinó que també es feia arribar a diversa gent de tarannà democràtic.

En un període dictatorial en què els mitjans oficials eviten donar segons quines notícies, la premsa clandestina té un paper que, en les especials circumstàncies en què es mou, realça la seva importància i significació.

Respecte al seu contingut, cal fer una sèrie de consideracions. D'una banda, tant les Comissions Obreres com les Comissions Pàgeses, donat que no disposen d'òrgans d'expressió propis, utilitzen *Nova Lleida* per publicar-hi notícies i articles referents a les seves reivindicacions específiques. Alhora, el partit no oblidava les condicions que comporta la seva clandestinitat i els perills que això pot suposar i, així, en diferents números publiquen noms d'alguns confidents de la Brigada Político-Social, de la qual reben un sou i els diferents llocs on treballen. Un cop més, les mesures de seguretat hi són ben presents.

Amb tot, però, el que més ens interessa de destacar és el fet que s'hi observa una notable absència de consignes. En els diferents números, s'hi entreveu una clara voluntat de superar les característiques d'una simple premsa de partit per esdevenir una publicació de caire ciutadà. No endebades, en l'"editorial" del primer número manifesten:

"... surt a la llum una publicació dels comunistes de Lleida, la qual intentarà reflectir d'una forma objectiva i honesta tot allò que succeeixi a la nostra província i que els diaris locals no diuen."

I així, sovintegen informacions com per exemple l'acomiadament del *Diario de Lérida* de què fou objecte Magda Ballester, la denúncia del fet que una llibreria de la ciutat monopolitzi la distribució i la venda dels llibres de text de batxillerat de tots els estudiants de la província, o que Joaquim Arana i Joan Besa siguin cridats a declarar al Jutjat com a "contraventors" de la Llei d'Ordre Públic. Al respecte, hi publiquen:

"Esto es un hecho claro de represión que ni los 19.000 votantes de Arana y Besa ni el pueblo de Lérida pueden tolerar."³⁵¹

No pot obviar-se que la concepció que tenien els responsables de *Nova Lleida* sobre quin tipus de publicació pretenien fou motiu d'algunes discussions internes. Mentre ells volien fer una revista més de caire ciutadà i fins i tot heterodoxa, els més veterans l'haurien desitjat amb un contingut i amb uns objectius més doctrinaris.

Sense pretendre magnificar-ho ni extralimitar-nos en el nostre treball creiem que, possiblement de manera inconscient, aquesta circumstància és un reflex del progressiu distanciament que es viurà en el si del partit i que desembocarà en algunes de les grans discussions ja en l'època de la legalitat.³⁵² A banda de qüestions més estrictament referides al contingut i sobre les quals ens anirem ocupant, qui eren els responsables de *Nova Lleida*?

Sembla que la idea de la seva creació fou de la militant Gloria Moreno, gens estrany si tenim present la seva trajectòria i les tasques que desenvolupà dins el partit.

Evidentment, donades les circumstàncies, els articles no els signava ningú, però segons el testimoni de Juvillà i Ballester, els encarregats de redactar-los eren, bàsicament, ells mateixos a més de col·laboracions habituals de Lluís Claverol, Montserrat Torres i l'estudiant M. Àngels Macaya ("Uchi"). Juvillà en feia els clixés, Andreu Serna els passava per la multicopista i Francisco Pérez ("Peque") era qui s'encarregava de la distribució als respectius

³⁵¹ *Nova Lleida*, núm. 2, octubre 1971

³⁵² Tot i que només sigui a tall de pinzellada, cal esmentar que, de manera molt significativa, la gran majoria d'aquells joves abandonaren les files del partit a mitjan de la dècada dels anys vuitanta.

responsables de cèl.lula.

Enmig d'aquest procés, cal assenyalar que la coordinació de Jordi Figueres entre els diferents "punts" fou fonamental, ja que en els aspectes relacionats amb la premsa i la propaganda s'evidencia una característica ja també apuntada en parlar dels anys quaranta: hi ha una clandestinitat dins la mateixa clandestinitat.

És a dir, hi havia coses que només coneixien uns pocs militants: qui tenia la multicopista, qui redactava una carta, qui feia els clixés, etc.

La clandestinitat està condicionada i alhora ve definida per la formació de capes o cèl.lules difícilment interconnectades; però també per un aïllament intracel.lular que cal tenir en compte.

En un altre ordre de coses, avancem que en els últims anys del franquisme, nous sectors s'afegiran a aquesta onada de conflictivitat sòcio-laboral, cosa que motivarà un salt qualitatiu, i l'aparició, per primer cop, d'un procés de retroalimentació. És a dir, les diferents accions de l'oposició més la incapacitat del sistema per adaptar-se a la nova situació sòcio-econòmica van fer possible un nou antifranquisme, amb uns nous plantejaments i una nova generació.

CAPÍTOL IV: LA FI DE LA RESISTÈNCIA I L'INICI DE LA LLUITA ANTIFRANQUISTA (1972-1977)

4.1 La consolidació de grups democrata-cristians i socialdemòcrates

Hem vist que durant els anys seixanta les úniques forces polítiques que havien existit i actuat eren les que havien sabut moure's en la clandestinitat més estricta.

Ara, als inicis de la dècada dels 70, comença a observar-se la introducció de noves formes d'enfrontament al règim que aniran quallant a mesura que s'arribi al postfranquisme. L'anteriorment esmentada presentació, el setembre de 1971, a les eleccions a procuradors en Corts pel terç familiar per part de Simeó Miquel d'una banda, i de Joaquim Arana i Joan Besa d'una altra, com a alternatives de la candidatura oficialista de Blai Mola i Joaquim Viola, n'és un exemple força il·lustratiu.

Respecte a Simeó Miquel i el seu "grup" són els anys que intensifiquen els seus contactes amb sectors bàsicament nacionalistes i democrata-cristians. La seva actitud, però, segueix sense concretar-se en cap militància específica, fins que, finalment, decideixen incorporar-se a Unió Democràtica de Catalunya per entendre que UDC tenia una trajectòria històrica que la situava en lloc preeminent dins la història política de Catalunya i de la qual no es podia prescindir. Cal recordar que ja al 1970 una de les possibilitats que contemplava aquest "grup" era la d'integrar-se en un partit polític en lloc de crear-ne un de bell nou.

Sembla que, en aquesta decisió, no hi faltaren certes discrepàncies amb Convergència Democràtica (fundada el 1974). El document en què s'exposa aquesta decisió és el següent:³⁵³

"El grup de Lleida (...) ha celebrat reunions amb gairebé tots els amics que l'integren i pràcticament de manera unànime ha arribat a les següents conclusions: Cal potser aclarir que per a nosaltres, Convergència sempre ha estat una federació, integrada substancialment pels amics polítics de Jordi Pujol, els que mantenien contacte amb mossèn Carrera, Unió Democràtica de Catalunya i el nostre grup lleidatà. És possible que per manca de contacte més freqüent amb Barcelona -que certament no es pot atribuir a culpa nostra- ignoréssim l'existència d'altres grups o personalitats de relleu, però encertat o no, aquest era i és encara el nostre punt de vista.

Arrencant d'aquella premissa resulta obvi que mai vam considerar Convergència com un partit homogeni, pel qual motiu potser, sempre fórem remisos a donar noms i a formalitzar afiliacions. Convergència ens semblava però d'indubtable interès polític, primordialment perquè contribuïa a aunar l'actuació d'uns grups que, sense una acció col·lectiva malgastaven bona part del seu esforç, quan per altra banda, ideològicament eren prou propers perquè sense arribar encara a la coincidència plena per a constituir-se en partit podien arribar a ser-ho i pel moment era un nucli d'atracció que unia per a l'esforç comunitari dins un ventall molt més ampli que el d'un partit.

Però plantejada avui la qüestió de si Convergència ha d'organitzar-se com un partit amb motivacions més concretes i un programa determinat, esborrant definitivament el concepte inicial de federació que des del seu inici havia tingut, entenem que aquesta possibilitat suscita uns condicionaments que alteren radicalment la configuració fins avui establerta.

---

³⁵³ Fons documental particular propietat de Joaquim Colell. En el document no consta, però, la data.

En l'actualitat, Joaquim Colell és militant del Centre Democràtic i Social, i Simeó Miquel de Convergència Democràtica de Catalunya, de la qual és diputat al Parlament de Catalunya.

(...) d'acceptar-se inevitablement voldria dir la desaparició d'Unió Democràtica de Catalunya que deixaria d'existir en integrar-se com un més dins dels grups que passarien a configurar la nova Convergència.

El nostre grup de Lleida comprèn perfectament i és més, se'ls fa seus, els motius que han plantejat la necessitat d'integrar-nos dins un sol partit homogeni, perquè creu per damunt de tot que pel bé de Catalunya cal que tots els que volem instaurar a casa nostra la Democràcia, hem d'integrar-nos, si volem fer-ho afermant la personalitat política del nostre poble, en el mínim de partits que sigui possible.

Per tant considerem positiu i necessari que (...) ens integrem des d'ara en un sol partit. Però, precisament perquè el que ha canviat són les circumstàncies, però no el nostre pensar íntim, -que significa que els motius de coincidència que ens unien ahir, amb seguretat persisteixen avui-, proposem que la integració es faci passant tots al si d'Unió Democràtica de Catalunya."

Pel que fa a l'aparició de noves forces en aquests primers anys de la dècada, el 1972, un petit grup de persones que fins aleshores s'havien mogut inequívocament dins la franja antifranquista conformen el Bloc Popular de les Terres de Lleida.

Malgrat llur comú denominador de signe opositor, les procedències són diverses. Al ja esmentat Joaquim Arana, s'hi afegeixen l'hoacista Eulogio Vallina i Jaume Auqué, esmentat a bastament arran de la seva trajectòria dins els Huracans. Un altre element de primer ordre en la formació del Bloc Popular fou l'ex-poumista Vicenç Ximénez. Recordem que la militància de Ximénez en el PSUC durant els anys 60 l'havíem considerat fruit d'una actitud momentània, donada la inexistència d'altres possibles formacions de signe esquerrà. De ben segur que amb l'aparició de noves formes de lluita, identificades amb el socialisme democràtic, la seva integració en el partit dels comunistes li devia resultar força incòmoda, per la qual cosa quan Arana li féu la proposta d'incorporar-se al Bloc no dubtà a deixar la disciplina del PSUC.³⁵⁴ El Bloc seria a Lleida l'embrió del Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya, de Josep Pallach, constituït el 1974, i que al 1976 es convertiria en el Partit Socialista de Catalunya (Reagrupament).

Ximénez en seria el primer president, Auqué el secretari d'organització i Arana el responsable de divulgació.³⁵⁵ Però, a més, el RSDC atreu, a les seves files, noves incorporacions en la lluita política però que ja tenien una marcada trajectòria antifranquista. I és així que veiem, entre els primers militants, Xavier Maurel (responsable de premsa) i Manuel Lladonosa (secretari). Aquells joves que a finals dels anys 50, fugint dels paràmetres imposats per l'oficialitat, havien format part del primer grup d'escoltes i que més tard havien tirat endavant l'experiència de l'Esbart Màrius Torres, optaven ja per unes posicions polítiques perfectament definides.

També entre els primers militants, cal afegir els exemples de l'economista Antoni Siurana i el professor Josep Varela.

Com a exemple d'aquestes noves formes de lluita, val a dir que Manuel Lladonosa, juntament amb Arana i Pere Rosselló (fill del militant del PSUC del mateix nom), es presentaven, el desembre de 1973, a les eleccions a regidors per terços.

---

³⁵⁴ La incomoditat que li devia suposar aquesta part de la seva trajectòria política ens ve refermada pel fet que en les seves memòries no esmenta, en cap moment, els anys de militància en el PSUC, i simplement es limita a comentar els contactes que tingué amb "Sitges".

Sobre els inicis del Bloc també pot trobar-se alguna referència a RUBIOL, G.: *Josep Pallach i el Reagrupament*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1995

³⁵⁵ Vegeu Ximénez, V.: Op. cit. També LLADONOSA, M.: Op. cit.

És als voltants de 1975 que sorgeix un altre petit grup de signe socialista de la mà, en aquest cas, de Pere Terrado. Terrado havia deixat les files del FNC a finals dels anys 60 per incorporar-se al PSAN (escindits del FNC). Tanmateix, la radicalitat del PSAN, que ell considerà excessiva, féu que la militància de Terrado hi fos molt curta. De fet, quan participà en l'Assemblea de Catalunya, ja ho féu com a independent, com veurem més endavant.

En definitiva, arran de la seva participació en l'Assemblea de Catalunya, coneix alguns militants de la Unió Socialista de Catalunya, com *Raimon Obiols*, amb qui arriba a mantenir una relació d'amistat. Això fa que s'hi introdueixi i sigui el primer membre a Lleida de Convergència Socialista (després PSC-Congrés) juntament amb Antoni Canals, de Tàrraga, els quals mantenen els contactes amb Barcelona a través de Josep Ignasi Urenda. Poc després, s'hi incorporen Jaume Magre (el qual, de fet, havia exercit en anys anteriors una militància testimonial en el Front Obrer de Catalunya -FOC-)³⁵⁶ i Francesc Villanueva. Tanmateix, la seva militància tindrà una curta durada. Els contactes que el PSC-C manté amb el PSOE són un motiu determinant perquè un home profundament nacionalista com Pere Terrado se senti obligat a deixar-ne les files.³⁵⁷ Pel que fa al Reagrupament, el febrer de 1976 feia el primer Congrés de la secció a les terres de Lleida on presentaren ponències Manuel Lladonosa, Xavier Maurel, Vicenç Ximénez i Joaquim Arana. Era, de fet, la seva presentació pública. L'acte, amb l'assistència d'unes 200 persones, aixecà una gran expectació i tingué, de fet, un gran ressò en la ciutat. El Reagrupament, malgrat encara el seu escàs nombre de militants (el 1978 el PSC (R) tenia 82 militants a les comarques de Lleida, 66 dels quals a la ciutat)³⁵⁸ era, sens dubte, una força ascendent dins el panorama polític, circumstància que veurem reflectida més endavant en parlar de l'inici d'una certa penetració en algunes associacions de veïns.

Tot ja apuntava que, amb l'arribada de la democràcia, la correlació de forces diferiria notablement respecte a l'època anterior.

4.2. Algunes formes d'oposició específiques

A banda aquests assajos d'una part de l'oposició, apareixen altres reorientacions en altres col·lectius que evidencien, amb nitidesa, que en l'antifranquisme estan sorgint nous escenaris i, per tant, també nous protagonistes.

Així per exemple, l'octubre de 1972 se celebrava a Balaguer l'Assemblea Extraordinària del Col·legi d'Advocats de Lleida, amb l'assistència d'uns 60 advocats, que serví, mitjançant l'aprovació d'uns nous estatuts, per reconduir el funcionament i l'esperit que emanava de l'entitat. *Nova Lleida* en feia la següent crònica:³⁵⁹

"A lo largo de la sesión del pasado mes de Octubre, mientras "4 guardianes del orden público" encabezados por _____ permanecían ojo avizor, fueron aprobados los artículos del Estatuto casi por entera aclamación. Ya que por primera vez se produjo una mayoritaria asistencia de profesionales democráticos y con espíritu abierto, frente a los cuales los abogados-funcionarios no se

---

³⁵⁶ Així ho esmenta en l'entrevista que li féu VARELA, J.: Op. cit.

³⁵⁷ Finalment, després d'un breu període de pertinença al PSUC, bàsicament a través de les CCOO, optà per la independència des d'un punt de vista de la militància política.

³⁵⁸ RUBIOL, G.: Op. cit.

³⁵⁹ *Nova Lleida*, núm. 10, novembre 1972

atreveron a manifestar su oposición.

El trasfondo del Estatuto significa también un intento encaminado a evitar que el Colegio pueda seguir siendo manejado por unas minorías de abogados ejercientes apoyados por una pléyade de personas que no ejercen su profesión y que, muchas de las veces, desempeñan cargos totalmente incompatibles con la abogacía a pesar de lo cual disponen, en las Asambleas, de los mismos votos que los auténticos abogados.

De suma importancia consideramos, también, que los Estatutos hacen gran hincapie en la protección que debe prestar el Colegio a todo abogado que sea requerido por alguna autoridad, delegado, policía, etc. para que desvele el secreto profesional. (...)"

No sembla que la trajectòria encetada per aquest col.legi professional s'aturés, sinó tot el contrari. Així ens ho indica aquesta notícia:³⁶⁰

"Los abogados leridanos se han sumado a las acciones de solidaridad que estos profesionales de toda España llevan a cabo con motivo de la persecución judicial efectuada contra los abogados barceloneses Alberto Fina y Montserrat Avilés.

Una treintena de abogados leridanos, en carta dirigida a su Decano, manifestaban su apoyo a los señores Fina y Avilés, al tiempo que exigían el respeto a la inviolabilidad de sus despachos profesionales, entendiendo que mal pueden guardar el debido secreto profesional si la policía tiene entrada libre en ellos."

4.3 L'extensió i l'agudització de les lluites obreres

4.3.1 El creixement de la conflictivitat laboral (i política)

Si la dècada dels anys seixanta havia presenciat l'"emersió", amb més o menys intensitat, d'un sindicalisme d'oposició com a conseqüència de les noves circumstàncies socio-econòmiques i de les noves generacions que s'hi havien trobat implicades, a partir dels primers anys de la dècada dels 70 això es farà més que evident.

I així, el règim franquista, reconeixent més o menys tàcitament l'existència del seu adversari, adoptarà mesures i dispositius per a defensar-se'n.

En aquest sentit, les estratègies més contundents del sistema anaren adreçades, sens dubte, a aquest moviment obrer ja que, tal com ja hem esmentat, fou el que d'una manera més oberta s'arriscà a desafiar l'ordre establert.

Com a exemple d'això, és especialment eloqüent el document del Ministeri de Treball, de finals de 1971, titulat *Criterios ante una posible situación conflictiva*, el qual, tot i ser considerat "confidencial i secret", arribà a mans d'alguns membres de les CCOO.³⁶¹ En aquest document el Ministeri pronostica que, entre finals de 1971 i 1972, poden tenir lloc, amb certa intensitat, força situacions conflictives laborals que -tal com certament es produí- seran degudes a la conjunció de diverses circumstàncies.

D'una banda, el fort encariment del cost de la vida des de 1969,³⁶² per la qual cosa:

---

³⁶⁰ Publicada a *Nova Lleida*, núm. 11, gener 1973

³⁶¹ Fons documental propietat de Gregori Gallego.

³⁶² Segons consta al document, el percentatge d'increment de 1970 sobre 1969 fou el següent: gener 4,1; febrer 4,2; març 4,5; abril 3,9; maig 3,2; juny 4,7; juliol 5,9; agost 7,1; setembre 7,5; octubre 8,4; novembre 7,6; desembre 6,8. Per tant, la mitjana de 1970 sobre 1969 era d'un 5,7%.

"(...) se ha creado una fuerte presión de carácter psicológico que se traduce en demanda de incrementos salariales muy elevados. (...)"

Un altre element que el Ministeri apunta com a causa de l'agudització dels conflictes és la situació general de les empreses, el procés de reactivació de les quals no s'havia realitzat amb la rapidesa i la profunditat que s'esperava, la qual cosa, juntament amb la finalització de la vigència d'un gran nombre de convenis col·lectius el 31 de desembre de 1971, seria determinant perquè les empreses tinguessin dificultats per fer front a les demandes salarials dels treballadors.

Enmig d'aquesta situació el Ministeri reconeix que:

"(...) se observa una actividad de las organizaciones políticas ilegales, encaminada a aprovechar las circunstancias. (...) Pueden, por tanto, preverse importantes tensiones sociales en los meses próximos, cuya gravedad, sin embargo, dependerá de cómo se afronten estas situaciones y de los criterios de ponderación, firmeza y sentido de la responsabilidad con los que se actúe."

Així doncs, per tal d'evitar l'extensió dels conflictes, el Ministeri apunta una sèrie de criteris en tres àrees d'actuació: l'Organització Sindical i Delegacions de Treball, el Govern Civil i la premsa.

Pel que fa al primer àmbit, en el document es fan les següents recomanacions: "(...)"

Previamente a la iniciación de las negociaciones de los nuevos convenios, la Organización Sindical procurará tener muy estudiada la situación del sector y sus posibilidades, así como debe estudiar al máximo la incidencia económica de cada una de las peticiones que se vayan a plantear y a discutir, tanto las de carácter estrictamente salarial, como las de repercusión en los costes por otros conceptos entre ellos el de la reducción de la jornada semanal, que es de prever que constituya una de las notas más comunes en las negociaciones próximas en todos aquellos sectores o empresas en que se mantiene hasta ahora la semana de 48 horas y en los que se va a reivindicar, con carácter prioritario, la semana de 44, para dejar libre la tarde del sábado.

Deberá cuidarse con exquisito tacto la designación de los presidentes de las Comisiones negociadoras y de las asesoras, pues no sólo es necesario que sean personas idóneas e imparciales, sino además expertas en las cuestiones socioeconómicas en las que han de entender, y marcadamente ponderadas, lo que no excluye el que estén animadas de un auténtico sentido de avance social.

Con el objeto de evitar tensiones iniciales, arrebatar banderas a las organizaciones ilegales y disminuir los problemas de retroactividad, a ser posible, las negociaciones para el nuevo Convenio, deberían iniciarse antes de la expiración del vigente.

No deben autorizarse durante la discusión de un convenio reuniones masivas o asambleas de base, ni mucho menos realizar reuniones una vez que se hayan suspendido las negociaciones. (...)

La Autoridad Laboral, cuando así le corresponda, llevará a efecto inexcusablemente si no lo hubiera hecho la Organización Sindical, de modo inmediato la suspensión de las deliberaciones en los Convenios Colectivos, cuando se hubiese producido cualquier tipo de coacción, manteniendo la suspensión, según los casos, todo el tiempo que fuese aconsejable, para que exista en todos el pleno convencimiento de que la coacción no es rentable social ni

---

Pel que fa a l'increment de 1971 sobre 1970: gener 7,4; febrer 7,7; març 8,0; abril 8,6; maig 9,9; juny 10,1; juliol 7,9; agost 6,6.

económicamente para los trabajadores. (...)"

Respecte a l'acció governativa, és obvi que tenia un relleu especial, ja que els conflictes, encara que fossin estrictament laborals, sempre prenen una dimensió política. Tal com es reconeix:

"(...) en un conflicto de trabajo, el orden ya está alterado, y es en si mismo una situación potencial de violencia. (...)"

L'actuació, doncs, del Govern Civil s'havia de centrar, de forma prioritària, a

"(...) impedir toda clase de coacciones para la vuelta al trabajo o el mantenimiento de la normalidad laboral, coacciones que a través de "piquetes" en las entradas de factorías y talleres se repiten con gran frecuencia en las situaciones conflictivas y constituyen una de las armas principales para su extensión y duración. Evitar la actuación de "piquetes" o de coacciones a la entrada de las factorías o empresas es fundamental para reducir el conflicto."

Les indicacions quant al tercer àmbit d'actuació, la premsa, eren així de nítides:

"(...) En las orientaciones que se dan a los medios informativos, debe incluirse con carácter preferente en los próximos meses la de que se silencien o reduzcan al máximo la mayor parte de las noticias o informaciones sobre los conflictos. (...)"

Tal com "recomana" aquest dossier del Ministeri de Treball, és extremadament difícil trobar a la premsa, en aquest cas la de Lleida, notícies referents a la conflictivitat laboral, la qual tot sembla indicar, tal com es preveia en l'esmentat document, que augmentà de forma notable respecte als anys anteriors.

Però, ahora, aquest creixement de conflictes entre patrons i treballadors anà acompanyat d'una extensió en el seu radi d'acció. És a dir, en aquests primers anys dels 70 ja no es mobilitzaren únicament alguns dels obrers de la construcció, sinó que també altres sectors laborals encetaren tímidament accions de protesta.

4.3.1.1 La conflictivitat laboral a través de Nova Lleida

Així doncs, donat el "silenci" de la premsa oficial, un instrument interessant per resseguir les diverses mobilitzacions és l'òrgan del PSUC -*Nova Lleida*- on trobem, en aquest sentit, algunes notícies d'interès.

Així per exemple, el maig de 1972, publica la notícia sobre una aturada d'1 hora que el 8 d'abril tingué lloc a l'empresa agro-alimentària MILSA a causa d'uns cobraments impagats. La crònica dels fets és la següent:³⁶³

"Los trabajadores habían solicitado un aumento de 20 ptas., pero a la hora de pagarles les dieron 13 ptas. en vez de 20.

Las mujeres hacía tres semanas que habían cobrado 93 ptas. de incentivos, o sea de plus de convenio. Y con la subida del sueldo dejaron de pagarles los incentivos.

Ante estos hechos los hombres se agruparon en el comedor y empezaron a decir que no estaban conformes con esto. Finalmente decidieron no ponerse a trabajar y el enlace sindical fue a comunicárselo a la empresa.

Algunas mujeres se agruparon y, al ver que los hombres no iban a trabajar, decidieron hacer lo mismo. Luego se lo dijeron a las demás mujeres y la mayoría se quedaron en el comedor. Entonces la chica que era enlace sindical se lo fue a comunicar a los encargados.

Uno de los encargados fue al comedor y les dijo a las mujeres que si alguna

³⁶³ *Nova Lleida*, núm. 5, maig 1972

quería entrar a trabajar todavía tenía tiempo. Unas 15 chicas se fueron.

Después llegaron los jefes de Lérida asustados y se pusieron a explicar porque no habían pagado todo el aumento. Dijeron que unas cuantas se podían quedar a hablar con ellos para después ir a Sindicatos y hablar con el abogado. "Si estamos nosotros equivocados -dijeron- se os pagará todo el aumento."

Cinco chicas y cuatro hombres se quedaron a hablar con los jefes mientras el resto de trabajadores entraron al trabajo. El Director de la empresa les dijo que para aumentarles el sueldo deberían subir a todos los demás mataderos los sueldos, ya que en el mercado hay mucha competencia. Y que, desde luego, si no lo ordenaba Sindicatos no se lo aumentarían."

Les condicions econòmiques, la inestabilitat de la feina, la precària seguretat, etc. segueixen essent, òbviament, els eixos sobre els quals s'articulen aquestes accions de protesta, unes accions que continuaren produint-se, tot i que tímidament, al llarg de 1972 i en els anys successius.

A tal efecte, el 2 de maig tenia lloc una aturada de 8 hores a l'empresa de construcció "Juan Oliver" a causa del treball, a preu fet, i irregularment remunerat. Pocs dies després, el 19 de juny, els obrers de la mateixa empresa tornaven a protagonitzar una altra aturada de 8 hores en solidaritat amb un company que l'empresari volia acomiadar. Val a dir que amb la pressió que s'hi exercí, els obrers aconseguiren totes dues reivindicacions.³⁶⁴ La mateixa pressió amb unes reivindicacions similars feia que els treballadors de l'empresa industrial PAMANY obtinguessin bona part de les seves reclamacions. *Nova Lleida* ho explicava així:³⁶⁵

"Los obreros de dicha empresa tenían planteadas a la dirección varias reivindicaciones tal que aumento de sueldo, mejoría de la prima de rendimiento, etc. Cansados de no ser atendidos por la dirección que como única respuesta venía repitiendo "todos estamos en el mismo barco", y así dejaba transcurrir el tiempo; los 35 obreros unidos deciden por unanimidad no trabajar a prima y se niegan a hacer horas extras, llegando incluso a paralizar la producción durante más de 2 horas.

La empresa alarmada amenaza a los obreros con llamar a Gobernación.

Pero delante la firme actitud de la plantilla, se ve obligada a dialogar a través de su abogado que interviene como mediador entre obreros y empresa.

Los trabajadores no ceden y después de una acalorada discusión, acuerdan dar 15 días de tiempo a la empresa para que estudie y reconsidere su postura. La respuesta llega a los 7 días: la dirección decide otorgar un aumento del 33% para horas extras, así como un aumento del 27% para la prima de rendimiento. En total un 60% de aumento conseguido.

Un buen ejemplo que merece la atención de toda la clase obrera de Lérida."

L'aspecte més rellevant que ens interessa destacar és l'extensió de les mobilitzacions en altres sectors que fins aleshores s'havien mantingut al marge de la conflictivitat laboral, com fou el cas del sector sanitari i el sector tèxtil.

Pel que fa al primer, les infermeres auxiliars de la clínica "La Alianza" realitzaven una aturada ja que se'ls obligava a fer feines corresponents a altres categories.³⁶⁶ En el mateix

³⁶⁴ Notícia publicada a *Nova Lleida*, núm. 6, juny 1972

³⁶⁵ *Nova Lleida*, núm. 11, gener 1973

³⁶⁶ Així ho publicava *Nova Lleida*, núm. 6, juny 1972

sector, les alumnes de l'Escola d'Infermeres protagonitzaven els següents fets:³⁶⁷ "(...)

Tenemos noticias de una huelga de hambre que se produjo hace unos meses en la Escuela de Enfermeras del Hospital Provincial de Lérida. Allí ocurre que las estudiantes, tanto de primero, como de segundo y tercer curso, se ven obligadas a realizar turnos nocturnos que no se especifican dentro de su plan de estudios. Esta "obligación" impuesta por la Diputación Provincial es una excusa que permite al citado organismo tener menos personal contratado para la realización de estos servicios. (...)

Debido a esta situación, y durante algunos días, las estudiantes se declararon en huelga de hambre como protesta. Sin embargo, al poco tiempo, debido al miedo y la coacción renunciaron a su huelga sin obtener mejora alguna."

El perfil dels conflictes i les mancances en l'altre sector esmentat, el tèxtil, ve definit pels mateixos paràmetres que la resta.

En aquest sentit, la precarietat amb què s'hi treballava queda molt ben reflectida en l'article signat, anònimament, per una treballadora de l'empresa "Jerseys Puig":³⁶⁸

"En la provincia de Lérida existen numerosas pequeñas empresas en las que se explota cruelmente al trabajador, pero es en la empresa de Jerseys Puntero, más conocida en Lérida con el nombre de Puig donde quizás esta explotación se hace con más refinamiento. (...)

La plantilla es de unos 130 o 140 trabajadores, la mayoría chicas.

La empresa empezó aproximadamente hace unos 10 años, de una manera muy primitiva, después con el comercio y la explotación se fue ampliando. Llegó un momento en que la reducida plantilla no daba la producción necesaria para cubrir los pedidos que tenía. Entonces pensaron los empresarios en un medio de ampliar la producción sin aumentar los gastos que ello teóricamente supondría. Solución mejor para sus intereses no la encontraron. Empezaron a vender máquinas a mujeres para hacer jerseys en sus casas, mujeres que como yo, necesitábamos el dinero porque el sueldo de nuestros maridos no cubre las mínimas necesidades familiares.

Con esta solución suplían sus necesidades de producción y por otro lado conseguían muchos beneficios evitándose las cargas sociales, haciendo negocio con la venta de las máquinas y pagándonos a su antojo (esto cuando hay mucha demanda, porque hay temporadas que no nos dan faena, a pesar de habernos prometido cuando compramos las máquinas que teníamos trabajo asegurado).

Pero esto no es todo porque si mala es la explotación de la que somos objeto nosotras, no es menor la que sufren los trabajadores que están dentro de la empresa. El salario que pagan es el mínimo.

Cuando son "honrados", si alguna de las jóvenes quiere cobrar más ha de producir más, ya que el trabajo que realizan es cronometrado y dan el tiempo mínimo para hacerlo y dentro de ese tiempo por todo lo que producen más, les dan un tanto por ciento; pero ya que han aplicado el sistema de primas no dejan de aplicar el de contraprimas, es decir, cuando una de ellas comete un error lo paga con una contraprima que puede ser hasta el 100 por 100 según se comporte y la subjetividad que del hecho tenga la encargada.

Pero esto no es todo, porque si la encargada no ve la equivocación, la

---

³⁶⁷ *Nova Lleida*, núm. 6, juny 1972

³⁶⁸ *Nova Lleida*, núm. 7, agost 1972

trabajadora que coge el jersey a continuación ha de delatar a su compañera, porque si no lo hace le pondrían también una contraprima, además de que si lo hace le dan una parte de la que le quitan a su compañera. De esta manera, la empresa se asegura el que haya discordia y rencillas entre las mismas trabajadoras. (...)"

Els problemes en el sector tèxtil tingueren també la seva resposta en l'empresa COLESA, una empresa de confecció de roba interior en què treballaven unes 80 dones. Els conflictes amb què s'enfrontaven les treballadores són els següents:³⁶⁹

"En esta empresa desde hace tiempo se vienen cometiendo una serie de injusticias, de las cuales son objeto las obreras que allí trabajan. Entre estas injusticias figuran el no cobrar antigüedad, tampoco cobran por la categoría profesional, su trabajo es prácticamente a destajo, es decir han de producir un mínimo, de lo contrario son despedidas sin ninguna retribución, cobrando a sueldo base, etc.

Todas estas injusticias han colmado la paciencia de las trabajadoras que un día de septiembre decidieron, a la hora de plegar, ir todas juntas a la CNS para informarse y presentar una demanda contra la empresa. Pero antes de llegar toparon con la policía que había sido avisada.

Aunque no lo podemos afirmar, se cree con bastante seguridad que fue el jefe de la Empresa que a su vez es Presidente del Sindicato del Tèxtil, de lo contrario ¿quién podría haber sido? Solo un capitalista contrario a los intereses de la clase obrera y con plena libertad dentro del Sindicato Vertical.

El papel de la policía fue el de costumbre, que ellos no son los culpables, que por favor se disolvieran, etc. Aun así consiguieron llegar a la CNS once trabajadoras que se entrevistaron con un abogado, exponiéndole las injusticias de que eran objeto y su intención de demandar a la empresa, a lo cual les respondió que debían ir todas, pero que por favor no viniesen todas en grupo para no alterar el orden público.

Siguiendo las instrucciones del abogado así lo han hecho. Esperemos que la unidad y combatividad de dichas obreras llegue hasta conseguir las reivindicaciones que se han propuesto conseguir.

Hay otro hecho a destacar. La empresa se ha dado cuenta que la mejor arma de estas obreras es su unidad y se ha propuesto sabotearla. A consecuencia de esta decisión tres obreras cuando cobraban la semana encontraron que tenían 1.000 ptas. de más en el sobre. Hecho que denunciaron a sus compañeras.

Esto es un hecho detestable y a la vez admirable, detestable el querer sabotear la unidad entre las obreras, que tanto cuesta conseguir, y admirable el gesto de estas tres trabajadoras que lo denunciaron a sus compañeras. Por otro lado un encargado insultó a una operaria que se encuentra en estado, recibiendo contestación.

Esta mujer ha sido despedida, ocasionándole un disgusto del cual no sabemos las consecuencias que se pueden derivar dado su estado."

Els problemes de les obreres de Colesa no sols continuaren sinó que s'aguditzaren dos anys després arran d'un incendi ocorregut en les instal·lacions de l'empresa. Així s'explicava en una octaveta, signada per les CCOO, i datada a Lleida el desembre de 1974.³⁷⁰

---

³⁶⁹ *Nova Lleida*, núm. 9, octubre 1972

³⁷⁰ Fons documental particular propietat de Gregori Gallego

"¡SOLIDARIDAD CON LAS TRABAJADORAS DE LERIPLEX-COLESA!

En la empresa LERIPLEX-COLESA, a raíz de un incendio ocurrido, las 90 trabajadoras se quedaron sin las más mínimas condiciones de higiene, quedándose incluso sin calefacción.

La empresa ha ido dejando pasar el tiempo y se ha despreocupado completamente de las trabajadoras que forman su plantilla, pero esto si "no se ha despreocupado de enriquecerse a costa de éstas." Las cuales, viendo que sus necesidades no eran atendidas, decidieron ir a la huelga, mientras tanto los verticalistas e inspectores de trabajo que intervinieron en el asunto, en vez de defender a las obreras se dedicaron por completo a darle la razón a la empresa como acostumbran "estando visto que para esto les pagan."

La dirección de la empresa, fuerte con el apoyo prestado por los sindicalistas verticales, ha conseguido empeorar tanto las condiciones de trabajo como el salario de estas trabajadoras.

Una vez más los hechos demuestran que a los trabajadores se nos niegan nuestros más elementales derechos, como personas y como trabajadores.

¡Hoy ante el aumento descarado del coste de la vida, los obreros sólo podemos responder con la huelga!

El camino es el que han escogido las compañeras de la empresa LERIPLEX-COLESA, y es con ellas con las que nos tenemos que solidarizar a la vez que luchamos contra la carestía de la vida.

¡¡¡CONTRA LA CARESTIA DE LA VIDA Y POR MEJORES CONDICIONES DE TRABAJO, SOLIDARIDAD CON LAS COMPAÑERAS DE LERIPLEX-COLESA!!!

Tot i que és evident l'extensió de la conflictivitat laboral a altres sectors que fins aleshores se n'havien mantingut al marge, volem fer notar, però, que aquesta se seguia donant només entre els treballadors i les treballadores de la categoria dels no-qualificats, ja fossin de la construcció, del metall, del tèxtil, etc., mentre que la participació d'altres sectors o categories laborals en principi més afavorits seguia essent pràcticament nul·la.³⁷¹

4.3.2 Accions de solidaritat obrera versus represàlies

Tot i que molt possiblement devien tractar-se d'accions esporàdiques, les diverses aturades que es produïren en aquests anys en diferents empreses de Lleida atorgaren d'una nova dimensió les protestes obreres, alhora que indiquen, evidentment, un avenç important en la trajectòria del moviment obrer i més concretament de les CCOO, ja que, certament, capitalitzaren i assumiren bona part d'aquestes accions reivindicatives.

Però, alhora, no poden obviar-se les accions solidàries que en moltes ocasions se solapaven amb les reivindicacions en si mateixes, cosa que provocava una dinàmica aleshores ja imparabile. La conflictivitat feia créixer la repressió i aquesta, alhora, provocava més mobilitzacions obreres. N'és un exemple aquesta circumstància explicada a *Nova Lleida*, al núm. 4, de març de 1972:

"El 12 de Febrero el joven trabajador Francisco Estremera Lara murió en accidente de trabajo por falta de medidas de seguridad. Por ello el día 16 del mismo mes unos 224 obreros del ramo de la construcción hicieron media hora de

³⁷¹ A diferència d'altres llocs, com per exemple la ciutat de Barcelona, on els empleats de Banca o els ensenyants, per exemple, tingueren especial importància en aquests primers anys de la dècada dels 70 pel que fa a la seva incorporació en l'escena de la conflictivitat laboral. Vegeu BALFOUR, S.: Op. cit.

paro en solidaridad con su compañero muerto y como protesta por la inseguridad en que se ven obligados a trabajar en algunas empresas.

Hubo paros con este motivo en Asturiana, S.A., Oliva, Sagarra, Derribos Altos y Macopsa entre otras varias empresas.

Pero los obreros no tienen ni tan siquiera derecho a ser solidarios con sus compañeros: los dos trabajadores que pararon en Macopsa fueron automáticamente despedidos.

Y en la constructora Asturiana, en donde se produjo el paro de 115 obreros, los propietarios amenazaron con llamar a la policía. Incluso en alguna empresa los "grises" y los "sociales" estuvieron merodeando con el fin de meter miedo a los trabajadores."

Aquesta solidaritat no es donà exclusivament amb companys de Lleida, sinó també respecte a altres conflictes produïts en diversos punts de l'Estat espanyol. En aquest sentit, les vagues de la fàbrica d'electrodomèstics AEG a Terrassa (1970), la SEAT (1971), la Citroën-Hispania a Vigo (1972), la central tèrmica de Sant Adrià de Besòs (1973), etc., -sense oblidar els successos ja esmentats de Granada el 1970- són algunes fites importants en la història del moviment obrer espanyol, en les quals les CCOO de Lleida no en foren alienes.³⁷² Aquesta és, a tall d'exemple, l'octaveta que les CCOO de Lleida llençaren als carrers amb motiu dels fets de la tèrmica de Sant Adrià de Besòs:³⁷³

"NUEVO CRIMEN

El martes 3 de Abril, en la central térmica de San Adrián del Besós (Barcelona), cuando 2.500 obreros se disponían a entrar en el recinto de la obra para discutir sus reivindicaciones planteadas a la Empresa desde hacía una semana, entonces encontraron las obras cercadas por la policía.

Las reivindicaciones que estos obreros hacían eran: un aumento de 4.000 pts. al mes. Semana de 40 horas. 100% en caso de enfermedad, accidente y jubilación, etc. Siendo las fuerzas llamadas del "Orden Público" las que les invitaron a abandonar la obra utilizando para ello las armas, ASESINANDO al obrero MANUEL FERNÁNDEZ MÁRQUEZ de 27 años y hiriendo de gravedad a varios obreros.

COMISIONES OBRERAS DE LÉRIDA CONDENAMOS TAN BESTIAL REPRESIÓN Y LLAMAMOS A LA SOLIDARIDAD"

Les accions solidàries més reeixides i que alhora tingueren més conseqüències per als sindicalistes de Lleida foren les produïdes arran dels fets a l'empresa Bazán de la ciutat de El Ferrol, el 1972, per la qual cosa creiem necessari aturar-nos-hi i relatar, sintèticament, el procés dels esdeveniments.

³⁷² *Nova Lleida*, núm. 2, octubre 1971, és pràcticament un monogràfic sobre la vaga de SEAT redactat pels dirigents sindicalistes de CCOO de Lleida.

Per a un repàs de les diferents vagues a les comarques de Barcelona durant els primers anys de la dècada dels 70 vegeu BALFOUR, S.: Op. cit. També l'informe d'E. BORRÀS: "Los problemas del movimiento obrero y de la marcha hacia la huelga general." Presentat al *VI Pleno ampliado del Comité Central del PSUC*, setembre 1971. També la publicació clandestina *Informaciones Obreras*, núm. 62, juliol de 1972.

Fons documental particular propietat de Josep M. Juvillà.

Cal assenyalar que en les diferents publicacions de CCOO, com per exemple, Comisiones Obreras. Boletín Informativo de la Coordinadora General de CCOO, núm. 1, febrer de 1974, i Luchas Obreras. Boletín Informativo de CCOO de Cataluña, no hi ha res referent al moviment obrer de Lleida. Sí, en canvi, tota la informació del que està passant a Barcelona i comarques.

³⁷³ Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

L'Empresa Nacional Bazán tenia el mateix conveni per a les tres factories de San Fernando, Cartagena i el Ferrol. El setembre de 1971, els treballadors d'aquesta última factoria, al·legant que el cost de la vida en la seva província havia pujat més que en les altres dues, sol·liciten un conveni particular.

En principi, la petició va ser acceptada, però el gener de 1972 el jurat d'empresa de El Ferrol va ser cridat a Madrid per iniciar les converses sobre un nou conveni interprovincial al mateix temps que es denegava el conveni provincial o de la factoria. El jurat de El Ferrol impugnà aquesta decisió, cosa que també va ser denegada.³⁷⁴ Finalment, a principis de març de 1972, es fixava el conveni sense el consentiment dels representants de El Ferrol.

El 8 de març els obrers es reuneixen en assemblea. Al matí següent, els guàrdies jurats de l'empresa lliuren les notificacions de suspensió de sou i feina i obertura d'expedients d'acomiadament a quatre enllaços i dos jurats. Un enllaç es nega a firmar la notificació i és agredit per 3 guàrdies jurats. En assabentar-se els treballadors d'aquesta agressió paren i envien una delegació al director per protestar contra els expedients als obrers i demanar que els guàrdies siguin expedientats. Els treballadors decideixen romandre a la fàbrica fins que s'acceptin les seves peticions. La policia entra a la factoria amb l'ordre de carregar. Com a conseqüència de l'acció, nombrosos ferits han de ser atesos a la infermeria de la Bazán, sis dels quals han de ser hospitalitzats.

Dos dies després, el 10 de març, els treballadors van a la fàbrica a les 7.45 hores i es troben les portes tancades. El nombre de treballadors concentrats davant la factoria ultrapassa dels tres mil. Llavors decideixen dividir-se en grups i distribuir-se per la ciutat. Un d'aquests grups s'enfronta amb la policia amb pedres, i els agents obren foc contra els manifestants.

D'aquest xoc resulten ferits diferents obrers. Als pocs moments, a la clínica, moria un dels ferits, Amador Rey Rodríguez, de 38 anys. En saber-se aquesta mort a la ciutat, tanquen en solidaritat els bars, els comerços, els mercats, els petits tallers i algunes fàbriques. A la nit moria un altre ferit, Daniel Niebla García, de 50 anys.

Òbviament, els fets de El Ferrol ocasionaren una gran commoció. I CCOO de Lleida, el 17 de març, distribuïa la següent octaveta pels carrers de la ciutat, signada conjuntament amb el PSUC:³⁷⁵

"DOS ASESINATOS MÁS A LA TRISTE CUENTA DEL RÉGIMEN FRANQUISTA

En el Ferrol del "Caudillo" caen dos trabajadores de la Bazán, asesinados por la bestia franquista. Este Gobierno Opus que se hace llamar "aperturista" cuenta en su historial con innumerables crímenes de trabajadores que reclamaban un salario digno que cubriera las mínimas necesidades vitales de una familia.

Urge frenar la locura criminal de la gente del régimen que, impotente para dar solución a los males del país, dispara contra todo aquel que reclama la justicia.

Urge eliminar este régimen fascista para que sea posible la convivencia humana de todos los españoles.

Coloquémonos distintivos negros en señal de luto: brazaletes, corbatas, botones, lazos, etc.

¡Pueblo de Lérida, demostrar con todas las acciones posibles, la repulsa a este régimen asesino, incapaz de salir de este callejón sin salida que le ha conducido al inmovilismo de más de 30 años de dictadura!"

³⁷⁴ Vegeu DOMÍNGUEZ, J.: Op. cit.

³⁷⁵ Reproduïda a *Nova Lleida*, núm. 4, març 1972

Les represàlies no es van fer esperar. La policia, coneixedora de qui eren els màxims responsables de les CCOO a la ciutat, no tardà a actuar a les poques hores d'haver-se llençat aquesta octaveta. *Nova Lleida*, un cop més, explicava els fets:³⁷⁶

"El viernes, 17 de Marzo, a las 10 y media de la noche un grupo de trabajadores se encontraban tomando su cerveza en el bar "Francés" cuando, de súbito, hicieron su entrada en el local un grupo de "grises" con la metralleta en la mano acompañados de los "sociales". Mientras los secretas iban pidiendo la documentación a los trabajadores, los "grises" les apuntaban con sus metralletas y les decían: "ala, al coche".

La policía desalojó el bar y se los llevó en dos grupos haciéndoles subir a los coches a trompazo limpio.

Una vez en la Comisaría, o sea en el Gobierno Civil, un trabajador quiso saber porque le habían detenido y la respuesta fue dos "ostias" de un policía secreta, que es conocido por los trabajadores con el apodo de "El Cabezón", y que, al parecer, se llama _____. (...) Los obreros fueron conducidos a las celdas y allí permanecieron durante 12 horas. Un padre que fue a preguntar por su hijo fue detenido también y colocado en la misma celda que su hijo, luego le sacaron sangre para "ver si estaba borracho". Este trabajador es el encargado de la Cross y por protestar por esta arbitrariedad no fue puesto en libertad con sus compañeros. También fueron detenidos otros trabajadores a las 4 de la madrugada cuando estaban durmiendo en su pensión. Y en el Jamaica, Lamolla y otros establecimientos detuvieron a varios jóvenes.

La redada se efectuó con el nombre de "limpieza de malhechores", pero todos sabemos que iba encaminada a sembrar el pánico en la población para que no hiciera ninguna acción contra el Gobierno por el asesinato de los dos trabajadores de la Bazán en el Ferrol."

Tanmateix, tot i l'acció de la policia, els actes en solidaritat amb els obrers de la Bazán no s'acabaren aquí. Els membres de les CCOO de Balaguer, Gregori Gallego i Joan Rodés, president i vice-president de la Unió de Tècnics i Treballadors del Sindicat Local Mixt de Balaguer, enviaven, amb data 27 d'abril de 1972, la següent carta adreçada als companys de la localitat, en què se'ls invitava a participar en una missa en record dels morts de El Ferrol:³⁷⁷

"Querido compañero:

Como sabrás, el próximo día 1º de Mayo es la Fiesta de todos los trabajadores, y se celebra en todos los países del mundo. Este año, a unos cuantos trabajadores nos ha parecido oportuno celebrarlo con una misa. El motivo es bien sencillo. El día 9 de marzo pasado, dos obreros murieron en el Ferrol como consecuencia de los disparos de la Fuerza Pública. Por ello la Misa del 1º de Mayo será nuestro ofrecimiento en sufragio de las almas de éstos dos compañeros muertos.

La misa se celebrará el día 1º de Mayo, a las 11 horas de la mañana, en la Iglesia del Sagrado Corazón, quedas invitado.

Te rogamos divulgues esta carta entre tus compañeros de trabajo y amigos, pues a todos no los conocemos y no disponemos de otros medios para hacerlo

---

³⁷⁶ *Nova Lleida*, núm. 4, març 1972

³⁷⁷ Fons documental particular propietat de Gregori Gallego. La carta en qüestió també fou reproduïda a *Nova Lleida*, núm. 5, maig 1972.

saber."

Ben aviat, però, les pressions des de l'Organització Sindical per tal d'evitar aquest acte no es feren esperar. I així, amb data 1 de maig de 1972, Gallego i Rodés es veien obligats a enviar una altra carta en què comunicaven la suspensió de l'esmentada missa "... por razones ajenas a la voluntad del Rector de la Parroquia y de la nuestra propia."³⁷⁸ Malgrat la reiterada oposició de les instàncies oficials, l'esmentada missa es féu, finalment, el 14 de maig. Com a conseqüència d'això, Gallego i Rodés foren expedientats i destituïts dels seus càrrecs sindicals. A continuació insertem la carta que ambdós enviaren, amb data 5 de juny de 1972, a Antonio Martínez Aneiros, rector de la parròquia de San Pablo a El Ferrol, ja que ofereix la seva completa versió dels esdeveniments:³⁷⁹

"Querido amigo:

No tenemos el gusto de conocerle personalmente aunque sí de su existencia por la Homilía que hizo a raíz de los sucesos de la Bazán en la que perdieron la vida dos compañeros. Por ello nos hemos permitido enviarle por giro postal la cantidad de 5.900 pesetas para que sean repartidas entre las viudas de Amador Rey Rodríguez y Daniel Niebla García.

Dichas pesetas han sido recaudadas por los obreros de Balaguer a la salida de una Misa celebrada el 14 de Mayo en sufragio de las almas de los dos obreros. Se las hemos enviado a Vd. por decisión de una mayoría de los trabajadores que participaron en la colecta, ya que no se fiaban y no nos fiamos del destino que podía darles el Sindicato en el caso de que se lo hubiéramos entregado.

Esta Misa debía celebrarse el día 1º de Mayo por ser nuestra fiesta, presiones políticas impidieron su realización, aunque ante esto el Rector de esta Parroquia se negó a decir la Misa programada por los Jerarcas Verticalistas.

Como consecuencia de esto, se nos suspendió de los cargos electivos de Presidente y Vicepresidente de la Unión de Trabajadores y Técnicos de este Sindicato Local Mixto de Balaguer, además por unas cartas que hicimos convocando a la Misa y otras dos explicando la suspensión de la misma y nuestra suspensión en el cargo y nueva convocatoria de la Misa para el día 14 de Mayo. Después de la suspensión y a partir del día 24 de mayo se nos ha incoado expediente de desposesión definitiva del cargo. (...)"

És evident que a aquestes alçades del règim, els obrers cada cop estaven menys atemorits per enfrontar-se, ja fos amb la patronal, ja fos amb l'Organització Sindical, encara que això comportés un cost repressiu certament notable.

4.3.3 Les "llestes negres" o la connivència Patronal/Govern Civil/Organització Sindical

Tal com ja hem apuntat, un dels elements en què més es manifestà la repressió que es derivava arran de les protestes obreres fou l'existència de les "llestes negres".

Entre la policia i l'Organització Sindical confeccionaren una llista amb els noms dels principals dirigents i les facilitaren a totes les empreses de Lleida per tal que els neguessin un lloc de treball cas que pretenguessin accedir-hi.

Les anècdotes se succeeixen i són altament il·lustratives. Així per exemple, un dels inclosos a les "llestes negres", Antonio Cantano, estigué molts mesos desocupat i, alhora, sense ni tenir seguretat social. Això en una persona que necessitava constant atenció mèdica a

---

³⁷⁸ Fons documental particular propietat de Gregori Gallego

³⁷⁹ Fons documental particular propietat de Gregori Gallego

causa del seu estat de salut precari, agreujava encara més la seva situació personal i familiar.

La inclusió a les "l·listes negres" sovint anava acompanyada de xantatges, alguns si més no curiosos. Com per exemple, el cas referit a Antonio Chacón, segons el qual, algunes empreses on va treballar li oferiren "pagues extraordinàries" -que mai no va acceptar- a canvi del seu silenci.

També segons el testimoni de Cantano, els funcionaris de la Vice-secretaria d'Ordenació Social de l'O.S. li oferiren, en una ocasió, pagar-li els estudis al seu fill, Antonio Cantano Redondo, també manobre, a la Universitat Laboral de Saragossa a canvi que ell deixés l'activitat sindical. L'oferiment fou rebutjat per part de Cantano. La seva particular situació l'obligà el 1975 a anar a treballar a Fraga perquè "para mí no había trabajo en Lérida."

Els efectes repressius en aquest sentit ja s'havien aplicat anteriorment. Cal recordar els casos d'Agustín Álvarez i Jesús Canales, els quals, arran de la seva detenció el 1969, foren acomiadats de l'empresa Cromín, per la qual cosa el primer, tal com ja s'ha comentat, es veié obligat a marxar a l'estranger.

En la mateixa empresa el següent fou, pocs mesos després, Ventura Margó. Les al·legacions de l'empresa, igual com també s'havia produït en l'acomiadament del *Diario de Lérida* de Magda Ballester, eren la falta de disciplina, desinterès en el treball, etc. Les precarietats que passà Margó i la seva família el portaren a muntar, poc després, la llibreria "L'Àncora" a la plaça de Catalunya. En el seu llibre de memòries explica els esdeveniments en l'empresa de la següent manera:³⁸⁰

"Les acusacions de la carta d'acomiadament de Jesús Canales i Agustín Álvarez eren les clàssiques d'aquells dies: manca de puntualitat, absències injustificades, indisciplina, etc. Però, en aquest cas, la maldat va anar més lluny: se'ls acusava de sabotatge a la feina. I, com era usual en aquell temps, els lletrats de l'empresa tenien cura de buscar testimonis entre els treballadors que confirmessin que eren certes les acusacions de l'empresa. En aquest cas, segons se'ls havia dit, els testimonis eren cinc. Davant la Magistratura de Treball, domesticada pel règim, la presència dels obrers preparats per l'empresa ho convertia en cas perdut abans de començar. Els dos companys em comunicaren aquella situació i les maniobres que usaria l'empresa per tirar-los al carrer. Jo, que n'era coneixedor per ser el cap de Personal d'aquella fàbrica, vaig dir-los que sortiria com a testimoni i que denunciaria tota aquella maquinació; tot això, sense deixar de comprendre que després d'aquell pas jo podia ser el següent acomiadat. Més tard, vaig parlar amb alguns d'aquells testimonis i em confessaren que se sentien avergonyits, però, que com podia comprendre, si s'hi negaven es veurien al carrer.

Efectivament, els temors es van confirmar i jo vaig ser el següent. Poc a poc em van anar arraconant traient-me càrrecs i desallotjant-me de l'oficina de cap principal. Nou mesos va durar aquella situació abans que rebés la carta d'acomiadament, ja al 1970. En ella, hi havia les acusacions de costum: manca d'entusiasme en el treball, indisciplina, etc. Era com si els lletrats especialistes en aquests temes tinguessin uns impresos clixé."

Les possibilitats de defensar-se davant la patronal eren gairebé nul·les ja que, tal com recorda el propi Margó, un dels representants de l'empresa li digué:³⁸¹

---

³⁸⁰ MARGÓ, V.: Op. cit. p. 68-69

³⁸¹ MARGÓ, V.: Op. cit. p. 69

"Si no acceptes les nostres condicions et denunciarem a la policia per les teves idees polítiques."

Encara que només sigui a tall de pinzellada, cal assenyalar que les "lístes negres" seguien existint després de 1975.

Així per exemple, i segons el testimoni de Gregori Gallego, un dels qui havia estat destacat militant, Julio Chacón, encara a finals dels anys setanta cap contractista li volia donar feina a Lleida, per la qual cosa havia de guanyar-se la vida recollint cartrons pel carrer.

Un altre militant del PSUC, Josep M. Juvillà, també va patir represàlies en aquest sentit. Va estar més d'un any sense treballar perquè, tal i com li responien els consegüents empresaris:

"No ets la persona idònia perquè sabem que ets comunista."

Encara a l'octubre de 1976, Antonio Chacón no era admès a treballar en una empresa de construcció perquè tal i com consta literalment en un full segellat per l'esmentada empresa.³⁸²

"No se admite porque tenemos su fama a través de la prensa y hablarías aunque no lo sepamos de manera cierta."

El 1977 el mateix Chacón rebé una amenaçadora carta -anònima- amb el nom de "Secretario General de Vagos y Maleantes de Comisiones Obreras". En el seu interior, hi havia un paper que, virulentament, deia:³⁸³

"¡¡¡GRANUJA!!! No queremos que comas el pan de nuestra Cataluña miserablemente. Te echaremos como a una rata asquerosa."

D'altra banda, la singularitat d'altres casos també mereix ser assenyada. És l'exemple dels militants de Balaguer Gregori Gallego i Felip Castell. En aquest sentit, tant el notari Joaquín de la Cuesta com els propietaris del garatge on treballava Castell rebien, periòdicament, trucades telefòniques del governador civil i del delegat provincial de Sindicats en què els pressionaven perquè acomiadessin aquests empleats.

Pel que fa a Joaquín de la Cuesta, no només va mantenir el lloc de treball a Gregori Gallego, sinó que, a més, en diverses ocasions fou el qui va dipositar les corresponents fiances perquè pogués sortir en llibertat. Uns comportaments que, de ben segur, van contribuir al fet que Gallego pogués continuar el seu activisme.

Respecte als propietaris del taller mecànic on treballava Castell, tot i no acomiadar-lo, es veieren obligats -a contrarcor- a traslladar-lo a una empresa filial, a la localitat de Menàrguens, ja que des del Govern Civil se'ls havia amenaçat, repetidament, de provocar el tancament definitiu del taller.

Un element força important de destacar és que les pressions també anaven adreçades cap als representants dels obrers que ocupaven càrrecs de responsabilitat dins l'Organització Sindical. Els exemples paradigmàtics d'aquestes circumstàncies són els de Saturnino Vicente Díaz i Fernando Rojas, president i vice-president provincial de la Secció Social del Sindicat de la construcció, respectivament, als quals se'ls intentà, el 1970, d'obrir expedient.

Així es posa de manifest en una carta signada per 120 obrers, adreçada al ministre García Ramal, a Madrid, i datada el gener de 1970.³⁸⁴

"Los abajo firmantes, trabajadores de la Construcción, Vidrio y Cerámica de Lérida, expresamos nuestra más viva protesta por el propósito de presentación de

---

³⁸² Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

³⁸³ Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

³⁸⁴ Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

expediente por parte de la Delegación de Sindicatos de Lérida contra nuestro Presidente y Vicepresidente, D. Saturnino Vicente y D. Fernando Rojas por el solo delito de haber protestado contra el impedimento de la celebración del pleno de nuestro ramo, en el que se iba a discutir la Nueva Ley Sindical y el Convenio Colectivo, asuntos éstos de tanta importancia para nosotros.

Creemos que, de persistir este camino de represalias por parte de esta Delegación, puede indignar a los trabajadores de la Construcción de Lérida y por tal motivo le hacemos saber que no consentiremos se lleve a cabo tal injusticia.

Esperamos su pronta intervención y evite esta arbitrariedad proyectada desde la línea de mando de este sindicato de Lérida."

Els entrebancs i les pressions de què fou objecte havien portat Saturnino Vicente, sota la direcció de l'advocat Simeó Miquel, a denunciar la Delegació de Sindicats davant el Jutjat d'Instrucció acusant-la d'un delictes de coaccions i intimidacions per part del vice-secretari provincial d'Ordenació Social, el qual era condemnat, com a autor d'una falta de coacció lleu, a la pena de mil pessetes de multa, amb arrest subsidiari de cinc dies en cas de no satisfer-les i a pagar les despeses processals.

En el corresponent expedient consta:³⁸⁵

"El querellante es el presidente de la sección social del sindicato provincial de la construcción de Lérida. Como es notorio, su cargo es el de máxima representatividad electiva de los obreros de la construcción en toda la provincia, siendo justo reseñar que tal sindicato es el de mayor importancia provincial.

El pasado día 14 de los corrientes, hallándose D. Saturnino Vicente en el despacho del Vicesecretario Provincial de Ordenación Social, es decir el querellado _____ y presentes _____ Secretario Asesor Letrado del Sindicato de la Construcción, Vidrio y Cerámica y _____ Secretario de dicho Sindicato, tratando concretamente de temas relacionados con sus cargos, el Vicesecretario Provincial de Ordenación Social le ordenó que no pusiera más los pies en aquel despacho ni en la Delegación Provincial de Sindicatos.

Como es lógico, a pesar de que en aquel entonces abandonó el despacho, no dió a aquel exabrupto otro alcance que el de una intemperancia de su autor, pero al día siguiente, día quince de los corrientes, se personó en el despacho del Secretario Asesor del Sindicato del que es Presidente y allí, aquel funcionario, el Letrado _____ le manifestó que, obedeciendo las instrucciones concretas del Vicesecretario Provincial de Ordenación Social, no podía permitirle la entrada en el despacho ni tenerlo en cuenta para nada.

Entendió el querellante que era tan inconcebible el hecho de que sin haberse incoado en su contra expediente alguno de desposesión, se le impidiera el ejercicio de sus funciones, que en día de ayer, dieciseis, (...) se personó en la delegación provincial de sindicatos y en el pasillo de acceso al despacho del vicesecretario de ordenación social, éste, a quien su secretario advirtió de la presencia del querellante, le conminó a no volver más por sindicatos y al objetarle que como presidente de la sección social tenía precisamente en el cumplimiento de su función electiva que ir a la Delegación, y discutir precisamente en estos momentos los convenios colectivos de la construcción, repitió que no tenía que volver a sindicatos y dejó a todos los presentes entrando en su despacho, cerrando ostensiblemente la puerta con un violento portazo.

Los hechos, que anteceden, constituyen en opinión de esta parte un delito de

---

³⁸⁵ Fons documental particular propietat de Josep M. Juvillà

COACCION previsto y penado en el art. 496 del vigente Código Penal, pues con su proceder es evidente que el querellado, sin estar para ello legítimamente autorizado, impide que el querellante pueda realizar normalmente los deberes del cargo sindical para el que fue elegido.

La gravedad del proceder punible del citado _____ se pone más de relieve, por cuanto en razón al cargo que ocupa dentro de la organización sindical al tener bajo su autoridad inmediata a los funcionarios que deben auxiliar necesariamente al querellante y prohibir a éstos que tengan toda clase de relación con éste, le impide de manera evidente hacer no ya lo que la Ley no prohíbe, supuesto literal del art. 496 del Código Penal, sino aquello que la Ley dispone, pues D. SATURNINO VICENTE DIAZ debe obligatoriamente realizar en la Delegación Provincial de Sindicatos y precisamente en sus locales la mayor parte de las funciones inherentes al cargo electivo que ostenta, y prohibirle, prevaliéndose de la autoridad que supone en tal dependencia el sr. vicesecretario provincial el acceso a ella, es evidentemente una posesión moral y una intimidación que encaja plenamente en el sentido del precepto penal citado."

La revista de l'Organització Sindical -*Tarea*- es feia ressò de l'afer tot censurant, òbviament, el comportament no-addicte a l'organització. Així s'evidencia en l'article titulat significativament "Indisciplina perniciosa":³⁸⁶

"El problema de la representatividad a nivel de las estructuras sindicales se plantea con frecuencia en las organizaciones obreras de todo el mundo, cuando amplios o reducidos sectores o grupos laborales se manifiestan en contra de sus directivos, rompiendo la disciplina sindical establecida en estatutos y reglamentos. Y así se producen movimientos huelguísticos y otras actitudes con desobediencia que merma su autoridad frente a las propias masas y, aún más gravemente, hacia el exterior: las empresas, la Administración y la opinión pública, que advierte en esta ruptura una sensible falta de solidez y seriedad en las organizaciones sindicales.

El argumento más fácilmente manejado por los protagonistas de la indisciplina suele centrarse en la presunción de que los dirigentes no representan con exigencia y dureza los intereses que les encomendaron defender; que se hallan sometidos a las presiones de los empleadores o a los condicionamientos de una política de partido, que a veces choca con reivindicaciones salariales no acordes con un programa previamente admitido por la alta dirección de los sindicatos obreros.

La lucha contra el "partisanismo" en el seno de los sindicatos es considerada por los dirigentes sindicales como algo que resulta inevitable si se quiere conservar el prestigio interno y la capacidad de negociación con las empresas y con la Administración.

El fenómeno es más frecuente en los sindicatos que agrupan a profesionales no muy definidos y entre los trabajadores dedicados a actividades de singular dureza, que no son apetecidas y donde se da escasa o nula competencia, como mineros, portuarios, etc. (...)"

4.3.4 Esquerdas en l'interior de les Comissions Obreres

---

³⁸⁶ *Tarea*..., núm. 235, juny 1970

Els casos de Saturnino Vicente i Fernando Rojas representen les pressions des de dins de l'Organització Sindical per tal d'obstaculitzar la feina dels representants d'aquell nou moviment obrer que cada cop els era més difícil de controlar. I, en aquest sentit, cal dir que l'O.S. obtingué alguns èxits i aconseguí obrir esclotxes, no definitives però sí importants, en el si de les Comissions Obreres.

En aquest sentit incloem un article publicat a la revista del PSUC *Nova Lleida*, el febrer de 1972, en què no sols es denuncia l'existència de les "llestes negres" sinó que, a més, ja s'hi entreveu els problemes que comença a haver entre els obrers i els seus representants a la secció social de Sindicats:³⁸⁷

"¡¡NO!! A LAS LISTAS NEGRAS DE LOS EMPRESARIOS FASCISTAS

En los primeros días de octubre de 1971 los obreros de la construcción solicitaron una reunión aprovechando la poca apertura que les concede la nueva Ley Sindical.³⁸⁸ Se les concedió por fin el 19 de Enero a las 6.30. Hay que hacer constar, pues, que hubo una demora por parte de la Sección Social de tres meses y medio en concederla. También hay que hacer saber que para entrar en dicha reunión era necesario mostrar la convocatoria a la misma junto con el carnet de identidad. Esto no se había hecho nunca y no se comprende cómo fue admitido por la Sección Social. (...)

El primer punto del Orden del Día era la existencia de las listas negras en Lérida. En efecto, a partir de las luchas habidas en Fomento de Obras y Construcciones y otras empresas, se confeccionó esa lista negra en la cual figuran los hombres activos que en nombre de todos sus compañeros habían reclamado los derechos que la misma ley les concede. Los que figuran en dicha lista negra tienen dificultades para encontrar trabajo e incluso algunos de los contratistas han declarado que están dispuestos a hacerles la vida imposible a los que figuren en ella. (...) Se acusó de que habían sido confeccionadas por Fomento y otras empresas, como La Asturiana, Hermanos Martínez, Hermanos Esteve, Queraltó, Oscar Matías, Pallás, Piñol, Nadal, y tampoco nadie puede dudar de la colaboración de la C.N.S.

Los representantes del sindicato admitieron la existencia de dichas listas negras pero eludieron en todo momento su colaboración en la confección de las mismas. Se exigió que se hiciera constar en acta la injusticia que supone la existencia de dicha lista. También se hizo referencia aunque sin especificarlo con claridad, a la intervención de la Político-social en este sucio asunto."

L'article continua criticant incisivament l'actitud d'alguns dels representants dels obrers a l'O.S.:

"(...) Todos sabemos muy bien que cuando unos obreros con cargo se pasean por el Sindicato Vertical como en su casa, inmediatamente habrá que hacer la comparación con los Camacho, Ariza, Saborido, Silvestre y tantos otros que lucharon para alcanzar un Sindicato democrático y no para explicar como se cobra el "18 de Julio", rellenar instancias o asistir a reuniones a Madrid para ser vistos por los observadores extranjeros invitados por el Gobierno.

Pero quienes actuan así pueden dar por seguro que su juego poco durará, pues

---

³⁸⁷ *Nova Lleida*, núm. 3, febrer 1972

³⁸⁸ Aquesta Llei Sindical, promulgada el 17 de febrer de 1971, establia "entre los derechos de los sindicatos el de reunirse para tratar asuntos en que la Entidad sindical tenga interés directo, en el adecuado local sindical o de la Empresa".

olvidan que los trabajadores saben muy bien quienes, a pesar de lo que quieran aparentar, son instrumentos despreciables por este mundo del trabajo que luchará para barrer un sistema vertical inventado por nuestro principal enemigo: el capitalismo."

Les crítiques a l'interior de les CCOO envers aquests companys s'aguditzaren cada cop més. Així ens ho indica el duríssim article publicat a *Nova Lleida*, núm. 11, gener 1973:

"¡¡NO A LOS OPORTUNISTAS!!

La oposición antifranquista lleva muchos años denunciando el carácter fascista de los sindicatos verticales implantados por el régimen. Este tinglado está dirigido por funcionarios designados por el Gobierno y convertidos en policías para que denuncien a los trabajadores más conscientes que defienden los intereses de la clase obrera. Pero a los verticalistas les es necesario exhibir ante la opinión pública algún trabajador dócil que se preste a su juego demagogo y de engaño, y si este individuo alguna vez ha tenido la confianza del mundo del trabajo, mejor todavía.

Los trabajadores sabemos muy bien de los intentos alienantes que en todo momento practican los funcionarios verticalistas para cazar en sus redes a algún trabajador a base de ofrecerle privilegios en hipoteca que más tarde les convertirá en títeres al servicio del régimen capitalista que domina el país.

En esta dirección hemos de decir NO a la carta de adhesión redactada y presentada en la Permanente de la Construcción por el Vicepresidente

Fernando Rojas. Decimos NO a las felicitaciones que él solicitaba para el Delegado Provincial de Sindicatos y el Presidente del Sindicato de la Construcción. Decimos NO a todos los oportunistas que intenten con su vocear democrático confundir a la clase obrera. Fernando Rojas sigue un camino similar al órgano "sindicalista" Pueblo de Madrid, que en vez de defender los intereses de los trabajadores, a los que dice representar, se pasa el tiempo jaboneando a la gente del régimen. NO Sr. Rojas NO, los trabajadores de Lérida han descubierto su juego y no están dispuestos a seguirle, otra cosa sería si en lugar de pedir aplausos para los fascistas funcionarios verticalistas exigiera la libertad de los líderes obreros Marcelino Camacho, Saborido y todos los trabajadores encarcelados y perseguidos por defender los derechos del mundo del trabajo."

En definitiva, alguns febleses de caràcter, combinades amb pressions familiars i certa seducció per la màquina burocràtica de l'Organització Sindical els portaren a aquests dos dirigents sindicalistes (Rojas i Vicente) a caure en un profund ostracisme entre els seus companys i, finalment, a l'expulsió del partit i de les CCOO.

Tot i la migradesa de dades de què disposem, sembla que, a més, les fissures no sols es produïen com a conseqüència de l'apropament d'alguns obrers a l'O.S. sinó també per altres elements, en aquest cas "interns" de l'antifranquisme. Així ho apunta aquest article de *Nova Lleida*, núm. 5, maig 1972:

"En nuestra ciudad existe algún trabajador que, orientado por fuerzas ajenas a los intereses del mundo del trabajo, está intentando algo tan monstruoso como es dividir al movimiento de C.C.O.O.; para ello emplea el sistema de boicotear, con su inasistencia a las reuniones al tiempo que invita a otros a seguir su camino.

Parece que a estas maniobras no son ajenos algún grupo de la oposición burguesa, a la que nada le importa nuestras reivindicaciones de clase, al tiempo que muestra un interés especial en debilitar nuestra fuerza.

Todas estas maniobras antiobreras, los trabajadores hemos de denunciarlas,

pues C.C.O.O. está dispuesta siempre a colaborar en la lucha obrera contra el régimen junto con todos los grupos de la oposición, pero no permitirá que nadie intente dividirnos y continuar nuestro objetivo de convertir C.C.O.O. en el futuro y único sindicato de clase de los trabajadores españoles."

Tot i no esmentar-ho explícitament, podria tractar-se de l'intent de crear les Comissions Obreres Democràtiques, per part del Bloc Popular de les Terres de Lleida, amb la finalitat d'escapar de l'òrbita de les CCOO.³⁸⁹ Igual com en altres llocs, cal tenir en compte que les CCOO de Lleida, des d'un principi, estaven fortament "integrades" dins el PSUC i, a grans trets, les seves estratègies d'actuació les marcava el partit. N'és un clar indicatiu el fet que els principals dirigents sindicalistes fossin també militants del PSUC, alguns ja des d'abans de l'establiment d'aquest moviment sindical clandestí. O també les crides a la vaga general, sintonitzant clarament amb la política propugnada pels comunistes. Com diu Balfour:³⁹⁰ "En condiciones de ilegalidad, tal solapamiento puede que fuera oportuno o a veces inevitable, pero no contribuía a afianzar las Comisiones Obreras como un movimiento sindical independiente."

En aquestes circumstàncies no és estrany, doncs, que les CCOO fossin vistes com un producte dels comunistes i que, en contrapartida, altres forces emergents intentessin crear unes Comissions Obreres Democràtiques, les quals, d'altra banda, no van passar dels límits d'unes primeres temptatives d'organització.

A la vegada, aquest exemple, palesat també en el cas de l'Assemblea de Catalunya i la seva resposta a Lleida, contribueix a desmitificar aquella desitjada àmplia unitat antifranquista a què sempre apel·laven els comunistes i referma, un cop més, la fragmentació i, fins i tot, la desarticulació de l'antifranquisme.

4.3.5 Les protestes veïnals o l'extensió de la dissidència obrera

Si les lluites del moviment obrer anaren adreçades a la consecució de millores en les condicions de vida i de treball, això ens condueix, indefectiblement, a un altre dels escenaris on dugueren a terme les seves protestes: els barris perifèrics.

Les circumstàncies econòmiques que, en general, s'havien donat a la dècada dels anys 60 havien comportat, igual com en tants altres llocs, el creixement desordenat de la ciutat, la qual cosa havia anat acompanyada d'una profunda manca de les infraestructures més elementals.

I és així com des de barris perifèrics com la Mariola, els Magraners, les Casetes... comencen a sovintejar en aquests primers anys de la dècada dels 70 queixes adreçades a l'encariment del preu de la llum, la manca d'aigua potable, l'escassetat d'habitatges populars, de clavegueres, de pavimentació dels carrers, etc.

N'és un bon exemple la carta que, amb data d'abril de 1972, un grup de veïns dels Magraners envien a l'alcalde de la ciutat, C. Sangenís:³⁹¹

"Los vecinos de la barriada de "Los Magraners", ante la situación tan alarmante que padecemos por falta de higiene que origina el no poseer suministro de agua ni cloacas en nuestro barrio, nos vemos obligados a solicitar con toda urgencia la puesta en marcha de dichas obras (...).

³⁸⁹ LLADONOSA, M.: Op. cit. en fa alguna referència

³⁹⁰ BALFOUR, S.: Op. cit. p. 180

³⁹¹ Fons documental particular propietat de Josep M. Juvillà

El año pasado hemos visto como se aparentó la puesta en marcha de dichas obras, al mismo tiempo nos visitaban junto con la primera máquina excavadora nuestras primeras autoridades, no faltando tampoco la Prensa local, en la cual se dió la noticia de unas obras en aparente realización.

Pero todo quedó como estaba sin hacer y nos preguntamos: ¿Es esta la campaña de higiene y seguridad que tanto se nos anuncia en la televisión y demás medios informativos? Al mismo tiempo ratificamos que todos pagamos contribuciones y demás derechos, creyendo sin lugar a dudas que no decimos más que la realidad. Por esto estamos dispuestos a hacerle ver a todo aquel que lo ponga en duda las muchas calles que existen en nuestro barrio tan poco higiénicas y desagradables para la salud humana."

En un artículo publicat a *Nova Lleida*, núm. 9, octubre de 1972, se seguia incidint en la manca de serveis d'aquest barri, alhora que se n'oferia un perfil sociològic que, pel seu interès, també reproduïm:

"-Mangraners se encuentra separado del núcleo urbano por 6 Km. Sólo existe una línea de autobuses, no hay parada de taxis.

-No hay alcantarillados ni desagües.

-No hay agua corriente. Todos los vecinos de la barriada se abastecen de dos únicas fuentes.

-Las calles están sin pavimentar.

-No hay ningún centro sanitario, ni tan siquiera un dispensario.

-Los hombres suelen ser obreros de la construcción. Las mujeres trabajan al servicio doméstico y las muchachas solteras en fábricas como MILSA y COPAGA. (...)

-La guardería de Mangraners tiene niños de todas las edades en una sola habitación. El curso pasado eran unos 90 niños en un espacio irrisorio para tal cantidad. Ello obligaba a que los niños estuvieran continuamente sentados en unos bancos, vigilados por una mujer y dos chicas que hacían el servicio social. La única forma de tenerlos callados o quietos era a base de repartir tortazos.

-La guardería de Mangraners no tiene personal especializado: ni enfermeras, ni puericultoras, ni maestras. Y tampoco tiene ningún médico para visitarles regularmente.

-En cuanto a los locales ya hemos dicho que tiene una sola habitación. No hay ningún patio exterior. Ni sanitarios en perfectas condiciones.

-No hay ningún tipo de material especial. (...)"

Val a dir que l'òrgan del PSUC -*Nova Lleida*- sensible a aquestes qüestions quotidianes es fa ressò regularment de bona part d'aquestes queixes. Així, a més de denunciar la situació precària en els Magraners, s'hi pot trobar també nombroses referències a la zona anomenada de les "Casetes", com per exemple aquest article:³⁹²

"LAS CASETAS

Aprovechando las pasadas fiestas el Delegado Provincial del Ministerio de la Vivienda en Lérida anunció, a través de los periódicos locales, la pronta entrega de 900 viviendas a los habitantes de las casas prefabricadas, conocidas oficialmente por "Polígono de Santa María de Gardeny".

Queremos recordar que hace más de un año se cumplió ya el plazo de entrega de las mencionadas viviendas. Es decir, no acabamos de entender como el Señor

³⁹² *Nova Lleida*, núm. 11, gener 1973

Delegado se atreve a pronunciar semejantes triunfalismos cuando el plazo de entrega ha sido suficientemente rebasado y cuando los habitantes de las Casetas llevan más de seis años en ellas.

Otro aspecto importante es el de las escuelas. El Gobernador Civil prometió, tras el incendio del verano del 70, que antes de construir las viviendas se iniciarían las obras de las Escuelas. "A fin de que -dijo- los niños fueran los primeros en abandonar el peligro."

¿Dónde están las nuevas escuelas? No existen. Actualmente se imparten las clases en Santa Teresita, porque los barracones prefabricados que formaban el Colegio se hundieron en parte hace un par de meses."

Posteriorment, els habitants de les "casetes" foren traslladats als blocs Joan Carles on, però, es continuà palesant la manca d'equipaments i serveis en general, així com també del barri de la Mariola, on estaven inclosos els esmentats blocs. Així s'hi feia referència en un document intern del PSUC.³⁹³

"(...) A la Mariola i voltants, amb una població de 15.000 habitants es pot veure:

-BLOCS JOAN CARLES. Des dels primers dies de la inauguració d'aquestes vivendes, l'aigua no arriba a tots els pisos i s'ha d'anar a buscar-la amb galledes al carrer (...) i tot per l'afany de més beneficis per part de l'empresa constructora amb col.laboració de l'arquitecte en cap i el beneplàcit de la Delegació de la Vivenda.

-És indignant veure com en aquests blocs, amb uns 3.000 veïns, les tres quartes parts estan a la foscor, mentre als centres oficials, castell i altres llocs del centre el "derroche" de la il.luminació és enorme. (...)

-En aquests blocs, amb una proporció elevada de dones que treballen, veuen com passen els anys sense que es compleixi la promesa d'instal.lar una guarderia infantil.

-Mentre la guàrdia urbana està cuidant els aparcaments dels cotxes de les recepcions oficials i altres actes de la burocràcia, en aquest barri no hi ha ni un sol guàrdia municipal que cuidi l'ordre i conservació de les coses.

-BLOCS RAMIRO LEDESMA. Aquestes vivendes fa uns quinze anys que s'han construït i encara no se'ls ha pavimentat els carrers.

-BLOCS RUIZ DE ALDA. Aquestes casetes s'estan caient a causa dels materials malíssims empleats. I ara l'Obra Sindical no vol saber res d'aquestes conseqüències.

-MARIOLA I GENERAL. Existeixen uns espais que varen ser designats per a zones verdes però encara no s'hi ha fet res i avui s'han convertit en un refugi de rates.

-Els veïns de la Mariola i contorns paguen el fort impost de les escombraries però aquí no passa ningú a netejar els carrers. En canvi als carrers del centre hi ha servei de neteja permanent.

-No existeix cap centre cultural, recreatiu ni cap local per a les necessitats del barri. (...)"

És obvi que la manca d'infraestructures bàsiques i necessàries per a la vida diària havia estat l'element axial sobre el qual s'articularen aquestes primeres protestes veïnals. Però també cal tenir molt en compte la presència en aquest nou escenari reivindicatiu de destacats sindicalistes de les CCOO i ahora militants del PSUC, que, sens dubte, hi devien jugar un

³⁹³ Fons documental particular propietat de Josep M. Juvillà. En el document, però, no figura la data.

paper aglutinador certament important.

4.3.6 La vaga de l'autopista: paradigma de lluita antifranquista

El conflicte dels treballadors de les obres de l'autopista de l'Ebre, prop d'Albatàrrec, amb l'empresa "Cubiertas y Tejados", va ser, molt possiblement, l'esdeveniment que més va commocionar en la Lleida inserida en el tram final de la lluita antifranquista.

La vaga que dugueren a terme els obrers de l'autopista esdevingué en l'exemple d'enfrontament obert al sistema. Dues circumstàncies ens condueixen a aquesta consideració: d'una banda, la gran participació i extensió del conflicte dins la pròpia obra i, d'una altra, la notable solidaritat que es produí en altres empreses i sectors socials de la ciutat.

La història del conflicte comença, una vegada més, amb la intransigència de la patronal davant la plataforma reivindicativa firmada per més de 200 treballadors de l'empresa "Cubiertas y Tejados". El dia 9 de gener de 1975 una comissió d'obriers presenta a l'empresa l'esmentada plataforma, concretada en els següents punts:³⁹⁴ -100 pessetes hora normal per a l'oficial

- 95 pessetes hora normal per a l'oficial de segona
- 90 pessetes hora normal per a l'ajudant
- 85 pessetes hora normal per al peó
- dret a mitja dieta
- dret de quilometratge
- paga setmanal íntegra de les hores treballades
- IRTP i seguretat social a càrrec de l'empresa
- els treballs especialment durs cal que es paguin un 30% més i que l'empresa disposi del material necessari per realitzar-los
- locals dignes per als menjadors
- que se celebrin eleccions sindicals

En el document presentat a l'empresa, també hi constava les quantitats a pagar en concepte d'hores extraordinàries i la manera de fer-ho en funció de les categories. Així per exemple: a) les dues primeres hores extraordinàries havien de pagar-se de la forma següent: 140 pts. hora per a l'oficial de primera, 133 pts. hora per a l'oficial de segona, 126 pts. hora per a l'ajudant, 119 pts. hora per al peó; b) la resta d'hores extres a partir de les dues primeres: 200 pts. hora per a l'oficial de primera, 190 pts. hora per a l'oficial de segona, 180 pts. hora per a l'ajudant, 170 pts. hora per al peó; c) les hores extres de dissabtes a la tarda i festius: 250 pts. per a l'oficial de primera, 237,5 pts. per a l'oficial de segona, 225 pts. per a l'ajudant i 207,5 pts. per al peó. També s'especificava que:

"Los días que por causa del tiempo no se trabaje serán retribuidos al 100% del salario real. Esto será decidido por el jefe de obra y una comisión elegida por los trabajadores."

Davant la negativa al diàleg per part de l'empresa, els obrers decideixen unànimement el mateix dia 9 de gener dur a terme una aturada que es perllonga tot el matí. A continuació, una comissió d'obriers es presenta en el Sindicat Vertical amb representants de l'O.S. i de l'empresa, amb la qual cosa queda declarat el conflicte col·lectiu.

El dia 14 torna a reunir-se en l'O.S. la mateixa comissió d'obriers amb representants de la CNS, l'empresa i també una comissió d'empresaris de la construcció de Lleida.

Com es pot comprovar en l'acta d'aquesta Junta de Conciliació Sindical de Conflictes

---

³⁹⁴ Fons documental particular propietat d'Antonio Chacón

Col·lectius del Sindicat Provincial de la Construcció, els treballadors presenten, substancialment, la mateixa plataforma reivindicativa alhora que l'empresa es nega a cedir davant les corresponents peticions.³⁹⁵

"(...) Previa la constitución paritaria de la Junta Sindical de Conciliación es abierto el acto por el presidente, procediéndose en primer lugar, por el secretario, a dar lectura de la petición de Conflicto Colectivo que con fecha 9 de enero en curso fue presentada en la Organización Sindical por los trabajadores de la empresa CUBIERTAS Y TEJADOS, S.A. con centro de trabajo en Albatàrrech (Lérida) en el seno de la misma.

La Junta de Conciliación Sindical por medio de su presidente induce a las partes para que informen sobre sus pretensiones y razones en que se fundan y para que lleguen a la obtención de una solución adecuada.

Leída y oída la propuesta de los trabajadores (*són els obrers Antonio Chacón, José Beneit, Julio Chacón, Vicente Andreu i Jesús Castillo*) se concede la palabra a la representación de la empresa (...).

El citado representante manifiesta como cuestión previa que quiere hacer constar que los trabajadores presentes en este Acto no ostentan la condición legal de representantes sindicales a excepción de DON VICENTE ANDREU SERNA que es Vocal Provincial del Sindicato de la Construcción y Vicepresidente de la Agrupación de Construcción y Edificaciones.

Por la Presidencia se aclara que efectivamente los restantes trabajadores presentes obran en este Acto como mandatarios de los restantes compañeros de trabajo de la Empresa. (...)

Respecto a la consideración sobre revalorización de los jornales la empresa se mantiene en que el importe hora normal considera incluidos todos los demás conceptos salariales, no llegándose a un acuerdo.

En cuanto a desplazamientos la empresa considera que no existen tales desplazamientos por entender que la contratación se efectúa al pie de la obra y por lo tanto no se aviene a pagar la hora por día que interesa a los trabajadores. Por su parte, los trabajadores manifiestan mantenerse también en la suya concretando que hasta llegar al tajo se invierte o pierde hora y media entre ida y vuelta, no llegándose a un acuerdo.

Con respecto a la instalación de comedores los trabajadores duplican y aclaran su propuesta en el sentido de que alternativamente se les abone media dieta o que la empresa les facilite la comida gratuitamente en perfectas condiciones.

La empresa ofrece una contrapropuesta, además de la instalación de dos comedores y barracones intermedios en perfectas condiciones de acuerdo con los reglamentos, poner a disposición de los trabajadores y por cuenta de la propia empresa un cocinero y un pinche y que los trabajadores lleven por su cuenta el suministro y administración de los comedores, concretándose asimismo que las horas que los trabajadores a quienes corresponda inviertan en la administración del comedor se considerarán como horas trabajadas.

En lo referente al pago semanal los trabajadores modifican su propuesta en el sentido de que se les efectúe entrega de las hojas de salarios antes del cobro como mínimo con una antelación de 24 horas al objeto de poder efectuar individualmente las comprobaciones de posibles irregularidades.

La empresa manifiesta que se atiene a lo establecido en la Ordenanza

---

³⁹⁵ Fons documental propietat de Josep M. Juvillà

efectuando puntualmente el pago mensual con entregas quincenales a cuenta o como anticipos.

Con respecto a este apartado, se queda pendiente de acuerdo. (...)

En cuanto a las inclemencias del tiempo la empresa está conforme en no exigir su recuperación pagando las horas perdidas por tal motivo a razón de salario convenio. Y en cuanto a la decisión de la suspensión de la actividad por las inclemencias será discrecionalmente decidida por el Jefe de Obra sin intervención de Comisión alguna de los trabajadores.

En lo referente a trabajos penosos, ampliándose la cuestión suscitada a otras de seguridad e higiene ambas partes se someten a la intervención de la Inspección de Trabajo, insistiendo los trabajadores en que tales intervenciones se efectuen con carácter inmediato por la Inspección con la mayor diligencia y con intervención de las representaciones de ambas partes. La empresa manifiesta que hasta el presente no se han presentado tales circunstancias. (...)

Insistiendo en el punto referido a trabajos penosos los trabajadores se mantienen en la petición del 30% más y sobre salario real y la empresa en el 20% sobre salario base. (...)

Antes de cerrar la presente Acta el Presidente vuelve a exhortar a las partes para tratar de llegar a un punto de avenencia informándoles asimismo que de acuerdo con la Normativa al respecto tienen asimismo la posibilidad de recurrir al arbitraje, no llegándose a pesar de tales exhortaciones a un acuerdo total, rechazando la posibilidad del arbitraje por lo que se da por terminado este acto SIN AVENENCIA."

Davant els nuls resultats aconseguits, el dia 15 la comissió d'obriers informa a la resta de companys de la negativa de l'empresa. En aquestes circumstàncies decideixen, per unanimitat, declarar-se en vaga des del mateix inici de la jornada.

Gairebé immediatament, la vaga s'estén als transports, al taller mecànic i la secció de topografia de l'Autopista. La vaga en l'empresa és total. Per primer cop a Lleida una acció d'aquest tipus provoca la participació de diferents branques i categories dins una mateixa empresa. De seguida són acomiadats 200 obrers, els quals es presenten, no obstant això, a la feina per parlar amb els companys. La Guàrdia Civil els obliga a tornar a Lleida, on formen piquets que recorren les obres, l'institut, la universitat i altres centres de treball.

Així aconseguixen que hi hagi aturs a 7 empreses de la construcció (ZAFER i DRAGADOS Y CONSTRUCCIONES, entre altres), que 300 estudiants de Filosofia i Lletres facin un atur de 48 hores, que uns 500 alumnes de l'institut no entrin a classe i que la Unió de Tècnics i Treballadors de l'O.S. declari el seu suport als treballadors i reclami el dret de vaga.³⁹⁶ Enmig d'aquesta tensió, el dia 23 de gener tornen a reunir-se els treballadors amb els representants de l'empresa sense que hi hagi cap acord respecte a les peticions dels primers. A jutjar per alguns dels informants, la crispació en ambdues parts era tan forta que quasi fregà els enfrontaments físics. Paral·lelament, diversos membres de la patronal del sector de la construcció també es reuneixen i "acordaron no ceder en ninguna petición, diciendo que si la Autopista subía los salarios, había que subirlos en todas las Empresas de Lérida."³⁹⁷ Després

³⁹⁶ Una extensa crònica dels esdeveniments fou publicada a *Nova Lleida*, núm. 18, novembre 1974. Com és prou notori, la data de publicació no es correspon a la dels fets relatats, el gener de 1975. Creiem que simplement això obeeix a les irregularitats pròpies d'una publicació clandestina.

D'altra banda, els fets també han pogut ser reconstruïts, en part, gràcies a la informació facilitada per alguns dels protagonistes.

³⁹⁷ Fons documental particular propietat de Gregori Gallego

d'aquesta infructuosa reunió a Sindicats, els obrers, juntament amb els estudiants, es manifesten pels carrers fins arribar a la Catedral, on entren uns 80 obrers amb la intenció de tancar-s'hi, a les 11 del matí. La gernació que envolta l'edifici és considerable. A les 7 del vespre en surten 53 quan la policia declara que s'ha rebut una trucada telefònica avisant de la col·locació d'una bomba en l'interior de la Catedral. D'altra banda, la gent que hi havia a l'exterior fou dispersada violentament per les forces d'ordre públic.

Finalment, 9 obrers són detinguts i deixats en llibertat pocs dies després, i 4 dels quals (Antonio Chacón, Julio Chacón, José Beneit i Vicente Andreu) són sancionats amb multes de 25.000 pts. el primer i 10.000 pts. els altres per realitzar actes contra l'ordre públic.

D'altra banda, i com a conseqüència de tots aquests esdeveniments, eren acomiadats, definitivament, més de 80 treballadors de l'Autopista.³⁹⁸ La conflictivitat obrera, representada en aquest cas pels obrers de "Cubiertas y Tejados", amb la solidaritat "externa" que aconseguí, és un nítid exemple de vaga amb significació político-laboral. Inevitablement, els conflictes laborals sempre prenen una dimensió política ja que xocaven frontalment amb la legalitat, el marc institucional, marcat pel règim franquista. I la vaga, en definitiva, era l'instrument de reivindicació laboral però també política per excel·lència duta a terme per les CCOO.

En anys posteriors, les Comissions Obreres haurien d'assumir que calia dur a terme un procés d'adaptació en tots els sentits. De moviment sòcio-polític es convertiren en sindicat, però la seva gran aspiració d'esdevenir un sindicat unitari no es veuria acomplerta, tot i la seva gran implantació. A principis de 1977, les CCOO havien aconseguit tenir uns 800 militants a la ciutat de Lleida i uns 300 a Balaguer.³⁹⁹ Tot i les dificultats posteriors, és més que evident el paper central que havien assumit les CCOO com a moviment de masses de resistència al franquisme.

4.4 L'Assemblea de Catalunya i la seva resposta a les terres de Lleida

En anteriors ocasions hem apuntat que els inicis de la dècada dels anys 70 marquen ja, obertament i decidida, el camí cap a la lluita antifranquista.

---

³⁹⁸ Alguns dels acomiadats foren: José Luzón Puertas, Antonio Moregate Martínez, Enrique López Rogel, Luis Montes Romero, Ramón Hernández González, Francisco Pallejà Puertas, Antonio Gómez Segovia, Antonio Sánchez Bermúdez, Vicente Andreu Serna, Ángel Moreno Gómez, Pedro Cases Navarro, Valentín Ajates Llardén, Miguel Dueñas Muñoz, Julio Chacón Fernández, Antonio Moreno Corrales, Antonio Chacón Jiménez, Manuel Malpica Carrillo, Anselmo González Martín, Francisco López Reguer, Manuel Roble Boixadera, Miguel López Pinto, Manuel González Jiménez, Ricardo Esteve Violes, Juan García Fontanals, Juan Ramón Sánchez Quesada, Joaquín Roy Benabarre, Francisco Mora Ortiz, Francisco Lorenzo Marfil, Jorge Marías Montia, Jesús López Casado, Andrés Aránegas Romero, Francisco Valdés Vales, Juan Malpica Carrillo, Jesús Castillo López, José Beneit Banegas, José Peinado Maestro, Fidel Cervera Rodero, Pedro Ruiz Marchante, Juan Antonio Ruiz Martín, Francisco Dueñas Muñoz, Ángel Calvo Pedrón, Fernando Estudillo Muñoz, José Manuel Estudillo Humanes, Damián Peláez Sánchez, Antonio Sánchez Charles, Manuel Jové Aresté, Antonio Pérez Fernández, Aurelio Bresnez Iglesias, Francisco Galera Resina, Juan Giménez Nieto, José Andrés Ibars, Ignacio Arbelaiz Macías, Juan Antonio Díaz Torres, Silvestre Ferrada Ferrada, José Ruiz Martínez, Antonio Ruiz Martínez, Cecilio Resina Solà, Francisco López Pino, Tomás Terrado Ballesté, José Vico Ruiz, Antonio Navarraz Buñales, Miguel Garrido Sánchez, Juan González González, Faustino Muñoz Mendoza, Juan Pedro Ruiz Ariza, José Santiago Funes, Miguel Morcillo Morales i Manuel Almenta González.
Fons documental propietat d'Antonio Chacón

³⁹⁹ Dades extretes d'un *Informe sobre el movimiento obrero*, sense autor i amb data 5-4-77.
Fons documental particular propietat de Gregori Gallego

De ben segur que, pel que fa a l'àmbit general de Catalunya, el punt d'inflexió inexcusable que explica aquest nou estat de coses és la constitució de l'Assemblea de Catalunya el 7 de novembre de 1971.⁴⁰⁰ Una Assemblea que havia tingut els seus precedents en la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya, formada el 1969, pel Moviment Socialista de Catalunya, Unió Democràtica de Catalunya, PSUC, Esquerra Republicana i Front Nacional, el programa de la qual s'estructurava en 7 punts:⁴⁰¹

1. Llibertats democràtiques: llibertat de consciència, llibertat d'expressió, llibertat de premsa, llibertat d'associació, llibertat de reunió, llibertat de manifestació, sufragi universal i garanties individuals.

2. Amnistia general, que havia d'afectar les responsabilitats polítiques fins el moment de la promulgació de l'amnistia.

3. Llibertat sindical, la qual cosa significava el dret dels treballadors a organitzar-se lliurement, amb independència dels patrons, del govern i dels partits polítics.

4. Dret de vaga.

5. Adopció de mesures immediates per tal de millorar la situació de les masses treballadores, i per a resoldre els problemes més urgents que el país tenia plantejats en els aspectes social i econòmic: ensenyament, política de salaris, sistemes de treball, col·legiació professional, assistència social i sanitària i de previsió.

6. Restabliment de l'Estatut autonòmic de Catalunya de l'any 1932, com a base de partida perquè el poble català pugui decidir lliurement el seu futur, reivindicant també el dret a l'autodeterminació de la resta dels pobles de l'Estat espanyol.

7. Convocatòria d'unes Corts Constituents elegides per sufragi universal, les quals, dins del marc de les llibertats, drets i garanties esmentades en els apartats anteriors, configurarien per al futur les institucions polítiques de l'Estat espanyol, posant fi al període provisional.

A proposta dels comunistes, la Coordinadora decideix convocar una Assemblea més àmplia on s'incorporin altres sectors socials i polítics. I així, en una reunió preparatòria de la posterior Assemblea, s'elabora el document "Cap a l'Assemblea de Catalunya" les propostes del qual queden resumides en els següents 5 punts:⁴⁰²

"1. Que l'Assemblea elabori una alternativa democràtica i a tal fi suggereix que es prengui com a base de discussió la declaració elaborada per la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya.

2. Que l'Assemblea quedi constituïda com a organisme de diàleg permanent entre les forces de Catalunya i que es proposi de reunir-se amb una periodicitat no superior a vuit mesos.

3. Que nomeni una permanent que vetlli pel compliment dels acords presos

---

⁴⁰⁰ Per a la constitució de l'Assemblea de Catalunya vegeu COLOMER, J.M.: *L'Assemblea de Catalunya*. Ed. Avenç. Barcelona, 1976. Del mateix autor l'article "La trajectòria de l'Assemblea de Catalunya (1971-1977)", *L'Avenç*, núm. 43, novembre 1981, p. 19-27. En el mateix número l'article de RAVENTÓS, J.: "Els socialistes en els orígens de l'Assemblea", p. 38-39

⁴⁰¹ *Declaració de la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya*, desembre de 1969. Una síntesi de la tasca de la CCFPC es troba en l'article d'ANDREU i ABELLÓ, J.: "De la Coordinadora a la Junta Democràtica", *L'Avenç*, núm. 43, novembre 1981, p. 37

⁴⁰² *Cap a l'Assemblea de Catalunya*, febrer de 1971. En el document consta: "Distribució controlada. Després d'emprar aquest document, destruiu-lo."

per aquesta Assemblea, l'enllaç dels seus membres i la preparació de la propera.

4. Que s'elabori un comunicat en el qual es reculli el resultat de l'Assemblea.

5. Que es desenvolupi des dels diversos sectors i d'acord amb les característiques pròpies una campanya de difusió del comunicat i de lluites adreçades a la consecució dels objectius polítics que es defineixin."

És a partir d'ara, doncs, que s'hi afegeixen el PSAN (escindits del FNC), els comunistes de Bandera Roja (provinents del PSUC) i la Federació Catalana del PSOE.⁴⁰³ No obstant això, aquestes incorporacions tingueren importància quantitativa però no qualitativa, ja que no significaren una ampliació del panorama polític. Els demòcrata-cristians Coll i Alentorn i Cañellas no autoritzaren els seus militants a integrar-s'hi, de manera que durant força temps els membres i simpatitzants d'aquest sector actuaren separatament.

Això, com ja veurem, també tingué la seva resposta a Lleida, ja que, no endebades, els sectors propers a la democràcia cristiana no participaren en l'Assemblea de les Terres de Lleida.

L'Assemblea de Catalunya va ser, en definitiva, una plataforma que va aconseguir la unitat d'acció entre un bon nombre de forces polítiques i sindicals, però no en la seva totalitat. I així, sectors procedents o representants de la burgesia mitjana en quedaren força al marge.

N'és un exemple força eloqüent el fet que, gairebé al mateix temps de la constitució de l'Assemblea el novembre de 1971, a Lleida, igual que a Barcelona i Tarragona, una sèrie de candidats (J. Arana / J. Besa i S. Miquel) es presentessin a les eleccions franquistes de procuradors en Corts actuant, per tant, independentment d'altres processos paral·lels en el temps.

Pel que fa a la delegació de Lleida assistent a la primera assemblea de novembre de 1971, estava formada pels militants del PSUC Magda Ballester, Lluís Claverol, M. Àngels Macaya, Ventura Margó, Carme Merola, Miquel Àngel Soria i Miquel Àngel Soriano; pels membres de les Comissions Obreres (i també del PSUC) Antonio Cantano, Felip Castell, Antonio Chacón i Gregori Gallego; pel membre de les Comissions Pageses i militant comunista Cel·lestí Regué; pel membre del FNC Joan Culleré i per l'aleshores independent Pere Terrado, el qual, com ja hem dit, després d'haver deixat les files del Front per incorporar-se, durant un breu espai de temps, al PSAN, figurava en aquells moments en el sector dels no-alineats.⁴⁰⁴ A partir d'aquestes dades, és prou evident, doncs, el paper omnipresent que jugà el partit dels comunistes en el cas concret de Lleida, circumstància que es veurà reflectida en la composició de l'Assemblea de les Terres de Lleida.

Un dels protagonistes d'aquesta delegació, Ventura Margó, relata les peripècies que visqueren per assistir a aquesta primera reunió:⁴⁰⁵

"A les vuit del matí sortíem de Lleida amb una contrasenya i un lloc indicat, els quals eren canviats, per motius de seguretat, així que arribàvem a les diferents "estacions". Vam seguir aquest procediment fins les dotze del migdia, hora que vam arribar a l'església de Sant Agustí, situada al mateix centre de Barcelona. Mentre, la policia, que feia dies que estava a l'aguait dels passos dels organitzadors més coneguts, feia guàrdia als llocs tradicionals utilitzats en altres ocasions, com podien ser Montserrat, Poblet, Vic o Ripoll. (...)

⁴⁰³ Vegeu també el document *Pel camí de l'Assemblea de Catalunya*. Barcelona, juliol 1971.

⁴⁰⁴ La llista de persones assistents a aquesta primera assemblea, tot i que no s'esmenta la seva procedència política, es troba recollida a MARGÓ, V.: Op. cit.

⁴⁰⁵ MARGÓ, V.: Op. cit. p. 150-1

A les dotze, última missa del matí, els assembleistes entràvem un per un dins l'església. L'últim control era al primer banc de l'esquerra representat per una velleta que indicava seguir fins les golfes on els coloms tenien la seva llar. Allí ens esperàrem més de mitja hora fins que es va acabar la missa. (...)

Un cop mossèn Juncà va tancar les portes de l'església, tot va quedar llest per començar la reunió. Asseguts els tres-cents representants, Joan Colominas, que era qui presentava l'acte, va començar la sessió. Abans, però, Solé Barberà va suggerir que es tingués en compte que el Santíssim era a l'esquena de la mesa de la presidència i podia afectar la moral dels practicants allà presents; tanmateix, Agustí de Semir, investit per l'autoritat moral de catòlic, va respondre que no hi havia cap mena de problema ja que tenia el permís del rector.

Una altra aturada va retardar que Colominas donés pas a les intervencions a causa de ser descoberta una dona que havia emprat la mateixa tàctica que nosaltres d'entrar a l'última missa del matí i sortir a la de la tarda, però els motius no eren pas els mateixos. El seu objectiu era buidar les capsetes d'almoines de l'església. El "Guti" la va amonestar dient-li que per aquella vegada no aniria a la policia. Ell!, un dels homes d'aquells moments amb més ordres de crida i cerca!

La primera paraula va ser per a Josep Andreu i Abelló que encetà un discurs en què alguns van veure allò de "dèiem ahir". S'ha de tenir en compte que Abelló era un dels parlamentaris de la Generalitat abolida pel franquisme. El seu discurs retia homenatge als que havien deixat la vida en defensa dels ideals democràtics i pels drets de Catalunya. En nom de Lleida també intervingué en el plenari Pere Terrado."

Un dels acords de la primera sessió, juntament amb els coneguts 4 punts basats en l'amnistia, llibertat, Estatut d'Autonomia i coordinació de la lluita democràtica amb els altres pobles de l'Estat, deia:⁴⁰⁶

"Estimular l'elaboració d'alternatives comarcals, locals, professionals o sectorials de les diverses organitzacions de masses, basant-se en les pròpies reivindicacions formulades en plena autonomia, que ofereixen un reforçament de la convergència global que representa el comunicat de la primera sessió de l'Assemblea."

4.4.1 Cap a l'Assemblea de les Terres de Lleida

Així doncs, quina fou la resposta i les estratègies que s'adoptaren des de Lleida? En aquest sentit, val a dir que Lleida fou primerenca a constituir la seva pròpia Assemblea, ja que altres poblacions com per exemple Vic, Cornellà o Santa Coloma no ho feren fins a principis de 1974, arran de les mobilitzacions desenvolupades per la caiguda dels "113" l'octubre de 1973.⁴⁰⁷ Ventura Margó explica els preparatius que tingueren lloc fins a la constitució de l'Assemblea de les Terres de Lleida i les dificultats amb què s'hagueren d'enfrontar:⁴⁰⁸

"L'Assemblea de les Terres de Lleida es constituïa el febrer de 1972. El lloc fou l'església de Santa Maria de Balaguer, no sense abans haver passat per alguns

---

⁴⁰⁶ *Assemblea de Catalunya. Portaveu de la Comissió Permanent*, núm. 1, gener 1972.

⁴⁰⁷ COLOMER, J.M.: Op. cit.

⁴⁰⁸ MARGÓ, V.: Op. cit. p. 153-5

entrebancs.

Primerament, havíem pensat en els jesuïtes perquè ens deixessin la sala d'actes del col·legi de Raïmat. L'encarregat de la sol·licitud era el mestre Jaume Miret. La sorpresa va ser quan aquest ens digué que aquesta vegada l'hi havien negat: "ordres de dalt" -digueren.

El segon lloc fou la casa d'exercicis espirituals de la Seu Vella. Aquí sempre hi havia anat el Lluís Santamaría, que també vingué amb les mateixes notícies; la prohibició també venia des de la cúpula del Bisbat. A continuació pensàrem en els locals de l'HOAC, on les reunions sempre havien estat admeses pels seus membres. Però la sorpresa fou encara més forta quan se'ns digué que l'ordre de prohibició abastava tots els locals que eren propietat de l'Església. Era com si s'hagués confabulat un complot per frenar aquella assemblea.

Reunida la comissió, es va decidir que visitaríem el bisbe per plantejar-li sense embuts el motiu pel qual es convocava aquella concentració i per posar-lo en antecedents que els organitzadors érem l'Assemblea de les Terres de Lleida adherida a l'Assemblea de Catalunya. Eren moments que l'Església ja s'adonava que el règim feia aigües. La comissió estava formada per Jaume Miret, Eulogio Vallina, Joan Culleré i jo, entre altres. La discussió va transcórrer amb gran tibantor; ens recordava una i altra vegada que allò anava en contra de la legalitat i que l'Assemblea de Catalunya era clandestina. Li repetíem una i altra vegada que donava la sensació que se li havia parat el rellotge en no adonar-se de la situació del moment. La negativa fou rotunda: no tindríem local i, per la seva part, ordenaria a tota la Diòcesi de Lleida que no se'ns donés cap mena de facilitat.

Reunida una altra vegada la comissió organitzadora, vam acordar tornar a visitar el bisbe Malla i intentar fer-li veure el seu error. Fou inútil. (...)

Malgrat haver-hi motius per al pessimisme, es va decidir tirar endavant i buscar on fos. La solució va venir gràcies al contacte del lleidatà Saura, resident a Andorra, que, juntament amb mossèn Font de la Pobla de Segur, va preparar una entrevista amb el bisbe de la Seu d'Urgell, Martí Alanís. Un diumenge pujàvem al R8 del Miquel Àngel Soriano i ens dirigíem a la capital de l'Alt Urgell. La comissió estava formada per Soriano, Magda Ballester, Pere Culleré i jo. La conversa amb el bisbe durà tota la tarda. De seguida, la xerrada va derivar sobre la situació política del moment i de com es creia poder aconseguir un Estat de dret que reconciliés la llarga ferida de quaranta anys de rigidesa totalitària. Que diferent aquella conversa a la d'uns dies abans! Cada paraula del bisbe Martí era una estima a Catalunya. El posàrem en antecedents del per què del nostre viatge i ens va dir que ens poséssim d'acord amb mossèn Font. Ell ho solucionaria.

El local va ser Santa Maria de Balaguer. S'havia de guardar la màxima discreció. No ens podíem exposar a perdre allò que tant havia costat d'organitzar. Ni els propis amics havien de saber el punt de la reunió. Es convocà la gent a Lleida una hora abans de l'acte i es passà per la muntanya del Sant Crist. Un cordó d'enllaços (entre els quals hi havia monges de Balaguer) anà indicant el camí. Aquella part de la concentració va sortir perfecta. Els amics de Balaguer, en broma, ens digueren que havíem estat uns "malparits" per haver-los fet desplaçar a la capital quan l'assemblea tenia lloc a casa seva. L'acte es va endarrerir a causa del retard que portava el representant de l'Assemblea de Catalunya desplaçat des de Barcelona, Joan Colominas. Els oradors fórem Colominas, Enric Farreny, Magda Ballester i jo."

Fruit d'aquesta assemblea es redactà un document en què, a més d'esmentar els 4 punts de l'Assemblea de Catalunya, es deia:⁴⁰⁹

"(...) L'ASSEMBLEA DE LES TERRES DE LLEIDA va reunir persones procedents de les comarques: el Segrià, l'Urgell, les Garrigues, la Noguera, el Pallars i l'Alt Urgell; representants de Comissions Obreres, de Comissions Pageses, Joves Democràtics, Dones Democràtiques, Front Nacional de Catalunya i Partit Socialista Unificat de Catalunya; a títol personal estudiants, homes de professions liberals... i una delegació de la Comissió Permanent de L'ASSEMBLEA DE CATALUNYA.

L'ASSEMBLEA DE LES TERRES DE LLEIDA va aprovar els següents acords:

1r. Ratificar els 4 punts de l'ASSEMBLEA DE CATALUNYA.

2n. Constituir la Comissió Permanent de L'ASSEMBLEA DE LES TERRES DE LLEIDA, que quedarà integrada a la Comissió Permanent de la de Catalunya.

3r. Proclamar el caràcter obert d'aquesta Assemblea a totes aquelles persones i grups democràtics."

Tot i no disposar, per raons òbvies inherents a la clandestinitat, de cap document on figuri una llista nominal dels assistents, sembla que foren a l'entorn d'unes 60-65 persones, a banda de la presència de Joan Colomines com a representant del Secretariat de l'Assemblea de Catalunya, les que anaren a aquesta primera assemblea celebrada a Balaguer.

A partir dels records d'alguns testimonis, presentem la llista de 52 dels assistents malgrat la involuntària omissió d'algun dels participants:⁴¹⁰ Aluja, Antoni (estudiant)

Ballester, Magda (periodista)
Blanco González, Rosa Mari (mestra)
Bergé, Marcel.lí (fotògraf)
Canales, Jesús (obrer metal.lúrgic)
Cantano, Antonio (obrer construcció)
Castell, Felip (mecànic)
Chacón, Antonio (obrer construcció)
Chacón, Julio (obrer construcció)
Claverol, Lluís (aparellador)
Cortijo, Manuel (obrer construcció)
Culleré Ibars, Joan (viatjant)
Culleré Ruciero, Pere (viatjant)
Del Agua, Eduardo (metge)
Farreny, Enric (professor)
Figueras, Josep (empleat)
Galceran, Enric (arquitecte)
Gallego, Gregori (empleat)
Granados, Joan (agent d'assegurances)
Ibars, Lúcia (estudiant)
Juvillà, Josep M. (perit mecànic)
Macaya, (obrer)
Macaya, M. Àngels (estudiant)

---

⁴⁰⁹ *Comissió Permanent de l'Assemblea de les Terres de Lleida*. Document 1a. sessió, febrer 1972.
Fons documental particular propietat de J. M. Juvillà

⁴¹⁰ Bona part d'aquesta llista també es troba recollida a MARGÓ, V.: Op. cit. p. 156-7

Maestre, Catalina (mestressa de casa)
Magre, Jaume (professor)
Majoral, Josep (pagès)
Margó Vives, Ventura (llibreter)
Martí, Jordi (obrer)
Merola, Carme (mestra)
Mòdol, M. Dolors (administrativa)
Novau, Josep (pagès)
Pere, Marià (estudiant)
Pla, Josep (enginyer)
Puig Andreu, Ramon M. (arquitecte)
Redondo, Natividad (mestressa de casa)
Regué, Cel.lestí (pagès)
Regué Farrà, Cel.lestí (pagès)
Rodés, Joan (obrer)
Romera, Jaume (obrer)
Rosell, Jaume (aparellador)
Rosinach (pagès)
Rull, Felip (obrer)
Sabaté, Lolín (infermera)
Sàrraga, Àlex de (advocat)
Segarra, Abigail (estudiant)
Solana, Francesc (empleat Banca)
Soria, Miquel Àngel (mestre)
Soriano, Miquel Àngel (arquitecte)
Terrado, Pere (empleat)
Torres, Montserrat (mestra)
Vàzquez, Josep (estudiant)
Villanueva, Francesc (viatjant)...

D'aquests 52 assistents, hi ha com a mínim 35 militants del PSUC, dels quals 11 (tots els obrers) són, a més, membres de les CCOO. La presència comunista quedaria representada, doncs, en més d'un 67%, cosa que, davant els 3 membres del FNC i els independents, els dóna una preeminència inqüestionable. I, alhora, atorga a l'Assemblea de les Terres de Lleida d'un caràcter marcadament popular i esquerrà.

I això es posarà especialment en evidència en les accions de solidaritat amb les reivindicacions polítiques i econòmiques de la classe obrera i la pagesia, circumstància que, val a dir, també es donarà en l'àmbit general de l'Assemblea de Catalunya.⁴¹¹ D'altra banda, tot i que es tracta d'una informació força individualitzada còpsada a través de les fonts orals, amb la imprecisió que això pot comportar, a partir d'aquesta llista oferim un dibuix sociològic aproximatiu dels integrants de l'Assemblea de les Terres de Lleida el qual, val a dir, presenta algunes diferències respecte de la de Catalunya que creiem que són dignes de destacar:

---

⁴¹¹ Vegeu, per exemple, el dossier *Pel camí de la II Sessió de l'Assemblea de Catalunya*, sense data. També del Secretariat de la Comissió Permanent de l'Assemblea de Catalunya: *L'Assemblea de Catalunya amb la classe obrera. Cap un 1r. de Maig de lluita per les llibertats polítiques i nacionals*, abril 1973. I Permanent de l'Assemblea de Catalunya: *L'Assemblea de Catalunya amb els treballadors del camp en lluita per les reivindicacions de la comunitat rural. Cap a la consecució de les llibertats polítiques i nacionals*, novembre 1973.

	<u>A. Cat.</u> ⁴¹²	<u>A. T. Ll.</u>
pagesos	1,7%	9,6%
autònoms i comerciants	8,6%	3,8%
artistes i escriptors	3,4%	
professions liberals	13,2%	17,3%
mestresses de casa	2,3%	3,8%
estudiants	12,6%	11,5%
directius i quadres sup.	11,5%	
tècnics mitjans	6,9%	5,7%
ensenyants	7,5%	11,5%
administratius i empleats	23,6%	15,3%
obrers	8,6%	21,1%

Fent una comparació, apuntem una sèrie de consideracions que creiem prioritàries. D'entrada, hi ha un notable major índex de pagesos pel que fa a l'assemblea de Lleida, motivat, sens dubte, per les pròpies característiques de l'entorn. Una condició que també es percep en la total absència de quadres superiors i artistes respecte al percentatge de l'Assemblea de Catalunya.

Altres diferències força destacables són els distints percentatges pel que fa a administratius i empleats que, en el cas de l'Assemblea de Catalunya arriben a ser el grup més nombrós mentre que a Lleida ocupen el tercer lloc. Contràriament, el grup d'obrers, força minvat en l'àmbit general, constitueix el sector amb més participació en l'Assemblea de Lleida. Un cop més veiem com el paper de les CCOO dins la lluita antifranquista fou certament capdavanter. I en l'exemple de l'assemblea de Lleida no quedaren fora d'aquesta consideració.

De ben segur que, si observéssim diferents casos a tall individual, veuríem que aquesta identificació amb la defensa dels drets nacionals de Catalunya no va ser uniforme. Tanmateix, el paper, des d'un punt de vista orgànic, de les CCOO és inqüestionable en aquest sentit, així com també la trajectòria d'alguns dels seus dirigents més destacats. La detenció d'alguns sindicalistes de Lleida dins la "caiguda dels 113" és un exemple més que evident, tal com ja veurem més endavant.

Altres elements diferencials, si bé menors però també interessants d'apuntar, fan referència a les professions liberals, respecte a les quals la més nombrosa en el cas de l'Assemblea de Catalunya és la d'advocat i a Lleida la d'arquitecte.

4.4.2 L'Assemblea de les Terres de Lleida i el PSUC: identificació i solapament

Un cop constituïda l'Assemblea de les Terres de Lleida, una de les màximes ocupacions fou la d'editar documents, ja fossin emesos des de l'Assemblea de Catalunya, ja fossin d'elaboració pròpia, i donar-ne la màxima difusió.

Com en tants altres casos, això es féu utilitzant la "infraestructura" de què disposava el PSUC, amb les corresponents multicopistes i la seva xarxa d'enllaços, ja comentada en el capítol anterior.

En aquest sentit, doncs, una de les primeres tasques de l'Assemblea de les Terres de Lleida fou la protesta per l'atemptat a la llibreria L'Àncora, propietat de Ventura Margó, muntada després que fos acomiadat de l'empresa Cromín. Igual com estava passant en altres

⁴¹² Dades extretes de l'article de MARCET, J., BOTELLA, J., ANGLADA, C., BERTRAN, J.M., i CARRERAS, T.: "Els membres: les persones i les organitzacions", *L'Avenç*, núm. 43, novembre 1981, p. 28-33

punts de l'Estat espanyol, tot indica que fou obra de persones vinculades amb l'extrema dreta. L'òrgan d'expressió del PSUC, *Nova Lleida*, publicava un article on es relataven els fets:⁴¹³

"ATENTADO FASCISTA

La noche del 14 al 15 de Abril los comandos de la extrema derecha, formados por pistoleros a sueldo, actuaron por primera vez en Lérida. A las 2 de la madrugada detuvieron su coche, un Dauphine blanco, frente a la librería leridana "L'Àncora". Bajaron, arrojaron tres gruesas piedras contra los escaparates y la puerta de entrada y dejaron una nota que decía: "OJO, ES EL PRIMER AVISO."

Mientras, a unos pocos metros de distancia, dos policías municipales contemplaban el atentado desde el interior del coche patrulla. No trataron de evitarlo, únicamente simulaban perseguir al Dauphine para cubrir las apariencias.

A la mañana siguiente, cuando el propietario de la librería presentó la denuncia, la Policía intentó ocultar por todos los medios que se trataba de un atentado POLÍTICO.

¿A quién intentan engañar?

En los escaparates de l'Àncora estaban expuestos libros de Makarenko, Gorki, Iliá Erhenburg, Rafael Alberti, Celaya... Los autores del atentado se fueron sin llevarse un sólo lápiz.

¿A quién intenta engañar la Policía? ¿De quién tiene miedo la Policía?"

A tal efecte, també l'Assemblea de les Terres de Lleida redactà una carta, amb la consegüent recollida de signatures, adreçada al president de l'Audiència Provincial:⁴¹⁴

"Il.lustríssim Sr.

Els sotasignants, ciutadans de Lleida i de les seves comarques, volen portar a V el seu profund pesar i desaprovació, que no dubtem que V. també comparteix, per fets tals com l'atemptat sofert, fa uns dies, per la llibreria "L'Àncora" de la nostra ciutat; fets de terrorisme cultural i polític que són ben lluny de pertànyer a les normes més elementals de convivència i de respecte, ans al contrari, no són altra cosa que un intent de negació del diàleg i del dret que tota persona té a opinar lliurement segons la seva consciència.

Totes les persones amants del respecte i la llibertat reproven aquests actes, que contradiuen intensament el dret a la integritat física i moral dels ciutadans que, dignament, posen el seu treball al servei i elevació de la cultura del poble.

Creiem que cap persona conscient, davant la importància d'aquest fet no pot ésser oblidós ni ignorat per la majoria dels homes.

Recorrem a V, com a màxim exponent de la Justícia a la nostra Província, en demanda dels drets que ens assisteixen com a ciutadans i pels quals no podem deixar de protestar quan ens són trepitjats.

Amb el més profund respecte demanem que s'investiguin degudament aquests fets i que se n'informi a l'opinió pública sobre la marxa i resultats.

Atentament el saluden."

Un dels esdeveniments referents a l'Assemblea de Catalunya que, sens dubte,

---

⁴¹³ *Nova Lleida*, núm. 5, maig 1972. Vegeu també MARGÓ, V.: Op. cit. Poc temps després l'esmentada llibreria fou objecte d'un altre atemptat de les mateixes característiques. Finalment, Margó es veié obligat a tancar-la. D'altra banda, també Eulogio Vallina fou víctima d'accions similars ja que el seu xalet fou objecte, en dues ocasions, d'incendis provocats.

⁴¹⁴ Fons documental propietat d'Antonio Chacón

tingueren més repercussió en el seu moment fou quan el 28 d'octubre de 1973 foren detinguts 113 dels seus membres, 8 dels quals eren de les terres de Lleida, a l'església Santa Maria Mitjancera de Barcelona, acusats de formar la Comissió Permanent de l'Assemblea de Catalunya.⁴¹⁵ En totes les notificacions de multes que reberen la majoria dels 113 detinguts consta:⁴¹⁶

"... por haber sido sorprendido in fraganti, el pasado día 28, a las 10.30 horas en el local anexo a la Parroquia de Santa María Medianera, de Barcelona, sita en la calle Entenza 198, formando parte de una reunión clandestina de la Asamblea ampliada de la Comisión Permanente de las llamadas Fuerzas Políticas de Cataluña, integrada dicha reunión por representantes especialmente designados por los partidos y organizaciones políticas de oposición al Régimen y cuyo objetivo era el de tomar acuerdos previos para la celebración de una "Asamblea de Cataluña", impartir las bases y consignas para el desarrollo de una actividad de instigación y lucha contra el Gobierno español en el campo político e intensificar y fomentar la discordia entre los españoles."

Immediatament d'ocorreguts els fets, la Comissió Permanent de l'Assemblea de les Terres de Lleida llençava la següent octaveta pels carrers de la ciutat:⁴¹⁷

"ELS DRETS HUMANS TREPITJATS

El diumenge dia 28, en una església de Barcelona varen ésser detinguts més d'un centenar de ciutadans de totes les comarques de Catalunya, pertanyents a totes les classes socials, reunits per tractar dels drets humans defensats per Joan XXIII en la "Pacem in terris". Entre aquests drets figura el dret de reunió, reconegut a tots els països civilitzats.

Aquesta és una nova contradicció del règim que pretén entrar en la Comunitat Econòmica Europea, donant una imatge aperturista per l'exterior i augmentant la repressió a l'interior.

Entre els detinguts hi ha vuit lleidatans: ANTONI CANTANO, obrer de la construcció de Lleida

JORDI CARRERES, empleat d'Estèrri d'Àneu

PERE CULLERÉ, representant comercial de Lleida

GREGORI GALLEGO, empleat de notaria de Balaguer

CEL.LESTÍ REGUÉ, pagès de Lleida

MIQUEL ÀNGEL SORIA, mestre nacional i estudiant de Filosofia i Lletres

MIQUEL ÀNGEL SORIANO-MONTAGUT MARCOS, arquitecte i secretari

---

⁴¹⁵ No inclourem la llista dels 113 detinguts perquè ja ha estat àmpliament reproduïda en nombroses ocasions. Sí que volem fer notar, tanmateix, que pel que fa als detinguts de Lleida hi ha algun error o imprecisió que pot portar a confusió. Així, del pagès Cel.lestí Regué es diu que és metal·lúrgic, i l'obrer Antonio Cantano figura amb l'ambigu "construcció", a diferència d'altres manobres detinguts d'altres comarques.

La primera llista dels "113" fou publicada a l'*Agencia Popular Informativa. API*. 1 de novembre de 1973, núm. 36, a partir de la qual s'han reproduït tota la resta de llistes publicades en diverses ocasions.

Fons documental particular propietat de Josep M. Juvillà

⁴¹⁶ Fons documental particular propietat de Gregori Gallego

⁴¹⁷ Fons documental particular propietat de Josep M. Juvillà. L'octaveta està datada el mateix octubre de 1973. També es troba una narració dels fets en l'octaveta de CRISTIANS EN LLUITA PELS DRETS HUMANS titulada *El dret de reunió, conculcat*. Barcelona, 1 de novembre de 1973. També en l'octaveta del PSUC: *113 demòcrates detinguts*. Barcelona, 31 d'octubre de 1973.

Fons documental particular propietat de Josep M. Juvillà.

de la Delegació del Col·legi d'Arquitectes de Lleida

PERE TERRADO, empleat i professor de català a Lleida

Tots ells són persones conegudes a Lleida per la seva honradesa cívica i el seu esperit democràtic.

¡SOLIDARITAT AMB ELS DETINGUTS!

¡LLUITEM PELS DRETS DE REUNIÓ, ASSOCIACIÓ I EXPRESSIÓ!"

Nova Lleida també feia una crònica dels esdeveniments. Però, a més, criticava, de forma força contundent, la no-integració d'altres sectors opositors en l'Assemblea de les Terres de Lleida.⁴¹⁸

"(...) Paralelamente debemos llamar la atención a los demócratas que no desean seguir esta vía unitaria. Debemos hacerles comprender que se apartan con su división de la senda marcada por el mismo pueblo y que benefician única y exclusivamente a un régimen agonizante que recurre a patrañas falsamente aperturistas y demócratas para no quedarse aislado y poder presentar su faz "aperturista".

Ellos son, involuntariamente, las muletas en las que se apoya el Régimen. Por esta causa hay que olvidar todo sectarismo, desavenencia o rencilla personal, para marchar unidos, sabiendo que, a pesar de nuestras diferencias, nos une un deseo común de acabar con la dictadura que nos oprime y conquistar la legalidad democrática."

Uns mesos més tard, el setembre de 1974, tornava a produir-se una caiguda important de 67 membres de l'Assemblea de Catalunya, en aquest cas al convent de les Escolàpies de Sabadell, entre els quals hi havia el dirigent comunista de Lleida Ventura Margó, el qual fou un dels 17 que, una vegada passaren pel Jutjat, ingressaren a la presó Model de Barcelona.⁴¹⁹ L'octaveta que l'Assemblea de les Terres de Lleida distribuí de forma immediata és la següent:⁴²⁰

"LLIBERTAT PER ALS 67 DETINGUTS

A mig dia del diumenge passat, dia 8, la policia va prendre a l'assalt i sense autorització eclesiàstica el convent de les RR-MM Escolàpies de Sabadell. Van ésser detinguts 67 demòcrates catalans procedents de diverses comarques. La força pública va insultar i maltractar greument de paraula a les monges.

Un dels detinguts és el lleidatà VENTURA MARGÓ i VIVES. Els acusen de pertànyer a l'ASSEMBLEA DE CATALUNYA. Aquest fet s'ha produït dies abans de l'onze de setembre, jornada de lluita del poble català per les seves llibertats nacionals.

Aquesta és l'"apertura" del govern Arias Navarro? En l'últim període el règim està reprimint com mai el poble. Han assassinat Puig Antich, han detingut el bisbe Añoberos, han matat un ciutadà de Carmona quan el poble demanava aigua per a la població. Han ametrallat patriotes bascos. Han detingut i acomiadat obrers vagues i ara detenen aquests 67 catalans.

Tots els sectors del poble hem d'exigir que s'acabin tanta opressió, tantes tortures i arbitrietats.

Catalunya i tots els pobles de l'Estat espanyol necessitem un règim polític de

⁴¹⁸ *Nova Lleida*, gener 1974. En aquesta ocasió, no hi consta el número corresponent.

⁴¹⁹ MARGÓ, V.: Op. cit.

⁴²⁰ Fons documental propietat de Josep M. Juvillà. L'octaveta està datada el setembre de 1974. També *Nova Lleida*, núm. 16, agost-setembre 1974, publicava un extens article en què denunciava els fets.

Llibertats democràtiques.

EXIGIM: Amnistia pels presos i exilats polítics i socials

Llibertats democràtiques sense cap restricció

Estatut de 1932, com a punt de partida del dret a l'autodeterminació

La unió en la lluita de tots els pobles de l'Estat espanyol contra el feixisme

PER LES LLIBERTATS DEMOCRÀTIQUES I NACIONALS!

VISCA L'ASSEMBLEA DE CATALUNYA!"

Cal dir que Gregori Gallego també es trobava present en la reunió de Sabadell que provocà la "caiguda" de 67 dels assistents. Tanmateix, ell i Agustí de Semir pogueren ser amagats en un armari per les monges del convent durant unes quantes hores. Finalment, gent de Sabadell els tragué del convent enmig d'una absoluta discreció, els acolliren en els seus domicilis i l'endemà els acompanyaren a l'estació del ferrocarril.

Pocs dies després d'arribar a Balaguer, Gallego tirava una octaveta del PSUC pels carrers de la localitat a propòsit de la detenció dels 67 de Sabadell, a conseqüència de la qual cosa fou detingut per part de la policia municipal de Balaguer. En el sumari que se li instruí consta:⁴²¹

"(...) Que serían sobre las 21'05 horas del día 2 de octubre de mil novecientos setenta y cuatro, cuando se personó en este Puesto _____ Policía Municipal del Ayuntamiento de Balaguer, denunciando ante el Cabo 1º que serían sobre las 21'00 horas del expresado día y en ocasión de encontrarse paseando por la Plaza Mercadal, al efectuarlo frente a la puerta del Banco Central observó como a la misma puerta se acercó un individuo al cual reconoció por un tal GREGORIO GALLEGO MARÍN, vecino de esta localidad de Balaguer, el cual soltó dentro de las rejas de dicha puerta varias hojas sueltas y una vez alejado dicho señor, por infundir sospechas al declarante decidió echar una ojeada a las mencionadas hojas y vió que las mismas eran de propaganda clandestina, tituladas "LERIDANOS". Que al ver aquello decidió continuar detrás del citado Gregorio Gallego, al cual vió arrojar a la entrada de la calle Mayor también de esta localidad varias hojas más y cuando iba aproximadamente por el centro de la calle volvió a arrojar más de las citadas hojas.

Que al ver el declarante lo que el citado Gregorio Gallego iba haciendo, decidió avisar a su compañero de Servicio _____ para que procediese en consecuencia contra dicho individuo toda vez que el declarante iba de paisano y no quería tener enfrentamientos con él directamente.

Que el declarante decidió recoger las hojas que había arrojado el delincuente y marchar a dar aviso al Ayuntamiento y a la Guardia Civil, habiendo recogido DOCE ejemplares de los cuales dejó SEIS en el Ayuntamiento y otros SEIS que entrega en esta Casa-Cuartel. (...)

En virtud de lo consignado, el Cabo 1º que suscribe acompañado de toda la fuerza franca de servicio salió por las calles de esta localidad para proceder a la detención del citado individuo y recoger la propaganda arrojada, dando como resultado lo siguiente: Al llegar a la calle Milagro de esta localidad de Balaguer, observaron la presencia del citado GREGORIO GALLEGO que iba acompañado del Agente Municipal _____, que le llevaba conducido hacia el Cuartel de

---

⁴²¹ Fons documental particular propietat de Gregori Gallego. Val a dir que Gallego tornà a ser detingut i retingut uns quants dies a comissaria, el 27 de juliol de 1976 a Balaguer, per participar en la Marxa de la Llibertat, la qual comptava amb el suport de l'Assemblea de Catalunya. També foren detinguts, en aquesta ocasió, Carles M. Sanuy i Bartolomé Ferrer.

la Guardia Civil con el fin de que fuese interrogado sobre el presente hecho que antecede. (...)

Preguntado el citado Agente para que diga todo lo que sepa sobre el presente hecho, manifiesta que él cuando su compañero _____ le comunicó que estaban tirando propaganda y que era un tal GREGORIO GALLEGO, se marchó en busca del mismo al que localizó en calle Escalera frente al bar denominado "CHERRICLÓ", el cual iba provisto de un periódico y un bolso de uso personal, al cual encontró dentro del citado periódico cuatro hojas de propaganda clandestina tituladas "LERIDANOS", cogiéndole una de estas hojas y dejándole las otras tres en su poder, invitando al citado GREGORIO GALLEGO para que le acompañase al Cuartel de la Guardia Civil, lo que realizó en el acto, pero una vez en dicho Cuartel, el citado Gregorio ya no llevaba las TRES hojas de propaganda que tenía en su poder, por lo que el declarante se marchó de nuevo por la calle y lugar por donde había ido andando el repetido Gregorio, toda vez que el dicente lo hacía en moto, y encontró las tres hojas arrojadas debajo de una furgoneta en la Plaza del Pozo de esta localidad, lugar por donde habían venido el declarante y el señor Gregorio Gallego Marín, las cuales recogió y volvió a la Casa-Cuartel para unir las a la otra hoja que le había intervenido en el acto.

PREGUNTADO si tiene algo más que decir, manifiesta que, sorprendió al citado individuo sobre las 21'15 horas del expresado día (2 de octubre de 1974) y que el citado Gregorio le dijo que por favor diga usted que sólo llevaba una hoja de propaganda cuando fui sorprendido."

En las declaraciones de Gregori Gallego manifiesta: "PREGUNTADO para que diga de donde venía cuando fue retenido, manifiesta que salía del despacho donde trabaja, sito en Plaza Mercadal número 3 y se dirigía al bar denominado CHERRICLÓ para tomarse un aperitivo.

PREGUNTADO para que diga con el fin de que iba por aquel lugar provisto de propaganda clandestina, manifiesta que él no llevaba propaganda y que sólo iba con intención de tomarse un aperitivo.

PREGUNTADO para que diga si iba él solo o le acompañaba alguna otra persona, manifiesta que iba solo.

PREGUNTADO para que diga los objetos que llevaba, manifiesta que llevaba un periódico titulado el "MUNDO DIARIO" y un bolso para uso personal.

PREGUNTADO para que diga por qué le retuvieron, quien y por qué, manifiesta que llegó un Agente Municipal y le vió leyendo una hoja de propaganda clandestina titulada "LERIDANOS" y por tal motivo lo retuvo y le dijo que si tenía más ejemplares de aquellos, ordenándole que fuese para el Cuartel de la Guardia Civil, pero que el declarante no tenía ningún otro ejemplar más.

PREGUNTADO para que diga si llevaba más hojas clandestinas y finalidad de las mismas, manifiesta que se llevaba una y que no pensaba darle ningún destino, sólo quería leerla.

PREGUNTADO para que diga el por qué llevaba solo una de estas hojas clandestinas, manifiesta que sólo llevaba aquella porque se la había encontrado en la calle del Pozo, dirección hacia el bar del señor Cherricló.

PREGUNTADO para que diga en que iba a utilizar aquella hoja o destino que pensaba darle, manifiesta que una vez leída pensaba tirarla a la calle otra vez.

PREGUNTADO para que diga si en alguna ocasión ha sido detenido por algún

concepto, manifiesta que fue detenido el día 28 de octubre de 1973 en Barcelona, por asistir a una conferencia de carácter religioso en la Iglesia Santa María Medianera de todas las Gracias, donde estuvo en la Cárcel Modelo de Barcelona 43 días, por el expresado hecho, y salió de la misma bajo fianza de 50.000 pesetas. (...)"

Adjuntem un informe de la Guàrdia Civil, inclòs en l'expedient, que fa referència a l'història de Gregori Gallego, el qual, si bé ja s'ha comentat amb anterioritat al llarg d'aquest treball, el reproduïm pel seu interès:

"DILIGENCIA DE INFORME.- Por figurarle al citado Gregorio Gallego Marín antecedentes desfavorables con anterioridad al hecho delictivo que se refleja en diligencias anteriores, la conducta de este individuo es como sigue: El día 4 de noviembre de 1968 exteriorizó su "DESAFECTO" al Régimen actual por cuanto exigía en la Comisaría de Lérida que le explicasen las causas o motivos por los que había sido detenido JUAN RODÉS CERQUEIRA, exigencia que hacía con la mayor incorrección e imperativo, dando con ello lugar a que le retuviesen en los calabozos de dicha Comisaría unas horas.

Es digno de consignar que, el citado JUAN RODÉS CERQUEIRA efectivamente había sido detenido por asistir a una concentración de las JUVENTUDES SOCIALISTAS, que tuvo lugar en Sofía (Bulgaria) y que para poderse trasladar hasta dicha nación tuvo que falsificar un pasaporte y usar nombre falso, causas por las que fue detenido a parte de que había proferido INJURIAS CONTRA EL JEFE DEL ESTADO ESPAÑOL y que pertenece a la H.O.A.C.⁴²² y que también es desafecto al Régimen actual de forma pública y notoria.

Con la actitud adoptada en la Comisaría de Lérida el citado Gallego puso de manifiesto su "DESAFECTO" al Régimen actual y su afinidad política con el citado RODÉS CERQUEIRA, siendo asiduo visitante de éste mientras estuvo detenido en el arresto municipal de esta localidad de Balaguer.

El día 9 de diciembre de 1968 el señor Gallego Marín se personó en el Juzgado de Instrucción para hacer entrega de 15.000 pesetas, objeto fianza libertad provisional de Juan Rodés. Se cree que dicho dinero procedía de las Comisiones Obreras.⁴²³ El día 28 de agosto de 1970 se distingue en la organización de una misa en la Iglesia de San José de Balaguer, en sufragio de las almas de los obreros muertos en Granada, en enfrentamiento con la Fuerza Pública.

El día 15 de diciembre de 1970 fue detenido en una manifestación convocada por miembros de las Comisiones Obreras para protestar contra el Consejo de Guerra que se celebraba en Burgos contra miembros de E.T.A., estando detenido por este hecho 45 días y cumplió dicho arresto en la Cárcel Provincial de Lérida.

El día 14 de Mayo de 1972 sobre las 18 horas, en la Iglesia del Sagrado Corazón de Balaguer, hicieron una misa en sufragio de los obreros muertos en el Ferrol del Caudillo. A la salida de la misma se distinguió arrojando la chaqueta al suelo intentando que el personal diera dinero para ayuda a los familiares de las

---

⁴²² Com és sabut, Joan Rodés no era hoacista sinó un actiu militant del PSUC i les Comissions Obreres. Donada la "protecció" que els oferia l'HOAC no és estrany la "confusió" de les forces d'ordre públic en aquest sentit.

⁴²³ Ens inclinàrem a pensar que, en realitat, els diners procedien més exactament de les Comissions Cíviques ja que aquesta era una de les seves tasques aglutinadores.

víctimas.

El día 28 de octubre de 1973 fue detenido, en unión de Angel Soria Cuartero, vecino de Balaguer, y 111 más, en Barcelona por la Brigada de lo Político-social, con motivo de una reunión ilegal que tuvo lugar en la planta superior del edificio donde se halla enclavada la Iglesia de Santa María Medianera, pasando el día 31 de octubre de 1973 a disposición del Juzgado de Guardia que los ingresó en Prisión. La Autoridad Gubernativa, por otra parte, les imponía una sanción de 25.000 pesetas. El día 8 de diciembre de 1973 a las 12 horas quedó en libertad provisional, bajo fianza de CINCUENTA MIL pesetas, no conociéndosele otros hechos delictivos. (...)"

Després de ratificar-se les diferents parts en les seves respectives manifestacions, es decreta "prisió provisional de la que podrà llibrar-se si presta fianza en metàl·lic de 25.000 pesetas."

Com ja hem apuntat, els objectius, les reivindicacions de l'Assemblea de les Terres de Lleida se'ns presenten, simptomàticament, idèntics als del PSUC. No endebades, la seva era la presència majoritària dins l'Assemblea. I els diferents comunicats de l'Assemblea i del PSUC, ja fos denunciant les accions repressives sobre l'Assemblea, adherint-se a les lluites obreres o denunciant la deixadesa d'alguns barris perifèrics de la ciutat, són plenament coincidents.

4.4.3 Engrandiment teòric i davallada pràctica de l'Assemblea

L'Assemblea de les Terres de Lleida el 1974 estava formada per: Front Nacional de Catalunya, Partit Socialista Unificat de Catalunya, Partit Carlí Català, Partit Comunista d'Espanya (Internacional), Joventut Comunista del PSUC, Jove Guàrdia Roja, Comissions Obreres, Comissions de Pagesos, Assemblea d'Estudiants Pro-Assemblea de Catalunya, i intel·lectuals democràtics adherits a tall individual de diferents sectors socials i ideològics.⁴²⁴ Tanmateix, en aquests últims anys del franquisme havia canviat significativament el panorama polític. A partir de 1974 agafen embranzida la democràcia-cristiana, el "pujolisme" (es fundava Convergència Democràtica de Catalunya) i els socialdemòcrates de Josep Pallach amb el Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya, els quals, si bé fins aleshores s'havien mantingut al marge de l'Assemblea de Catalunya, ara hi enceten contactes ja que necessiten ser-hi a prop per connectar amb sectors populars.

Alhora, a les forces polítiques integrants de l'Assemblea també els convenia ampliar el front antifranquista tot incorporant-hi sectors burgesos i moderats per tal d'evitar que aquests contemporitzessin amb sectors més conservadors, fet que podia provocar l'aïllament de les forces d'esquerra en el postfranquisme.

Així doncs, s'inicien els contactes que culminen amb la incorporació de pujolistes i socialdemòcrates a l'Assemblea de Catalunya i la constitució, el desembre de 1975, d'un nou organisme de coordinació de partits, el Consell de Forces Polítiques de Catalunya, tot i que la seva participació fou, però, molt minsa.⁴²⁵ La presència hegemònica dels comunistes en devia ser, sens dubte, un factor decisiu.

L'Assemblea de les Terres de Lleida també fou escenari d'un procés similar.

⁴²⁴ Així s'esmentava al *Comunicat de l'Assemblea de les Terres de Lleida*, juliol 1974. Fons documental particular propietat de Josep M. Juvillà

⁴²⁵ Així ho explica un dels seus integrants d'aleshores, SELLARÉS, M.: "El pujolisme i l'Assemblea", *L'Avenç*, núm. 43, novembre 1981, p. 47

Segons consta en un document intern del PSUC:

"Els partits PSC (R), ERC i CDC normalment no assisteixen a les reunions d'aquest organisme."⁴²⁶

De fet, amb l'entrada de sectors propers o integrants de la burgesia cap al 1975, el discurs de l'Assemblea de Lleida no es modificà substancialment. Això significa que, d'una banda, aquestes noves forces hi participaren molt poc; i, d'altra banda, que l'Assemblea seguia essent capitalitzada pels comunistes. Molt possiblement, aquestes ambdues consideracions estigueren molt interconnectades.

Per tant, un cop més veiem que les pretensions del PSUC de formar un ventall antifranquista amb un caràcter marcadament interclassista quedaven força limitades.

És molt il·lustratiu un document del PSUC de Lleida, en què es feia la següent reflexió sobre el panorama polític de la ciutat:⁴²⁷

"(...) L'Assemblea de les Terres de Lleida hoy proporciona una imagen similar a la de los atletas colocándose en sus puestos de salida, analizando sus fuerzas y su situación favorable o desfavorable antes de iniciar la carrera.

Con ocasión de "l'onze de setembre" parecieron incorporarse a l'Assemblea unos partidos hasta entonces ausentes: Unió Democràtica, Convergència Democràtica y Esquerra Republicana. Sin embargo, poco tiempo duró esta vinculación que llegaba con harto retraso y con escasas aportaciones. Los tres partidos, siguiendo una propuesta del Partit Socialista Català (ex-Reagrupament) decidieron no adherirse al acto unitario, actitud que, algo más tarde, adoptaría el propio grupo de Pallach.

BOICOT ANTES Y DESPUES DE L'ONZE

A excepción de Esquerra Republicana, cuya reciente reaparición en la vida política del país impide hacer historia de sus últimos años, los tres restantes partidos siempre han mostrado resistencia a participar en el organismo unitario; actitud que se explicaría mejor a través de los nombres de Simeó Miquel y Joaquim Arana, cuya decisión a presentarse a las últimas elecciones a Procuradores en Cortes motivó su ruptura con las fuerzas de oposición leridana.

La posición política de Simeó Miquel Peguera no ha quedado aclarada hasta hace cuestión de pocos meses. Cabeza de un "grup d'amics" concedía mucha importancia a sus relaciones con el Conde de Motrico y con Jiménez de Parga. Posteriormente fue, sin un reconocimiento explícito si se quiere, el hombre de Jordi Pujol en Lleida hasta que, un buen día, convocó una rueda de prensa para anunciar su ingreso -y el de su grupo de amigos- en las filas de Unión Democrática de Catalunya. Dicen los maledicentes que el primer sorprendido fue el propio Jordi Pujol.

Simeó Miquel explica estas aparentes oscilaciones como el resultado de equívocos motivado por su amistad personal con Areilza, Jordi Pujol y Anton Cañellas.

Miquel, en cambio, siempre ha mantenido la misma postura frente a l'Assemblea: no participar. ¿Razones? Desacuerdo con el término de ruptura, manifestaba. Y, en el fondo, no someterse a traba alguna que le impidiera participar en unas elecciones. (...)

---

⁴²⁶ Fons documental propietat de Gregori Gallego

⁴²⁷ Fons documental particular propietat de Josep M. Juvillà. En el document no consta, però, la data en què fou redactat.

Joaquim Arana Pelegrí, algún tiempo también visitando las comarcas leridanas sin definición concreta, nunca se manifestó en contra de los principios de l'Assemblea. Sin embargo, cuantas veces representantes de la misma le visitaron solicitando su incorporación, arguyó la necesidad de organizar su propio partido antes de entrar en competencia con las demás fuerzas políticas de oposición. (...)"

En aquestes circumstàncies, no és estrany, doncs, que un dia indeterminat l'Assemblea, tant de Catalunya com l'específica de Lleida, desapareguessin sense un acte formal de dissolució.

4.5 El PSUC: entre la clandestinitat i la legalitat

Com ja hem apuntat, són els anys que el PSUC desenvolupa una intensa activitat en diversos fronts: facilitant la cobertura de la tasca propagandística de les CCOO (ja sigui a través de *Nova Lleida* o amb el suport de les multicopistes), essent el màxim impulsor de l'Assemblea de les Terres de Lleida, etc.

Alhora, és l'etapa que el militant Josep M. Juvillà segueix duent a terme una activitat paral·lela a la realitzada pel partit.

Després d'aquella primera fase consistent a intentar apropaments amb membres de l'Exèrcit, s'encetà un segon període, independent de l'anterior i força més arriscat.

Segons el seu testimoni, per tal que els joves militants no quedessin desconnectats del partit mentre feien el servei militar, es va crear una xarxa paral·lela que els aglutinava i així es minvava el seu aïllament temporal. Cada cop que arribava una nova quinta, el partit li feia arribar les llistes i, amb un sistema d'encadenament, s'anaven posant en contacte amb el "Manel".

Aquest segon aspecte fou, certament, més exitós que el primer. El "Manel" va arribar a tenir uns 25 soldats organitzats que, més o menys quinzenalment, es trobaven en un pis -rellogat- del carrer de la Palma. Amb un funcionament similar a les cèl·lules, s'hi feien discussions polítiques i se'ls passava la premsa del partit. Alhora, a Josep M. Juvillà li passaven informació sobre la vida de la caserna en general, els recursos i les diverses infraestructures que hi havia, el tipus de llibres de la biblioteca, etc. Això no tenia cap objectiu operatiu, sinó que simplement es feia amb la finalitat de tenir la màxima informació del que hi havia dins el complex militar de Gardeny.

A més d'aquestes trobades, una altra de les accions que realitzà el "grup" del "Manel" fou la d'infiltrar-hi el *Mundo Obrero* que deixaven oportunament a les lliteres dels altres soldats. En una altra ocasió, confeccionaren tot un número de la revista *Nova Lleida*, titulat "Poble i Exèrcit" en què, entre altres coses, es deia:⁴²⁸

"(...) el Ejército no debe permitir su conversión en un cuerpo represivo, sino que debe defender los auténticos intereses del pueblo en este momento centrados en la consecución de un Estado democrático."

Amb aquest número feren una "embustiada" en les cases de la falda de Gardeny, habitades majoritàriament per militars.

Aquesta fou l'última acció del "grup". A conseqüència de la caiguda d'una organització similar a València, la por provocà el cessament dels seus moviments. A partir d'aleshores, Juvillà s'integra a l'estructura formal del partit on ocuparà alguns càrrecs de responsabilitat, com per exemple el de secretari d'organització. Ja a les portes del postfranquisme, el partit emprèn, a nivell general, una reestructuració interna per tal

---

⁴²⁸ *Nova Lleida*, núm. 18, novembre 1974

d'adaptar-se a les noves exigències. La necessitat d'ampliar la projecció pública del PSUC exigia la superació de les tradicionals organitzacions de base -les cèl.lules- i l'adopció de noves formes organitzatives. Unes noves formes que, amb el nom d'agrupacions comunistes, havien de permetre un intercanvi polític més ric que el de les cèl.lules ja que en l'agrupació convergíen diferents punts de vista de grups socials distints.⁴²⁹ Així doncs, el PSUC de Lleida establí 4 agrupacions, distribuïdes territorialment: a) agrupació "García Lago" (part del centre de la ciutat, i els barris de Secà de Sant Pere, Pardiniyes i Balàfia); b) agrupació "Mariola" (barris de la Mariola i els blocs Joan Carles); c) agrupació "Cappont-Bordeta-Magraners" (corresponent als 3 barris esmentats); i d) agrupació Centre (la resta del centre de la ciutat).

Els índexs de militància en les agrupacions a mitjan 1977 són els següents: "García Lago" 160, Mariola 158, Cappont-Bordeta-Magraners 127, i Centre 143.

A aquestes xifres, cal afegir-hi les de l'agrupació d'empresa "San Miguel", creada el mateix 1977, amb 27 militants.

El PSUC tenia, doncs, 615 militants. Una xifra espectacularment superior a la que podien oferir les altres forces polítiques existents aleshores (recordem que el PSC (R) el 1978 en tenia 66). Si, a més, tenim en compte que només uns mesos abans, els índexs de militància comunista no sobrepassaven dels 150 afiliats, és més que evident l'important creixement del partit en els primers mesos de la seva legalització.⁴³⁰ Tanmateix, darrera l'espectacularitat d'aquestes xifres hi ha una sèrie d'indicis que assenyalen que les expectatives del PSUC no es corresponien amb els resultats aconseguits.

Així per exemple, en els respectius informes de les agrupacions que es presentaren amb motiu de la II Conferència Local del PSUC, el desembre de 1977, s'evidencia, amb un cert desencís, la manca de participació de la majoria de militants, ja sigui no assistint a les reunions o no cotitzant les corresponents quotes d'afiliació.

D'altra banda, un dels objectius que s'havien marcat era el de tenir, a finals de 1977, uns 1.000 militants.⁴³¹ Si bé el seu nombre s'havia quadruplicat en pocs mesos, és obvi que no s'arribà als índexs desitjats. I, alhora, tampoc no se superà la xifra de 615 militants ja que al 1978 el PSUC en tenia, segons dades d'un informe d'organització, 581.⁴³² Un element que assenyalava l'inici d'una certa pèrdua d'influència del PSUC en benefici d'altres forces emergents és el que es desprèn d'un breu informe sobre la presència dels comunistes en algunes de les incipients associacions de veïns.

---

⁴²⁹ Vegeu *El partido de masas. Informe presentado al Comité Central del PCE*, per Santiago Carrillo, Roma, 1976. De manera més àmplia, vegeu també CARRILLO, S.: *De la clandestinidad a la legalidad*. Roma, 1976.

Val a dir que aquest text, en tota la seva extensió, constituí una directa aplicació a Espanya de les idees associades a l'eurocomunisme. L'informe reflecteix el desig que el PCE sigui vist com un partit independent de Moscou, amb un model pluralista de democràcia socialista tot usant mètodes pacífics i democràtics per aconseguir-ho, i com un partit amb voluntat de respectar les diferències ideològiques i religioses i fins i tot els resultats adversos de l'electorat.

⁴³⁰ Les xifres han estat extretes de l'*Informe del Comitè Local presentat a la II Conferència Local del PSUC*, el desembre de 1977.

Fons documental particular propietat de Josep M. Juvillà

⁴³¹ Informe d'organització PSUC Lleida, 1977

Fons documental particular propietat de Josep M. Juvillà

⁴³² Informe d'organització PSUC Lleida, 1978

Fons documental particular propietat de Josep M. Juvillà

Hi ha un primer grup en què les entitats estan en mans gairebé exclusivament del PSUC. Són l'Associació de Veïns de la Mariola ("un 75% de la Junta Directiva és militant") i els Blocs Joan Carles ("control quasi absolut de la Junta Directiva").

Un cas una mica particular el constitueix l'Associació de Magraners.

L'informe esmenta al respecte:

"La presència del partit, contradictòriament amb la composició social del barri, és molt petita, reduint-se a nivell de treball efectiu a 1 o 2 persones, a causa que l'Associació té un caire molt presidencialista."

Les Associacions de la Bordeta, Cappont, el Camp d'Esports i el Secà de Sant Pere tenen presència de militants del PSUC "en què hi juguen un paper important encara que no decisiu".

I, per últim, s'esmenta 3 entitats que s'han "escapat" al control del PSUC i on la seva presència és gairebé nul·la. És el cas de la de Pardinyes ("té un clar color socialista"), la de Balàfia ("políticament està en mans del PSC-R") i la de Santa Maria Magdalena ("promoguda en quasi la seva totalitat per militants del PTE").⁴³³ Un indicador certament remarcable que assenyala que les noves circumstàncies estan comportant també una nova correlació de forces i que l'estat de coses comença a diferir substancialment dels anys anteriors.

BIBLIOTECA VIRTUAL

---

⁴³³ En el període del postfranquisme, el PTE aconseguí tenir un nucli, no gaire nombrós però molt actiu, especialment a la facultat de Lletres de l'Estudi General de Lleida.

En converses amb el professor Manuel Lladonosa, aquest m'explicà que una bona part dels veïns del barri de Santa Maria Magdalena, davant la presència hegemònica de militants del PTE en l'Associació, decidiren crear, com a contrapes, l'Ateneu Popular de Ponent, del qual M. Lladonosa fou el primer president.

CONCLUSIONS

Un cop vistes les diverses expressions i mecanismes de rebuig enregistrats a la Lleida franquista es posa de manifest una consideració inevitable de fer: l'existència d'un antifranquisme a la ciutat ja des del 1939, que fou dut a terme, amb més o menys protagonisme, per diverses formacions. I això s'anà modificant en funció de les formes que adoptà i dels protagonistes que ho feren possible.

Pel que fa a les interioritats de la Lleida opositora dels anys quaranta, hem vist que el POUM i el PSUC foren les organitzacions que hi tingueren més presència. Tanmateix, entre ambdues hi ha unes formes externes divergents que mereixen ser assenyalades.

D'una banda, creiem que el POUM fou l'organització que, de fet, aconseguí tenir una certa vida pròpia dins la clandestinitat del primer franquisme.⁴³⁴ En aquest sentit, hi hagué una continuïtat en la militància, com a mínim en el cas de Lleida, afavorida, molt possiblement, pels lligams establerts entre els seus membres ja des dels temps de la II República que en alguns casos arribaren a ser molt personals.

Donades aquestes circumstàncies, no és estrany, doncs, que els poumistes tinguessin el seu principal espai de relació en els respectius domicilis particulars, a diferència dels membres del PSUC que, com hem vist, optaven per una "zonificació" més pública i oberta, amb la qual cosa la seva privacitat individual quedava més arrecerada.

Aquest és un element que contribueix, a hores d'ara, a accentuar l'hermetisme de l'organització a ulls de l'historiador, ja que difícilment s'han pogut copsar aspectes personals i "sociològics" dels resistencialistes comunistes en el primer franquisme.

D'altra banda, pel que fa al partit dels comunistes, si bé és evident que també tingué el seu espai en aquest primer panorama clandestí, no disposà d'una certa linialitat al llarg d'aquests primers anys.

La seva presència, si bé fou destacable, es desenvolupà sincopadament i de manera fragmentària. Així per exemple, els militants del PSUC de què tenim constància el 1939-40 no són els mateixos que en anys posteriors. També, i possiblement com a conseqüència d'això, les activitats desenvolupades no foren mai les mateixes ni tingueren una trajectòria linial, circumstància que evidencia la desarticulació i la difícil reconstrucció del PSUC en el primer franquisme.

Per tant, si bé és cert que el PSUC disposà de militants veterans des d'un principi i tingué presència a la Lleida opositora des del primer moment, no fou amb la continuïtat que els hauria estat necessària, cosa que, molt possiblement, els conduí a no tenir la preeminència que el PSUC sí que assolí en altres llocs.⁴³⁵ Un altre aspecte que tampoc no contribueix a

---

⁴³⁴ Resulta interessant la consulta de l'article de LLADONOSA i VALL-LLEBRERA, M.: "La societat civil lleidatana sota el franquisme", dins *Lleida 1910-1985*. Fundació Caixa de Pensions. Barcelona, 1985, p. 20-29. Hi introdueix el tema dels primers nuclis de resistència als anys 40, especialment de la mà dels poumistes. També l'article de MIR CURCÓ, C.: "Lleida, línia de front", a *L'Avenç*, núm. 126, maig 1989, p. 34-54.

⁴³⁵ Sembla que és el cas de les comarques de Tarragona on el pes de l'oposició era protagonitzat, bàsicament, per militants del PSUC a més de la presència residual de membres de la CNT, ERC, Estat Català i el POUM. A Reus, per exemple, el PSUC arribà a tenir el 1942 uns 150 militants distribuïts en 16 cèl.lules i 1 comitè. Vegeu al respecte HERAS CABALLERO, P.A.: *La oposició al franquismo en las comarcas de Tarragona (1939-1977)*. Edicions El Mèdol. Tarragona, 1991. Ens hi ofereix una panoràmica dels primers anys de la postguerra i de les primeres accions resistencialistes que s'hi produïren.

La situació és similar pel que fa a Mallorca, on el PCE aconseguí una certa implantació important durant la dècada dels anys 40. Vegeu al respecte la comunicació de GINARD i FERON, D.: "Memoria de la resistencia antifranquista en Mallorca", presentada a les *IV Jornadas "Historia y Fuentes Orales"...* 1994.

l'establiment de possibles paral·lelismes entre els dos partits és la temporalització respecte a la seva presència.

És a dir, mentre que el PSUC sembla "desaparèixer" o minvar notablement dins el panorama opositor de la ciutat a partir de 1945, motivat, sens dubte, per la detenció del seu màxim responsable, el POUM no sols prossegueix la seva trajectòria durant la segona meitat de la dècada, sinó que, a més, la intensifica. El fet de disposar d'una major infraestructura humana i de trobar-se immers en les reformulacions que conduïren a la creació del Moviment Socialista de Catalunya foren determinants de la seva perllongada activitat.

Pel que fa a altres organitzacions oposidores com la CNT, el FNC i l'ERC ja hem vist que també tingueren una certa presència a Lleida, més testimonial i personal que no pas orgànica, i reduïda, a grans trets, als primers anys de la dècada. I això sense oblidar l'intent - aïllat i frustrat - de reconstrucció de l'UGT per part d'antics militants sindicalistes.

Tot apunta que en alguns casos particulars de membres de la CNT i l'ERC, aquesta experiència opositora la visqueren "a través de" les accions del POUM. La inexistència de més elements no ens permet fer extensible aquesta consideració a la totalitat dels possibles militants d'ambdues organitzacions. Tanmateix, creiem necessari assenyalar que algunes individualitats de la CNT i l'ERC se'ns presenten com uns agents de suport, en aquest cas del POUM, a causa, molt possiblement, de la manca d'organització de les seves respectives formacions.

En un altre ordre de coses, tot i la dispersitat i la migradesa de dades, sens dubte que a Lleida les primeres accions resistencialistes foren protagonitzades, bàsicament, per elements pertanyents a les classes populars, com demostra el perfil biogràfic que hem dibuixat dels primers resistencialistes de què tenim referència.

Això no significa que tot el grup social participés d'aquestes actituds de rebuig, ja que la gran majoria es mantingué passiva. La tendència observada a Lleida és similar, doncs, a la produïda en altres ciutats de Catalunya.⁴³⁶ D'altra banda, els elements testimonials de les formacions essencialment nacionalistes pertanyien a una certa classe mitjana, fet que, tot i la seva segmentació, ens sembla oportú i interessant subratllar.

És difícil, però, parlar de grups socials ja que foren grupuscles molt reduïts els que participaren en la lluita clandestina, per la qual cosa potser seria més adient parlar de tendències i aproximacions.

També creiem que cal assenyalar que, de fet, la reorganització dels partits en aquests primers anys de resistència se'ns presenta més teòrica i simbòlica que real. A les minses possibilitats existents després de la Guerra Civil ja esmentades, cal afegir que les detencions destruïen, en moltes ocasions, les organitzacions que, amb totes les precarietats, havia costat molt de temps que es refessin i els militants, per raons òbvies de seguretat, es veïen obligats a amagar-se o, com a mínim, a protegir-se. Això és especialment intens pel que fa a les comarques, en aquest cas Lleida.

Per tant, això ens condueix a una altra conclusió i és que la inarticulació és inherent a aquesta primera clandestinitat i les seves circumstàncies. Pensem que és un aspecte que cal subratllar, sinó es pot córrer el perill de sobredimensionar les accions i la mateixa existència d'aquests grupuscles residuals.

---

⁴³⁶ En aquest sentit és d'obligada referència les aportacions de Riquer, B. de: Op. cit. També Clara, J.: *Girona sota el franquisme, 1939-1976*. Ed. Ajuntament i Diputació de Girona, 1991. S'hi fa una introducció a les primeres accions resistencialistes protagonitzades pels diferents partits polítics a la ciutat de Girona. Respecte a les actituds de diferents grups socials, vegeu Molinero, C. i Ysàs, P.: Op. cit.

Dins un context més general, Sevillano Calero, F.: "Actitudes políticas y opinión de los españoles durante la postguerra (1939-1950)". *Anales de la Universidad de Alicante*. Departamento de Humanidades Contemporáneas. Universidad de Alicante, nº 8-9, 1991-1992, p. 53-68.

D'altra banda, constatem que l'oposició a Lleida presenta una dinàmica pròpia en aquesta dècada dels anys quaranta.⁴³⁷ Prenent com a paràmetre la realitat catalana en sentit general, l'hegemonia opositora en els primers anys correspongué al nacionalisme independentista del FNC.⁴³⁸ En el cas de Lleida hem vist que això no és així, ja que el lloc principal en la lluita antifranquista correspongué a organitzacions polítiques més "clàssiques" com el PSUC i el POUM, respecte a la trajectòria del qual ja hem comentat que no es veié sotmès, en principi, a la consolidació internacional del franquisme.

Això es produïa així mentre que les formacions més essencialment nacionalistes, com ERC o FNC, ocupaven un lloc gairebé només testimonial, reduït a unes poques relacions establertes, fonamentalment, per motius d'amistat personal.

D'altra banda, els últims anys del primer antifranquisme a Lleida estan caracteritzats pel fet que les organitzacions fins aleshores hegemòniques enceten un nou període marcat per l'ostracisme.

Mentre en un context més general el PSUC iniciava una nova etapa en la clandestinitat, i formacions nacionalistes com el FNC encetaven una forta davallada,⁴³⁹ a Lleida l'esmentat ostracisme del PSUC no serà superat fins a la dècada dels anys seixanta. El FNC, en contrapartida, protagonitzava un cert afermament, gràcies, en bona mesura, a la tornada de l'exili del destacat militant Joan Culleré.

De fet, a Lleida, el FNC es convertí durant la dècada dels anys 50 en l'únic nucli resistencialista, si bé poc nombrós, de caire polític. Una presència que compartí amb entitats cívico-culturals i religioses que agafaren el relleu de la militància resistencialista.

Això obliga, doncs, a analitzar l'oposició al règim en tota la seva complexa heterogeneïtat i el seu continu moviment. Per tant, en abordar el seu estudi, aquest no pot quedar reclòs a les accions d'organitzacions polítiques i sindicals, sinó que cal també endinsar-se en aquelles iniciatives, empreses des d'entitats cívico-culturals o religioses i que, tot i que tingueren especial rellevància a la segona meitat dels anys seixanta, començaren a bastir-se als anys cinquanta.

I és d'aquesta manera que hem repassat diverses iniciatives que, agafant com a "límits" les dates de 1953 i 1972, tingueren lloc des de la revista "Labor", l'Orfeó Lleidatà, l'Alliance Française, la casa de Crist Rei, el Sícoris Club, l'Esbart Màrius Torres del Sícoris Club, les Congregacions Marianes i el Club Esportiu Huracans.

Aquest activisme cívico-cultural fou endegat, fonamentalment, per sectors intel·lectuals, professionals liberals, i membres de la petita burgesia, els quals, alhora, havien desenvolupat una xarxa relacional entre les diferents entitats que havia facilitat i promogut accions.

Creiem que, molt possiblement, aquesta interrelació era fruit i reflex de la feblesa d'aquella societat lleidatana. És a dir, l'establiment d'aquesta mena de xarxa podia tractar-se d'una estratègia, segurament que inconscient, per tal de tenir una certa força i aconseguir

---

⁴³⁷ Sense entrar específicament en l'activitat resistencialista, una reflexió sobre l'espai que ocupà Lleida en relació a la resta de la societat catalana la trobem en l'article de LLADONOSA i VALL-LLEBRERA, M.: "Lleida bajo el franquismo", dins el llibre col·lectiu *Cataluña durante el franquismo*. Ed. La Vanguardia. Barcelona, 1986, p. 309-310. S'hi incideix en elements com, per exemple, els intents de desvertebració de Catalunya derivats de la repressió exercida, la despolitització de la societat civil o l'endarreriment, respecte a Barcelona, en l'aparició de manifestacions culturals, socials i polítiques. També l'obra de PUEYO i PARÍS, M.: *Lleida: ni blancs ni negres, però espanyols*. Edicions 62. Barcelona, 1984.

⁴³⁸ VILADOT i PRESAS, A.: Op. cit. DÍAZ i ESCULIES, D.: Op. cit.

⁴³⁹ VILADOT i PRESAS, A.: Op. cit. p. 189.

establir continuïtats, cosa no sempre gens fàcil.

En aquest sentit, ens trobem amb una generació de "grans" -Lladonosa, Porta, Vallverdú, Miquel, Farreny, Gabernet...- que havien influït decisivament en un grup generacional posterior -Roure, Auqué, Colell, Terrado...- i també en el següent -M. Lladonosa, Maurel, Siurana...-. Per tant, tot i que és evident que hi ha continuïtats, aquestes no són linials, ja que es produeix una mena de "salt".

Una consideració que creiem que s'imbrica en tot el que hem dit fins ara és que la història de l'antifranquisme és, inevitablement, una història esbiaixada, fragmentada, i que creix i es desenvolupa de manera sincopada. Ho comporta, de fet, la seva pròpia naturalesa.

Per tant, és necessari remarcar que la història de l'antifranquisme a Lleida ha tingut, ja des de 1939, diferents escenaris, diferents formes de lluita i, en definitiva, diferents protagonistes.

Partint d'aquesta consideració, i després d'haver vist les diverses "experiències" que tingueren lloc en la dècada dels anys seixanta, s'imposa la conclusió que, de totes les expressions resistencialistes, el PSUC fou, sens dubte, el catalitzador, gairebé exclusiu, de tot el moviment clandestí en aquests anys, ja que, de fet, és l'única força amb estructura orgànica a la ciutat, cosa que no significa que sigui l'única amb presència.

En aquest sentit, si bé hi ha elements dispersos -militants del FNC, o gent amb tarannà nacionalista decidida a encetar una trajectòria política-, en aquests casos no pot parlar-se d'estructures organitzades ni militàncies en el sentit estricte de la paraula, sinó que més aviat es tracta de tendències i proximitats més o menys sòlides.

En canvi, a finals dels anys seixanta, el PSUC ha aconseguit aglutinar prop d'uns 100 militants a la ciutat de Lleida, xifra gens menyspreable dins una societat tan constrenyuda com la lleidatana. Sense oblidar els petits però força actius nuclis de les localitats del Pont de Suert, la Pobla de Segur i Balaguer, fonamentalment.

Alhora, un aspecte important de ressaltar és que el PSUC a finals de la dècada ha aconseguit introduir-se en segments socials molt diferents, ja que, per primer cop, professionals fills de la classe mitjana, amb estudis universitaris, inicien el seu camí antifranquista, en aquest cas de la mà del partit dels comunistes.

Aquesta consideració, més els diversos paisatges socials on s'ha establert el PSUC, fa que aleshores disposi d'una cobertura difícil d'igualar.

No obstant això, malgrat l'interclassisme subratllat, la gran base social aconseguida pel PSUC durant aquests anys serà a través del moviment obrer, constituït en les Comissions Obreres. Les seves accions reivindicatives, força grupusculars en els primers anys, aniran augmentant fins arribar a la notable mobilització del 1970, simbolitzada en les lluites a l'empresa de "Fomento de Obras y Construcciones", exemple que suposà, sens dubte, un salt qualitatiu respecte a conflictes anteriors.

I així com, des d'un punt de vista estrictament polític, podem dir que la lluita antifranquista oberta s'enceta a partir de 1972, sindicalment creiem que no se segueix la mateixa temporització ni el mateix ritme. El punt d'inflexió que marca una forta embranzida en el moviment obrer és el 1970, circumstància que ens porta a considerar que les CCOO es convertiren, en moltes ocasions, en la punta de llança de la lluita clandestina.

Seguint amb aquesta qüestió, és obvi que el sector de la construcció fou el capdavanter i gairebé el protagonista absolut de la conflictivitat laboral durant aquest període. Això no fou casual. El creixement econòmic en diversos ordres que tingué lloc en aquests anys queda, d'alguna manera, simbolitzat en el sector de la construcció, amb una ingent mà d'obra treballant-hi i, per tant, amb un perfil socio-laboral molt determinat.

En aquest sentit, la tipologia de les primeres protestes obreres ve dibuixada per uns

conflictes laborals que es donaren en sectors de baixa o nul·la qualificació, amb unes feines marcades per la inestabilitat i unes precàries condicions de treball i seguretat.

En un altre ordre de coses, entre 1971 i 1975 el panorama polític opositor s'amplia notablement, cosa que es produeix no sols quantitativament sinó també qualitativament.

Per tant, no només s'han de tenir en compte les incorporacions dins l'antifranquisme, materialitzades en el Bloc Popular de les Terres de Lleida (després RSDC), en Convergència Democràtica de Catalunya des de 1974, en el "grup" de Simeó Miquel, etc., sinó que, a més, les seves estratègies d'actuació canvien respecte a les de formacions polítiques ja existents, és a dir, el PSUC. I així, aquestes forces "emergents" no formen part d'aquella clandestinitat, tan hermètica i oculta, en què es movien els comunistes, respecte dels quals desitjaven distanciar-se.

Alhora, aquesta ampliació anà acompanyada de la incorporació de nous escenaris de contestació. Els col·legis professionals, que hem exemplificat en el cas del Col·legi d'Advocats, han de ser un punt de referència en aquesta última etapa del règim franquista.

Amb tot, a les portes del postfranquisme, són uns grups numèricament molt escassos. La presència del PSUC dins l'àmbit antifranquista continua essent, sens dubte, hegemònica. No sols quantitativament, sinó també pel que fa a la seva capacitat operativa, la qual cosa fa que experiències com l'Assemblea de les Terres de Lleida s'identifiquin plenament amb els comunistes. Sense oblidar, igualment, la patrimonialització que exerceixen sobre les Comissions Obreres.

D'altra banda, els protagonistes dels nous models de lluita política són, fonamentalment, elements pertanyents a les classes mitjanes i professionals liberals en nombrosos casos, que, ideològicament, són propers o s'identifiquen amb la democràcia-cristiana i la socialdemocràcia. De manera molt significativa, majoritàriament procedeixen d'aquelles entitats que, en la dècada dels anys seixanta, havien desenvolupat una certa cultura de caire resistencialista.

Respecte al PSUC, és ben cert que, amb una clara voluntat interclassista, també comptava en les seves files amb elements de diversos segments socials, la qual cosa li atorgava una singular heterogeneïtat. Tanmateix, tal com ja hem comentat anteriorment, la seva base social es nodreix, bàsicament, dels sectors populars, on els obrers (entre els quals destaca el sector de la construcció) segueixen essent el grup més nombrós.

Lligat amb aquesta darrera consideració, cal assenyalar que les CCOO continuen essent, des de la clandestinitat, els que duren a terme les accions més contundents de protesta, a la vegada que també afegeixen noves plataformes de lluita representades, en aquest cas, per les mobilitzacions veïnals. L'augment de la conflictivitat obrera a través de les diverses accions de solidaritat, l'extensió de les vagues (sectors de la construcció, sanitat, tèxtil, metal·lúrgia...) i la tasca propagandística desenvolupada fan que siguin, sens dubte, els capdavanters en la lluita antifranquista d'aquests últims anys (malgrat els intents -fallits- d'obrir-hi esquerdes). Les mobilitzacions aconseguides amb motiu de la vaga a l'empresa "Cubiertas y Tejados" són l'exemple per excel·lència d'aquesta qüestió.

Alhora també, i com a conseqüència d'això, foren el col·lectiu que patí de forma més directa les diverses modalitats de repressió exercides. En aquest sentit, només cal recordar les detencions, els acomiadaments i l'existència de "l·listes negres" aplicades sobre els principals dirigents obrers.

Una qüestió que creiem que mereix especial rellevància és la que fa referència a les divisions existents en el si de l'antifranquisme, paradigma de les quals fou l'Assemblea de les Terres de Lleida, la qual, força mediatitzada pels comunistes, no aconseguí atreure, si més no significativament, els sectors de la democràcia-cristiana i la socialdemocràcia, circumstància

que ens obliga a recordar, un cop més, la fragmentació i la desarticulació inherent a l'antifranquisme. Una consideració que, d'altra banda, és d'obligada referència per entendre les actituds viscudes ja en el postfranquisme.

Amb tot el que hem dit fins ara, es deriva que l'antifranquisme no és un concepte linial ni uniforme. No hi ha un projecte global en la lluita contra el règim, fet que no significa la no-existència de certes continuïtats històriques, que hi són, però que comporta la manca de referents col·lectius.

Connectat amb aquesta qüestió, cal parlar, doncs, de diferents formes de lluita, expressades en diferents espais i temps, que, alhora, foren dutes a terme per diferents protagonistes pertanyents a segments socials distints. Per tant, l'antifranquisme es reformula en funció de qui el "duu a terme".

No obstant això, hem de tenir cura de no potenciar excessivament la significació d'una oposició que, en molts casos, només fou testimonial ja que fou realitzada per grups molt reduïts mentre la majoria de la població romania passiva.

Això ens conduiria a analitzar aquelles actituds limitades a l'àmbit domèstic, difícils, però, d'avaluar i valorar en la seva justa mesura.

Tanmateix, aquests elements s'escaparien del terreny específic de la resistència ja que fou més aviat una demostració de passivitat, no de rebuig. Una passivitat que -reiterem- va ser present en bona part dels segments socials que configuraren el teixit social lleidatà.

D'altra banda, aquesta oposició no va constituir una alternativa de lluita política durant bona part de la història del règim. Les diverses forces polítiques i expressions que hem resseguit no van enfonsar el règim, ni a nivell general, ni a nivell local, tot i que a partir dels anys seixanta i de manera més intensa en els anys successius, aconseguiren obrir escletxes importants.

No volem acabar aquest treball sense incidir en el fet que pertanyer a una organització -sobretot pel que fa a la clandestinitat més subterrània-, realitzar accions, ja fossin d'assistència a les reunions, repartir propaganda, connectar amb vells companys, etc. implicava estar subjecte a molts condicionants, fins i tot relatius a la vida privada.

Així, per exemple, calia reduir les relacions quotidianes a la mínima expressió per tal de no aixecar sospites i comentaris i en ocasions era necessari mentir tant en els àmbits de les relacions personals com en els professionals. Sense deixar de tenir en compte la vessant emocional, amb els corresponents temors i la por que comportaven determinades accions. És el que Gregori López Raimundo anomena, en el seu llibre de memòries, la "síndrome de la seguretat".⁴⁴⁰ Calia evitar, tant com fos possible, "fugues" a l'hermetisme emocional a què es veien sotmesos. La intromissió de la lluita clandestina en les parcel·les de vida personal arribarà a extrems, per exemple, d'endarrerir casaments o decidir tenir fills i esperar, així, moments més oportuns.

En definitiva, calia donar prioritat absoluta a la seguretat. S'imposava, per damunt de tot, l'assumpció del principi de realitat, la qual cosa comportava no sols tenir precaució, sinó una gran dosi de contenció. Una emoció que podria ser entesa com la imposició d'una mena d'autorepressió en la vida privada, continuadora de la repressió derivada de la violència política.

---

⁴⁴⁰ LÓPEZ RAIMUNDO, G.: Op.cit. Val a dir que els llibres de memòries ens ofereixen unes visions que difícilment arriben a ser copsades pels historiadors mitjançant l'estudi de dades, informes o llistes de militants. Un excel·lent exemple ens ve donat a través de les memòries de G. López Raimundo en què, a més d'oferir-nos les seves opinions sobre la trajectòria del partit i dels esdeveniments internacionals més rellevants que afectaren incisivament el PCE i el PSUC, ens facilita detalls de la seva vida personal quotidiana realment corprenedors entre els anys 1947 i 1951 que assumí la màxima responsabilitat com a delegat del Comitè Central del PSUC a l'interior.

Moltes d'aquestes pautes de conducta realitzades en la clandestinitat més contundent deixaren seqüeles. Encara ara, en força ocasions, a alguns dels informants els ha costat de parlar de fets i situacions que aleshores es consideraven secretes o confidencials. Situació que es veu agreujada en els casos que es produïren detencions, amb els apallissaments i les tortures conseqüents.

En definitiva, el pas del temps no ha aconseguit superar les reticències, circumstància que ens porta a concloure que, si bé la clandestinitat té caràcter temporal i aquesta finalitza amb el canvi de règim, mai no és possible posar fi a la clandestinitat des d'un punt de vista individual.

